ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΤΜΗΜΑ : ΝΟΜΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
ΕΤΟΣ : 2007
ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΕΣ : ΣΟΦΙΑ ΑΔΑΜ ΚΑΙ
ΦΩΤΕΙΝΗ ΔΕΚΑΖΟΥ-
ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:
«ΤΟ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΤΟΥ ΙΣΑΙΟΥ»

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ : ΓΡΑΒΑΡΙΑ ΙΩΑΝΝΑ
Α.Μ. : 7104ΜΟ21

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ..... σελ 2-3

ΜΕΡΟΣ Α

Ι)Οι λόγοι του Ισαίου

Α)Περί του Κλεωνύμου κλήρου ..... σελ 4-5

Β)Περί του Μενεκλέους κλήρου ..... σελ 5-7

Γ)Περί του Πύρρου κλήρου ..... σελ 7-8

Δ)Περί του Νικοστράτου κλήρου ..... σελ 9

Ε)Περί του Δικαιογένους κλήρου ..... σελ 10-11

ΣΤ)Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου..... σελ 12-14

Ζ)Περί του Απολλοδώρου κλήρου ..... σελ 14-16.

Η)Περί του Κίρωνος κλήρου ..... σελ 16-17

Θ)Περί του Αστυφίλου κλήρου ..... σελ 18-19

Ι)Περί του Αριστάρχου κλήρου ....σελ 20-21

Κ)Περί του Αγνίου κλήρου ....σελ 21-22

ΜΕΡΟΣ Β

ΙΙ)Ο κληρονόμος στο αττικό δίκαιο

Α)Υιοθεσία και αναγνώριση τέκνων ....σελ 23-37

Β)Επιτροπεία..... .σελ/37-41

Γ)Επίκληροι ..... σελ 41-50

ΙΙΙ)Η κληρονομική διαδοχή .....σελ 51-52

ΙV)Λόγοι επαγωγής ..... σελ 52-53

V)Η εξ αδιαθέτου διαδοχή .....σελ 54-58.

VI)Διαδοχή βαθμών-τάξεων και προσαύξηση .....σελ 58-60.

VII)Η διαδοχή με διαθήκη σελ61-69

VIII)Αντικείμενα της κληρονομιάς .....σελ 70-71

IX)Αποδοχή – Αποποίηση κληρονομιάς .....σελ 71-73

Χ)Προστασία κλήρου – Διαδικασία .....σελ 74-78

ΕΠΙΛΟΓΟΣ ....σελ 79-80

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ .....σελ . 81

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο Ισαίος ήταν ρήτορας του α μισού του 4 ου πχ αιώνα,γιός του Διαγόρα,μαθητής του Ισοκράτη και δάσκαλος του Δημοσθένη. Ο Ιααίος καταγόταν από την Χαλκίδα , διέμενε όμως στην Αθήνα ως μέτοικος.Στερούταν τα πολιτικά δικαιώματα του αθηναίου πολίτη και δεν μπορούσε να αναμειχθεί στην πολιτική ζωή της χώρας. Έδρασε ως ρητοδιδάσκαλος και αρκέστηκε μόνο στο να γράφει λόγους υπέρ άλλων , χωρίς να έχει το δικαίωμα να απαγγέλει τους λόγους του.

Άφησε 64 λόγους , εκ των οποίων γνήσιοι θεωρούνται οι 50 , έγραψε δε και σύγγραμμα περί ρητορικής , το οποίο όμως χάθηκε.

Σήμερα σώζονται δέκα ολόκληροι λόγοι του και μεγάλα αποσπάσματα δύο άλλων. Όλοι οι λόγοι του στρέφονται γύρω από ζητήματα κληρονομικής φύσης , πολύτιμοι ως πηγές πληροφοριών για το αττικό κληρονομικό δίκαιο.

Ο Ισαίος έζησε καθ όλη την ζωή του στην Αθήνα ως μέτοικος και παρέμεινε λογογράφος και δικηγόρος , έχοντας αποκτήσει φήμη υπερβολικά ευφυούς ανθρώπου και χρησιμοποιώντας στους λόγους του σημαντικά επιχειρήματα , τα οποία συχνά έφθαναν μέχρι και σε διαστροφή της αληθείας.

Αοριστία καλύπτει την χρονολογία γεννήσεως του Ισαίου , καθώς και τον θάνατό του. Το πιο πιθανό είναι ότι γεννήθηκε περί το 420 πχ και ότι πέθανε περί το 340 πχ.

Πάντως ο Ισαίος πέρασε τον βίο του γράφοντας λόγους δικανικούς .

Οι 12 λόγοι του , με τους οποίους και θα ασχοληθούμε στην παρούσα εργασία , είναι οι ακόλουθοι :

1)Περί του Κλεωνύμου κλήρου
2)Περί Μενεκλέους κλήρου
3)Περί του Πύρρου κλήρου
4)Περί του Νικόστρατου κλήρου
5)Περί του Δικαιογένους κλήρου
6)Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου
7)Περί του Απολλοδώρου κλήρου
8)Περί του Κίρωνος κλήρου
9)Περί του Αστυφίλου κλήρου
10)Περί του Αρίσταρχου κλήρου
11)Περί του Αγνίου κλήρου και
12)Υπέρ Ευφιλήτου

Οι 12 αυτοί διασωθέντες λόγοι του Ισαίου είναι πολύ σημαντικοί για εμάς , διότι μέσα από αυτούς μπορούμε και αντλούμε στοιχεία που αφορούν στο κληρονομικό δίκαιο, το οποίο ο Ισαίος το γνώριζε σε βάθος , με όλες τις λεπτομέρειες και τις ατέλειές του.

Θα παρουσιάσουμε λοιπόν στην εργασία αυτή τα στοιχεία του κληρονομικού αττικού δικαίου που υπάρχουν στους λόγους του Ισαίου . αναλύοντας κάθε έναν από τους λόγους αυτούς ξεχωριστά ,παραθέτοντας δε και τις περιλήψεις της κάθε μιας υπόθεσης.

Όσον αφορά στο ύφος του Ισαίου , έχει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με αυτό του Λυσία. Σε γενικές γραμμές τα κείμενα του Ισαίου είναι κείμενα ευχάριστα , απλά, σύντομα , γεμάτα ζωηρότητα και σαφήνεια.

Ο Ισαίος ήταν νους διαυγής και τετραγωνικός , γνώστης βαθύς των νόμων , τέλειος χειριστής του λόγου και είχε την ικανότητα να παρασύρει και να πείθει τους ακροατές του . Τον ενδιέφερε να κερδίζει τις υποθέσεις του.

Ακολουθούσε ελευθέρα τακτική και ταξινομούσε το θέμα του με οποιονδήποτε τρόπο ήθελε προκειμένου να συγκινήσει το ακροατήριό του , καταφεύγοντας σε όλα τα μέσα για να δημιουργήσει μια συστηματική και λογική πίστη στην ψυχή των ακροατών του.

Επίσης είχε την ικανότητα να ερμηνεύει μεν με ακριβολογία τους νόμους ,οι οποίοι ήταν ευνοικοί στην υπόθεση που υποστήριζε , να αποσιωπά δε με τέχνη ό,τι ήταν αντίθετο σε αυτήν.

Τέλος είχε την ικανότητα να υποχρεώνει τους ακροατές του να τον παρακολουθούν και να μην αφήνει να διασπασθεί η προσοχή τους και προπαρασκεύαζε ,δια την οποίαν μεταχειριζόταν αλλεπάλληλες ερωτήσεις και την καθιστούσε έτσι ζωηρότερη.

Οι κληρικοί λόγοι του Ισαίου αποτελούν λοιπόν την κυριότερη πηγή του κληρονομικού δικαίου των αρχαίων Αθηναίων ,δηλαδή του Αττικού κληρονομικού δικαίου.

ΜΕΡΟΣ Α

Ι)ΟΙ 12 ΛΟΓΟΙ ΤΟΥ ΙΣΑΙΟΥ

Α)Περί του Κλεωνύμου κλήρου.

Ο Κλεώνυμος, που ήταν γιος του Πολύαρχου, επειδή ήταν άτεκνος, σύνταξε διαθήκη με την οποία άφηνε ως γενικούς κληρονόμους του τους συγγενείς του, όχι όμως τους πλησιέστερους κατά γένος. Από το κείμενο εξάγεται το συμπέρασμα ότι ήταν δύο, πιθανόν οι αδελφοί Φερένικος και Ποσείδιππος. Η διαθήκη είχε συνταχθεί λίγα χρόνια πριν το θάνατο του Κλεωνύμου και είχε κατατεθεί για φύλαξη στους άρχοντες. Οι κληρονόμοι όμως που προέβλεπε η διαθήκη οδηγήθηκαν στο δικαστήριο από τους πλησιέστερους συγγενείς του Κλεωνύμου, οι οποίοι αξίωναν ως οι άμεσοι κληρονόμοι του αποθανόντος. Πρόκειται για τους ανιψιούς του Κλεώνυμου από την αδερφή του, των οποίων είχε την κηδεμονία μετά το θάνατο του πατέρα τους ο Δεινίας, θείος από την πλευρά του πατέρα τους. Πριν εισαχθεί η υπόθεση στο δικαστήριο, είχε προταθεί κάποια συμβιβαστική λύση. Οι ανιψιοί του αποθανόντος να λάβουν το 1/3 της περιουσίας και να παραιτηθούν από κάθε περαιτέρω απαίτηση. Αλλά οι ανιψιοί ζητούσαν ολόκληρη την κληρονομιά. Διότι οι Αθηναίοι δικαστές ευνοούσαν συνήθως τις κληρονομικές διεκδικήσεις που υποβάλλονταν από τους συγγενείς του αποθανόντος, και όχι εκείνες που βασίζονταν στη διαθήκη. Οι ενάγοντες την αγωγή, αν και αναγνωρίζουν τη γνησιότητα της διαθήκης, καθώς και το δικαίωμα του αποθανόντος να διαθέσει την περιουσία του ως ήθελε, στηρίζονται γενικά στο επιχείρημα ότι η συγκεκριμένη διαθήκη δεν στηριζόταν στην τελευταία, πραγματική βούληση του διαθέτη αυτήν. Υποστηρίζεται μάλιστα ότι οι ενάγοντες ήταν ανήλικοι όταν συντάχθηκε η διαθήκη και βρίσκονταν υπό την κηδεμονία του Δεινία, τον οποίο ο Κλεώνυμος θεωρούσε εχθρό του. Μετά το θάνατο του Δεινία, τους παρέλαβε υπό την προστασία του ο ίδιος ο Κλεώνυμος, αλλά κατά τα τελευταία χρόνια της ζωής του δεν είχε ευμενή στάση για κάποιους από εκείνους που αναφέρονται στη διαθήκη. Οι ενάγοντες ακόμη υποστηρίζουν ότι κατά την τελευταία του ασθένεια, ο Κλεώνυμος εξέφρασε την επιθυμία να ακυρώσει τη διαθήκη του και είχε στείλει έναν από τους ευεργετούμενους (τον Ποσείδιππο) να τη ζητήσει από τον άρχοντα, που την φύλαγε. Αλλά ο Ποσείδιππος όχι μόνο αρνήθηκε να μεταβεί στον άρχοντα, αλλά έδιωξε κι έναν άλλον άρχοντα που θέλησε να επισκεφτεί και να δει τον ασθενή. Αιτία για όλα αυτά ήταν ο φόβος ότι ο διαθέτης επιθυμούσε να αλλάξει τη διαθήκη. Καθώς μάλιστα, ο Κλεώνυμος πέθανε την επόμενη από τα συμβάντα μέρα, του ήταν αδύνατο να ξεκαθαρίσει τις τελευταίες επιθυμίες για την τύχη της

περιουσίας του. Υποστηρίζουν ακόμη οι ενάγοντες ότι ο πατέρας του Κλεωνύμου του είχε ζητήσει σε περίπτωση θανάτου να αφήσει την κληρονομιά σε αυτούς. Σκοπός των εναγόντων είναι να φέρουν τους δικαστές σε δίλημμα. Διότι ή ο Κλεώνυμος ζητώντας να πάρει πίσω τη διαθήκη είχε σκοπό να την ανακαλέσει υπέρ των ανιψιών του, ή αλλιώς δεν είχε σώας τας φρένας του κατά τη σύνταξη της διαθήκης, αδιαφορώντας τόσο απροκάλυπτα για τα πρόσωπα εκείνα που είχαν ισχυρότερους δεσμούς συγγένειας και οικειότητας μαζί του. Και στις δυο περιπτώσεις ισχυρίζονται ότι οι δικαστές πρέπει να ακυρώσουν τη διαθήκη και να παραχωρήσουν την κληρονομιά στους πλησιέστερους συγγενείς.

Η ουσία της δίκης στρέφεται γύρω από την εξακρίβωση των ιδιαιτέρων προθέσεων του διαθέτη. Η αμφισβήτηση της υποθέσεως βρίσκεται στις απόψεις των δυο μερίδων, εφόσον η μια μεριά στηρίζει το δίκιο της στη γνήσια διαθήκη, ενώ η άλλη επικαλείται την τελευταία πράξη του Κλεωνύμου και υποστηρίζει ότι ζήτησε να έλθει ο οικείος άρχων για να ακυρώσει τη διαθήκη[1]. Άρα το δίκιο είναι με το μέρος τους.

Β)Περί του Μενεκλέους κλήρου.

Ο Μενεκλής είχε νυμφευθεί ως δεύτερη σύζυγο τη νεαρή θυγατέρα του φίλου του Επωνύμου. Επειδή δεν απόκτησε μαζί της παιδιά, αποφάσισε με μεγάλη του λύπη να τη χωρίσει. Μετά το διαζύγιο τους, η πρώην γυναίκα του παντρεύτηκε τον Ήλειο από τη Σφηττό, ενώ ο Μενεκλής μη έχοντας αποκτήσει ακόμα παιδιά, ακολούθησε το έθιμο της υιοθεσίας, επιλέγοντας ως θετό του γιο τον αδερφό της δεύτερης συζύγου του. Είκοσι τρία χρόνια μετά την τέλεση της υιοθεσίας ο Μενεκλής πέθανε και ο αδερφός του διεκδίκησε την κληρονομιά του προσβάλλοντας το κύρος της υιοθεσίας, με την πρόφαση ότι αυτή είχε γίνει υπό την πίεση της δεύτερης γυναίκας του αποθανόντος και αδελφής του υιοθετημένου υιού.

Σύμφωνα με το Αττικό Δίκαιο, τόσο οι γνήσιοι όσο και οι υιοθετημένοι υιού αποκτούσαν αυτοδικαίως την κληρονομιά, ενώ αντίθετα οι άλλοι συγγενείς έπρεπε να υποβάλουν αίτηση προς τον άρχοντα για να τους δοθεί η κληρονομιά. Επιπλέον, όσοι διεκδικούσαν το κληρονομικό δικαίωμα εναντίον του γνησίου ή θετού υιού έπρεπε να υποβάλουν αίτηση προς τον άρχοντα ζητώντας την αναγνώριση του κληρονομικού τους δικαιώματος. Σε μια τέτοια περίπτωση, ο υιός του οποίου το κληρονομικό

[1] Ισαίου λόγοι, Α, ο.π. σελ. 35-59

δικαίωμα ήταν υπό αμφισβήτηση αντέκρουε την ξένη αίτηση με ειδική διαμαρτυρία, που είχε σκοπό να αποδείξει ότι η περιουσία δεν ήταν επίδικος, λόγω της υπάρξεως γνήσιου ή θετού υιού.

Στη συγκεκριμένη δίκη, ο θετός υιός είχε υποβάλει τη σχετική διαμαρτυρία, που στηριζόταν και σε μαρτυρία του πεθερού του Φιλωνίδου. Ο ενάγων (αδερφός του Μενεκλέους) επιδιώκοντας να ανατρέψει τη μαρτυρία του Φιλωνίδη τον μήνυσε για ψευδομαρτυρία. Ο παρών λόγος του θετού υιού σκοπό έχει να υπερασπίσει το Φιλωνίδη. Ταυτόχρονα, ο ομιλητής μάχεται υπέρ των προσωπικών του συμφερόντων, δεδομένου ότι η αθώωση του Φιλωνίδη συνεπάγεται την αναγνώριση ως αληθινής της κληρονομικής του απαίτησης ως θετού υιού. Στην αντίθετη περίπτωση, η καταδίκη του Φιλωνίδη ως ψευδομάρτυρα θα σήμαινε ότι και οι περί κληρονομιάς αξιώσεις του είναι αβάσιμες.

Ο ενάγων στηρίζοντας την αγωγή του στην μη εγκυρότητα της υιοθεσίας, επειδή τελέσθηκε υπό την επιρροή της αδερφής του ομιλητή, προέβαλε περαιτέρω, για να ενισχύσει την άποψή του, το ότι η δεύτερη σύζυγος του Μενεκλέους δεν του προσκόμισε την ανάλογη προίκα. Συνεπώς, ο Μενεκλής δεν την είχε παντρευτεί νόμιμα. Η απάντηση του ρήτορα σε αυτό το επιχείρημα είναι ότι προίκα είκοσι μνων δόθηκε στον Μενεκλέα καθώς και η συγκινητική σκηνή του αποχωρισμού των δυο πρώην συζύγων, όταν εκείνος αναγκάσθηκε να τη χωρίσει λόγω ατεκνίας. Εάν επρόκειτο η πρώην σύζυγος του να επηρεάσει τον Μενεκλέα με παράνομο τρόπο, θα το έκανε για χάρη των παιδιών της, υποστηρίζει ο ρήτορας, όχι για χάρη του αδερφού της. στην πραγματικότητα ο Μενεκλής μετά τους δυο γάμους του και τους χωρισμούς, ένιωθε μοναξιά και φυσικό ήταν να αναζητήσει θετό υιό μέσα από την οικογένεια του προσφιλούς του Επωνύμου.

Ο ρήτορας αποδεικνύει μάλιστα ότι μετά την υιοθεσία ο θετός υιός συμπεριφερόταν σαν γνήσιος υιός προς το Μενεκλή και εκτέλεσε όλες τις νόμιμες τελετές προς αυτόν μετά το θάνατό του. Ο μόνος του σκοπός τώρα είναι να υπερασπίσει τη μνήμη του θετού του πατέρα, διότι ως προς τη χρηματική αξία η κληρονομιά είναι εντελώς ανάξια λόγου, εξαιτίας των μηχανορραφιών του ενάγοντος, ο οποίος είχε κατορθώσει να αποσπάσει με απάτη το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας του Μενεκλή, ενώ αυτός ζούσε.

Από το τελευταίο σημείο του λόγου φαίνεται ότι ο Μενεκλής είχε διοριστεί επίτροπος περιουσίας που είχε αφήσει κάποιος Νικίας στα ορφανά του και για χάρη αυτής της επιτροπής είχε υποθηκεύσει ένα τεμάχιο γης, το οποίο είχε κοινό με τον

αδερφό του. Όταν το πρώτο ορφανό ενηλικιώθηκε, ο Μενεκλής πούλησε το υποθηκευμένο τεμάχιο γης και εκπλήρωσε την υποχρέωσή του προς τα ορφανά. Ο λόγος τελειώνει με μια σκιαγράφηση της αρπακτικής διάθεσης του ενάγοντος και της αξιέπαινης διαγωγής του θετού υιού[2].

Ο λόγος αυτός είναι το αντίθετο παράδειγμα από το λόγο «περί Κλεωνύμου κλήρου». Διότι σε εκείνον επρόκειτο για υποστήριξη των συγγενικών δικαιωμάτων, σε αυτόν για υπεράσπιση της διαθήκης. Η αμφισβήτησή αφορά τόσο τον νόμο, όσο και ένα πραγματικό γεγονός. Υποστηρίζει δηλαδή ο ρήτορας ότι ο αποθανών είχε το δικαίωμα να υιοθετήσει τέκνα και μετά εξετάζει το πραγματικό γεγονός, ότι ο Μενεκλής δεν πείστηκε από την τέως σύζυγό του για να υιοθετήσει τον υιό του.

Γ)Περί του Πύρρου κλήρου

Ο Πύρρος αφού υιοθέτησε με διαθήκη τον υιό της αδερφής του, τον Ένδιο, του άφησε όλη την περιουσία του. Μετά τον θάνατο του Πύρρου, ο Ένδιος κατέλαβε την περιουσία χωρίς καμιά αντίδραση και αφού την απόλαυσε για είκοσι χρόνια, πέθανε άτεκνος. Ως θετός υιός ο Ένδιος δεν είχε δικαίωμα να διαθέσει την περιουσία, η οποία μετά το θάνατό του περιήλθε σύμφωνα με το νόμο στον νόμιμο κληρονόμο του Πύρρου. Συγκεκριμένα, δυο μέρες μετά το θάνατο του Ένδιου η περιουσία έγινε θέμα φιλονικίας από τον Ξενοκλέα στο όνομα της συζύγου του Φίλης, που πρόβαλε ως νόμιμη θυγατέρα του Πύρρου. Η αξίωση αυτή συνάντησε εμπόδιο στο πρόσωπο της μητέρας του Ένδιου, η οποία ήταν αδερφή του Πύρρου και συνεπώς στενότερη συγγενής. Στο λόγο του ο Ξενοκλής υποστηρίζει ότι η αδερφή του Πύρρου δεν έχει κανένα δικαίωμα πάνω στην περιουσία του Πύρρου, εφόσον αυτός είχε νόμιμη κόρη, που προερχόταν από νόμιμο γάμο με τη μητέρα της Φίλης. Αυτούς τους ισχυρισμούς βεβαίωνε και ο Νικόδημος, θείος της Φίλης. Κατά του Ξενοκλέους υπεβλήθη καταγγελία για ψευδομαρτυρία και όπως αποδείχθηκε από τις ανακρίσεις, η Φίλη ήταν νόθο παιδί του Πύρρου. Προκειμένου για την πλήρη αναγνώριση της αξίωσης της αδελφής του Πύρρου, ο υιός της υπέβαλε και κατά του Νικοδήμου καταγγελία για ψευδομαρτυρία. Και υπάρχουν πολλά γεγονότα που αποδεικνύουν την αλήθεια ότι η Φίλη ήταν νόθα κόρη του Πύρρου. Διότι ο Ξενοκλής ούτε κατά το θάνατο του Πύρρου, ούτε κατά τη διάρκεια της ζωής του Ένδιου πρόβαλε αξιώσεις για την κληρονομιά του Πύρρου για λογαριασμό της συζύγου του. Οι θείοι της Φίλης

[2] Ισαίου λόγοι, Α, ο.π. σελ. 64-87

επέτρεψαν το γάμο της με κάποιον εντελώς ξένο προς την οικογένεια του Πύρρου, πράγμα που δεν θα έκαναν αν αυτή ήταν νόμιμη. Διότι αν συνέβαινε κάτι τέτοιο, κάποιος από τους θείους θα την παντρευόταν, προκειμένου η περιουσία να μείνει μέσα στην οικογένεια, αφού θα περιερχόταν σε κάποιον από τους κληρονόμυς της Φίλης. Άλλωστε, ο ίδιος ο Πύρρος υιοθέτησε τον Ένδιο, πράγμα που δεν θα έκανε αν είχε νόμιμη κόρη. Παρέλειψε επίσης να εισαγάγει την Φίλη ως παιδί του στη φατρία και να την αναγνωρίσει δημόσια ως νόμιμο παιδί του[3]. Παρά ταύτα, οι θείοι της Φίλης παρουσίασαν αποδείξεις όχι μόνο για το γάμο αλλά και για το γεγονός της γιορτής της ονομασίας που τελέστηκε από τον Πύρρο τη δέκατη μέρα μετά από τη γέννηση της Φίλης, πράγμα που σήμαινε την αναγνώριση της γνησιότητας του παιδιού.

[3] Ισαίου λόγοι, Α, ο.π. σελ. 92-133

Δ)Περί του Νικοστράτου κλήρου

Ο Νικόστρατος, εύπορος στρατιώτης, απουσίασε από την Αθήνα σε εκστρατείες προς διάφορους τόπους για 11 χρόνια. Σε κάποια από αυτές πέθανε αφήνοντας περιουσία δυο ταλάντων. Διάφοροι κληρονόμοι παρουσιάσθηκαν, αλλά τελικά δυο μόνο μερίδες επέμειναν στις αξιώσεις τους. Από τη μια πλευρά ήταν δυο νέοι αδελφοί, ο Άγνων και ο Αγνόθεος, και από την άλλη κάποιος Χαριάδης. Ο τελευταίος διατεινόταν ότι είχε υπηρετήσει ως μισθοφόρος στον ίδιο στρατό με τον Νικόστρατο και παρουσίασε διαθήκη, σύμφωνα με την οποία ο Νικόστρατος τον είχε υιοθετήσει και τον καθιστούσε γενικό κληρονόμο του. Ο Άγνων και ο Αγνόθεος προσέβαλαν τη διαθήκη και απαίτησαν την κληρονομιά με το αίτημα ότι αυτοί ήταν οι πλησιέστεροι συγγενείς του αποθανόντος, ως υιοί του Θρασίππου, θείου του Νικοστράτου. Ο Θράσιππος ήταν αδελφός του Θρασυμάχου, πατέρα του Νικοστράτου και επομένως ο Άγνων και ο Αγνόθεος ήταν πρώτοι ξάδερφοι του Νικοστράτου. Ο Χαριάδης, που στήριζε τα δικαιώματά του πάνω στη διαθήκη, παρουσίασε μάρτυρες προς απόδειξη της γνησιότητάς της. ισχυρίστηκε επίσης ότι ο Νικόστρατος δεν ήταν υιός του Θρασύμαχου αλλά κάποιου Σμίκρου. Τα δυο λοιπόν κύρια σημεία τα οποία έπρεπε να αποδείξουν εκείνοι που διεκδικούσαν την κληρονομιά για τον εαυτό τους ήταν ότι πράγματι αυτοί ήταν οι πρώτοι εξάδελφοι του αποθανόντος και δεύτερον ότι η προς το Χαριάδη διαθήκη ήταν πλαστή[4].

[4] Ισαίου λόγοι, Α, ο.π. σελ. 136-153

Ε)Περί του Δικαιογένους κλήρου

Ο Δικαιογένης ο Β`, υιός του Μενέξενου Α`, από το δήμο Κυδαθηναίου, του οποίου η κληρονομιά αμφισβητείται σε αυτόν το λόγο, σκοτώθηκε σε κάποια ναυμαχία κοντά στην Κνίδο. Ο Δικαιογένης άνηκε σε διακεκριμένη αθηναϊκή οικογένεια και ως εκ τούτου είχε μεγάλη περιουσία με ετήσια πρόσοδο ογδόντα μνων. Και στη ναυμαχία που έπεσε κατείχε το υψηλό αξίωμα του τριηράρχου της Παράλου, επίσημης τριήρης του κράτους. Ο ίδιος δεν άφησε παιδιά ή αδελφούς, αλλά τέσσερις αδελφές παντρεμένες. Καθώς δεν υπήρχαν αρσενικοί αδελφοί ως κληρονόμοι του άτεκνου Δικαιογένη καλέστηκαν οι τέσσερις αδελφές του. Αλλά ο Πρόξενος από το δήμο Αφιδνών, ο οποίος είχε παντρευτεί την αδελφή του Μενέξενου Α` και θεία του Δικαιογένη Β` και είχε δώσει το όνομα Δικαιογένης στον υιό του, παρουσίασε διαθήκη σύμφωνα με την οποία ο Δικαιογένης Β` υιοθετεί αυτόν το νέο και του παραχωρεί το 1/3 της περιουσίας του. Επειδή δεν υπήρξε καμιά προσβολή της διαθήκης, ο θετός υιός έγινε δεκτός στον οίκο και το δήμο του Δικαιογένη Β` και τα υπόλοιπα 2/3 της περιουσίας διανεμήθηκαν στις τέσσερις αδελφές του. Δώδεκα χρόνια μετά τη συμφωνία αυτή, ο Δικαιογένης Γ` παρουσίασε νέα διαθήκη με την οποία διεκδικούσε ολόκληρη την περιουσία του αποθανόντος. Την εποχή εκείνη οι δυο αδελφές του Δικαιογένη Β` είχαν χηρέψει, η Τρίτη είχε πεθάνει και μόνο η τέταρτη είχε άντρα, τον Πολυάρετο, ο οποίος ανέλαβε την υπεράσπιση της γυναίκας του και των δυο ζώντων αδελφών της. Τελικά, δικαιώθηκε ο Δικαιογένης Γ`, που πήρε ολόκληρη την αμφισβητούμενη κληρονομιά. Ο δε Πολυάρετος που ετοιμαζόταν να υποβάλει αγωγή για ψευδομαρτυρία κατά τη διεξαγωγή της δίκης, πέθανε προτού προλάβει να υλοποιήσει την απειλή του. Έτσι, ο Δικαιογένης Γ` κατέλαβε την κληρονομιά και για δέκα χρόνια την νεμόταν χωρίς οίκτο για τις αδελφές του Δικαιογένη Β` και τα παιδιά τους. Ο Μενέξενος Β`, ο υιός της μιας από τις τέσσερις αδελφές, μετά την ενηλικίωσή του κινήθηκε ενάντια στον Δικαιογένη Γ` με αποτέλεσμα ο τελευταίος να του δώσει το μερίδιο από την κληρονομιά που αναλογούσε στη μητέρα του, με τον όρο να μην προβεί σε άλλη δίωξη. Ο Μενέξενος Β` αρχικά δέχθηκε, εγκαταλείποντας τα συμφέροντα των

εξαδέλφων του, αλλά η ολιγωρία του Δικαιογένη Β` τον έκανε να συνταχθεί με τους εξάδελφούς του και από κοινού να διεκδικήσουν ολόκληρη την κληρονομιά υποστηρίζοντας αφενός ότι ήταν οι πλησιέστεροι συγγενείς του αποθανόντος και αφετέρου ότι οι δυο διαθήκες ήταν άκυρες, η πρώτη γιατί αναιρέθηκε από τη δεύτερη, κι η δεύτερη γιατί στηρίχθηκε στην ψευδομαρτυρία του Λύκωνα. Σε αυτήν την περίπτωση η περιουσία μετέβαινε νομίμως στους αιτούντες, ως τους πλησιέστερους συγγενείς. Η αγωγή περί της κληρονομιάς αποκρούσθηκε από το Δικαιογένη Γ` με διαμαρτυρία, την οποία υπέβαλε ο φίλος του Λεωχάρης, υποστηρίζοντας ότι η κληρονομιά του αποθανόντος δεν ήταν δυνατό να επιδικασθεί στους πλάγιους συγγενείς, διότι ο Δικαιογένης Γ` είχε αναγνωρισθεί επίσημα ως θετός υιός του Δικαιογένη Β`. Ο Λεωχάρης κατηγορήθηκε για ψευδομαρτυρία και θα καταδικαζόταν σε «ατιμία», αν δε ζητούσε συμβιβασμό ο Δικαιογένης Γ` να παραχωρήσει τα 2/3 της κληρονομιάς. Ο Λεωχάρης ανέλαβε την εγγύηση εκπλήρωσης των συμφωνηθέντων, τα οποία επικυρώθηκαν και από το δικαστήριο.

Κατά την εκτέλεση όμως του συμβιβασμού ανέκυψαν νέα προβλήματα. Διότι κατά τη διάρκεια των είκοσι δυο χρόνων που είχαν μεσολαβήσει από το θάνατο του διαθέτη, αρκετά ακίνητα που άνηκαν στην κληρονομιά είχαν πουληθεί ή υποθηκευτεί και συνεπώς ήταν δύσκολο να αφαιρεθούν από την κατοχή των ενδιαφερομένων. Πέρα από αυτό, ο Δικαιογένης Γ` υποστήριξε ότι πρέπει να εκπέσουν από το οφειλόμενο εκ μέρους του ποσό όσα είχε προσφέρει για δημόσιες συνεισφορές (λειτουργίες) και για τη συντήρηση και επισκευή των κτημάτων. Η περιουσία που είχε μείνει δεν κάλυπτε τις αξιώσεις των εναγόντων, οι οποίοι αποφάσισαν να στραφούν ενάντια στον εγγυητή τους, το Λεωχάρη. Η απόπειρα για συμβιβασμό απέτυχε και η υπόθεση παρουσιάστηκε στο δικαστήριο. Οι ενάγοντες υποστήριξαν ότι ο Δικαιογένης Γ` δεσμεύτηκε ενώπιον δικαστηρίου να παραχωρήσει τα 2/3 της περιουσίας απαλλαγμένα από όποιο βάρος ή υποθήκη. Αφού λοιπόν δε μπορούσε να γίνει αυτό, ο Λεωχάρης ως εγγυητής ήταν υποχρεωμένος να φροντίσει για την πλήρη αποκατάσταση όσων έλειπαν, ευθύνη που ο Λεωχάρης αρνήθηκε να αναλάβει. Σε απάντηση ο ρήτορας παρατηρεί ότι το συμβιβαστικό έγγραφο δεν περιείχε όλους τους όρους, οι οποίοι συμπληρώθηκαν με προφορικές συμφωνίες βεβαιωμένες από τους τότε παρόντες μάρτυρες[5]. Το επιχείρημα αυτό κρίνεται γενικά ασθενές, καθώς οι δικαστές στηρίζονται στους γραπτούς όρους μιας συμφωνίας.

[5] Ισαίου λόγοι, Α, ο.π. σελ. 160-191

ΣΤ)Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου

Σε αντίθεση με τα όσα δηλώνει ο τίτλος, η κληρονομιά του Ευκτήμονα κι όχι του Φιλοκτήμονα είναι το κεντρικό θέμα αυτού του λόγου. Ο Ευκτήμων ήταν δημότης της Κηφισιάς και πολύ πλούσιος, με κτηματική περιουσία. Απέκτησε με τη σύζυγό του, κόρη του Μυξιάδου από την Κηφισιά, τρεις υιούς και δυο κόρες. Όμως και οι τρεις υιοί πέθαναν πριν τον πατέρα τους χωρίς να αφήσουν απογόνους. Από τις δυο κόρες, η μια απέκτησε μια κόρη από το γάμο της και η άλλη απέκτησε δυο υιούς, από τους οποίους ο μεγαλύτερος, ο Χαιρέστρατος, αν και νέος είχε υπηρετήσει ως τριήραρχος και είχε εκτελέσει και δυο δημόσιες λειτουργίες. Ο θάνατος του Ευκτήμονα στάθηκε η αφορμή για τη ρήξη των κληρονόμων του. Ο Χαιρέστρατος είχε υιοθετηθεί από το θείο του Φιλοκτήμονα ως κληρονόμος της περιουσίας του. Έπρεπε λοιπόν σύμφωνα με το νόμο ως θετός υιός να αποταθεί στο δικαστήριο και να ζητήσει την επικύρωση της κληρονομιάς μετά το θάνατο του θετού πατέρα του. Αλλά ο Χαιρέστρατος δεν έκανε κάτι τέτοιο, διότι ο Φιλοκτήμων πιθανόν δεν είχε χωριστή περιουσία από τον πατέρα του, Ευκτήμονα, και του ήταν περισσότερο ωφέλιμο να παραμείνει στην αρχική του οικογένεια αντί να γίνει θετός υιός σε ανύπαρκτη κληρονομιά. Όταν όμως πέθανε ο Ευκτήμων μετά τον Φιλοκτήμονα, τότε ο Χαιρέστρατος ζήτησε την αποκατάστασή του ως θετού υιού. Και πράγματι ο Χαιρέστρατος θα ήταν δίκαιο να κληρονομήσει την περιουσία του πάππού του, Ευκτήμονος, αν ο Ευκτήμων δεν είχε άλλους υιούς παρά μόνο τον Φιλοκτήμονα . Αλλά ο τελευταίος πέθανε πριν από τον πατέρα του και κατά τη διάρκεια της ζωής του δεν είχε χωριστή περιουσία από αυτόν. Σε περίπτωση λοιπόν που η διαθήκη του Φιλοκτήμονα και η περιλαμβανόμενη σε αυτήν υιοθεσία του Χαιρεστράτου ήταν γνήσια, δεν θα είχε καμιά σημασία, εφόσον ο Φιλοκτήμων δεν μπορούσε να διαθέσει την περιουσία του πατέρα του, ενώ ήταν ακόμα ζωντανός. Από την άλλη πλευρά όμως ο νόμος του επέτρεπε να υιοθετήσει παιδί, αν ήταν άτεκνος. Κι αν εισήγαγε τον υιοθετημένο του γιο στη φατρία και ως εκ τούτου αναγνωριζόταν ως θετός υιός του, ο Χαιρέστρατος θα είχε μετά το θάνατο του Φιλοκτήμονα όλα τα δικαιώματα γνήσιου γιου και συνεπώς θα διατηρούσε το δικαίωμα να λάβει το ανάλογο μερίδιο από την κληρονομιά του παππού του, Ευκτήμονα.

Παρά ταύτα τα πράγματα περιπλέχθηκαν περισσότερο εξαιτίας της παρέμβασης άλλων προσώπων που παρουσιάστηκαν ως διεκδικητές. Ο Ανδροκλής, που ήταν

συγγενής του Ευκτήμονα, υπέβαλε διαμαρτυρία ενάντια στο Χαιρέστρατο, ισχυριζόμενος ότι η αξίωση του Χαιρέστρατου για την περιουσία του Ευκτήμονα ήταν παράνομη, διότι ο τελευταίος είχε δυο νόμιμους υιούς που ζούσαν, γεννημένους από κάποια Καλλίππη. Επίσης, υποστήριξε ότι ο Φιλοκτήμων δεν άφησε καμιά διαθήκη. Αρωγός στη διαμαρτυρία αυτή του Ανδροκλή ήταν και το γεγονός ότι ο ένας από τους δυο γιους του Ευκτήμονα με την Καλλίππη είχε γεννηθεί όταν ο Ευκτήμων ζούσε και είχε εισαχθεί από τον πατέρα του στη φατρία και είχε αναγνωρισθεί ως γνήσιο παιδί του. Αυτό το επιχείρημα ήταν πολύ ισχυρό, διότι οι φρατρίαι είχαν εκ νόμου το δικαίωμα να απορρίπτουν τους μη γνήσιους γιους των συνδημοτών τους και επομένως, αφού η εισαγωγή του υιού του Ευκτήμονα ήταν έγκυρη, αυτό αποδείκνυε προφανώς τη γνησιότητά του.

Στα παραπάνω ακλόνητα επιχειρήματα, ο αντίλογος ήλθε από το συνήγορο του Χαιρέστρατου, ο οποίος κατηγόρησε τον Ανδροκλή για ψευδομαρτυρία. Έπειτα αποδεικνύει ότι ο Φιλοκτήμων είχε αφήσει διαθήκη, η οποία ήταν απόλυτα έγκυρη, καθώς είχε συνταχθεί σύμφωνα με τους νόμους. Αλλά κυρίως ασχολείται με την απόδειξη της μη γνησιότητας των προβαλλόμενων ως υιών του Ευκτήμονα και της δεύτερης συζύγου του, Καλλίππης. Στην πραγματικότητα, ο Ευκτήμων κατά τα τελευταία χρόνια της ζωής του είχε πέσει θύμα εξαπάτησης από μια πόρνη που είχε αποκτήσει τους δυο αναφερόμενους ως γνήσιους υιούς του Ευκτήμονα με άλλον άντρα και στη συνέχεια τον έπεισε να εισαγάγει τον πρώτο της γιο στη φατρία και να τον αναγνωρίσει ως νόμιμο διάδοχό του, προκειμένου να εξασφαλίσει την περιουσία του γέροντα Ευκτήμονα. Μόλις αντιλήφθηκε την πλεκτάνη ο Φιλοκτήμων έπεισε τους φράτορες να απορρίψουν την αίτηση του πατέρα του, υπό τις απειλές του οποίου αναγκάστηκε να αποσύρει την ένστασή του με την υπόσχεση ότι ο γιος της πόρνης Αλκής θα ελάμβανε μόνο ως μοίρα περιουσίας ένα αγρόκτημα και τίποτε περισσότερο. Τοιουτοτρόπως, η φρατρία αναγνώρισε τον γιο της Αλκής ως γνήσιο υιό του Ευκτήμονα. Μετά το θάνατό του Φιλοκτήμονα, ο Ευκτήμων ανακάλεσε τη συμφωνία που είχε συνάψει μαζί του και άρχισε να μετατρέπει την κτηματική του περιουσία σε ρευστό χρήμα, διότι ο Ανδροκλής και ο συνεργός του Αντίδωρος παρουσιάσθηκαν ως επίτροποι των υιών της Αλκής και στηριζόμενοι στην εύνοια του γέροντα για την Αλκή τον έπεισαν να αποξενώσει τις κόρες και τους γαμπρούς του, που ουσιαστικά αποτελούσαν τους πραγματικούς συγγενείς του, και να προσφέρει την περιουσία του στα παιδιά της Αλκής. Αυτές οι ραδιουργίες των δυο επιτρόπων είχαν αποτέλεσμα τα μισά κεφάλαια του Ευκτήμονα να εξανεμισθούν, τα εισοδήματά

του να κατασπαταληθούν και το σπίτι όπου διέμενε να αφαιρεθεί από την κατοχή του πριν το θάνατό του.

Επιπλέον, ο Ανδροκλής ζήτησε σε γάμο τη δεύτερη κόρη του Ευκτήμονα, που είχε μείνει χήρα, διότι ήταν «επίκληρος» και σύμφωνα με το αττικό δίκαιο ο πλησιέστερος συγγενής ήταν υποχρεωμένος να παντρευτεί την επίκληρο κόρη και να συνεχίσει το οικογενειακό δέντρο, σε περίπτωση που δεν υπήρχε γιος κληρονόμος. Αλλά η πράξη του αυτή βρίσκεται εμφανώς σε αντίθεση με τον ισχυρισμό για ύπαρξη γνήσιων υιών και διαδόχων, τον οποίο υποστήριξε ο Ανδροκλής. Διότι η ύπαρξη γνησίων υιών αφαιρούσε την ιδιότητα της επικλήρου από την κόρη του Ευκτήμονα. Τελικά ο Ανδροκλής χαρακτηρίζεται από το ρήτορα ως απατεώνας και αναιδής, σε αντίθεση με τον Χαιρέστρατο που διακρίνεται για τη φιλοπατρία και τη μεγάλη γενναιοδωρία του[6]. Σε κάποιο σημείο του λόγου του ο ρήτορας αναφέρεται σε ένα νόμο κοινό για όλους, ο οποίος επέτρεπε στον καθένα να διαθέσει τα υπάρχοντά του, αν δεν είχε γνήσιους γιους, με τον όρο να μην προβαίνει στη διάθεση αυτών όταν έπασχε από παραφροσύνη ή γεροντική άνια ή κάποια βαριά ασθένεια ή τον είχε πείσει κάποια γυναίκα. Το αποτέλεσμα της δίκης φαίνεται ότι ήταν εναντίον του Χαιρέστρατου, διότι σύμφωνα με κάποια επιγραφή ο Χαιρέστρατος αναφέρεται ως γιος του Φανοστράτου και όχι του Φιλοκτήμονα, του θετού πατέρα του, όπως θα συνέβαινε , εάν κέρδιζε τη δίκη.

Ζ)Περί του Απολλοδώρου κλήρου.

Ο λόγος περί του Απολλόδωρου έχει να κάνει με την προσβολή των δικαιωμάτων ενός θετού γιου από τους θεωρούμενους νόμιμους κληρονόμους. Ο Εύπολις, ο Θράσυλλος και ο Μνήσων, τρία αδέλφια, είχαν κληρονομήσει τη μεγάλη περιουσία του πατέρα τους. Ο Μνήσων πέθανε άγαμος και άτεκνος. Ο Θράσυλλος σκοτώθηκε στη Σικελική εκστρατεία, αφήνοντας πίσω έναν γιο με το όνομα Απολλόδωρος., υπό την επιτροπή του αδελφού του, Ευπόλιδος. Ο τελευταίος όμως, θείος και επίτροπος, έκανε κατάχρηση της προστασίας του ανιψιού του κι όχι μόνο του στέρησε το κληρονομικό του μερίδιο, που υπολογιζόταν στο μισό της περιουσίας του αποθανόντος θείου του, Μνήσωνος, αλλά και σφετερίστηκε παράνομα μέρος της πατρικής περιουσίας και την υπόλοιπη την κακοδιαχειρίστηκε.

[6] Ισαίου λόγοι, Α, ο.π. σελ. 200-235

Στο μεταξύ η χήρα του Θρασύλλου και μητέρα του Απολλόδωρου παντρεύτηκε δεύτερη φορά και ο νέος της σύζυγος πήρε το ορφανό από πατέρα παιδί στο σπίτι του, το ανάθρεψε σαν φυσικός πατέρας και μετά την ενηλικίωσή του το προστάτεψε ενώπιον των δικαστηρίων, ώστε να μπορέσει να πάρει το μέρος της περιουσίας του Μνήσωνος που του άνηκε και να αποζημιωθεί με τάλαντα από τον Εύπολι για την κακή διαχείριση της επιτροπείας του. Από την πλευρά του ο Απολλόδωρος, που διατηρούσε πολύ φιλικές σχέσεις με τον πατριό του, έδειξε την ευγνωμοσύνη του προς αυτόν πρακτικά, ζητώντας να υιοθετήσει το γιο της ομομήτριας αδελφής του και κόρης του πατριού του. Έτσι, ο θετός γιος του Απολλόδωρου οδηγήθηκε ενώπιον του γένους και της φρατρίας του, κατά τα θεσπισμένα και γράφτηκε στον κατάλογο με το όνομα Θράσυλλος. Προτού όμως συμπληρωθούν και οι υπόλοιπες διατυπώσεις της υιοθεσίας, όπως όριζε το αττικό δίκαιο, πέθανε ο Απολλόδωρος χωρίς να προλάβει να γράψει το θετό γιο του στη γραμματεία του δήμου και τοιουτοτρόπως να τον καταστήσει αναμφισβήτητο κληρονόμο του. Τελικά, οι δημότες μετά το θάνατο του Απολλόδωρου ενέγραψαν το Θράσυλλο στον κατάλογο του δήμου και τον αναγνώρισαν ως θετό γιο του.

Ωστόσο, αυτή η πράξη υιοθεσίας προσβλήθηκε από την κόρη του Ευπόλιδος και ξαδέρφη του Θρασύλλου, παντρεμένη με κάποιον Προνάπη, τον Αιξωνέα. Αυτός ενεργώντας για λογαριασμό της συζύγου του πρόσβαλε τη νομιμότητα της υιοθεσίας του Θρασύλλου και συνεπώς της κληρονομιάς του επί της περιουσίας του Απολλόδωρου. Η βασική επιχειρηματολογία του στηρίχθηκε στο γεγονός ότι ο Απολλόδωρος, επειδή ήταν γέρος και με χαμένα τα λογικά του, πείσθηκε από την ομομήτρια αδελφή του να υιοθετήσει το γιο της. Έπειτα υποστήριξε ότι η εγγραφή του Θρασύλλου στο δημοτολόγιο έγινε μετά το θάνατο του Απολλόδωρου, όταν πλέον η περιουσία του ήταν υπόδικος από τους συγγενείς του, σύμφωνα με το νόμο. Αυτήν την τελευταία κατηγορία απέκρουσε ο Θράσυλλος στηριζόμενος στο γεγονός ότι ο Απολλόδωρος είχε ενεργήσει όσο ζούσε όλες τις απαραίτητες νομικές διατυπώσεις για την υιοθεσία και μόνο ο αιφνίδιος θάνατός του τον εμπόδισε να τις συμπληρώσει, γεγονός που αναγνώρισε και ο οικείος δήμος, ώστε να τον εγγράψει εκούσια στον κατάλογό του. Στη συνέχεια επικαλείται τη γνωστή του φιλική διάθεση του Απολλόδωρου για τον παππού του, Θράσυλλο, και τη μητέρα του και την εχθρότητα του για τον Εύπολι λόγω της κακής διαχείρισης της περιουσίας του. Επομένως δεν είναι δυνατό να δοθεί η περιουσία του Απολλόδωρου στην κόρη του

Ευπόλιδος, ενός θείου που αποδείχθηκε ανάξιος να χειριστεί με σύνεση τις οικογενειακές του υποχρεώσεις.

Στη συνέχεια, ο Θράσυλλος κάνει λόγο για την ανάρμοστη συμπεριφορά ολόκληρης της οικογένειας του Ευπόλιδος. Τον ίδιο τον παρουσιάζει ως καταχραστή της περιουσίας που του εμπιστεύτηκαν, τις κόρες του ως εχθρικά διακείμενες προς τον ίδιο τον αδελφό τους και τέλος τον Προνάπη ως άνθρωπο πονηρό, αφιλόπατρη, που αποφεύγει συστηματικά τις λειτουργίες υπέρ της πόλης. Λαμβάνοντας μάλιστα υπόψη τους στενούς ηθικούς και υλικούς δεσμούς που συνέδεαν τον θετό πατέρα του, Απολλόδωρο με τον παππού του, Θράσυλλο, και τη μητέρα του ενισχύονται τα επιχειρήματα του ρήτορα ότι ο Απολλόδωρος σε καμιά περίπτωση δεν θα επέτρεπε να περιέλθει η περιουσία του σε τέτοιους κακούς και πονηρούς συγγενείς και όχι σε αυτόν τον ίδιο, τον γιο της ομομήτριας αδελφής του, τον οποίο και υιοθέτησε φροντίζοντας να μη σβηστεί και εξαλειφθεί το οικογενειακό του όνομα.[7] Από το λόγο αυτό προκύπτουν μερικοί βασικοί νόμοι που αφορούν στο κληρονομικό δίκαιο. Στην περίπτωση της εξεταζόμενης κληρονομιάς, ο ανιψιός και η αδελφή λαμβάνουν το ίδιο μερίδιο κληρονομιάς σύμφωνα με το νόμο. Εάν όμως δεν υπάρχουν καθόλου πρώτοι ξάδελφοι ή συγγενείς από την πλευρά του πατέρα, τότε ο νόμος δίνει το δικαίωμα στους συγγενείς από την πλευρά της μητέρας. Ο Θρασύβουλος λοιπόν κληρονόμησε τη μισή περιουσία του Απολλόδωρου ως συγγενής του τελευταίου από την πλευρά της μητέρας του, όχι του πατέρα του από τον οποίο είχε αποκοπεί μετά την υιοθεσία του από τον Ιππολοχίδη.

Η)Περί του Κίρωνος κλήρου

Η δίκη αυτή ξεκίνησε λίγο μετά το θάνατο του Κίρωνα μεταξύ των δυο επίδοξων κληρονόμων του. Ο Κίρων αν και παντρεύτηκε δυο φορές, δεν απέκτησε γιο. Είχε όμως έναν αδελφό, ο γιος του οποίου ως ανιψιός είναι ένας από τους δυο που διεκδικούν την περιουσία του. Ο άλλος είναι ο μεγάλος γιος της κόρης του Κίρωνα. Η κόρη του Κίρωνα, που προερχόταν από την πρώτη του σύζυγο, απέκτησε τους δυο γιους της από το δεύτερο γάμο της. ο Κίρων από το δεύτερο γάμο του με την αδελφή του Διοκλή του Φλυέως είχε αποκτήσει δυο γιους που πέθαναν σε νηπιακή ηλικία. Ο Διοκλής είναι ο προστάτης του πρώτου αντίδικου και ήδη μετά από συνεννόηση με τη δεύτερη γυναίκα του Κίρωνα, η οποία ήταν αδελφή του, κατέλαβαν την

[7] Ισαίου λόγοι, Α, ο.π. σελ. 240-269

αμφισβητούμενη περιουσία. Εγγονός λοιπόν από την κόρη και ανιψιός από τον αδελφό του αποθανόντος στέκονται αντιμέτωποι προκειμένου για την κατάληψη της περιουσίας του αποθανόντος. Από τη μια πλευρά ο εγγονός αποκρούει το επιχείρημα του αντιδίκου του ότι η μητέρα του δεν ήταν γνήσια κόρη του Κίρωνα και σε αυτή την περίπτωση ο ανιψιός από την πλευρά του αδελφού του αποθανόντος θα έπρεπε να έχει προτεραιότητα επί της κληρονομιάς έναντι του υιού της κόρης. Η απόδειξη όμως αυτών των επιχειρημάτων κατέστη δύσκολη, καθώς είχαν παρέλθει σαράντα χρόνια από το γάμο του αποθανόντος και η γέννηση της κόρης του και μητέρας του ρήτορα δε μπορούσε να αποδειχθεί με μαρτυρικές αποδείξεις αλλά μόνο με τεκμήρια. Τέτοια είναι η συμπεριφορά του Κίρωνα προς την κόρη του κατά τον πρώτο και δεύτερο γάμο της, όταν πρόσφερε το συνηθισμένο γαμήλιο συμπόσιο υπέρ των μελών της φρατρίας του και η εγγραφή των γιων αυτής στη φρατρία του πατέρα τους χωρίς την αμφισβήτηση κανενός. Επιπρόσθετα, ο παππούς του αναγνώριζε τους εγγονούς του ως παιδιά της γνήσια κόρης του, διότι τους καλούσε σε όλες τις δημόσιες εορτές και τις οικιακές θυσίες. Το γεγονός, όμως, ότι ο αντίδικος δεν επέτρεψε στους δούλους του Κίρωνα να προσέλθουν και να μαρτυρήσουν μετά από βασανιστήρια στρεφόταν εναντίον του, διότι είναι ευνόητο ότι επειδή η μαρτυρία των δούλων θα ήταν δυσμενής για αυτόν, ως εκ τούτου αρνήθηκε την προσέλευσή τους στο δικαστήριο.

Ο ρήτορας μεταβαίνει στο δεύτερο επιχείρημα του αντιδίκου και ισχυρίζεται ότι οι «έκγονοι», δηλαδή ο γιος της κόρης του αποθανόντος, έχουν ισχυρότερα δικαιώματα επί της κληρονομιάς του ανιόντος από τους εκ πλαγίου συγγενείς. Αυτό προβλέπει και το εξ αδιαθέτου κληρονομικό δικαίωμα των εκγόνων έναντι των ανιόντων. Προς τούτο παρουσιάζει και νόμο περί των δικαιωμάτων των υιών των επικλήρων κορών, υπέρ της ισχύος του οποίου συνηγορεί και άλλος νόμος περί «κακώσεως» των γονέων, ο οποίος υπονοεί το δικαίωμα της κληρονομιάς λόγω της υποχρέωσης των εκγόνων να τρέφουν τους προγόνους[8]. Και πάλι το τελευταίο μέρος του λόγου ασχολείται με τις κακοήθειες του Διοκλή, τον οποίο απεικονίζει ο ρήτορας με τα μελανότερα χρώματα.

[8] Ισαίου λόγοι, Α, ο.π. σελ. 274-305

Θ)Περί του Αστυφίλου κλήρου

Ο Αστύφιλος, γιος του Ευθυκράτη, εξέπλευσε εθελοντής αθηναϊκής εκστρατείας στη Μυτιλήνη, όπου και πέθανε. Μόλις η είδηση του θανάτου του έφθασε στην Αθήνα, ο Κλέων, γιος του Θουδίππου, πρώτος του ξάδελφος, κατέλαβε την κτηματική του περιουσία εν ονόματι του ανήλικου υιού του αποθανόντος, τον οποίο σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του είχε υιοθετήσει ο, Αστύφιλος πριν την αναχώρησή του σύμφωνα με τη διαθήκη του, που είχε κατατεθεί στον Ιεροκλή, τον θείο του από την πλευρά της μητέρας του. Οι αξιώσεις του Κλέωνα επί της περιουσίας του Αστύφιλου γρήγορα προσβλήθηκαν. Μετά το θάνατο του Ευθυκράτη, η χήρα του παντρεύτηκε δεύτερη φορά, με τον Θεόφραστο, από τον οποίο απέκτησε κι άλλον γιο. Αυτός ο ομομήτριος του Αστυφίλου γιος είναι ο ανταπαιτητής της περιουσίας του Αστυφίλου εναντίον του ξαδέλφου του, Κλέωνα, προσπαθώντας να αποδείξει ότι η προβαλλόμενη από τον Κλέωνα διαθήκη είναι πλαστή και ότι ο ίδιος είναι ο μόνος νόμιμος κληρονόμος των υπαρχόντων του αδελφού του. Τα επιχειρήματα του ρήτορα για την πλαστότητα της τελευταίας βούλησης του αποθανόντος είναι αστήρικτα μερικώς, καθώς η διαθήκη είναι υπογεγραμμένη από αξιόπιστους μάρτυρες και είχε κατατεθεί στο θείο του αποθανόντος, Ιεροκλή, που δεν είχε κάποιο συμφέρον να επιδιώξει κάτι από αυτήν. Επομένως, η διαθήκη θα έπρεπε να θεωρείται γνήσια και απρόσβλητη.

Ο Ισαίος ως υπέρμαχος του ομομήτριου αδελφού του Αστυφίλου επιχειρεί με πιθανούς συλλογισμούς να αντικρούσει τον αντίπαλό του, Κλέωνα. Αν, λοιπόν, ο Αστύφιλος ήθελε να κάνει διαθήκη υιοθετώντας το γιο του Κλέωνα, θα προσκαλούσε άλλους μάρτυρες οικείους και συγγενείς, φράτορες και συνδημότες του να παρευρεθούν. Αφού κάτι τέτοιο δεν έγινε, η διαθήκη είναι πλαστή. Έπειτα ήταν ύποπτο το γεγονός ότι ο Αστύφιλος δεν είχε συντάξει διαθήκη πριν φύγει για τις άλλες εκστρατείες που είχε επιχειρήσει προηγουμένως στην Κόρινθο, τη Θεσσαλία και στο Θηβαϊκό πόλεμο, παρά μόνο όταν εξέπλευσε για τη Μυτιλήνη προέβλεψε το θάνατό του και συνέταξε τη διαθήκη του. Άλλωστε η αγεφύρωτη έχθρα που σύνδεε τον Αστύφιλο με τον ξάδελφό του , Κλέωνα, απέκλειε την πιθανότητα να υιοθετήσει με διαθήκη το γιο του χειρότερου εχθρού του. Επομένως, η διαθήκη είναι πλαστή. Αλλά όλων αυτών των υπόπτων ενεργειών υπαίτιος ήταν ο Ιεροκλής, που κρυβόταν πίσω από τον Κλέωνα, ως ο φύλακας της διαθήκης και θείος και των δυο αντιδίκων. Αυτός έφθασε σε τέτοιο σημείο αναιδείας, ώστε να ζητήσει να βρει κάποιο συγγενή του αποθανόντος που να ήθελε να εμφανιστεί ως κληρονόμος του, σύμφωνα με τη

διαθήκη που φύλαγε ο Ιεροκλής, αρκεί να του εξασφάλιζε το μερίδιό του από την πλούσια κληρονομιά.

Το επιχείρημα της λεγόμενης «εξ αδιαθέτου» κληρονομιάς του ομομήτριου αδελφού ο ρήτορας το πραγματεύεται σύντομα. Διότι σύμφωνα με τον Αθηναϊκό νόμο, σε περίπτωση κληρονομιάς δινόταν προτεραιότητα στους συγγενείς από την πλευρά του πατέρα του αποθανόντος μέχρι το βαθμό του πρώτου ξαδέλφου και μετά σειρά είχαν οι συγγενείς από την πλευρά της μητέρας. Επομένως, ο Κλέων ως υιός του Θουδίππου, θείου του Αστυφίλου από την πλευρά του πατέρα του, έπρεπε να προτιμηθεί σύμφωνα με το νόμο. Αλλά ο Θούδιππος είχε υιοθετηθεί σε άλλη οικογένεια και τοιουτοτρόπως είχε χάσει τα κληρονομικά του δικαιώματα για τον εαυτό του και τους απογόνους του. Άρα, ούτε ο ίδιος ούτε ο Κλέων είχαν κάποιο δικαίωμα επί της κληρονομιάς του Αστυφίλου. Αυτή ήταν η νομική άποψη του ρήτορα. Αλλά πέρα από τη νομική υπάρχει και η ηθική όψη του ζητήματος. Ο Αστύφιλος, όπως ειπώθηκε ανωτέρω, έμεινε ορφανός από πατέρα σε μικρή ηλικία και τον ανέλαβε υπό την προστασία του και στο σπίτι του ο πατριός του, ο Θεόφραστος. Αυτός τον προστάτεψε και τον ανέθρεψε με αγάπη και αφοσίωση, ως τον αχώριστο σύντροφο του δικού του γιου. Ο Αστύφιλος λοιπόν ευγνώμων προς τον πατριό του δεν θα ήταν λογικό να κάνει διαθήκη αγνοώντας τον ομομήτριο αδελφό του και να προσφέρει την περιουσία του στον Κλέωνα, με τον οποίο δε μιλούσε, καθώς τον θεωρούσε τον βασικό υπαίτιο για το θάνατο του πατέρα του, Ευθυκράτη[9].

[9] Ισαίου λόγοι, Α, ο.π. σελ. 310-333

Ι) Περί του Αριστάρχου κλήρου.

Ο Αρίσταρχος Α` παντρεύτηκε την κόρη του Ξεναινέτου από τις Αχαρνές και απέκτησε δυο γιους και δυο κόρες. Ο μεγαλύτερος γιος του, ο Κυρωνίδης, υιοθετήθηκε, ενώ ζούσε ο πατέρας του, από τον παππού του, τον Ξεναίνετο Α`. όταν πέθανε ο Αρίσταρχος Α`, η περιουσία του σύμφωνα με το νόμο άνηκε στον δεύτερο γιο του, τον Δημοχάρη, ο οποίος ως ανήλικος βρισκόταν υπό την κηδεμονία του θείου του, του Αριστομένη. Στο μεταξύ, ο Δημοχάρης πέθανε προτού ενηλικιωθεί και πριν από αυτόν η μια αδελφή του. Τοιουτοτρόπως από όλα τα παιδιά του Αριστάρχου Α` επέζησε μόνο η μια του κόρη ως κληρονόμος του, καθώς ο Κυρωνίδης είχε υιοθετηθεί και ως εκ τούτου άνηκε σε άλλη οικογένεια και δεν είχε κληρονομικά δικαιώματα στην περιουσία του πατέρα του, σύμφωνα με το αττικό δίκαιο. Η εν λόγω κόρη του αποθανόντος ήταν επομένως επίκληρος και επίδικος. Αυτό σήμαινε ότι όφειλε να παντρευτεί τον πλησιέστερο συγγενή της, με σκοπό να μεταβιβαστεί στη συνέχεια η πατρική της περιουσία στο νόμιμο διάδοχό της. Παραδόξως όμως ούτε ο θείος της, ο Αριστομένης, ούτε ο γιος του, ο Απολλόδωρος, ζήτησαν να την παντρευτούν, όπως όφειλαν και είχαν δικαίωμα. Αντίθετα, ο θείος της φρόντισε να την παντρέψει με ξένο άντρα (εκτός οικογενείας)και να την προικίσει ως κηδεμόνας της. ο Ισαίος ισχυρίζεται ότι αυτός ο γάμος αποσκοπούσε στην απομάκρυνση της επικλήρου από την πατρική περιουσία της.

Από την άλλη πλευρά ο Αριστομένης φρόντισε να παντρέψει την κόρη του με τον αδελφό της επικλήρου, τον Κυρωνίδη, και ταυτόχρονα να του μεταβιβάσει όλη την περιουσία του Αριστάρχου Α`, ο οποίος ήταν φυσικός πατέρας του, αλλά ο Κυρωνίδης μετά την πράξη υιοθεσίας του από τον παππού του είχε στερηθεί τα δικαιώματά του επί της οικογενειακής περιουσίας. Από το γάμο αυτό γεννήθηκαν δυο γιοι, ο Ξεναίνετος Β` από το όνομα του θετού πατέρα του Κυρωνίδη και ο Αρίσταρχος Β` από το όνομα του Αρίσταρχου Α`, του φυσικού πατέρα του Κυρωνίδη. Μετά το θάνατο του Κυρωνίδη, ο Αρίσταρχος Β` εισήχθη στη φρατρία του παππού του, Αρίσταρχου Α`, για να αναγνωρισθεί ως θετός υιός του και κληρονόμος του μετά το θάνατό του και να συνεχίσει έτσι την οικογενειακή παράδοση. Τα πράγματα όμως δεν εξελίχθηκαν ομαλά. Διότι ο Αρίσταρχος Β` πέθανε πολεμώντας και μη έχοντας παιδιά άφησε διαθήκη με την οποία εγκαθιστούσε κληρονόμο του τον αδελφό του, Ξεναίνετο Β`. Όταν όμως ο τελευταίος παρουσιάστηκε μπροστά στον άρχοντα για να ζητήσει την επικύρωση της διαθήκης του αδελφού του και την αναγνώριση των κληρονομικών του δικαιωμάτων

συνάντησε αντιδράσεις. Ο γιος της αδικημένης επίκληρης, κόρης του Αριστάρχου Α`, παρουσιάστηκε διεκδικώντας την περιουσία του παππού του, Αρίσταρχου Α`. Ο πελάτης του Ισαίου ενεργώντας για λογαριασμό της μητέρας του προσβάλλει τη διαθήκη του Αριστάρχου Β` σχετικά με τον αδελφό του Ξεναίνετο Β`, διότι αυτός κατείχε περιουσία ξένη, που είχε αρπαχθεί παράνομα και με δόλο από την επίκληρη μητέρα του με τις μηχανορραφίες του θείου της, Αριστομένους[10]. Ο ρήτορας υποστηρίζει ότι ο Αρίσταρχος Α` είχε γνήσιο γιο, το Δημοχάρη, και ως εκ τούτου δε μπορούσε να υιοθετήσει παιδί. Ο δε Δημοχάρης δεν πρόλαβε να φτάσει σε ηλικία κατάλληλη για να μπορεί να υιοθετήσει παιδί, ούτε η αδελφή του που πέθανε πριν από αυτόν. Επομένως, η υιοθεσία του Αριστάρχου του Β` δεν έγινε κατά τον νόμο και η διαθήκη του δεν είχε καμιά αξία, καθώς όσα δεν απέκτησε ο ίδιος δε μπορούσε να τα μεταβιβάσει σε άλλον. Εάν λοιπόν η διαθήκη κρινόταν άκυρη, η περιουσία εύλογα θα πέρναγε στην κατοχή του ρήτορα ως γνήσιου παιδιού της επίκληρης κόρης του Αριστάρχου Α`.

Κ)Περί του Αγνίου κλήρου

Αυτός ο λόγος αναφέρεται σε μια γνωστή για το Αττικό δίκαιο δίκη την καλούμενη «εισαγγελία κακώσεως ορφανού». Ο Θεόπομπος, ένας από τους κηδεμόνες του αποθανόντος αδελφού του, Στρατοκλή, καταγγέλθηκε από κάποιον άλλον κηδεμόνα των ορφανών ότι από την κληρονομιά της περιουσίας του δεύτερου ξαδέλφου του, του Αγνίου Β`, δεν έδωσε το ανάλογο μερίδιο στον ανιψιό του και γιο του αδελφού του, Στρατοκλή, κάνοντας κατάχρηση των κηδεμονικών του καθηκόντων έναντι του ανιψιού του, γεγονός που αποτελούσε βαριά κατηγορία και συνεπαγόταν βαριά ποινή σε περίπτωση αποδείξεως της ενοχής του.

Ο Αγνίας Β`, γιος του Πολέμωνος και εγγονός του Αγνία Α`, είχε αποσταλεί στην στο βασιλιά της Περσίας. Συλλήφθηκε όμως μαζί με τους συνοδοιπόρους του και στάλθηκε στη Σπάρτη, όπου και θανατώθηκε. Ο Αγνίας είχε αφήσει με διαθήκη την περιουσία του στην ανιψιά του, την οποία είχε υιοθετήσει όταν ήταν ανήλικη ακόμα, με τον όρο αν τυχόν πεθάνει εκείνη, τα υπάρχοντα του Αγνία να περάσουν στον ομομήτριο αδερφό του, τον Γλαύκωνα. Κατά ατυχή σύμπτωση, η ανιψιά του πέθανε προτού ενηλικιωθεί και η περιουσία καταλήφθηκε από τον Γλαύκωνα. Αλλά η διαθήκη του Αγνία Β` δεν έμεινε για πολύ χωρίς προσβολή. Ο πρώτος που

[10] Ισαίου λόγοι, Α, ο.π. σελ. 340-357

αμφισβήτησε την ισχύ αυτής ήταν ο Ευβουλίδης Β`, ο οποίος είχε διπλή συγγένεια με τον Αγνία Β`, ως δεύτερος ξάδελφος από την πλευρά του πατέρα και πρώτος από την μητρική πλευρά. Επειδή όμως ο Ευβουλίδης πέθανε προτού να εκδοθεί το αποτέλεσμα της δίκης, τη συνέχιση της δίκης ανέλαβε η κόρη του, Φυλομάχη Β`, με την ιδιότητα του παιδιού του πρώτου ξαδέλφου του αποθανόντος Αγνία Β`. το δικαστήριο αποδέχθηκε την αγωγή της, ακύρωσε τη διαθήκη και επιδίκασε εξ αδιαθέτου τη μεγάλη περιουσία του Αγνία Β` στη Φυλομάχη, η οποία ως περιζήτητη νύφη δεν άργησε να παντρευτεί με τον Σωσίθεο, συγγενή του πατέρα της. αλλά τότε και άλλοι συγγενείς του Αγνία Β` ενθαρρυμένοι από την ακύρωση της διαθήκης, επανέλαβαν το δικαστικό αγώνα, με την ελπίδα να καρπωθούν και οι ίδιοι κάποιο μερίδιο της κληρονομιάς. Έτσι, παρουσιάστηκαν και άλλοι δεύτεροι ξάδελφοι του Αγνία Β`, όπως ο Στράτιος Β`, ο Στρατοκλής και ο Θεόπομπος. Αλλά μετά το θάνατο των δυο πρώτων μόνο ο Θεόπομπος εξακολούθησε τον αγώνα και πέτυχε την αίσια για αυτόν έκβασή του. Το δικαστήριο αφαίρεσε την περιουσία του Αγνία από την Φυλομάχη και την παρέδωσε στον αντίδικο της. στην πραγματικότητα, ο Θεόπομπος δεν δικαιούταν να λάβει την κληρονομιά αυτή, εφόσον ο ίδιος ήταν δεύτερος ξάδελφος του αποθανόντος, ενώ υπήρχαν άλλοι ομομήτριοι αδελφοί που είχαν αναμφισβήτητα δικαιώματα επί της περιουσίας του αδελφού τους ως απολύτως πλησιέστεροι συγγενείς[11]. Αλλά ο Θεόπομπος δεν απόλαυσε για μεγάλο χρονικό διάστημα τους καρπούς της νίκης του χωρίς δικαστικές ενοχλήσεις. Η παρούσα δίκη είναι καταγγελία για «κάκωσιν» ορφανού, πιο συγκεκριμένα του ανιψιού του Θεόπομπου, γιου του αδελφού του, Στρατοκλή. Ο τελευταίος μέσω του κηδεμόνα του υποστηρίζει ότι η κληρονομιά ανήκει εξίσου στον Θεόπομπο και στον γιο του αδελφού του.

[11] Ισαίου λόγοι, Α, ο.π. σελ. 362-397

ΜΕΡΟΣ Β)

ΙΙ)Ο ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ ΣΤΟ ΑΤΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Α)Υιοθεσία και αναγνώριση τέκνων

Ο γνήσιος Αθηναίος πολίτης, που δεν είχε αποκτήσει από το νόμιμο γάμο του γνήσια αρσενικά τέκνα, μπορούσε να υιοθετήσει κάποιο άλλο πρόσωπο στη θέση γνήσιου τέκνου του. Η νόμιμη πράξη με την οποία γινόταν αυτό λεγόταν «εισποίησις» ή απλά «ποίησις» και «εισαγωγή», καθώς ο υιοθετούμενος εισερχόταν στην οικογένεια του υιοθετούντος, και «θέσις»[12]. Σκοπός της υιοθεσίας ήταν, όπως προαναφέρθηκε, να παρασχεθεί στον Αθηναίο πολίτη που δεν είχε γιους να φέρει στην οικογένεια νεαρό άντρα στη θέση γνήσιου παιδιού, ώστε με αυτόν να συνεχισθούν η κατοχή της πατρογονικής περιουσίας και οι οικογενειακές παραδόσεις. Επίσης, να έχει στα τέλη της ζωής του τις φροντίδες και τις περιποιήσεις που παρέχονται στους γέροντες γονείς, ιδιαίτερα τη στέγαση και την διατροφή. Και ακόμη μετά το θάνατό του να υπάρχει κάποιος που να φροντίσει για τα «νομιζόμενα», δηλαδή για την ταφή του, τα μνημόσυνα και τις λοιπές τελετουργίες. Σχετικά ο Ισαίος αναφέρεται στην περίπτωση του Μενεκλή, που υιοθέτησε γιο προκειμένου να τον γηροκομήσει και μετά το θάνατό του να φροντίσει για την ταφή του και τις άλλες θρησκευτικές τελετές. Και στη συνέχεια ο υιοθετημένος γιος του Μενεκλή παραδέχεται ότι τον φρόντισε και όσο ζούσε κι όταν πέθανε[13]. Σε άλλο λόγο του, ο Ισαίος αναφέρεται στις θρησκευτικές υποχρεώσεις που αναλάμβανε ο θετός γιος[14].

Η υιοθεσία απέβλεπε σύμφωνα με το Αθηναϊκό Δίκαιο, στην απόκτηση γιου. Ο θεσμός αυτός κάλυπτε μια βασική ψυχολογική ανάγκη του ανθρώπου που σήμαινε την επιθυμία του για συνέχιση του οικογενειακού δέντρου. Αυτός ο θεσμός συνδέθηκε και με ένα μεγάλο τμήμα του αττικού κληρονομικού δικαίου. Τόσο

[12] Ισαίου 2, παρ. 13. 3, παρ. 1 κ` 9 παρ. 2
[13] Ισαίου 2, παρ, 10, 36 κ` 25, 45
[14] Ισαίου 9, παρ. 7

επιτακτική ήταν αυτή η ανάγκη, ώστε είχαν αναθέσει σε ειδικό άρχοντα, τον Επώνυμο, να μεριμνά για τις υιοθεσίες.

Για να έχει το δικαίωμα κάποιος να υιοθετήσει, έπρεπε να έχει συμπληρώσει το 18° έτος της ηλικίας του, καθότι οι υιοθεσίες γίνονταν ως επί των πλείστων με διαθήκη. Επιπλέον, ο θετός πατέρας έπρεπε να μην πάσχει από κάποια ασθένεια και να μην έχει καταδικασθεί σε «ατιμία». Να προβαίνει στην υιοθεσία από δική του επιθυμία κι όχι κάτω από την επήρεια κάποιου φαρμάκου[15] ή γεροντικής άνοιας η υπό τη γοητεία και την πειθώ κάποιας γυναίκας. Στον «Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου» λόγο του ο ρήτορας λέει ότι ο αποθανών έκανε διαθήκη και υιοθεσία έχοντας σώας τας φρένας του και είχε το δικαίωμα να πράξει αυτήν την υιοθεσία[16]. Σε άλλο λόγο του Ισαίου ο ρήτορας αρνείται ότι ο Μενεκλής τον υιοθέτησε σε στιγμή παραφροσύνης ή πεισμένος από κάποια γυναίκα...και έπραξε αυτό όχι τη στιγμή του θανάτου του, ούτε σε καιρό ασθένειας, αλλά όντας σε πλήρη υγεία και διανοητική ακμή[17]. Σε άλλο λόγο του λέγεται ότι έγκυρες είναι οι υιοθεσίες τις οποίες κάνει ο ίδιος ο υιοθετών ενώ ζει και έχοντας σωας τας φρένας[18]. Τέλος έπρεπε για να γίνει η υιοθεσία, ο υιοθετών να μην έχει γνήσιο γιο (πβ. «Περί του Πύρρου κλήρου»)[19]. Ο Ισαίος αναφέρει χαρακτηριστικά ότι κάποιος Πύρρος ήταν άτεκνος και ως εκ τούτου υιοθέτησε το γιο της αδερφής του. Σε άλλο λόγο του[20] μιλά για την περίπτωση του Φιλοκτήμονα που υιοθέτησε τον Χαιρέστρατο. Αλλού[21] λέει ότι ο Απολλόδωρος είχε έναν γιο τον οποίο ανέτρεφε και φρόντιζε, ελπίζοντας να τον κάνει κληρονόμο της περιουσίας του. Εκείνος ο γιος όμως πέθανε και έτσι ο Απολλόδωρος ζήτησε από τη μητέρα του ρήτορα να τον υιοθετήσει, πράγμα που η τελευταία δέχθηκε με χαρά. Στον «Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου»[22] λόγο του ο Ισαίος λέει ότι ρητά αναφέρεται στο νόμο ότι εάν μεταγενέστερα γεννηθούν παιδιά στον υιοθετήσαντα, κάθε παιδί παίρνει το ανάλογο μερίδιο της περιουσίας. Η εξαίρεση στον νόμο αυτό ήταν ότι ο πατέρας μπορούσε να αποκτήσει θετό γιο ακόμη κι αν είχε ήδη γνήσιο γιο, αν τυχόν είχε την υπόνοια ότι ο γιος του δεν θα προλάβει να ενηλικιωθεί. Εάν ο γνήσιος γιος του ενηλικιωνόταν, ο υιοθετημένος δεν αποκτούσε κανένα δικαίωμα πάνω στην

[15] Ισαίου 9, παρ. 37
[16] Ισαίου 6, παρ. 10
[17] Ισαίου 2, παρ. 1, 11, 14, 19, 25
[18] Ισαίου 7, παρ. 1, 34, 43
[19] Ισαίου 3, παρ. 1
[20] Ισαίου 6, παρ. 5
[21] Ισαίου 7, παρ. 14
[22] Ισαίου 6, παρ. 63

περιουσία του θετού πατέρα του («Περί Αριστάρχου κλήρου»). Η υπό όρο υιοθεσία, όπως ονομαζόταν αυτό το είδος υιοθεσίας, ήταν δυνατό να εμφανίζεται και υπό διαλυτική αίρεση. Μια τέτοια υιοθεσία που έμελλε να ανατραπεί μόλις ο υιοθετών αποκτούσε γνήσιο γιο συναντάμε στο λόγο του Ισαίου «Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου»[23]. Όσες φορές ο πατέρας είχε αποκηρύξει το γνήσιο γιο του μπορούσε να προχωρήσει σε πράξη υιοθεσίας. Το ίδιο ίσχυε κι όταν ο γνήσιος υιός υιοθετούνταν από άλλον Αθηναίο («περί Αριστάρχου κλήρου»). Γιατί ο υιοθετούμενος απομακρυνόταν από τον οίκο του φυσικού του πατέρα, ο οποίος τον θεωρούσε κατά κάποιο τρόπο σαν πεθαμένο. Για αυτό το λόγο είχε κάθε δικαίωμα να αναζητήσει ένα νέο γιο μέσω της υιοθεσίας.

Αντίθετα η ύπαρξη κορών μέσα στην οικογένεια δεν εμπόδιζε την υιοθέτηση αγοριών. Πάντως ένας αθηναϊκός οίκος που είχε μόνο κόρες δεν κινδύνευε να χαθεί, χάρη στις ειδικές για τις επικλήρους διατάξεις της αττικής νομοθεσίας. Διότι υπήρχε η δυνατότητα και μέσω των κοριτσιών να αποκτηθούν απόγονοι κατάλληλοι να συντελέσουν στη διατήρηση του οίκου του αποθανόντα πατέρα (« Περί Αριστάρχου κλήρου»[24]). Ο υιοθετούμενος, μετά την υιοθεσία, έπαιρνε ως γυναίκα του την κόρη του θετού του πατέρα ή μια από αυτές , αν ήταν πολλές. Τις υπόλοιπες ήταν υποχρεωμένος να τις παντρέψει προικίζοντάς τις ανάλογα με την περιουσία που παρέλαβε («Περί του Πύρρου κλήρου»[25]). Χαρακτηριστικό παράδειγμα υιοθεσίας γυναίκας συναντάμε στον «Περί του Αγνίου κλήρου» λόγο του Ισαίου[26].

Η υιοθεσία που γινόταν δεν αποτελούσε κώλυμα για το γάμο του υιοθετημένου με την κόρη του υιοθέτη. Αντίθετα επιβαλλόταν ένας τέτοιος γάμος. Από την άλλη, η απόκτηση από τον υιοθετήσαντα γνησίων παιδιών μετά την υιοθεσία δεν έβλαπτε τα συμφέροντα του εξ υιοθεσίας γιου. Η κληρονομιά του υιοθετήσαντα διανεμόταν κατά ίσα μερίδια μεταξύ του γνήσιου γιου και του εξ υιοθεσίας («Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου»[27]). Τέλος, υπήρχε η δυνατότητα να υιοθετηθεί κάποιος μόνο για ένα μέρος της κληρονομιάς εκείνου που τον υιοθετούσε. Σε αυτήν την περίπτωση ο υιοθετούμενος έπαιρνε μετά το θάνατο του εξ υιοθεσίας πατέρα του ένα μέρος από

[23] Ισαίου 6, παρ. 5
[24] Ισαίου 10, παρ. 8
[25] Αττικό Δίκαιο, Παν. Δημάκη, το οικογενειακό δίκαιο της Αθήνας κατά τους κλασσικούς χρόνους, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1986, σελ. 167-172
[26] Ισαίου 11, παρ. 8
[27] Ισαίου 6, παρ. 63

την κληρονομιά του αποθανόντος, ό,τι είχε συμφωνηθεί («Περί του Δικαιογένους κλήρου»[28]).

Άλλη βασική προϋπόθεση για τη νόμιμη υιοθεσία ήταν ότι αυτός που υιοθετούσε έπρεπε να είναι γνήσιος Αθηναίος πολίτης εγγεγραμμένος νόμιμα στα μητρώα αρρένων της φρατρίας και του δήμου. Συγκεκριμένα ο Ισαίος αναφέρει ότι υπήρχε νόμος όταν κάποιος παρουσίαζε δικό του παιδί, φυσικό ή θετό, έπρεπε να ορκίζεται βάζοντας το χέρι του πάνω στα ιερά σφάγια ότι αληθώς παρουσιάζει παιδί γεννημένο από Αθηναία μητέρα, νόμιμα παντρεμένη[29].

Αναφορικά με το πρόσωπο του υιοθετούμενου, θα μπορούσαν να παρατεθούν τα κύρια χαρακτηριστικά που όφειλε να συγκεντρώνει, ώστε να είναι κατάλληλο για υιοθεσία. Κατά πρώτον λόγο, όφειλε να είναι γνήσιο παιδί Αθηναίου και αθίδας, δηλαδή αστός. Αυτό δικαιολογείται από το γεγονός ότι σκοπός των υιοθεσιών ήταν η συνέχιση των αθηναϊκών «οίκων». Αυτή η ιδιότητα του ατόμου προς υιοθέτηση έπρεπε να βεβαιώνεται κι όχι να πιθανολογείται[30]. Όταν ο υιοθετούμενος κατά το χρόνο της υιοθεσίας ήταν ακόμη ανήλικος, χρειαζόταν και η συγκατάθεση του φυσικού πατέρα του, κάποτε της μητέρας του ή και του ίδιου. Ο Ισαίος σχετικά μας παραδίδει ότι ο Μενεκλής θέλοντας να αποφύγει την ατεκνία πρότεινε να υιοθετήσει γιο από την οικογένεια της γυναίκας του. Ήθελε όμως να υιοθετήσει κάποιον με τη θέλησή του υιοθετούμενου. Τότε ο αδελφός του ρήτορα πρότεινε το ρήτορα για υιοθεσία στο Μενεκλή κι εκείνος δέχθηκε[31]. Αλλού ο Ισαίος παραδίδει ότι ο Απολλόδωρος αφού έχασε το γνήσιο γιο του, ζήτησε την άδεια της αδελφής του για να υιοθετήσει το γιο της[32]. Ήταν αδιάφορο για την εγκυρότητα της υιοθεσίας αν αυτός που υιοθετούσε ήταν παντρεμένος ή χωρισμένος ή χήρος. Επίσης δεν εξετάζονταν και δεν είχε σημασία η διαφορά της ηλικίας μεταξύ του υιοθετούντα και του υιοθετούμενου. Άλλη προϋπόθεση της εγκυρότητας των τελουμένων υιοθεσιών ήταν και η επιλογή του υιοθετούμενου από το στενό συγγενικό κύκλο του υιοθετούντα. Και πράγματι στα περισσότερα σχετικά κείμενα αναφέρεται ότι ο υιοθετούμενος άνηκε στο ίδιο γένος ή και σε ακόμα στενότερο κύκλο συγγενών στον οποίο ανήκει και ο υιοθετών. Στον «Περί Μενεκλέους κλήρο» λόγο του Ισαίου αυτός που αναφερέται ότι είχε υιοθετηθεί ήταν πρόσωπο ξένο προς τον υιοθετήσαντα

[28] Ισαίου 5, παρ. 6
[29] Ισαίου 7, παρ. 16
[30] Αττικό Δίκαιο, ο.π. σελ. 172-178
[31] Ισαίου 2, παρ. 11, 21, 42
[32] Ισαίου 7, παρ. 14, 31

γέροντα Μενεκλή. Για αυτό και αισθάνεται υποχρεωμένος να δικαιολογήσει την από μέρους του Μενεκλή εκλογή του. Λέει ότι ο τελευταίος αυτός δεν είχε συγγενείς για να υιοθετήσει, όπως συνήθως γινόταν[33]. Στον ίδιο λόγο λέει ότι η τύχη το ήθελε να μην κάνει παιδιά από την αδελφή του ρήτορα, να υιοθετήσει γιο από την ίδια οικογένεια από την οποία θα επιθυμούσε να κάνει παιδιά σύμφωνα με τους φυσικούς νόμους[34]. Σε άλλο λόγο του[35] λέει ότι ο αποθανών δίκαια υιοθέτησε το ρήτορα που είναι ανιψιός του από οικογένεια που τον είχε ευεργετήσει πολύ. Και συνεχίζει λέγοντας ότι δίκαια ο αποθανών κατέστησε κληρονόμο του το ρήτορα, διότι ήξερε τη διαγωγή και το χαρακτήρα του. Και μάλιστα δεν ήταν κανένας ξένος αλλά συγγενής του.

Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι όσοι από τους Αθηναίους κινδύνευαν εξαιτίας των τυχόν πολλών οφειλών τους προς το ταμείο της πόλης να κηρυχθούν «άτιμοι», επιδίωκαν να βρουν κάποιο πρόσωπο που να διατηρεί τα δικαιώματά του, με σκοπό να υιοθετήσει τι γιο τους. Γιατί η πόλη δεν αρκείτο μόνο στην τιμωρία των αμέσων ενόχων αλλά επέκτεινε την αυστηρότητά της ακόμα και στους γιους τους[36]. Επίσης, εκτός από γιους οι Αθηναίοι υιοθετούσαν και κόρες («θυγατροθεσίες» ή θυγατροποιήσεις»)[37]. Στις περιπτώσεις αυτές, ο Αθηναίος γνώριζε ότι μετά το θάνατό του, η κόρη που υιοθετούσε θα χαρακτηριζόταν ως επίκληρος και θα επιδικαζόταν μέσω δικαστηρίου ως σύζυγος στον πλησιέστερο από τους συγγενείς του εξ υιοθεσίας πατέρα της. αργότερα ο γιος που θα αποκτούσε η ατθίδα αυτή από το γάμο της θα ήταν άμεσος απόγονος του πατέρα της επικλήρου. Επομένως θα είχε το δικαίωμα να συνεχίσει τις θρησκευτικές τελετές και θυσίες μπροστά στους εφέστιους θεούς του παππού του, καθώς και την ιστορία και τις παραδόσεις του οίκου. Τέλος, ο υιοθετούμενος έπρεπε να μην είναι ο μόνος γιος του φυσικού του πατέρα. Εάν επιτρεπόταν κάτι τέτοιο θα εξασφαλιζόταν η συνέχεια του οίκου του Αθηναίου που υιοθετούσε, αλλά θα κινδύνευε πλέον η συνέχιση του οίκου του φυσικού πατέρα. Θα μπορούσε φυσικά και ο τελευταίος αυτός στη συνέχεια να υιοθετήσει κάποιον άλλο αλλά έτσι το θέμα θα έπαιρνε τη μορφή παιχνιδιού. Πιθανόν κι ο ίδιος ο Επώνυμος

[33] Ισαίου 2, παρ. 20
[34] Ισαίου 2, παρ. 11
[35] Ισαίου 7, παρ. 4, 34
[36] Αττικό Δίκαιο, ο.π. σελ. 172-178
[37] Ισαίου 11, παρ. 9, 41

άρχοντας να επενέβαινε για να παρεμποδίσει τις υιοθεσίες αυτές, τις οποίες ο Ισαίος χαρακτήριζε «αισχρές»[38].

Οι υιοθεσίες γίνονταν είτε κατά τη διάρκεια της ζωής του υιοθετούντα, είτε μέσω διαθήκης, που ήταν και η πιο συνηθισμένη μορφή. Οι Αθηναίοι ήθελαν να αποφεύγουν με αυτόν τον τρόπο τις έριδες μεταξύ των συγγενών. Αυτό το πετύχαιναν, καθώς το περιεχόμενο της διαθήκης παρέμενε μυστικό μέχρι το θάνατο των διαθετών. Ο θετός γιος και κληρονόμος μετά το θάνατο του εξ υιοθεσίας πατέρα του είχε το δικαίωμα να καταλάβει ως γιος τα πράγματα τα περιλαμβανόμενα στην κληρονομιά. Παρά ταύτα, γενική συνήθεια ήταν τότε οι εξ υιοθεσίας γιοι πριν παραλάβουν την κληρονομιά να καταφεύγουν στο δικαστήριο ζητώντας να τους παραδοθεί η κληρονομιά επισήμως με ειδική απόφαση. Τοιουτοτρόπως, αναγνωριζόταν επισήμως το κύρος της διαθήκης κατοχυρώνονταν ακόμη περισσότερο τα δικαιώματα των θετών γιων πάνω στην κληρονομιά[39]. Στον «Περί Πύρρου κλήρον « λόγο του Ισαίου ο αγορητής συγκρίνει τον τρόπο κατά τον οποίο παραλαμβάνουν την κληρονομιά του πατέρα τους οι γνήσιοι γιοι προς αυτόν που περιγράφτηκε παραπάνω[40].

Μια υιοθεσία μπορούσε να επιφέρει πολλά θετικά αποτελέσματα αλλά συνεπαγόταν και υποχρεώσεις. Θα σταθούμε στα νομικά αποτελέσματα, δηλαδή τη νόμιμη απαλλαγή του υιοθετημένου από τα περιουσιακά στοιχεία του φυσικού πατέρα του[41]. Αντίθετα ο υιοθετημένος γιος αποκτούσε κληρονομικά δικαιώματα πάνω στην κληρονομιά του θετού πατέρα του, ενώ παράλληλα ήταν υποχρεωμένος να παντρευτεί την κόρη του θετού πατέρα του, εφόσον αυτή υπήρχε. Η παράλειψη αυτού του καθήκοντος συνεπαγόταν την ακύρωση της υιοθεσίας που είχε γίνει[42]. Ωστόσο, ακόμη κι αν δεν ακυρωνόταν η πράξη της υιοθεσίας, θα ήταν ανόητο για κάποιον υιοθετημένο γιο να αφήσει την κόρη του θετού πατέρα του να παντρευτεί με άλλον άντρα και όλα τα περιουσιακά στοιχεία της να μεταβούν στο νόμιμο από γάμο γιο της[43]. επίσης, ο υιοθετημένος γιος όφειλε να φροντίσει για το γάμο και των τυχόν άλλων θυγατέρων του θετού πατέρα του και μάλιστα να τους δώσει προίκα, ανάλογη με την κληρονομιά που έλαβε. Εκτός από τα παραπάνω, ο ίδιος υποχρεούνταν να προνοεί και για όσα μέλη του οίκου του θετού πατέρα του είχαν ανάγκη προστασίας.

[38] Ισαίου 2, παρ. 10
[39] Ισαίου 7, παρ. 2
[40] Αττικό Δίκαιο, ο.π. σελ. 178-184
[41] Ισαίου 9, παρ. 33
[42] Ισαίου 3, παρ. 69
[43] Αττικό Δίκαιο, ο.π. σελ. 187-189

Μια υιοθεσία μπορούσε πολλές φορές και να ακυρωθεί, είτε με κοινή απόφαση των εμπλεκομένων προσώπων, είτε με πρωτοβουλία του ενός από τους δυο. Ο θετός πατέρας όφειλε να αποκηρύξει τον υιοθετημένο γιο του, προκειμένου να τον απομακρύνει από τον οίκο του, γεγονός που σήμαινε ότι έπρεπε να λογοδοτήσει δημόσια για αυτήν την πράξη του. Από την άλλη πλευρά ο υιοθετημένος γιος δεν είχε το δικαίωμα να αποχωρήσει από τον οίκο, προτού να αφήσει γνήσιο αρσενικό απόγονο. Μετά από αυτό μπορούσε να αποχωρήσει ελεύθερα. Ο γιος που αποκτούσε παρέμενε στον οίκο όπου γεννήθηκε ως συνεχιστής του οίκου και μεταλαμπαδευτής των ιερών παραδόσεών του[44].

Η υιοθεσία, σαν πράξη δικαίου, δεν υπαγόταν σε ορισμένη διαδικασία ενώπιον Αρχής ή Δικαστηρίου, ούτε υποβαλλόταν σε καθορισμένο «τύπο» δημοσιότητας. Όταν όμως γινόταν, ο θετός πατέρας ενεργούσε όλες τις τυπικές και πανηγυρικές πράξεις, που ήταν απαραίτητες για να γνωστοποιηθεί η γενόμενη υιοθεσία, να την κατοχυρώσει και για να περιέλθει ο θετός γιος σε «θέση» γνήσιου παιδιού. Η κυριότερη από τις πράξεις αυτές ήταν η εγγραφή του θετού τέκνου στα μητρώα της αδελφότητας («φρατερικό γραμμάτειο») και του δήμου («ληξιαρχικό γραμμάτειο»). Για να γίνει αυτή η εγγραφή, έπρεπε να ληφθεί απόφαση από τις συνελεύσεις των μελών της φρατρίας ή του δήμου στον οποίο άνηκε ο θετός πατέρας. Με την απόφαση της συνελεύσεως γινόταν η έγκριση ή απόρριψη της γενόμενης υιοθεσίας, ανάλογα με το αν αυτή έγινε νόμιμα ή όχι. Αν τυχόν η απόφαση ήταν αρνητική, η γενόμενη υιοθεσία ήταν νομικά ανίσχυρη, δεν είχε έννομα αποτελέσματα και ο καθένας που είχε έννομο συμφέρον μπορούσε να την προσβάλει και να επικαλεσθεί την ακυρότητα αυτής. Η δημοσιότητα αυτή των εγγράφων αποτελούσε και την απόδειξη για την τέλεση της υιοθεσίας[45]. Σχετικά ο Ισαίος αναφέρει ότι ο πατέρας εισάγει το υιοθετημένο παιδί ,μπροστά στους φράτορες και το γράφει στο δημοτολόγιο και «εις τους οργεώνας»[46]. Σε άλλο λόγο μας παραδίδει την περίπτωση το Φιλοκτήμονα, ο οποίος δεν δέχθηκε το γιο του κι ως εκ τούτου, ούτε οι φράτορες τον έκαναν δεκτό[47]. Στον «Περί του Απολλοδώρου κλήρου» λόγο, ο ρήτορας κρίνει ότι δεν πρέπει να αμφισβητούνται οι υιοθεσίες, εάν κάποιος εν ζωή και έχων σώας τας φρένας τις κάνει αυτές και εισάγει αυτους στις ιερές τελετές του οίκου και στους

[44] Ισαίου 5, παρ. 44
[45] Λιακόπουλου Ιω. Η νομοθεσία της αρχαίας αθηναϊκής πολιτείας, εκδόσεις Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 1999, σελ. 163-164
[46] Ισαίου 2, παρ. 14, 45
[47] Ισαίου 6, παρ. 22

συγγενείς και το γράφει στα κοινά γραμμάτεια του δήμου και γενικά έχει κάνει όσα αρμόζουν. Στη συνέχεια, λέει ο ρήτορας, ότι σε επίσημη τελετή τον οδήγησε στους βωμούς, τους δημότες και τους φράτορες ο αποθανών που τον είχε υιοθετήσει, και τον έγραψαν στο «κοινό γραμμάτειο». Επιπλέον, ο Απολλόδωρος έλεγε στους δημότες ότι είχε υιοθετήσει το ρήτορα κα απέναντι στους συγγενείς και στους φράτορες και διέταζε αν τυχόν πάθει κάτι να τον γράψουν στο ληξιαρχικό γραμμάτειο ως γιο εκείνου. Κι εκείνοι υπακούοντας σε αυτόν, έπραξαν όπως ήθελε εκείνος[48].

Υιοθεσία μπορούσε να γίνει και με διάταξη τελευταίας βούλησης (διαθήκη) στην οποία η σχετική ρήτρα αποτελούσε τη δήλωση βούλησης του υιοθετούντος (αποθανόντος) την οποία έπρεπε να αποδεχθεί ο υιοθετούμενος (ο ίδιος αν ήταν ενήλικος ή ο εξουσιαστής αυτού, αν ήταν υπεξούσιος) ώστε να συντελεστεί η πράξη. Φυσικά έπρεπε να συντρέχουν όλες οι νόμιμες προϋποθέσεις και να μην υπάρχει κώλυμα από το νόμο. Η υιοθεσία με διαθήκη συμπλεκόταν συνήθως με την κληρονομική εγκατάσταση και πολλές φορές με την ειδική «αίρεση» να τελέσει γάμο ο υιοθετούμενος με την υπάρχουσα θυγατέρα του υιοθετούντος ή με μια από τις περισσότερες ή με άλλο θηλυκό συγγενικό πρόσωπο κι άλλοτε με διάταξη να συστήσει υποχρεωτικά προίκα για χάρη κάποιου συγγενικού προσώπου του υιοθετούντος (κόρη, χήρα γυναίκα κ.α.)[49]. Στον «Περί του Αριστάρχου κλήρου» λόγο ο ρήτορας υποστηρίζει ότι είναι γνωστό στους δικαστές το ότι η εισαγωγή των θετών γιων γίνεται με διαθήκη, ότι δηλαδή ο διαθέτης υιοθετεί γιο, στο οποίο δίνει συγχρόνως και τα υπάρχοντά του, κι άλλος τρόπος δεν επιτρέπεται[50]. Στον «Περί του Αγνίου κλήρου» λόγο αναφέρεται η περίπτωση του Αγνία που υιοθέτησε την ανιψιά του και την άφησε όλα τα υπάρχοντά του με διαθήκη[51]. Στον «Περί του Αστυφίλου κλήρου» λόγο ο ρήτορας λέει ότι ο αποθανών υιοθέτησε το γιο του Κλέωνα και του άφησε διαθήκη[52]. Στον «Περί του Μενεκλέους κλήρου» λόγο, λέγεται ότι επειδή οι νόμοι το επέτρεπαν στον θανόντα να υιοθετήσει κάποιον όσο ζούσε, ως άτεκνος, υιοθέτησε τον ρήτορα, όχι κατά την ώρα του θανάτου του, ορίζοντας αυτόν ως γενικό κληρονόμο του στη διαθήκη του, όπως κάνουν κάποιοι άλλοι, αλλά ούτε και σε καιρό

[48] Ισαίου 7, παρ. 1, 16, 27
[49] Λιακόπουλου, ο.π. σελ. 165
[50] Ισαίου 10, παρ. 9
[51] Ισαίου 11, παρ. 8
[52] Ισαίου 9, παρ. 11, 12, 34

ασθενείας. Κι αυτή η πράξη υιοθεσίας έγινε όχι δια λόγου ή διαθήκης, αλλά στην πράξη κι ενώ ζούσε ο διαθέτης[53].

Η υιοθεσία που γινόταν με διαθήκη ήταν απαλλαγμένη από τις πράξεις εγγραφής στα μητρώα της αδελφότητας και του δήμου. Κι αυτό γιατί δεν υπήρχε στη ζωή ο θετός πατέρας που θα φρόντιζε για τις σχετικές ενέργειες. Αυτός όμως που ήθελε να προβεί σε υιοθεσία με διαθήκη (μετά το θάνατό του), έπρεπε να φροντίσει ώστε να καταστήσει τη διαθήκη του απρόσβλητη από μελλοντικές αμφισβητήσεις εκ μέρους των άλλων συγγενών, που με την υιοθεσία αποκλείονταν από την κληρονομιά. Κι αυτό μπορούσε να το πετύχει δίνοντας μεγάλη δημοσιότητα στην διαθήκη του και καταγράφοντας τις επιθυμίες του (μια εκ των οποίων ήταν και η υιοθεσία) κατά τρόπο σαφή και ξεκάθαρο μπροστά σε πολλούς μάρτυρες, συγγενείς, συνδημότες, φίλους. Από την άλλη πλευρά, κι αυτός που υιοθετήθηκε με διαθήκη, έπρεπε να ζητήσει την «επιδικασία» της γενομένης υιοθεσίας και της κληρονομιάς, δηλαδή την εξέταση από το δικαστήριο της διαθήκης και την «εξέλεγξη» αυτής, ώστε με δικαστική απόφαση να βεβαιωθεί η εγκυρότητά της και να εγκριθεί η υιοθεσία[54]. Στον «Περί του Πύρρου κλήρου» λόγο, ο Ισαίος λέει ότι όταν οι διαθέτες αφήνουν γνήσιους δικούς τους κληρονόμους, αυτοί δεν έχουν υποχρέωση να ζητήσουν επιδίκαση της πατρικής τους περιουσίας. Όταν όμως υιοθετούν γιους με διαθήκη, πρέπει αυτού να ζητήσουν από το δικαστήριο την επιδίκαση της κληρονομιάς τους. Διότι ως προς τους γνήσιους απογόνους, κανείς δεν θα είχε σκοπό να αμφισβητήσει την πατρική κληρονομιά. Όταν όμως πρόκειται για θετούς γιους, όλοι οι εξ αίματος συγγενείς πιστεύουν ότι έχουν δικαίωμα να αμφισβητούν την κληρονομιά. Για το λόγο αυτό, όλοι οι θετοί γιοι αποτείνονται στο δικαστήριο και ζητούν την επιδίκαση της κληρονομιάς τους[55]. Στον «Περί του Απολλοδώρου κλήρου» λόγο, ο ρήτορας σχολιάζει ότι ο υιοθετών κάποιο παιδί κατέστησε φανερές τις προθέσεις του, αφού επικύρωσε όλες τις πράξεις του σύμφωνα με την επιταγή των νόμων. Αλλά στην περίπτωση που κράτησε τις επιθυμίες του κλειστές σε μια σφραγισμένη διαθήκη, πολλοί ενδιαφερόμενοι κατόπιν πρόβαλαν τις αμφισβητήσεις τους εναντίον των υιοθετηθέντων, ισχυριζόμενοι ότι η διαθήκη ήταν πλαστή[56].Στον «Περί του Αστυφίλου κλήρου» λόγο ο ρήτορας λέει ότι ως ήταν εύλογο, ο Αστύφιλος δεν επιθυμούσε μόνο να αφήσει θετό γιο, αλλά συλλογιζόταν με ποιο τρόπο θα

[53] Ισαίου 2, παρ. 14, 44
[54] Λιακόπουλου, ο.π. σελ. 165-166
[55] Ισαίου 3, παρ. 60
[56] Ισαίου 7, παρ. 2

αποκτούσαν ισχύ όλα όσα ήθελε να ορίσει στη διαθήκη του, και πως εκείνος που ήθελε να υιοθετήσει θα γινόταν κάτοχος της περιουσίας του. Γνώριζε δε ότι όλα αυτά θα πραγματοποιούνταν με τον καλύτερο τρόπο, όχι εάν έκανε τη διαθήκη του χωρίς την παρουσία των φίλων του, αλλά εάν προσκαλούσε πρώτα τους συγγενείς, κατόπιν τους φράτορες και τους συνδημότες και τελευταίους όσους μπορούσε περισσότερους από τους άλλους γνώριμους του. Διότι τοιουτοτρόπως, αν τυχόν παρουσιαζόταν κάποιος να διεκδικήσει την περιουσία του, είτε λόγω συγγένειας, ή λόγω διαθήκης, θα ήταν δυνατό εύκολα να αποδειχθεί ψεύτης. Διότι αυτός που σκόπευε να υιοθετήσει γιο , δεν θα ριψοκινδύνευε να προσκαλέσει μάρτυρες άλλους από εκείνους στους οποίους θα άφηνε στο μέλλον το γιο του ως συμμέτοχο μαζί τους στα ιερά και τα όσια αντί του εαυτού του[57]. Ύστερα από την παραπάνω «επιδικασία» και την κήρυξη της διαθήκης από το δικαστήριο «κύριας» και σαν συμπλήρωμα των νομίμων ενεργειών δημοσιότητας, ο υιοθετούμενος φρόντιζε αυτός ο ίδιος για την τυπική εγγραφή του στα μητρώα της αδελφότητας και του δήμου του θετού πατέρα του. Η υιοθεσία μπορούσε να γίνει και μετά το θάνατο κάποιου με την «εισποίηση» θετού γιου στον «οίκο του αποθανόντος. Αυτή η μετά θάνατον υιοθεσία γινόταν είτε με τη φροντίδα στενού συγγενή (προπαντός ύστερα από επιθυμία του αποθανόντος που την είχε εκδηλώσει ενώ ζούσε) είτε με τη φροντίδα του Επώνυμου άρχοντα, που είχε ειδική αρμοδιότητα να μην εξερημώνονται οι οίκοι των Αθηναίων πολιτών. Στον «Περί του Πύρρου κλήρου» λόγο, ο ρήτορας λέει ότι ο αποθανών μπορούσε να άφηνε τη γνήσια κόρη του επίκληρη για όλη την περιουσία του και να δώσει διαταγές, ώστε ένας από τους γιους της κόρης του να παρουσιασθεί ως γιος του[58]. Στον «Περί του Απολλοδώρου» λόγο περιλαμβάνεται ο νόμος που προβλέπει την υποχρέωση του Επωνύμου άρχοντα να φροντίζει να μην ερημώνονται οι οίκοι των Αθηναίων πολιτών[59].

Στην περίπτωση που γινόταν υιοθεσία μετά θάνατον, έπρεπε ο υιοθετούμενος να είναι από τους πό στενούς συγγενείς του αποθανόντος και μάλιστα από την εξ αίματος συγγένεια (εγγονός, ανιψιός κ.α.). Κι αυτό για να εξασφαλίζεται η θετική για την επικύρωση της υιοθεσίας απόφαση της φρατρικής συνελεύσεως που ήταν απαραίτητη. Στη συνέλευση αυτή αναφέρονταν οι λόγοι που συνηγορούσαν στη μετά θάνατον υιοθεσία και διευκρινίζονταν οι δεσμοί συγγένειας του θετού προς τον

[57] Ισαίου 9, παρ. 7, 13
[58] Ισαίου 3, παρ. 73
[59] Ισαίου 7, παρ. 30

υιοθετούντα. Η επικυρωτική απόφαση της αδελφότητας καθιστούσε την υιοθεσία νόμιμη και ισχυρή, με όλα τα νόμιμα αποτελέσματά της. με την υιοθεσία ο θετός γιος έπαιρνε τη θέση γνήσιου κατιόντος. Είχε κατοικία τον «οίκο» του θετού πατέρα. Με την εγγραφή του στα μητρώα αρρένων της αδελφότητας και του δήμου του θετού πατέρα, έπαιρνε το πατρώνυμο και το «δημόθεν» εκείνου. Από τότε άνηκε στη φυλή και στο δήμο του θετού πατέρα και εκπληρούσε όλες τις δημόσιες υποχρεώσεις του σαν μέλος αυτών. Γενικά, οι προσωπικές και περιουσιακές σχέσεις του με το θετό πατέρα του ήταν όπως οι σχέσεις ανιόντος με τον γνήσιο κατιόντα του. Σχετικά στον λόγο του «Περί του Μενεκλέους κλήρου» ο ρήτορας ισχυρίζεται ότι ο Μενεκλής έψαχνε να βρει σύζυγο για το ρήτορα και τελικά τον πάντρεψε με την κόρη του Φιλωνίδη. Κι όπως ο Μενεκλής φρόντιζε για το ρήτορα, έτσι και ο τελευταίος φρόντιζε και σεβόταν τον αποθανόντα σαν να ήταν πραγματικός πατέρας του. Στη συνέχεια του λόγου του καταμαρτυρεί ότι παλιά , όταν ζούσε ο Μενεκλής, ο ρήτορας έγινε γιος του και από την περιουσία του έγινε γυμνασίαρχος στο δήμο του και φάνηκε γενναιόδωρος ως γιος εκείνου και υπηρέτησε στρατιώτης στη φυλή και στο δήμο και σε όλες τις εκστρατείες[60]. Στον «Περί του Απολλοδώρου κλήρου» λόγο ο ρήτορας λέει ότι ο αποθανών άμεσα παρέλαβε και έφερε στο σπίτι και παρέδωσε στον ρήτορα την διοίκηση όλης της περιουσίας του, με την ιδέα ότι ο ίδιος δεν θα είχε πλέον τη δύναμη να ασχολείται με τίποτα από αυτά, ενώ ο ρήτορας θα ήταν ικανός να τα διεκπεραιώσει όλα. Και έλεγε στους δημότες ότι με υιοθέτησε και διέταξε να με γράψουν στο ληξιαρχικό γραμματείο[61].

Με τη γενόμενη υιοθεσία, ο θετός γιος αποχωριζόταν από τη φυσική του συγγένεια και πήγαινε στην οικογένεια και τη συγγένεια του θετού πατέρα. Αν ήταν ανήλικος, έφευγε από την εξουσία του φυσικού πατέρα ή του όποιου άλλου συγγενή και έμπαινε κάτω από την εξουσία του θετού πατέρα, ο οποίος εκπροσωπούσε από εκείνη τη στιγμή τον ανήλικο, ως ο «εξουσιαστής» αυτού[62]. Στον «Περί του Αστυφίλου κλήρου» λόγο ο πατέρας του Κλέωνα είχε υιοθετηθεί σε άλλη οικογένεια και συνεπώς ο Κλέων και ο γιος του άνηκαν σε άλλη οικογένεια από εκείνη του Αστυφίλου[63]. Ο θετός γιος κληρονομούσε τον θετό πατέρα , ενώ δεν διατηρούσε κανένα δεσμό , ούτε κληρονομικό δικαίωμα, με τη φυσική του οικογένεια, από την οποία αποξενωνόταν. Σε εξαίρεση του κανόνα, ο θετός γιος διατηρούσε τους δεσμούς

[60] Ισαίου 2, παρ. 18, 27, 42
[61] Ισαίου 7, παρ. 15, 27
[62] Λιακόπουλου, ο.π. σελ. 168-169
[63] Ισαίου 9, παρ. 2

αίματος και συγγένειας μόνο με τη φυσική του μητέρα. Για αυτό και κληρονομούσε από αυτήν, παρά την υιοθεσία του σε άλλον οίκο. Στην κληρονομιά του θετού πατέρα προηγούνταν από τους άλλους συγγενείς, σαν γνήσιο παιδί του. Ήταν δυνατό να συντρέξει στην κληρονομιά και με άλλο ή άλλους γνήσιους κατιόντες, οπότε κληρονομούσε κατά ισομοιρία με αυτούς. Στον «Περί του Μενεκλέους κλήρου» λόγο ο ρήτορας ισχυρίζεται ότι η υιοθεσία του έγινε σύμφωνα με τους νόμους και δίκαια είναι κληρονόμος του Μενεκλή[64]. Στον «Περί του Πύρρου κλήρου» λόγο, ο ρήτορας υπενθυμίζει στους δικαστές ότι ο εκλιπών ήταν άτεκνος από γνήσια παιδιά και ως εκ τούτου υιοθέτησε τον αδελφό του ρήτορα και ανιψιό του, τον οποίο άφησε και ως γενικό κληρονόμο του[65]. Στον «Περί του Αστυφίλου κλήρου» λόγο, ο ρήτορας αναφέρει ότι κανένας μέχρι τότε αφού υιοθετήθηκε σε άλλη οικογένεια δεν κληρονόμησε τα υπάρχοντα του ίδιου οίκου από τον οποίο δόθηκε για υιοθεσία, εκτός κι αν επιστρέψει πάλι σύμφωνα με το νόμο[66]. Στον «Περί του Αριστάρχου κλήρου» λόγο, λέγεται ότι από τη στιγμή που ο Κυρωνίδης δόθηκε για υιοθεσία, δεν του άνηκε τίποτα από την κληρονομιά του φυσικού του πατέρα[67]. Σε άλλο λόγο του ο Ισαίος λέει ότι ξεκάθαρα έχει οριστεί από το νόμο, εάν υπάρχουν πολλοί κληρονόμοι, αυτοί θα λάβουν το ίδιο μερίδιο κληρονομιάς μεταξύ τους[68]. Ακόμη στον «Περί του Απολλοδώρου κλήρου» λόγο, ο ρήτορας υποστηρίζει ως γνωστό ότι κανένας γιος που είναι υιοθετημένος δεν αποσπάται από τη μητέρα του, αλλά είναι δυνατό να έχει την ίδια μητέρα είτε μένει στο πατρικό του είτε απομακρυνθεί από αυτό λόγω της υιοθεσίας του σε άλλον. Για το λόγο αυτό δικαιούται να λάβει το μισό από την κληρονομιά του αποθανόντος, το οποίο αναλογεί στη μητέρα του[69].

Εάν αυτός που υιοθετούσε είχε γνήσιες κόρες, ο θετός γιος είχε καθήκον να τις παντρέψει και να τις προικίσει σαν γνήσιος αδελφός τους. Σε περίπτωση που δεν έκανε κάτι τέτοιο, η γενόμενη υιοθεσία δεν θεωρείτο έγκυρη. Εάν στη διαθήκη υπήρχε «αίρεση» για σύναψη γάμου γνήσιας κόρης του υιοθετούντος διαθέτη με τον υιοθετούμενο, αυτός είχε υποχρέωση να εκπληρώσει την αίρεση και να την παντρευτεί. Αν δεν το έκανε, η υιοθεσία (και μαζί ολόκληρη η διαθήκη) ήταν ακυρώσιμη[70]. Στον «Περί του Πύρρου κλήρου» λόγο, ο ρήτορας λέει ότι ο νόμος

[64] Ισαίου 2, παρ. 39
[65] Ισαίου 3, παρ. 1
[66] Ισαίου 9, παρ. 33
[67] Ισαίου 10, παρ. 4, 23
[68] Ισαίου 6, παρ. 63
[69] Ισαίου 7, παρ. 25
[70] Λιακόπουλου, ο.π. σελ. 170

ξεκάθαρα ορίζει ότι κάποιος μπορεί να διαθέσει την περιουσία του όπως θέλει, εάν δεν έχει κληρονόμους αρσενικά γνήσια παιδιά. Αλλά εάν αφήσει κόρες , πρέπει οι κληρονόμοι να πάρουν την κληρονομιά νυμφευόμενοι με αυτές. Έτσι, ένας άνθρωπος μπορούσε να διαθέσει και να δώσει την περιουσία του μαζί με τις κόρες του, αλλά χωρίς να τακτοποιήσει τις γνήσιες κόρες του, δεν μπορούσε να υιοθετήσει κάποιον ούτε να δώσει τίποτα από τα δικά του σε κανέναν. Επομένως, εάν ο Πύρρος υιοθετούσε τον Ένδιο ως γιο του χωρίς να φροντίσει για τις κόρες του, η υιοθεσία του θα ήταν άκυρη σύμφωνα με το νόμο[71].

Ήταν νόμιμο, ωστόσο, να υιοθετήσει κάποιος έναν άλλο σε θέση γνήσιου παιδιού καθορίζοντας συνάμα και την κληρονομική μερίδα του υιοθετούμενου. Η υιοθεσία με αυτόν τον τρόπο μπορούσε να γίνει είτε ενώ ζούσε ο διαθέτης, είτε με διάταξη τελευταίας βούλησης (διαθήκη) αυτού. Ο καθορισμός της κληρονομικής μερίδας του θετού παιδιού που υιοθετούνταν με αυτόν τον τρόπο, γινόταν είτε με την εγκατάσταση από «δήλου» πράγματος (δηλαδή το κτήμα τάδε) είτε με προσδιορισμό ποσοστού στην όλη κληρονομιά. Και στην υιοθεσία αυτή έπρεπε να υπάρχουν όλες οι νόμιμες προϋποθέσεις και να τηρηθούν όλοι οι τύποι δημοσιότητας. Στον «Περί του Δικαιογένους κλήρου» λόγο ο ρήτορας παραδίδει ότι από την κληρονομιά που δόθηκε στη δημοσιότητα, ο Δικαιογένης Γ` που είχε υιοθετηθεί από τον διαθέτη θα έπαιρνε το 1/3 της κληρονομιάς. Στη συνέχεια αναφέρεται στο γεγονός ότι παρουσιάστηκαν τελικά δυο διαθήκες, από τις οποίες σύμφωνα με την παλαιότερη, ο Δικαιογένης Γ` θα κληρονομούσε το 1/3 της περιουσίας, ενώ σύμφωνα με τη νεότερη θα έπαιρνε ολόκληρη την κληρονομιά[72]. Σε άλλο λόγο του Ισαίου, καταγράφεται η περίπτωση του Φιλοκτήμονα, ο οποίος επέτρεψε στον Ευκτήμονα να εισαγάγει ένα παιδί στη διαθήκη του με τον όρο να πάρει μόνο ένα αγρόκτημα[73].

Ο θετός γιος μπορούσε, εάν ήθελε, μετά το θάνατο του θετού του πατέρα, να εγκαταλείψει τον οίκο και τη συγγένεια εκείνου και να επιστρέψει στην φυσική του οικογένεια. Αυτό είχε ως συνέπεια τη διακοπή των σχέσεων κάθε μορφής με τη θετή οικογένεια και την επανασύνδεση αυτών με τη φυσική του. Απαραίτητη όμως προϋπόθεση όμως για αυτήν την ενέργεια, για να είναι αυτή έγκυρη και νόμιμη, ήταν να αφήσει κατά την αποχώρησή του στον θετό οίκο δικό του γνήσιο αρσενικό παιδί, το οποίο κατά κάποιο τρόπο θα υποκαθιστούσε τον αποχωρούντα στα δικαιώματα και

[71] Ισαίου 3, παρ. 68, 42
[72] Ισαίου 5, παρ. 6, 15
[73] Ισαίου 6, παρ. 23

τις υποχρεώσεις του στο θετό οίκο συνεχίζοντας τη γενόμενη υιοθεσία. Ο γιος, που αφηνόταν πίσω, έπρεπε να είναι φυσικό παιδί από νόμιμο γάμο κι όχι θετός του (θετού) γιατί αυτός που υιοθετήθηκε δε μπορούσε να υιοθετήσει άλλον. Η ρύθμιση αυτή εξυπηρετούσε τόσο τους σκοπούς της υιοθεσίας, όσο και γενικότερα τους σκοπούς της Πολιτείας, για τη διατήρηση των « προγονικών οίκων» και την καθαριότητα της «φυλής τους[74]. Στον Περί του Αριστάρχου κλήρου» λόγο ο ρήτορας λέει ότι ο ήδη υιοθετημένος Κυρωνίδης δε μπορούσε να εισαγάγει ένα θετό γιο στον οίκο του Αριστάρχου Α`, αλλά σε αυτόν επιτρεπόταν να επιστρέψει πίσω στην φυσική του οικογένεια, εάν άφηνε ένα γιο στην οικογένεια που τον είχε υιοθετήσει[75]. Σε άλλο λόγο ο ρήτορας λέει ότι βάσει νόμου, ποτέ κανείς που είχε δοθεί για υιοθεσία, δεν κληρονόμησε κάτι από την πατρική του περιουσία, εκτός κι αν είχε γυρίσει πάλι σε αυτήν , σύμφωνα με το νόμο[76]. Διότι ο νόμος ορίζει ότι κανείς δε μπορεί να επιστρέψει πίσω στην φυσική του οικογένεια, εάν δεν αφήσει πρώτα ένα γνήσιο γιο του πίσω στην θετή του οικογένεια[77]. Η υιοθεσία μπορούσε να λυθεί με κοινή συναίνεση μεταξύ αυτού που υιοθέτησε και αυτού που υιοθετήθηκε. Σε αυτήν την περίπτωση ο θετός γιος εγκατέλειπε τη θετή του οικογένεια κι επέστρεφε στη φυσική του.

Ο Αθηναίος πολίτης μπορούσε να αναγνωρίσει σαν δικό του το παιδί που έκανε από μη νόμιμο γάμο. Η αναγνώριση αυτή μπορούσε να γίνει κι όταν υπήρχαν γνήσια παιδιά από τη μεριά του πατέρα που έκανε την αναγνώριση. Δεν είχε νομική σημασία το εάν αυτός που αναγνώριζε ήταν έγγαμος ή άγαμος, σε διάζευξη ή και χηρεία. Στον «Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου» λόγο ο ρήτορας αναφέρει την περίπτωση του Ευκτήμονος που θέλησε να αναγνωρίσει το γιο της αγαπημένης του, μολονότι ήταν εκτός γάμου γεννημένο[78]. Η αναγνώριση διακρινόταν σε εκούσια (οπότε ο άντρας το έκανε με τη δική του θέληση) και στην ακούσια (όταν τον εξανάγκαζε σε αυτήν το δικαστήριο). Ο εξαναγκασμός αυτός γινόταν με απόφαση του δικαστηρίου, ύστερα από αγωγή της φυσικής μητέρας του παιδιού ή του ίδιου του παιδιού μετά την ενηλικίωσή του. Ο Ισαίος παραδίδει την περίπτωση του Ευκτήμονα, ο οποίος υπό την

[74] Λιακόπουλου, ο.π. σελ. 171
[75] Ισαίου 10, παρ. 11, 26
[76] Ισαίου 9, παρ. 33
[77] Ισαίου 6, παρ. 44
[78] Ισαίου 6, παρ. 21

πίεση μιας γυναίκας αναγκάστηκε να εισαγάγει το μεγαλύτερο γιο της στους φράτορες με το όνομά του[79].

Η αναγνώριση συντελούνταν τελικά με την εγκριτική για αυτήν απόφαση της συνελεύσεως των μελών της αδελφότητας του πολίτη που έκανε την αναγνώριση. Η απόφαση αυτή, προκειμένου για την εκούσια αναγνώριση, ήταν απαραίτητη για το νομότυπο και το έγκυρο της γενόμενης αναγνώρισης. Ενώ, προκειμένου για την αναγκαστική αναγνώριση ήταν απλώς τυπική και συνεπακόλουθο εκείνης. Το παιδί που αναγνωρίστηκε θεωρούνταν σαν υιοθετημένο και έπαιρνε τη θέση του γνήσιου παιδιού. Ως τέτοιο έπαιρνε το όνομα του πατέρα και του δήμου στον οποίο άνηκε ο πατέρας. Επίσης δικαιούνταν διατροφή και κληρονομούσε τον πατέρα του, ο οποίος το είχε αναγνωρίσει. Αν τυχόν υπήρχαν κι άλλοι κατιόντες αυτού, κληρονομούσαν κατά ισομοιρία με αυτό. Στην εκούσια αναγνώριση, τέλος, το παιδί συγκατοικούσε με τον πατέρα του, που το είχε αναγνωρίσει. Στη δικαστική, όμως, ο πατέρας που αναγνωρίστηκε ως τέτοιος με δικαστική απόφαση, μπορούσε να μη δεχθεί το παιδί στην κατοικία του για να συγκατοικήσουν[80]. Ο νόμος δεν τον υποχρέωνε σε αυτό, προκειμένου να μην δημιουργούνται προστριβές με τα μέλη της νόμιμης οικογένειας.

Β)Επιτροπεία

Ο θεσμός της επιτροπείας, του συστήματος δηλαδή προστασίας των ανηλίκων παιδιών μετά το θάνατο του πατέρα τους, ήταν ιδιαίτερα αναπτυγμένο στο αρχαίο ελληνικό δίκαιο, ιδιαίτερα στο αττικό. Τα πρώτα χρόνια φαίνεται ότι ολόκληρο το γένος ενδιαφερόταν για την τύχη των ανηλίκων που έμεναν χωρίς πατέρα. Αργότερα η προστασία που παρεχόταν συστηματοποιήθηκε και άρχισε να ανατίθεται σε ένα συγκεκριμένο πρόσωπο που άνηκε στο γένος. Έτσι ξεκίνησε η οργάνωση του θεσμού της επιτροπείας. Αν θέλαμε να προσδιορίσουμε την έννοια, θα λέγαμε ότι επίτροπος ήταν αυτός που αναλάμβανε την ανατροφή, την εκπροσώπηση και τη γενικότερη προστασία των ανήλικων ορφανών. Αλλά και ο όρος «κηδεμών» δεν ήταν άγνωστος στο κλασικό ελληνικό λεξιλόγιο[81]. Ο επίτροπος έπρεπε να είναι άντρας και μάλιστα ενήλικος, χωρίς να αποκλείονται και οι εξαιρέσεις, ως προς το φύλο. Έπρεπε ακόμη να είναι υγιής πνευματικά και σωματικά. Στην επιτροπεία καλούνταν κατά προτίμηση

[79] Ισαίου 6, παρ. 21
[80] Λιακόπουλου, ο.π. σελ. 184-186
[81] Αττικό Δίκαιο, ο.π. σελ. 192-194

οι πλησιέστεροι εξ αγχιστείας συγγενείς του ορφανού παιδιού, εκείνοι που θα παρελάμβαναν την περιουσία του ορφανού, σε περίπτωση που εκείνο θα πέθαινε. Δεν είχαν δικαίωμα πάνω στην κληρονομιά, αλλά το δικαίωμα να τη διαχειρίζονται για μεγάλο σχετικά χρονικό διάστημα. Ο διοριζόμενος ως επίτροπος όφειλε επίσης να είναι Αθηναίος πολίτης, χωρίς μάλιστα να έχει χάσει τα πολιτικά του δικαιώματα («ατιμία»).

Ο φυσικός προστάτης και συμπαραστάτης των παιδιών ήταν ο πατέρας τους, ο οποίος είχε τόσο μεγάλη εξουσία κατά τη διάρκεια της ζωής του πάνω στα παιδιά του, ώστε να έχει το δικαίωμα να ρυθμίζει τα σχετικά με τα παιδιά και για τα χρόνια που θα ακολουθούσαν μετά το θάνατό του. Είχε δικαίωμα να ορίζει κατά την ελεύθερη βούλησή του με διαθήκη του το πρόσωπο που θα αναλάμβανε την επιτροπεία των παιδιών του. Συνήθως δεν επιλεγόταν μόνο ένας επίτροπος, αλλά πολλοί για την καλύτερη προστασία των συμφερόντων των ανηλίκων ορφανών. Διότι ο καθένας θα έλεγχε και θα παρακολουθούσε τις πράξεις των άλλων επιτρόπων.

Σε περίπτωση που τον επίτροπο δεν τον διόριζε ο πατέρας με διαθήκη του, τότε την επιτροπεία ανελάμβανε ένας από τους πλησιέστερους συγγενείς των ορφανών, δηλαδή ο ενήλικος αδελφός των ορφανών, ο παππούς από την πλευρά του πατέρα ή οι θείοι από την πλευρά του πατέρα[82]. Σε πολλά κείμενα γίνεται λόγος για την ανάληψη της επιτροπείας από τους συγγενείς του επιτροπευόμενου. Στον Ισαίο 1, παρ. 9 εμφανίζεται ως επίτροπος ένας θείος. Στον 5ο λόγο (παρ. 10) του ίδιου ρήτορα καθήκοντα επιτρόπου ασκεί κάποιος άλλος στενός συγγενής. Όσες φορές τα συμφέροντα του επιτρόπου συγκρούονταν με εκείνα του ορφανού, μάλλον υπερίσχυε η θέληση του επιτρόπου. Στον Ισαίο για παράδειγμα γίνεται λόγος για κάποια δίκη που διεξαγόταν από ένα ορφανό εναντίον του επιτρόπου του[83]. Δε γίνεται όμως λόγος στο συγκεκριμένο χωρίο και για διορισμό άλλου «ειδικού» επιτρόπου. Κάθε φορά που υπήρχε η ανάγκη να διεξαχθεί κάποια δίκη τέτοιας φύσης το ορφανό είχε τη δυνατότητα να τη διεξάγει εκπροσωπούμενο από κάποιον άλλο από τους πολλούς επιτρόπους που είχε.

Αρμοδιότητα για το διορισμό των επιτρόπων των ορφανών είχε ο Επώνυμος άρχοντας μεταξύ των βασικών καθηκόντων του οποίου περιλαμβανόταν και η φροντίδα για τους αθηναϊκούς οίκους, προκειμένου να μην ερημώνουν. Επίσης, όφειλε να παρακολουθεί την τύχη των ορφανών και την προστασία τους. Σε αυτόν

[82] Ισαίου 6, παρ. 10
[83] Ισαίου 11, παρ. 28

προσέρχονταν όσοι επιθυμούσαν να αναλάβουν την επιτροπεία κάποιου ορφανού, είτε ήταν συγγενείς του είτε όχι. Ο επίτροπος κυρίως εκπροσωπούσε το ορφανό ανήλικο μπροστά στις αρχές της πόλης και τα δικαστήρια, αλλά και στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου, συνάπτοντας αντί αυτού κάθε σύμβαση που το αφορούσε[84].

Ειδικότερα καθήκοντα του επιτρόπου αποτελούσαν η τέλεση των «νενομισμένων» στη μνήμη του αποθανόντος πατέρα των ορφανών, η τροφή τους, η εκπαίδευση και η διαχείριση της περιουσίας τους. Το σπουδαιότερο όμως από τα καθήκοντα του επιτρόπου απέναντι στα ορφανά, το οποίο λόγω της φύσης του δημιουργούσε τελικά και τις περισσότερες περιπλοκές και αντιδικίες, ήταν το καθήκον της διαχείρισης της περιουσίας των ορφανών. Η διαχείριση αυτή γινόταν συνήθως από τον ίδιο τον επίτροπο, ο οποίος είχε καθήκον όχι μόνο να διαφυλάσσει απλώς αυτά που παρέλαβε αλλά και κατά το δυνατό να τα επαυξάνει[85]. Ειδικότερα ο επίτροπος είχε δικαίωμα να πουλάει τα κινητά ή ακίνητα των ορφανών ή να δανείζει τα χρήματα των ορφανών υπό συμφέροντες όρους. Δε μπορούσε όμως να προχωρήσει στην εκμίσθωση του οίκου του ορφανού, πριν να αναγγείλει την απόφασή του αυτή στον Επώνυμο άρχοντα. Γιατί οι «μισθώσεις» αυτές γίνονταν υπό την εποπτεία και του Επωνύμου και της ηλιαίας. Αυτή η επέμβαση του δικαστηρίου της ηλιαίας σε κάθε περίπτωση εκμίσθωσης ορφανικού οίκου, ακόμα και ασήμαντης αξίας. Πρέπει να τις καθιστούσε πιο δύσκολες. Ο Ισαίος αναφέρει χαρακτηριστικά[86] ότι μόλις την πρώτη μέρα συνήλθαν τα δικαστήρια, ο μεν άρχοντας ανακοίνωσε δημόσια την ενοικίαση και αυτοί προσφέρθηκαν να ενοικιάσουν τα κτήματα. Μερικοί όμως παρευρισκόμενοι εκεί μετέδωσαν στους συγγενείς τη μηχανορραφία και αφού ήλθαν εκείνοι πληροφόρησαν τους δικαστές για την πραγματική κατάσταση. Τοιουτοτρόπως οι δικαστές ψήφισαν κατά των εκμισθώσεων των οικιών.

Η αμοιβή του επιτρόπου[87] δεν ήταν κάτι προκαθορισμένο ή προβλεπόμενο από το νόμο για εκείνους που επιθυμούσαν να αναλάβουν την επιτροπεία κάποιων ορφανών. Το έργο τους ήταν υψηλότερο από αμοιβή προσεγγίζοντας τα όρια του λειτουργήματος. Η τυχόν είσπραξη χρημάτων για το έργο αυτό θα το υποβίβαζε σε ένα επάγγελμα. Σε αυτό το σημείο, αξίζει να σημειωθεί ότι παρά την ύπαρξη του γενικού αυτού κανόνα, είχε σιωπηρά διαμορφωθεί η συνήθεια στις περιπτώσεις των βάσει διαθήκης διοριζομένων επιτρόπων να αφήνεται και σε αυτούς κάτι σαν

[84] Αττικό Δίκαιο, ο.π. σελ. 194-203
[85] Ισαίου 11, παρ. 39
[86] Ισαίου 6, παρ.37
[87] Αττικό Δίκαιο, ο.π. σελ. 208-209

κληροδότημα ή ανταμοιβή για τους κόπους τους που επωμίζονταν ως επίτροποι ορφανών. Επομένως γεννάται το ερώτημα, γιατί τόσοι Αθηναίοι έσπευδαν να ζητήσουν την επιτροπεία των ορφανών. Η απάντηση βρίσκεται κρυμμένη πίσω από τα κρυφά οφέλη που είχαν οι επίτροποι από τη διαχείριση των περιουσιών των ανηλίκων ορφανών. Δηλαδή, δυνατότητες για να αποκομίζουν οι επίτροποι παράνομα κέρδη υπήρχαν ακόμα και κατά τις εκμισθώσεις των ορφανικών οίκων, οι οποίες πραγματοποιούνταν υπό την εποπτεία των επίσημων αρχών. Οι περιουσίες των ανηλίκων εκμισθώνονταν συνήθως αντί μικρών μισθωμάτων και αυτό γιατί ο Επώνυμος άρχοντας φαίνεται ότι δεν έλεγχε με ιδιαίτερη επιμέλεια εάν τα μισθώματα που πρόσφεραν οι ε4νδιαφερόμενοι μισθωτές ανταποκρίνονταν πραγματικά προς εκείνα που θα μπορούσε να εισπράξει πραγματικά ένας αληθινά επιμελής και ικανός διαχειριστής. Στις περισσότερες περιπτώσεις ακολουθούσε τις εισηγήσεις των επιτρόπων. Αλλά πολλοί από αυτούς, αντί ενός κάποιου μικρού και κρυφά εισπραττόμενου ποσού, εισηγούνταν όσα συνέφεραν στους υποψήφιους μισθωτές του οίκου παρά τους εκπροσωπούμενους. Έτσι οι μισθώσεις των ορφανικών οίκων είχαν καταλήξει να αποτελούν στην Αθήνα για μια τάξη πολιτών χωρίς ηθικούς φραγμούς μια από τις πιο επικερδείς επιχειρήσεις. Ο Ισαίος αναφέρεται στον «Περί Μενεκλέους κλήρου»[88] λόγο του στον Μενεκλή, ο οποίος είχε σε ορισμένη περίοδο μεγάλες οικονομικές αποδοχές από ότι συνήθως, γιατί εκμεταλλευόταν ως μισθωτής τον ορφανικό οίκο του Νικία μαζί με άλλους. Αυτό βέβαια δεν λέγεται αφελώς, καθώς όλοι γνώριζαν ότι κάποιοι συμμετείχαν σε μισθώσεις ορφανικών οίκων και αποκόμιζαν κέρδη περισσότερα από όσα κέρδιζαν από τις συνήθεις μισθώσεις.

Το λειτούργημα του επιτρόπου δεν ήταν ισόβιο, αλλά έληγε με το θάνατο του ίδιου ή του ορφανού πριν την ενηλικίωσή του. Η άλλη περίπτωση λήξης της επιτροπείας, που ήταν και η συνηθέστερη, ήταν η ενηλικίωση το ορφανού που επερχόταν με τη συμπλήρωση του 18ου έτους της ηλικίας του. Τότε ο επίτροπος ή οι επίτροποι, αν ήταν πολλοί, όφειλαν να παραδώσουν στο υπό την επιτροπεία τους ορφανό όλα τα περιουσιακά του στοιχεία και να λογοδοτήσουν σε αυτό για τον τρόπο διαχείρισης της περιουσίας του κατά τα χρόνια που αυτό ήταν ανήλικο. Σε περίπτωση ατασθαλίας από πλευράς του επιτρόπου, ο αττικός νόμος προστάτευε τα ορφανά με ένδικα μέσα. το συνηθέστερο ένδικο μέσο που εφαρμοζόταν πριν την ενηλικίωση του επιτροπευόμενου ήταν η καλούμενη «εισαγγελία». Τη διαδικασία αυτή την

[88] Ισαίου 2, παρ. 9

εφάρμοζαν συνήθως σε περιπτώσεις παραβάσεων που είχαν ιδιαίτερη σοβαρότητα. Την κατά τον τύπο της εισαγγελίας ασκούμενη «γραφή κακώσεως ορφανών» μπορούσε να την κινήσει οποιοδήποτε πρόσωπο που αντιλαμβανόταν ότι παραβιάζονταν τα δικαιώματα του ανήλικου ορφανού. Μπορούσε ακόμα να στραφεί και από κάποιον από τους συνεπιτρόπους κατά κάποιου άλλου. Σε όσες περιπτώσεις έφταναν να κινήσουν κάποια «εισαγγελία» οι δικαστικές πράξεις προχωρούσαν με ιδιαίτερη ταχύτητα. Μέσα σε πέντε μόνο μέρες τέλειωναν όλες οι σχετικές ανακρίσεις. Αντίθετα στη δίκη που επακολουθούσε οι ομιλητές μπορούσαν να αγορεύουν για όσο χρόνο έκριναν σκόπιμο, χωρίς να περιορίζονται από την κλεψύδρα. Σε αυτές τις δίκες προεδρευε ο ίδιος ο Επώνυμος άρχοντας[89]. Ο Ισαίος στον «Περί Πύρρου κλήρου»[90] λόγο του μας παραθέτει ότι δεν υπήρχε πρόστιμο για τις καταγγελίες που γίνονταν προς τον άρχοντα, ακόμη κι αν οι καταγγέλλοντες δε λάβουν ούτε μια ψήφο, ούτε δικαστικά τέλη, ούτε παράβολα ορίζονταν σε κάποια από τις καταγγελίες. Τοιουτοτρόπως, οι καταγγέλλοντες διατηρούσαν το δικαίωμα να το κάνουν αυτό χωρίς να διατρέχουν κάποιον κίνδυνο, ενώ οι καταδικαζόμενοι για τέτοιες κατηγορίες δέχονταν τις μεγαλύτερες τιμωρίες. Επομένως, βαριές ποινές επιβάλλονταν στον επίτροπο κατά του οποίου γινόταν η εισαγγελία, εφόσον κρινόταν υπαίτιος. Σε αυτήν την περίπτωση υποχρεωνόταν να καταβάλει σημαντικά ποσά προς τον πρώην επιτροπευόμενό του ως αποζημίωση και παράλληλα καταδικαζόταν σε μερική ατιμία.

Γ)Επίκληροι

Ο θεσμός των επικλήρων[91] συνδέεται όχι μόνο με το οικογενειακό αθηναϊκό δίκαιο, αλλά και με το αρχαίο ελληνικό δικονομικό δίκαιο. Ως «επίκληρος» χαρακτηριζόταν η κόρη εκείνη η οποία δεν είχε αρσενικά αδέρφια μετά το θάνατο του πατέρα της και παραλάμβανε αυτή την πατρική περιουσία, έστω και προσωρινά. Ο απώτερος σκοπός ήταν να παντρευτεί έναν από τους στενούς από την πλευρά του πατέρα της συγγενείς και με τη γέννηση γνήσιου, νόμιμου γιου να συμβάλει στη συνέχιση του οίκου του πατέρα της. Κατά κύριο λόγο, επίκληροι καλούνταν οι κόρες που είχαν γεννηθεί μέσα από ένα νόμιμο γάμο. Δεδομένου όμως ότι δεν απαγορεύονταν στην Αρχαία Ελλάδα και οι υιοθεσίες κοριτσιών, επίκληροι

[89] Αττικό Δίκαιο, ο.π. σελ. 211-217
[90] Ισαίου 3, παρ. 47
[91] Αττικό Δίκαιο, ο.π. σελ. 219-223

θεωρούνταν αργότερα και οι τελευταίες. Τις καλούσαν να παραλάβουν την κληρονομιά του πατέρα τους για το λόγο ότι δεν είχαν ομοπάτριους αδερφούς στους οποίους βέβαια, εάν υπήρχαν, θα περιερχόταν κατά αποκλειστικότητα ο πατρικός κλήρος. Το κύριο καθήκον αλλά και βασική αποστολή των επικλήρων αποτελούσε η συνέχιση του «οίου» του πατέρα τους με την απόκτηση αρσενικών απογόνων οι οποίοι θεωρούνταν, σύμφωνα με τους ισχύοντες αθηναϊκούς νόμους, ως άμεσοι και κατευθείαν γραμμή κατιόντες του. Η συνέχιση των «οίκων» αποτελούσε ένα από τα κύρια μελήματα κάθε ελληνικής πόλης. Ιδιαίτερη σημασία δινόταν στα θρησκευτικά καθήκοντα των Αθηναίων προς τους εφέστιους θεούς που επιτρεπόταν να τελούνται μόνο από τα αρσενικά μέλη της οικογένειας. Όσες φορές λοιπόν δεν υπήρχαν γιοι, πέθαινε και ο πατέρας, ο οικιακός βωμός και οι εφέστιοι θεοί παρέμεναν χωρίς υμνητές. Αυτός ο κίνδυνος επιδιώχθηκε να αποφευχθεί με τις διατάξεις περί επικλήρων. Αυτός ο θεσμός περαιτέρω απέβλεπε στην προστασία των επίδοξων κληρονόμων των εξ αρρενογονίας συγγενών του αποθανόντα πατέρα, οι οποίοι ευθύς μετά το θάνατό του έσπευδαν να προβάλουν την αξίωση να παραλάβουν αυτοί κατά αποκλειστικότητα την κληρονομιά του[92].

Την επίκληρο δικαιούνταν να παντρευτούν εκείνοι οι οποίοι θα κληρονομούσαν τον πατέρα της αν πέθαινε άτεκνος, χωρίς καν κόρη. Όχι βέβαια όλοι, αλλά ο πλησιέστερος κατά βαθμό. Έτσι ικανοποιούνταν τα δικαιώματα αυτών για τους οποίους μιλούσαμε προηγουμένως. Επομένως ο νόμος δεν τους παραχωρούσε αμέσως την κληρονομιά, τους επέτρεπε όμως να πάρουν την επίκληρο, η οποία έφερνε στο συζυγικό οίκο ολόκληρη της πατρική κληρονομιά. Τοιουτοτρόπως, κατά τρόπο έμμεσο παραδινόταν ολόκληρη η κληρονομιά στους στενούς συγγενείς του αποθανόντος, που τόσο πολύ την επιθυμούσαν. Ειδικότερα την επίκληρο είχε δικαίωμα να παντρευτεί πρώτα ο αδερφός του πατέρα της ορφανής , δηλαδή ο θείος της. έπειτα ο γιος του, δηλαδή ο πρώτος της ξάδερφος από τη μεριά του πατέρα της. ο τρίτος σε σειρά προτεραιότητας ήταν γιος της αδελφής του πατέρα της. Τελευταίοι δικαιούχοι ήταν οι αδελφοί του παππού της επικλήρου και οι κατιόντες αυτών. Αυτές τις πληροφορίες μας επιβεβαιώνει και ο Ισαίος με τους λόγους του. Συγκεκριμένα στον «Περί του Αριστάρχου κλήρου»[93] λόγο του, ο ρήτορας υποστηρίζει ότι η μητέρα του έγινε κληρονόμος ως επίκληρος όλης της περιουσίας. Και τοιουτοτρόπως λοιπόν όλα τα υπάρχοντα του πατέρα του άνηκαν στη μητέρα του. Ενώ όμως έπρεπε

[92] Ισαίου 10, παρ. 4
[93] Ισαίου 10, παρ. 4

αυτή ως επίκληρος να παντρευτεί με τον πλησιέστερο συγγενή της υπέστη δεινότατη προσβολή. Διότι ο Αριστομένης, ο αδελφός του παππού του ρήτορα και πατέρα της ορφανής, δε φρόντισε ή να την παντρευτεί ο ίδιος ή ο γιος του με όλη την περιουσία του πατέρα της.

Το δικαίωμα των στενών συγγενών να πάρουν ως σύζυγο την επίκληρο ήταν ιδιαίτερα ισχυρό. Έπρεπε με κάθε τρόπο να ικανοποιούνται οι αξιώσεις τους πάνω στην κληρονομιά του χωρίς γιους αποβιώσαντα συγγενή τους. Για το σκοπό αυτό το αθηναϊκό δίκαιο επέτρεπε ακόμα και τη λύση του ήδη υπάρχοντος γάμου την επικλήρου με κάποιον άντρα εκτός των συγγενών. Η διευθέτηση αυτή ονομαζόταν «αφαίρεσις». Όσες φορές λοιπόν η κόρη δεν ήταν εξ αρχής επίκληρος, καθώς είχε αδέρφια, κάλλιστα ως επίπροικος ήταν δυνατόν να δοθεί ως σύζυγος σε κάποιον εκτός του κύκλου των συγγενών. Όταν όμως αργότερα λόγω του τυχόν θανάτου των αρσενικών αδερφών της και του πατέρα της μεταπηδούσε στην κατηγορία των επικλήρων, ο γάμος της με τον εκτός συγγενών άντρα της λυνόταν μετά από αίτηση του πλησιέστερου συγγενή της. ο Ισαίος τα περιγράφει όλα αυτά στον «Περί του Πύρρου κλήρου»[94] λόγο του. Αναφέρει χαρακτηριστικά ότι εκείνες οι θυγατέρες που παντρεύτηκαν από τους πατέρες τους και συζούν με τους άντρες τους, αν ο πατέρας τους πεθάνει χωρίς να αφήσει σε αυτές γνήσιους αδελφούς, ο νόμος διατάσσει να παντρευτούν με τους στενότατους συγγενείς τους. Και πράγματι πολλοί άντρες, αν και συζούσαν μέχρι τότε με τις γυναίκες τους, αναγκάσθηκαν να χωρίσουν αυτές, ώστε οι τελευταίες να μπορέσουν να παντρευτούν με τους πλησιέστερους συγγενείς τους.

Ο γάμος της επικλήρου με τον πλησιέστερο συγγενή της δε γινόταν όπως και στις άλλες περιπτώσεις «εκδόσεως» ατθίδων, δηλαδή μέσω «εγγύης». Άλλωστε, στην περίπτωση των επικλήρων δεν υπήρχαν ο πατέρας ή οι αδελφοί, οι οποίοι εγγυώνταν τις γυναίκες στην Αθήνα. Την εγγύηση που πρόσδιδε το χαρακτήρα της νομιμότητας στους συνηθισμένους γάμους αντικαθιστούσε η «επιδικασία» στην περίπτωση των επικλήρων. Επρόκειτο για μια σχετική απόφαση του δικαστηρίου που εκδιδόταν κατά την εκούσια ή αμφισβητούμενη δικαιοδοσία , ανάλογα με το αν υπήρχαν ένας ή περισσότεροι διεκδικητές της επικλήρου. Ίσχυε ο κανόνας που αναφέρει και ο Ισαίος

[94] Ισαίου 3, παρ. 64

στον «Περί του Αριστάρχου κλήρου»[95] λόγω του ότι «ου δει τον επίδικον κρατείσθαι κλήρον (ή την επίκληρον) προ δίκης».

Μετά την επιδικασία άρχιζε πρώτα η συνοίκηση του συγγενή με την επίκληρο με απώτερο σκοπό την απόκτηση αρσενικών κατιόντων. Έπειτα ο συγγενής σύζυγος αναλάμβανε ως επικαρπωτής την περιουσία της επικλήρου. Μόνο όμως ως επικαρπωτής. Γιατί, όπως και στις περιπτώσεις σύστασης προίκας, έτσι και σε αυτήν την περίπτωση, ο σύζυγος αναλάμβανε τη διαχείριση και κάρπωση των περιουσιακών στοιχείων της συζύγου του, δεν αποκτούσε όμως και κυριότητα πάνω σε αυτά. Ο Ισαίος αναφέρει σχετικά στον «Περί του Κίρωνος κλήρου»[96] λόγο του ότι ο συγγενής θα είχε το δικαίωμα να νυμφευθεί την κόρη του αποθανόντος αλλά όχι να κληρονομήσει και την περιουσία του, την οποία οι γιοι που θα γεννιούνταν από αυτόν τον γάμο θα την έπαιρναν δυο χρόνια μετά την ενηλικίωσή τους. Άλλωστε όχι μόνο ο σύζυγος, αλλά και η ίδια η επίκληρος μόνο προσωρινή κάτοχος της κληρονομικής περιουσίας γινόταν. Γιατί δεν αποτελούσε παρά μόνο το μέσο που βοηθούσε να μεταβιβάζεται ο κλήρος στο γιο της. ο σύζυγος παρέδιδε στο γιο του την περιουσία μετά την ενηλικίωσή του, χωρίς λογοδοσία. Επίσης δε φαίνεται ότι παρέδιδε στον ενηλικιωθέντα γιο του και τα πλεονάσματα που τυχόν προέκυπταν από τη διαχείριση του κλήρου. Έτσι, εξηγείται και ο μεγάλος αριθμός των μνηστήρων που συγκεντρώνονταν γύρω από τις άγαμες επικλήρους. Ο γιος παραλαμβάνοντας την περιουσία του παππού του είχε την κύρια υποχρέωση να καταβάλει ανελλιπώς τα έξοδα διατροφής της μητέρας του στον σύζυγό της και πατέρα του. Διότι ο τελευταίος μετά την παράδοση της περιουσίας στον ενήλικο γιο του δεν είχε πλέον καμιά άλλη βοήθεια για την αντιμετώπιση των συζυγικών του υποχρεώσεων, δεδομένου ότι καμιά επίκληρος δεν είχε προίκα. Η επικρατούσα συνήθεια για τις περιπτώσεις που σε έναν «οίκο» υπήρχαν πολλοί γιοι ήταν η χρήση της «μετά θάνατον υιοθεσίας»[97]. Έναν δηλαδή από τους γιους αυτούς, συνήθως τον πρωτότοκο, τον υιοθετούσαν στο όνομα του αποβιώσαντα πατέρα της επικλήρου. Έτσι ο εγγονός μετά την υιοθεσία θεωρείτο ακόμη περισσότερο σαν ο κατευθείαν απόγονος του πατέρα της επικλήρου. Οι υπόλοιποι γιοι παρέμεναν στον οίκο του φυσικού τους πατέρα. Η επίκληρος και μετά την ενηλικίωση του γιου της εξακολουθούσε να ζει στον οίκο του συγγενή συζύγου της, όπως και πρώτα.

---

[95] The law of Athens, the family and property, A.R.W. Harrison, Oxford, Clarendon Press, 1968, p. 124-125

[96] Ισαίου 8, παρ. 31

[97] Ισαίου 7, παρ. 14

Όπως είδαμε, επίκληρος λεγόταν η Αθηναία γυναίκα πολίτιδα που γινόταν κληρονόμος της περιουσίας Αθηναίου πολίτη. Η γυναίκα αυτή μπορούσε να ήταν κόρη ή αδελφή ή ανιψιά ή μητέρα ή θεία του εκλιπόντος διαθέτη. Στην κληρονομιά καλούνταν κατά τη σειρά της εξ αδιαθέτου διαδοχής, εφόσον υπήρχαν οι σχετικές προϋποθέσεις δηλαδή ανυπαρξία αρσενικών κατιόντων και διαθήκης του θανόντος. Στον «Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου» λόγο ο Ισαίος λέει ότι αν τυχόν ο Ευκτήμων είχε γνήσιο γιο, η κόρη του δεν θα ήταν επίκληρος, ούτε και η κληρονομιά επίδικος[98]. Διότι είναι φοβερό, εάν τα παιδιά είναι γνήσια, ο επίτροπός τους να εγείρει αξιώσεις για την περιουσία του Ευκτήμονα και τη χείρα της κόρης του ως κληρονόμου. Την ιδιότητα της επικλήρου αποκτούσε η γυναίκα είτε εξ αρχής, είτε μεταγενέστερα με την απόκτηση της κληρονομιάς κατά τρόπο νόμιμο (λόγω θανάτου του αρχικού κληρονόμου, ή λόγω μη αποδοχής αυτού, η λόγω ακυρώσεως της διαθήκης) δηλαδή κατά το χρόνο επαγωγής της κληρονομιάς σε αυτήν. Στον «Περί του Αριστάρχου κλήρου» λόγο αναφέρεται ότι μετά το θάνατο του Αριστάρχου, ο γιος του, ο Δημοχάρης, τον κληρονόμησε. Κι όταν πέθανε κι αυτός και η μια αδελφή του, την περιουσία πήρε η άλλη αδελφή, η οποία έγινε τοιουτοτρόπως επίκληρος[99].

Η επίκληρος γινόταν κληρονόμος της περιουσίας του θανόντος, αλλά δε μπορούσε να τη διαχειριστεί, γιατί δεν αποκτούσε αυτεξουσιότητα, ούτε είχε δικαιοπρακτική ικανότητα. Ήταν λοιπόν αναγκαίο για την επίκληρο να αποκτήσει «εξουσιαστή» κι αυτό μπορούσε να γίνει με το γάμο της. ο γάμος αυτός ήταν υποχρεωτικός από το νόμο. Ο εξουσιαστής – σύζυγος έπρεπε να είναι από τον κύκλο της συγγενείας του κληρονομούμενου (γένος) και ήταν ο πλησιέστερος προς την επίκληρο συγγενής κατά τη σειρά της εξ αδιαθέτου διαδοχής. Δεν επιτρεπόταν να είναι άλλο πρόσωπο, ούτε καν ο ίδιος ο ήδη υπάρχων σύζυγος της επικλήρου, σε περίπτωση που αυτή ήταν παντρεμένη. Το πρόσωπο αυτό ήταν καθορισμένο από το νόμο. Τέτοιος πλησιέστερος συγγενής ήταν ο ανιψιός της επικλήρου, δηλαδή παιδί προαποβιώσαντος αδελφού ή αδελφής, εφόσον η μεταξύ τους ηλικία το επέτρεπε, ο θείος αυτής (αδελφός του πατέρα της) και στην ίδια σειρά ο ξάδελφος από την πατρική γραμμή (παιδί θείου ή θείας της) και ακολουθούσαν οι σε απώτερη τάξη συγγενείς (π.χ. δεύτερα ξαδέλφια, μικροανιψιοί κ.α). και στις περιπτώσεις αυτές προηγούνταν οι συγγενείς της πατρικής γραμμής (αρρενογονία). Στον «Περί του Κλεωνύμου κλήρου» λόγο ο ρήτορας

[98] Ισαίου 6, παρ. 46, 58
[99] Ισαίου 10, παρ. 5

ισχυρίζεται ότι αν ο Κλεώνυμος είχε πεθάνει αφήνοντας άπορες κόρες, θα υποχρεωνόταν ή να παντρευτεί κάποια από αυτές ή να τις παντρέψει με άλλους άντρες, δίνοντας τους προίκα. Αυτά και η συγγένεια και οι νόμοι και η ντροπή της γνώμης των δικαστών θα τον ανάγκαζε να τα κάνει[100]. Στον «Περί του Πύρρου κλήρου» λόγο ο ρήτορας λέει ότι πριν εμφανισθεί ο Ξενοκλής, οι θείοι του Πύρρου, εάν ήξεραν ότι ο ανιψιός τους είχε αφήσει γνήσια κόρη και ότι κανείς δεν ήθελε να την παντρευτεί, δεν θα ήθελαν ποτέ ο Ξενοκλής, που δεν είχε καμιά εξ αίματος συγγένεια με τον Πύρρο, να επιτρέψει να πάρει για γυναίκα του εκείνη που άνηκε σε αυτούς, ως εξ αίματος συγγενής τους. Και για εκείνες τις κόρες που παντρεύτηκαν από τους πατέρες τους και συζούν με τους άντρες τους, για εκείνες λοιπόν που είναι τοιουτοτρόπως παντρεμένες, αν ο πατέρας τους πεθάνει χωρίς να αφήσει γνήσιους αδελφούς, ο νόμος διατάζει να παντρευτούν με τους στενότατους συγγενείς τους. Και πράγματι πολλοί άντρες, αν και συζούσαν ως τότε με τις γυναίκες τους, αναγκάστηκαν να χωρίσουν από αυτές, για να παντρευτούν εκείνες τους συγγενείς τους. Επομένως οι κόρες που είναι παντρεμένες με αυτόν τον τρόπο από τους πατέρες τους υποχρεώνονται από το νόμο να γίνουν αναγκαστικά επίδικοι. Διότι είναι γνωστό ότι αν άφηνε την κόρη κληρονόμο (επίκληρο) θα ήξερε ακριβώς ότι ένα από τα δυο επρόκειτο να της συμβεί, δηλαδή ή κάποιος από τους στενότατους συγγενείς θα ήγειρε την αξίωση να την παντρευτεί ή θα την παντρευόταν κάποιος από τους θείους, ή ένας από τους άλλους συγγενείς[101]. Στον «Περί του Κίρωνος κλήρου» λόγο αναφέρεται ότι σε περίπτωση που ο αποθανών πέθανε χωρίς διαθήκη ή γιο, αλλά αφήνοντας μια γνήσια κόρη κι ένα γιο, ο τελευταίος θα είχε το δικαίωμα να παντρευτεί την κόρη του θανόντος, αλλά όχι και να καρπωθεί την περιουσία του εκλιπόντος, την οποία θα έπαιρναν τα γνήσια παιδιά του γάμου τους, δυο χρόνια μετά την ενηλικίωσή τους, όπως ορίζει ο νόμος[102].

Αν τυχόν η επίκληρος άνηκε στην τάξη των θητών, η οποία ήταν κατώτερη κοινωνική τάξη και επομένως η κληρονομική της περιουσία ήταν πενιχρή, ο πλησιέστερος συγγενής είχε τη νόμιμη δυνατότητα, αντί να συνάψει γάμο με αυτήν την επίκληρο, να την παντρέψει με άλλον, της ίδιας συνήθως τάξης, δίνοντας σε αυτήν προίκα ανάλογη με τη δική του κοινωνική θέση. Κι αν υπήρχαν περισσότεροι συγγενείς στην ίδια τάξη, καθένας έδινε το ανάλογο μερίδιο για τη συμπλήρωση της

[100] Ισαίου 1, παρ. 39
[101] Ισαίου 3, παρ. 63, 64, 74
[102] Ισαίου 8, παρ. 31

προίκας. Στον «Περί του Κλεωνύμου κλήρου» λόγο, ο ρήτορας λέει ότι, αν ο Κλεώνυμος είχε πεθάνει αφήνοντας άπορες κόρες, θα υποχρεωνόταν ή να παντρευτεί κάποια από αυτές ή να τις παντρέψει με άλλους άντρες, δίνοντας τους προίκα. Διότι και η συγγένεια και οι νόμοι και η ντροπή της γνώμης των δικαστών θα τον ανάγκαζε να τα κάνει αυτά[103].

Η υποχρέωση από το νόμο για σύναψη γάμου της επικλήρου με τον πλησιέστερο συγγενή αφορούσε και τους δυο. Ο καθένας τους είχε το αντίστοιχο δικαίωμα να απαιτήσει από τον άλλο να εκπληρώσει την υποχρέωσή του για σύναψη γάμου. Ο κάθε υπόχρεος όμως μπορούσε να αποφύγει με νόμιμο τρόπο την εκπλήρωση. Τοιουτοτρόπως, η επίκληρος μπορούσε να αποποιηθεί ρητά ή σιωπηρά την περιουσία που κληρονόμησε, οπότε ο πλησιέστερος συγγενής γινόταν απευθείας κληρονόμος κατά τη σειρά της εξ αδιαθέτου διαδοχής. Μπορούσε ακόμα η γυναίκα να μην διεκδικήσει την κληρονομιά που κατείχε ο πλησιέστερος συγγενής, ενώ αυτή είχε επικρατέστερο δικαίωμα, ακριβώς για να μη γίνει επίκληρος και υποχρεωθεί να συνάψει γάμο με αυτόν λύνοντας τον προηγούμενο γάμο της. εξάλλου, ο πλησιέστερος συγγενής μπορούσε να μην ασκήσει το δικαίωμά του να παντρευτεί την επίκληρο παραχωρώντας τη σειρά του στον επόμενο συγγενή ή να την παντρέψει με άλλον άνδρα, δίνοντας σε αυτήν την ανάλογη προίκα. Ο Ισαίος μας περιγράφει μια τέτοια περίπτωση στο «Περί του Αριστάρχου κλήρου» λόγο του, όπου ο ρήτορας υποστηρίζει ότι ο πατέρας του αρραβωνιάστηκε και παντρεύτηκε τη μητέρα του παίρνοντας ιδιαίτερη προίκα. Επειδή όμως οι αντίδικοι καρπώνονταν την περιουσία της, δεν είχε τα μέσα μα επιτύχει την κατοχή της. γιατί, όταν έκανε λόγο για το ζήτημα αυτό κατά τη διάρκεια των συστάσεων με τη μητέρα του ρήτορα, οι αντίδικοι τον απείλησαν ότι θα πάρουν τη γυναίκα ως σύζυγο με δικαστική απόφαση, σε περίπτωση που δεν ήθελε να την κρατήσει ο ίδιος με την προίκα της. και ο πατέρας του ρήτορα, για να μην στερηθεί τη γυναίκα αυτή, θα τους άφηνε να απολαμβάνουν αυτήν και διπλάσιας αξίας περιουσία[104]. Αντίστοιχη περίπτωση συναντάμε και στον «Περί του Κλεωνύμου κλήρου» λόγο, όπως είδαμε παραπάνω.

Η επίκληρος μπορούσε να είναι άγαμη ή έγγαμη. Να έχει παιδιά ή να μην έχει. Σε περίπτωση έγγαμης επικλήρου, υπήρχε λόγος βάσει νόμου να λυθεί αυτός ο γάμος. Το ίδιο συνέβαινε και με τον πλησιέστερο συγγενή, αν ήταν παντρεμένος. Η ύπαρξη τυχόν παιδιών από τους γάμους τους, δεν εμπόδιζε την εφαρμογή των περί επικλήρου

[103] Ισαίου 1, παρ. 39
[104] Ισαίου 10, παρ. 19

διατάξεων. Φυσικά, τα παιδιά του γάμου που ακυρωνόταν, παρέμεναν σε κάθε περίπτωση στον πατέρα – σύζυγο, γιατί αυτός είχε την εξουσία πάνω τους. Στον «Περί του Πύρρου κλήρου» λόγο, γίνεται λόγος για εκείνες τις κόρες που παντρεύτηκαν από τους πατέρες τους και συζούν με τους άντρες τους. Για εκείνες λοιπόν που είναι τοιουτοτρόπως παντρεμένες, αν ο πατέρας τους πεθάνει χωρίς να αφήσει γνήσιους αδελφούς, ο νόμος διατάζει να παντρευτούν με τους στενότατους συγγενείς τους. Και πράγματι πολλοί άντρες, αν και συζούσαν ως τότε με τις γυναίκες τους, αναγκάστηκαν να χωρίσουν από αυτές, για να παντρευτούν εκείνες τους συγγενείς τους. Επομένως οι κόρες που είναι παντρεμένες με αυτόν τον τρόπο από τους πατέρες τους υποχρεώνονται από το νόμο να γίνουν αναγκαστικά επίδικοι[105].

Την ιδιότητα της επικλήρου μπορούσαν να έχουν μια ή περισσότερες γυναίκες συγκληρονόμοι. Αν αυτές ήταν πολλές, τότε για κάθε μια εφαρμόζονταν οι σχετικές διατάξεις και ο κάθε πλησιέστερος συγγενής, κατά την επάλληλη σειρά, έπρεπε να συνάψει γάμο με μια ή να την προικίσει και να την παντρέψει με άλλον. Στον «περί του Κίρωνος κλήρου» λόγο, ο ρήτορας κατηγορεί την Διοκλή ότι σφετερίστηκε την ξένη περιουσία, η οποία αφέθηκε ως κληρονομιά στις τρεις ομομήτριες αδελφές του, οι οποίες τοιουτοτρόπως γίνονταν επίκληροι[106]. Από τη στιγμή δε που η γυναίκα αποκτούσε την ιδιότητα της επικλήρου, γινόταν «επίδικος», δηλαδή τη διεκδικούσαν οι κατά νόμο πλησιέστεροι συγγενείς για τη σύναψη γάμου. Αυτό σήμαινε ότι το αρμόδιο δικαστήριο που εξέταζε τις αιτήσεις επιδικάσεως των ενδιαφερομένων, αναγνώριζε αυτόν που ήταν ο πλησιέστερος συγγενής της επικλήρου και του έδινε το δικαίωμα να συνάψει γάμο με αυτήν παίρνοντας και τον «κλήρο», δηλαδή την κληρονομική περιουσία. Η απόφαση αυτή του δικαστηρίου είχε διαπλαστικό χαρακτήρα. Η όλη διαδικασία λεγόταν «επιδίκασις» και άρχιζε με την υποβολή αγωγής, που λεγόταν «λήξις επικλήρου». Ο συγγενής που με την απόφαση έπαιρνε το δικαίωμα να παντρευτεί την επίκληρο λεγόταν «επιδικασάμενος» και η τελευταία αυτή «επιδικασθείσα». Στον «Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου» λόγο ο ρήτορας υποστηρίζει ότι εάν ο Ευκτήμων είχε γνήσιο γιο, η κόρη του δεν θα ήταν επίκληρος, ούτε και η κληρονομιά επίδικος[107].

Την επίκληρο μπορούσε να διεκδικήσει καθένας που είχε να προβάλει επικρατέστερο συγγενικό δικαίωμα, ότι δηλαδή ήταν αυτός πλησιέστερος συγγενής.

---

[105] Ισαίου 3, παρ. 64
[106] Ισαίου 8, παρ. 40
[107] Ισαίου 6, παρ. 46

Το δικαίωμα αυτό ασκούνταν σε οποιοδήποτε χρόνο μη υποκείμενο σε παραγραφή ή αποσβέστική προθεσμία. Ασκούνταν ακόμα και στην περίπτωση που η επίκληρος είχε «επιδικασθεί» σε κάποιον με δικαστική απόφαση. Η διαδικασία ήταν η ίδια. Υποβάλλονταν «αμφισβήτηση» στον αρμόδιο άρχοντα κι αυτός καλούσε τον «επιδικασάμενο» σε νέα δίκη. Δεν γινόταν όμως νέα δίκη, εάν ο «αμφισβητών» ήταν αντίδικος σε προηγούμενη δίκη, που την είχε χάσει και υπήρχε δεδικασμένο. Στον «Περί του Αγνίου κλήρου» λόγο αναφέρεται ότι όπως παλιά, έτσι και τώρα κανένας δεν ενόχλησε, ούτε αμφισβήτησε την κληρονομιά που άφησε ο Αγνίας, ούτε τη γυναίκα ως επίκληρο, την οποία ο ρήτορας παντρεύτηκε ως «επιδικασάμενος»[108].

Η τήρηση και εφαρμογή των διατάξεων σχετικά με τις επικλήρους άνηκε στην αρμοδιότητα του Επωνύμου Άρχοντα, ο οποίος είχε και τη γενική επιμέλεια «για να μη ερημώνονται οι οίκοι των Αθηναίων πολιτών». Αν ο νόμιμος συγγενής δεν εκπληρούσε την υποχρέωσή του να συνάψει γάμο με την επίκληρο, ούτε φρόντιζε να την παντρέψει με άλλον δίνοντας σε αυτήν προίκα, ο Αρμόδιος Επώνυμος Άρχοντας τον εξανάγκαζε να πράξει ένα από τα δυο. Υπήρχε και ποινικό αδίκημα «κακώσεως επικλήρου» που επίσυρε βαρύτατες ποινές και που συντελούνταν αν από τη μη εκπλήρωση της υποχρέωσης του πλησιέστερου συγγενή προκαλείτο ζημιά (βλάβη) στην επίκληρο. Στον «Περί του Πύρρου κλήρου» λόγο ο ρήτορας ισχυρίζεται ότι θετός γιος αδικούσε τη νόμιμη κληρονόμο με υβριστικό τρόπο και με τη στέρηση της πατρικής της κληρονομιάς. Και μάλιστα οι δίκες για καταγγελία δε συνεπάγονται ποινές στους καταγγέλλοντες και επιτρέπονται σε εκείνον που θέλει να υπερασπιστεί τα δικαιώματα των γνήσιων κληρονόμων[109].

Ο πλησιέστερος συγγενής που έπαιρνε σύζυγο την επίκληρο, έπαιρνε μαζί και την κληρονομική περιουσία. Στην περίπτωση που η επίκληρος ήταν μια, ο σύζυγος της έπαιρνε όλη την κληρονομιά. Στην αντίθετη περίπτωση, κατά την οποία η επίκληρος είχε και αδελφές, ο σύζυγος της καθεμιάς έπαιρνε το μερίδιο που του αναλογούσε. Δεν αποκτούσε όμως την κυριότητα αυτής. Από αυστηρά νομική άποψη, η κληρονομιά του Αθηναίου πολίτη στην επίκληρο γυναίκα αποτελούσε «καθολικό καταπίστευμα». Η επίκληρος ήταν «βεβαρυμένη» με την κληρονομιά σαν αρχική κληρονόμος, η κυριότητα όμως αυτής άνηκε στον στα παιδιά της , που ήταν ¨καθολικοί καταπιστευματοδόχοι». Τα παιδιά αυτά έπρεπε να γεννηθούν από το γάμο της επικλήρου με τον πλησιέστερο συγγενή κι όχι από τυχόν προηγούμενο γάμο της.

---

[108] Ισαίου 11, παρ. 20
[109] Ισαίου 3, παρ. 46

την κυριότητα της κληρονομιάς αυτής αποκτούσαν τα παιδιά αυτά με την ενηλικίωσή τους που ήταν το 20° έτος της ηλικίας τους, δηλαδή δυο χρόνια μετά από την εφηβεία τους, που λάμβανε χώρα στο 18° έτος. Συνεπώς, η λήψη και κατοχή της κληρονομικής περιουσίας από τον άνδρα, είχε το χαρακτήρα «επικαρπίας». Ασκούσε τη διαχείριση και τις τυχόν προσόδους διέθετε για τη διατροφή συζύγου και παιδιών και γενικά για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του γάμου. Η επικαρπία αυτή διαρκούσε μέχρι την ενηλικίωση των γεννηθέντων παιδιών, που έπαιρναν την περιουσία υπό την κυριότητά τους. Από το χρονικό εκείνο διάστημα έπαυε η υποχρέωση του πατέρα για τη διατροφή γυναίκας και παιδιών, την οποία αναλάμβαναν τα ίδια τα παιδιά[110]. Στον «Περί του Πύρρου κλήρου» λόγο, γίνεται παραδεκτό ότι τα παιδιά που είχαν γεννηθεί από τη γνήσια κόρη του εκλιπόντος διαθέτη την κληρονομιά, θα αποκτούσαν ολόκληρη την κληρονομιά του παππού τους[111]. Στον «Περί του Κίρωνος κλήρου» λόγο ο ρήτορας υποθέτει ότι εάν ζούσε η μητέρα του και κόρη του θανόντος και ο τελευταίος πέθαινε χωρίς να αφήσει διαθήκη και ότι ο αντίδικος ήταν αδελφός κι όχι ανιψιός του θανόντος, ο τελευταίος θα είχε το δικαίωμα να παντρευτεί την κόρη του εκλιπόντος, αλλά όχι να κληρονομήσει και την περιουσία του, την οποία θα έπαιρναν τα παιδιά, που θα γεννιόνταν από αυτόν το γάμο, δυο χρόνια μετά την ενηλικίωσή τους. Διότι έτσι διατάζουν οι νόμοι[112]. Στον «Περί του Αριστάρχου κλήρου» λόγο αναφέρεται ότι σύμφωνα με το νόμο δεν επιτρέπεται να καταλάβει κανείς την περιουσία της επικλήρου, παρά μόνο τα παιδιά της, τα οποία γίνονται κύριοι αυτής δυο χρόνια μετά την εφηβεία τους[113].

[110] Λιακόπουλου, ο.π. σελ. 217-224
[111] Ισαίου 3, παρ. 50
[112] Ισαίου 8, παρ. 31
[113] Ισαίου 10, παρ. 12

ΙΙΙ)Η ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΔΟΧΗ

Ο γνήσιος Αθηναίος πολίτης, όταν πέθαινε, άφηνε την περιουσία του στους κληρονόμους του. Το ίδιο συνέβαινε και με τη γνήσια Αθηναία πολίτιδα. Ο Ισαίος κάνει λόγο για τρία αδέλφια, τον Εύπολι, το Θράσυλλο και τον Μνήσωνα, στους οποίους ο πατέρας τους άφησε μεγάλη περιουσία. Σε άλλο σημείο του ιδίου λόγου αναφέρει ότι κάποιος πήρε την περιουσία όχι λόγω συγγενείας προς τον πατέρα αλλά της συγγένειας προς τη μητέρα κληρονόμησε το μισό της εν λόγω περιουσίας[114]. Σε άλλο λόγο του ο ρήτορας λέει ότι αν και ήταν νόμιμος κληρονόμος της μητέρας του, δεν επρόκειτο να λάβει αυτήν την κληρονομιά[115]. Αλλού λέγεται ότι κάποιος διεκδικούσε την κληρονομιά λόγω κληρονομιάς και όχι διαθήκης[116].

Ικανότητα για να κληρονομήσει είχε καταρχήν κάθε φυσικό πρόσωπο, εφόσον βρισκόταν στη ζωή κατά το χρόνο της επαγωγής (το χρόνο θανάτου του κληρονομούμενου) και είχε την ιδιότητα του γνήσιου Αθηναίου πολίτη, είτε ήταν αρσενικού είτε θηλυκού φύλου. Την ίδια ικανότητα είχε και το Δημόσιο, στο οποίο κάθε πολίτης είχε δικαίωμα να διαθέσει τα περιουσιακά του στοιχεία. Σχετικά ο Ισαίος αναφέρει ότι ο ανήλικος γιος απαγορεύεται από το νόμο να κάνει διαθήκη και ότι ο διαθέτης την κληρονομιά πατέρας πέθανε πριν από το γιο του[117]. Σε άλλο λόγο του αναφέρει ότι ο αποθανών άφησε την περιουσία του στην ομομήτρια αδελφή του[118]. Αλλού λέει ότι ο νόμος απονέμει τα υπάρχοντα του πατέρα στο γιο του και μάλιστα δεν επιτρέπει σε εκείνον που έχει γνήσια παιδιά να διαθέτει την περιουσία του....σύμφωνα με τα λεγόμενα αυτά, αν ο Φιλοκτήμων δεν είχε δικαίωμα να κάνει διαθήκη και η περιουσία του ανήκει στον Ευκτήμονα είναι δικαιότερο οι κόρες του Ευκτήμονα να κληρονομήσουν τα υπάρχοντά του, οι οποίες είναι αναμφισβήτητα γνήσιες, και τα παιδιά αυτών[119].

Την ίδια ικανότητα είχαν τα παραπάνω πρόσωπα κι αν ακόμη ήταν ανήλικα υπό την εξουσία κάποιου άλλου. Αποκτούσαν την κληρονομιά, αλλά λόγω της περιορισμένης δικαιοπρακτικής ικανότητας τους δε μπορούσαν να ασκήσουν τη διαχείριση της, την οποία ασκούσε ο σύμφωνα με το νόμο επίτροπος των ανηλίκων κληρονόμων. Χαρακτηριστικά ο Ισαίος μας παραδίδει ότι όταν πέθανε ο Αρίσταρχος

[114] Ισαίου 7, παρ. 1, 24
[115] Ισαίου 10, παρ. 23
[116] Ισαίου 11, παρ. 26
[117] Ισαίου 10, παρ. 10
[118] Ισαίου 7, παρ. 9
[119] Ισαίου 6, παρ. 28, 56

ο πατέρας δυο γιων και δυο κορών, από τους οποίους ο ένας είχε δοθεί για υιοθεσία, την κληρονομιά έλαβε ο άλλος γιος. Όταν όμως πέθανε κι αυτός και η μια αδελφή του, την κληρονομιά ανέλαβε η άλλη κόρη[120]. Σε άλλο λόγο του ο Ισαίος λέει ότι κάποιος Δικαιογένης εκτέλεσε τα καθήκοντά του ως επίτροπος και στενότατος συγγενής των ορφανών. Γίνεται ακόμα λόγος για κληρονομιά από τον πατέρα και τον εκ μητρός θείο και τον παππού των ανηλίκων[121].

Δεν υπήρχε τεκμήριο «κυοφορουμένου». Αυτό μπορούσε να γίνει κληρονόμος μόνο εάν ο κληρονομούμενος προνοούσε για αυτό πριν από το θάνατό του και καταχωρούσε σχετική διάταξη στη διαθήκη του εφόσον δεν είχε άλλα αρσενικά παιδιά. Αν όμως το κυοφορούμενο γεννιόταν ζωντανό, τότε γινόταν κληρονόμος σαν γνήσιο τέκνο του αποθανόντος πατέρα του. Η κύρια προϋπόθεση ήταν να μείνει η χήρα γυναίκα στη συζυγική οικία μέχρι να γεννήσει το κυοφορούμενο, ώστε να είναι εξασφαλισμένη η γνησιότητα του παιδιού[122]. Ο Ισαίος αναφέρει περίπτωση, κατά την οποία ο διαθέτης την κληρονομιά συνέταξε διαθήκη στην οποία προβλέπει αν γεννηθεί παιδί από τη γυναίκα, αυτό θα κληρονομήσει την περιουσία του[123].

IV)ΛΟΓΟΙ ΕΠΑΓΩΓΗΣ

Η μεταβίβαση («μετάστασις») της κληρονομικής περιουσίας, ως ένα σύνολο ενεργητικών και παθητικών στοιχείων, από τον θανόντα κληρονομούμενο στον κληρονόμο του (που ονομαζόταν επαγωγή της κληρονομιάς) γινόταν αυτοδικαίως κατά το χρόνο του θανάτου (χρόνος επαγωγής) μόνο εφόσον ο κληρονόμος ήταν γνήσιος κατιών του θανόντος κληρονομούμενου[124]. Ο Ισαίος λέει ότι η κληρονομιά του Μενεκλή δεν ήταν επίδικος, εφόσον ο ρήτορας είναι ο γιος εκείνου[125]. Σε άλλο λόγο του υποστηρίζει ότι όλοι έχουν δικαίωμα να διεκδικούν την κληρονομιά του αδελφού τους, αλλά εάν αυτός έχει γνήσια παιδιά, αυτά δεν έχουν ανάγκη να ζητούν την επιδίκαση της πατρικής τους κληρονομιάς. Διότι όλοι οι πολίτες κληρονομούν τα πατρικά κτήματα χωρίς τη μεσολάβηση του δικαστηρίου. Στη συνέχεια παρατηρεί ότι

[120] Ισαίου 10, παρ. 4
[121] Ισαίου 5, παρ. 10
[122] Λιακόπουλου, ο.π. σελ. 187-190
[123] Ισαίου 6, παρ. 7
[124] Τρωϊάνος Σ.- Βελισσαρόπουλου-Καρακώστα Ι. , Ιστορία Δικαίου, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, Κομοτηνή, 1993, σελ. 53
[125] Ισαίου 2, παρ. 2

ο σύζυγος της κόρης που δικαιούται την κληρονομιά του πατέρα της δεν θα χρειαζόταν να υποβάλει αίτηση στο δικαστήριο για να λάβει την κληρονομιά. Αντίθετα η γνήσια θα έπαιρνε την πατρική περιουσία κι αν κανείς προσπαθούσε να την πάρει οτιδήποτε από την περιουσία της, ένας τέτοιος εκβιαστής θα την έδιωχνε από τα πατρικά της κτήματα και συνεπώς θα καταδιωκόταν όχι μόνο για παραβίαση του ιδιωτικού δικαιώματος αλλά και καταγγελλόμενος για ποινικό αδίκημα σε βάρος του άρχοντα[126]. Στον «Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου» λόγο του ο Ισαίος λέει ότι αν τυχόν ο Ευκτήμων είχε γνήσιο γιο, η κόρη του δεν θα ήταν επίκληρος, ούτε και η κληρονομιά επίδικος[127].

Σε κάθε άλλη περίπτωση, δηλαδή κληρονομιά με διαθήκη, γυναίκες κληρονόμοι, θετοί με διαθήκη, τέκνα αναγνωρισμένα, η επαγωγή της κληρονομιάς στον φερόμενο ως κληρονόμο γινόταν με δικαστική διαμεσόλάβηση και απόφαση. Η σχετική διαδικασία λεγόταν «επιδικασία του κλήρου»[128]. Στον «Περί του Πύρρου κλήρου» λόγο του, ο Ισαίος κάνει αναφορά στο γεγονός ότι η επιδικασία της περιουσίας κάποιου αφορούσε όλους τους πολίτες και ότι όσοι ασχολούνται με την εισποίηση των διαθηκών οφείλουν να φροντίζουν οι περιουσίες να δίνονται στα νόμιμα παιδιά των πολιτών που έκαναν τη διαθήκη. Και στην περίπτωση των παιδιών που έχουν γεννηθεί κατά το φυσικό τρόπο από τους πατέρες, δεν πρέπει να υπάρχει καμιά αμφισβήτηση ως προς το ότι θα κληρονομήσουν την πατρική περιουσία. Όσον αφορά τους υιοθετημένους γιους, όλοι οι συγγενείς του εκλιπόντος έχουν δικαίωμα να υποβάλουν αίτηση και να διεκδικήσουν την κληρονομιά[129]. Σε άλλο του λόγο, ο Ισαίος αναφέρεται στην περίπτωση του Κλέωνα που διεκδικούσε την κληρονομιά του ξαδέλφου του, όταν αναγγέλθηκε ότι εκείνος, ο Αστύφιλος, είχε πεθάνει. Επιπλέον διεκδικούσε όχι μόνο ένα μέρος της περιουσίας του θανόντος ξαδέλφου του, αλλά ολόκληρη την περιουσία του για το γιο του ίδιου. Κι όλα αυτά τα έπραξε πριν να αποφασίσουν οι δικαστές[130].

[126] Ισαίου 3, παρ. 59, 60, 62
[127] Ισαίου 6, παρ. 46
[128] Λιακόπουλου, ο.π. σελ. 190-190
[129] Ισαίου 3, παρ. 59
[130] Ισαίου 9, παρ. 3

V)Η ΕΞ ΑΔΙΑΘΕΤΟΥ ΔΙΑΔΟΧΗ

Η κληρονομική διαδοχή γινόταν αφενός με βάση το νόμο, οπότε ονομαζόταν διαδοχή εξ αδιαθέτου, αφετέρου με τη θέληση του διαθέτη με διάταξη τελευταίας βουλήσεως αυτού, δηλαδή με διαθήκη. Η κληρονομική διαδοχή εξ αδιαθέτου διακρινόταν σε αυτήν που γινόταν όταν υπήρχαν αρσενικά παιδιά και σε αυτήν όταν δεν υπήρχαν αγόρια ως απόγονοι κι ούτε διαθήκη του θανόντος. Στην πρώτη περίπτωση ο νόμος καθιστούσε τα γνήσια αρσενικά παιδιά του θανόντος αποκλειστικούς κληρονόμους του. Ο Ισαίος αναφέρει σχετικά ότι κανένας πατέρας δε δίνει με διαθήκη δωρεές σους γνήσιους γιους του, αφού ο νόμος ο ίδιος απονέμει τα υπάρχοντα του πατέρα στο γιο και μάλιστα δεν επιτρέπει σε εκείνον που έχει γνήσια παιδιά να διαθέτει την περιουσία του αλλού[131]. Στον «Περί του Αριστάρχου κλήρου» λόγο του, λέει ότι ο Αρίσταρχος πεθαίνοντας άφησε την περιουσία του στο γιο του, τον Δημοχάρη[132].

Γνήσιος κατιών του θανόντος ήταν ο γιος του κληρονομούμενου, που γεννήθηκε από νόμιμο γάμο κατά τον τύπο της «εγγύης» δηλαδή από γονείς που ήταν και οι δυο γνήσιοι Αθηναίοι πολίτες. Με γνήσιο κατιόντα εξομοιωνόταν και αυτός που υιοθετήθηκε νόμιμα και επομένως ήταν θετός γιος. Επίσης και αυτός που αναγνωρίστηκε νόμιμα, εκούσια ή με δικαστική απόφαση. Σχετικά με το θέμα, ο Ισαίος μας παραδίδει στον «Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου» λόγω του ότι ο Φιλοκτήμων υιοθέτησε τον ανιψιό του, στον οποίο ο νόμος δίνει δικαίωμα κληρονομιάς εξ ίσου όπως και στα εξ αυτού γεννημένα γνήσια τέκνα[133]. Σε άλλο λόγο του ο ρήτορας υποστηρίζει ότι η υιοθεσία του έγινε σύμφωνα με το νόμο και ως εκ τούτου ο ίδιος είναι ο νόμιμος κληρονόμος του Μενεκλή, που απεβίωσε[134]. Στον «Περί του Πύρρου κλήρου» λόγο αναφέρεται ότι ο Πύρρος, αδελφός της μητέρας του ρήτορα ως άτεκνος υιοθέτησε τον αδελφό του ρήτορα, τον Ένδιο, ο οποίος και κληρονομεί την περιουσία του Πύρρου[135].

Ο γνήσιος κατιών που υιοθετήθηκε σε άλλη οικογένεια διέκοπτε τους δεσμούς του με τη φυσική του οικογένεια, όπως ειπώθηκε και ανωτέρω, για αυτό το λόγο δεν είχε δικαίωμα να κληρονομήσει το φυσικό του πατέρα. Κληρονομούσε όμως τη φυσική του μητέρα, διατηρώντας τους δεσμούς αίματος με αυτήν. Ο Ισαίος αναφέρει ότι

---

[131] Ισαίου 6, παρ. 28
[132] The law of Athens, p. 143-149
[133] Ισαίου 6, παρ. 63
[134] Ισαίου 2, παρ. 39
[135] Ισαίου 3, παρ. 1

κανείς υιοθετημένος ποτέ δεν κληρονόμησε κάτι από τον «οίκο» από τον οποίο είχε δοθεί για υιοθεσία, εκτός κι αν είχε επανέλθει σε αυτόν νόμιμα[136]. Σε άλλο λόγο του μας λέει ότι ο Κυρωνίδης είχε δοθεί για υιοθεσία από τον οίκο του και από τότε δεν του άνηκε τίποτα από την περιουσία του φυσικού του πατέρα[137]. Στον «Περί του Απολλοδώρου κλήρου» λόγο του αναφέρει ότι κανένας γιος, όταν υιοθετηθεί, δεν αποσπάται από την μητέρα του, αλλά είναι δυνατό να έχει την ίδια μητέρα είτε μένει στον πατρικό του οίκο, είτε απομακρυνθεί από αυτόν με υιοθεσία[138].

Η θυγατέρα συμμετείχε στην κληρονομιά εξ αδιαθέτου, όπως είδαμε, μόνο εφόσον δεν υπήρχαν αρσενικά παιδιά ούτε διαθήκη του κληρονομούμενου που να ρυθμίζει την κληρονομιά αυτού. Τα άλλα θηλυκά της συγγένειας (θείες, ανιψιές, ξαδέλφες) κληρονομούσαν κι όταν δεν υπήρχαν στις προηγούμενες τάξεις αρσενικοί κληρονόμοι, λόγω της αρχής της αρρενογονίας. Η θηλυκή κληρονόμος ονομαζόταν επίκληρος και υπήρχαν οι ειδικές νομοθετικές ρυθμίσεις για την τύχη και τη θέση αυτής και της κληρονομιάς[139]. Ο Ισαίος χρησιμοποιεί αυτό το νόμο στον «Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου» λόγο του, όπου παρατηρεί ότι οι μόνες κληρονόμοι του Ευκτήμονα μετά το θάνατό του ήταν οι κόρες του και τα παιδιά τους. Και συνεχίζει λέγοντας ότι το πιο δίκαιο είναι την κληρονομιά του Ευκτήμονα να καρπωθούν οι κόρες του και τα παιδιά τους, μεταξύ των οποίων και ο ρήτορας, κι όχι βέβαια οι συγγενείς[140]. Σε άλλο λόγο του λέει ότι αφού πέθανε ο γιος και η κόρη του διαθέτη της κληρονομιάς, η κληρονομιά πέρασε στην κατοχή της άλλης αδελφής και μητέρας του ρήτορα, η οποία έγινε επίκληρος[141]. Στον «Περί του Κίρωνος κλήρου» λόγο του αναφέρεται ότι ο Διοκλής σφετερίστηκε την ξένη περιουσία, διότι όταν οι τρεις ομομήτριες αδελφές του έμειναν κληρονόμοι, ο Διοκλής παρουσιάστηκε ως θετός γιος του πατέρα τους, ενώ ο αποθανών δεν είχε κάνει καμιά σχετική διαθήκη[142]. Σε άλλο λόγο, ο Ισαίος αναφέρει ότι ο Απολλόδωρος έκανε διαθήκη και έδωσε στην κόρη του Αρχέδαμου και δική του ομομήτρια αδελφή την περιουσία του[143].

Το εξώγαμο (νόθο) παιδί αποκλειόταν ρητά από την πατρική κληρονομιά, γιατί δεν άνηκε στη συγγένεια και στο γένος του πατέρα. Κληρονομούσε όμως την

[136] Ισαίου 9, παρ. 33
[137] Ισαίου 10, παρ. 4
[138] Ισαίου 7, παρ. 25
[139] βλ. ανωτέρω περί επικλήρων
[140] Ισαίου 6, παρ. 30
[141] Ισαίου 10, παρ. 4
[142] Ισαίου 8, παρ. 40
[143] Ισαίου 7, παρ. 9

υπάρχουσα κληρονομιά της φυσικής του μητέρας, με την οποία διατηρούσε τους δεσμούς συγγένειας. Στον «Περί του Πύρρου κλήρου» λόγο του, ο Ισαίος λέει ότι ο Πύρρος υιοθέτησε τον αδελφό του ρήτορα χωρίς να εισαγάγει την κόρη του στη φρατρία, καθιστώντας την νόθα και συνεπώς ανίκανη να τον κληρονομήσει, δικαίωμα που διατηρούσε ο αδελφός του ρήτορα[144]. Στον «Περί το Φιλοκτήμονος κλήρου» λόγο λέγεται ότι συνέβη το αντίθετο από αυτό που προβλέπει ο νόμος. Γιατί σύμφωνα με το νόμο ένας νόθος γιος ή μια νόθα κόρη δεν επιτρέπεται λόγω συγγένειας να μετέχει στην οικογενειακή λατρεία ούτε στην οικογενειακή περιουσία[145]. Στον «Περί του Κίρωνος κλήρου» λόγο προτρέπει τους δικαστές να μην εξαπατηθούν και πιστέψουν ότι ούτε η μητέρα του ρήτορα, ούτε ο ίδιος είναι πολίτης. Διότι είχαν γεννηθεί, όταν άρχοντας ήταν ο Ευκλείδης[146].

Στη δεύτερη περίπτωση της εξ αδιαθέτου διαδοχής καλούνταν στην κληρονομιά οι εκ πλαγίου συγγενείς του θανόντος. Ο νόμος καθόρισε τη σειρά αυτής της διαδοχής ως εξής: Στην πρώτη τάξη καλούνταν οι ομοπάτριοι αδελφοί του θανόντος, καθώς και οι γιοι των προαποβιωσάντων τέτοιων αδελφών, δηλαδή τα ανίψια. Στη δεύτερη τάξη καλούνταν οι ομομήτριες αδελφές του θανόντος, καθώς και τα παιδιά αυτών που είχαν προαποβιώσει. Στην τρίτη τάξη καλούνταν οι θείοι και οι θείες του θανόντος από την πλευρά του πατέρα του, κθώς και τα τέκνα των προαποβιώσαντων τέτοιων θείων, δηλαδή τα ξαδέλφια. Στην τέταρτη τάξη καλούνταν τα παιδιά των παραπάνω από την πατρική πλευρά προαποβιωσάντων ξαδέλφων. Αν τυχόν δεν υπήρχε κανείς από τους παραπάνω συγγενείς από την πατρική πλευρά ως κληρονόμος, καλούνταν στην πέμπτη τάξη και ως την ένατη οι συγγενείς εκ πλαγίου από την πλευρά της μητέρας του θανόντος, με την ίδια σειρά από α-δ. τέλος, αν δεν υπήρχε κανένας κληρονόμος από τις παραπάνω κατηγορίες, καλούνταν στη δέκατη τάξη οι από την πατρική πλευρά πλησιέστεροι συγγενείς, όπως ο εγγονός. Σχετικά στον «Περί του Αγνίου κλήρου» λόγο του Ισαίου αναπτύσσεται αυτός ο νόμος, ο οποίος περί περιουσίας του αδελφού, πρώτα αποδίδει το δικαίωμα της κληρονομιάς στους αδελφούς και στους ανιψιούς από την πατρική πλευρά. Γιατί αυτή η συγγένεια είναι η πλησιέστερη στον αποθανόντα. Σε περίπτωση έλλειψης αυτών, ο νόμος προσκαλεί για την κληρονομιά τις ομοπάτριους αδελφές και τα παιδιά τους. Αν δεν υπάρχουν ούτε αυτά τα πρόσωπα, αναγνωρίζει τη συγγένεια τρίτου βαθμού, δηλαδή τους

[144] Ισαίου 3, παρ. 75
[145] Ισαίου 6, παρ. 47
[146] Ισαίου 8, παρ. 43

πρώτους ξαδέλφους από την πατρική πλευρά, συμπεριλαμβανομένων και των παιδιών αυτών. Εάν λείπει και ο τρίτος βαθμός, ο νόμος επιστρέφει πίσω και καθιστά κληρονόμους τους από μητρικής πλευράς συγγενείς του θανόντος με τις ίδιες προϋποθέσεις, με εκείνες που ίσχυαν για τους συγγενείς από την πλευρά του πατέρα του θανόντος[147]. Στον «Περί του Απολλοδώρου κλήρου» λόγο του λέει ότι εάν δεν υπάρχουν ανιψιοί, ούτε γιοι ανιψιών από την πλευρά του πατέρα του αποθανόντος, τότε η κληρονομιά δινόταν στους συγγενείς από την πλευρά της μητέρας[148]. Στον «Περί του Αστυφίλου κλήρου» λόγο ο Κλέων διεκδικεί την κληρονομιά του Αστυφίλου όχι μόνο επί τη βάσει της διαθήκης, αλλά και της συγγένειας την οποία επικαλείται, ότι τάχα ο Κλέων ήταν πρώτος ξάδελφος του αποθανόντος από την πλευρά του πατέρα του. Στη συνέχεια ο ρήτορας υποστηρίζει ότι όλα τα υπάρχοντα του αποθανόντος του ανήκουν , επειδή ήταν αδελφός του[149]. Στον «Περί του Πύρρου κλήρου» λόγο, ο ρήτορας λέγει ότι ο Πύρρος δεν είχε γνήσιους γιους, ούτε αδελφό, κι ούτε ανίψια από αδελφό, ενώ ο ρήτορας είναι γιος της αδελφής του θανόντος Πύρρου[150].

Οι γονείς του κληρονομούμενου καλούνταν στην κληρονομιά στη δέκατη τάξη, εφόσον δεν υπήρχαν άλλοι κληρονόμοι στις προηγούμενες τάξεις, σαν πλησιέστεροι από την πατρική γραμμή συγγενείς. Στον «Περί του Αγνίου κλήρου» λόγο αναφέρεται ότι οι υπερασπιζόμενοι τη μητέρα του Αγνίου που έχει μεν την ίδια συγγένεια με τον αδελφό του ρήτορα αλλά αποκλείεται από το νόμο, ο οποίος διατάσσει να προτιμώνται οι άντρες, αυτό το σημείο παρέλειψαν, αλλά σχεδιάζοντας να καταβάλουν το ρήτορα δήλωσαν ότι αυτή ήταν η μητέρα του αποθανόντος. Και αυτή ήταν βέβαια η στενότατη συγγένεια από όλες, αλλά δεν λαμβάνεται υπόψη για τα νομικά δικαιώματα της κληρονομιάς. Στη συνέχεια λέγει ότι θα παρουσιαζόταν πρώτα ο Γλαύκων ως απαιτητής της κληρονομιάς, που ήταν αδελφός του Αγνία, εναντίον του οποίου δε θα μπορούσαν να αντιτάξουν πλησιέστερο συγγενή. Στη συνέχεια θα εμφανιζόταν, σε περίπτωση που δεν ήθελε ο Γλαύκων, η μητέρα τους, διότι και αυτή είχε δικαίωμα εκ συγγενείας να διεκδικήσει την κληρονομιά εναντίον ανθρώπων που δεν είχαν καμιά συγγένεια με τον αποθανόντα. Είναι προφανές ότι θα έπαιρνε το μισό από την κληρονομιά, αφού το δίκαιο και οι νόμοι της το έδιναν[151].

---

[147] Ισαίου 11, παρ. 1-3, 11
[148] Ισαίου 7, παρ. 22
[149] Ισαίου 9, παρ. 32, 34
[150] Ισαίου 3, παρ. 72
[151] Ισαίου 11, παρ. 17, 30

Ο εγγονός του κληρονομούμενου είχε ιδιόμορφη θέση στο όλο σύστημα της διαδοχής. Αν κατά το χρόνο της επαγωγής δεν ζούσε ο πατέρας του, ως ο φυσικός κατιών του κληρονομούμενου, τότε αυτός γινόταν κληρονόμος στη δέκατη τάξη, εφόσον δεν υπήρχαν άλλοι στις προηγούμενες τάξεις. Αν ήταν εγγονός από θυγατέρα («θυγατρίδους») που είχε κληρονομήσει (επίκληρος) τότε κληρονομούσε με ιδιαίτερες διατάξεις για την επίκληρο[152]. Ιδιαίτερος λόγος για το θέμα θα γίνει παρακάτω.

VI)ΔΙΑΔΟΧΗ ΒΑΘΜΩΝ ΤΑΞΕΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΑΥΞΗΣΗ

Στην πρώτη περίπτωση της εξ αδιαθέτου διαδοχής όπου κληρονομούσαν οι αρσενικοί κατιόντες του κληρονομούμενου, είτε επρόκειτο για γνήσια ή θετά ή αναγνωρισθέντα παιδιά, δεν ίσχυε η κατά ρίζες διαδοχή σε περίπτωση εκπτώσεως κάποιου από αυτούς δηλαδή δεν γινόταν διαδοχή βαθμών, ώστε να κληρονομήσει ο κατιών του αρχικού κληρονόμου. Στην περίπτωση αυτή, αν υπήρχαν άλλοι κατιόντες κληρονόμοι, το μερίδιο του έκπτωτου προσαύξαινε τα μερίδια των άλλων κληρονόμων. Αν δεν υπήρχαν άλλοι κατιόντες κληρονόμοι, ούτε διαθήκη του κληρονομούμενου που να ρυθμίζει τα της διαδοχής, επακολουθούσε η εξ αδιαθέτου διαδοχή των εκ πλαγίου συγγενών[153]. Στον «Περί του Απολλοδώρου κλήρου» λόγο του, ο Ισαίος αναφέρει την περίπτωση τριών ομομήτριων και ομοπάτριων αδελφών, στους οποίους ο πατέρας τους άφησε μεγάλη κληρονομιά, την οποία μοιράστηκαν μεταξύ τους. Από αυτούς ο ένας πέθανε άτεκνος κι ο άλλος αφήνοντας έναν γιο. Ο τρίτος αδελφός που επέζησε καρπώθηκε όλη την περιουσία, χωρίς να δώσει το μερίδιο που αναλογούσε στον ανιψιό του[154]. Από άλλο λόγο του Ισαίου, μαθαίνουμε ότι αφού πέθαναν από τα τέσσερα αδέλφια τα δυο, ένα αγόρι και μια κόρη, ο άλλος αδελφός είχε δοθεί για υιοθεσία, οπότε η κόρη που είχε απομείνει μέσα στον οίκο πήρε την κληρονομιά[155]. Στον «Περί του Αγνίου κλήρου» λόγο ο ρήτορας λέει ότι όταν πέθανε ο Στρατοκλής, η αγωγή του για την εξ αδιαιρέτου διάθεση της κληρονομιάς του δεν είχε παρουσιασθεί στο δικαστήριο και ως εκ τούτου η

[152] Λιακόπυλου, ο.π. σελ. 191-196
[153] Ιστορία Δικαίου, ο.π. σελ. 51
[154] Ισαίου 7, παρ. 5
[155] Ισαίου 10, παρ. 7

κληρονομιά περιερχόταν στον ρήτορα ως τον πλησιέστερο από όλους τους συγγενείς[156].

Στη δεύτερη όμως περίπτωση της εξ αδιαθέτου διαδοχής, όπου κληρονομούσαν οι εκ πλαγίου συγγενείς, ίσχυε η διαδοχή βαθμών, δηλαδή η κατά ρίζες διαδοχή σε κάθε τάξη, οπότε ο κατιών του προαποβιώσαντος κληρονόμου ερχόταν στην κληρονομική μερίδα εκείνου. Η ρύθμιση αυτή γινόταν κατά επιταγή του νόμου. Εξαίρεση του κανόνα αποτελούσαν τα παιδιά των παιδιών ξαδέλφων, οι λεγόμενοι «ανεψιαδείς», δηλαδή οι μικρεγγονοί, τόσο από την πατρική, όσο και από τη μητρική πλευρά, που δεν έρχονταν στο μερίδιο του πατέρα τους, αλλά κληρονομούσαν στη δέκατη τάξη. Στον «Περί το Αγνίου κλήρου» λόγο αναφέρεται ότι εάν δεν υπάρχει κανείς συγγενής από την πατρική πλευρά μέχρι το βαθμό των τέκνων των πρώτων ξαδέλφων, το δικαίωμα της κληρονομιάς μεταβαίνει στη μητρική πλευρά με την ίδια τάξη διαδοχής. Ο νομοθέτης δηλαδή είπε ότι σε περίπτωση έλλειψης των παιδιών των πρώτων ξαδέλφων από αρρενογονία χορηγούσε την κληρονομιά στους συγγενείς από την πλευρά της μητέρας του αποθανόντος, δηλαδή στους αδελφούς και τις αδελφές και τα παιδιά αυτών και των επόμενων, σύμφωνα με την τάξη που προαναφέρθηκε[157]. Στον «Περί του Απολλοδώρου κλήρου» λόγο ο ρήτορας ισχυρίζεται ότι όμοια και αδελφή και τα παιδιά αυτής λαμβάνουν το ίδιο μερίδιο κληρονομιάς σύμφωνα με το νόμο[158].

Αν τυχόν σε μια τάξη δεν υπήρχαν κληρονόμοι εν ζωή από μια ρίζα, γινόταν προσαύξηση στα μερίδια των άλλων κληρονόμων της ίδιας τάξης. Στον «Περί του Αγνίου κλήρου» λόγο ο ρήτορας λέει ότι ο ίδιος μαζί με τον Στράτιο και το Στρατοκλή, όταν η κληρονομιά επρόκειτο να επιδικασθεί στους πλησιέστερους συγγενείς, ετοιμάζονταν να υποβάλουν αγωγή από κοινού. Πριν όμως να γίνει η υποβολή της εν λόγω αγωγής, πέθανε ο Στρατοκλής και ο Στράτιος απέμεινε μόνος ο ρήτορας από τους συγγενείς από την πατρική πλευρά ως παιδί του πρώτου ξαδέλφου, στον οποίο μόνο άνηκε η κληρονομιά σύμφωνα με τους νόμους. Αλλά επειδή ο Στρατοκλής προτού επικυρωθεί η αγωγή της εξ αδιαιρέτου διάθεσης της κληρονομιάς, ούτε ο ίδιος αλλά ούτε ο γιος του είχαν δικαιώματα πάνω σε αυτήν[159].

Τόσο στην πρώτη όσο και στη δεύτερη περίπτωση της εκ του νόμου διαδοχής, οι τυχόν περισσότεροι κληρονόμοι έπαιρναν το ίδιο μερίδιο, κατά ισομοιρία. Στην πρώτη περίπτωση οι αρσενικοί κατιόντες κληρονομούσαν κατά ισομοιρία ανεξάρτητα

[156] Ισαίου 11, παρ. 22
[157] Ισαίου 11, παρ. 12
[158] Ισαίου 7, παρ. 22
[159] Ισαίου 11, παρ. 10, 22

από την ιδιαίτερη τυχόν ιδιότητά τους ως γνησίων, αναγνωρισμένων ή θετών παιδιών ή σαν ενηλίκων αυτεξούσιων ή ανηλίκων υπεξούσιων. Στη δεύτερη περίπτωση οι εκ πλαγίου συγγενείς κληρονομούσαν κατά ισομοιρία, τόσο αυτοί που ήταν στην ίδια τάξη, όσο και αυτοί που ήταν στην ίδια ρίζα (βαθμό). Στον «Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου» λόγο δηλώνεται ότι ο νόμος διέταζε όλοι οι γνήσιοι απόγονοι του κληρονομουμένου να έχουν το ίδιο μερίδιο επί της περιουσίας του. Επίσης, κάποιος μπορούσε να υιοθετήσει παιδί, το οποίο θα είχε στη συνέχεια τα ίδια κληρονομικά δικαιώματα με τα γνήσια παιδιά του θετού πατέρα του[160]. Στον «Περί του Απολλοδώρου κλήρου» λόγο αναφέρεται ότι τα τρία αδέλφια μοιράστηκαν από κοινού την περιουσία του πατέρα τους. Ο νόμος όριζε εάν αδελφός πεθάνει άτεκνος και χωρίς διαθήκη, η περιουσία του να διανέμεται εξίσου μεταξύ της ομομήτριας αδελφής του και του ανιψιού του, ακόμη κι αν έχει γεννηθεί από άλλη αδελφή. Επίσης επιβάλλει ίση διανομή της κληρονομιάς του πατέρα ή του αδελφού μεταξύ αδελφής και ανιψιού[161].

Σε όλες τις περιπτώσεις της εξ αδιαθέτου διαδοχής, το κληρονομικό δικαίωμα των αρσενικών και των από αρσενικών καταγόμενων (αρρενογονία) ήταν επικρατέστερο από αυτό των θηλυκών και των εξ αυτών καταγόμενων μελών της συγγενείας, έστω κι αν βρισκόταν σε απώτερη τάξη κατά τη σειρά της εξ αδιαθέτου διαδοχής. Κι αυτή η ρύθμιση αποτελούσε επιταγή του νόμου[162]. Στον «Περί του Απολλοδώρου κλήρου» λόγο λέγεται ότι εάν επρόκειτο για πρώτο ξάδελφο και άλλο πρόσωπο απώτερης συγγένειας, ο νόμος καθιστά τη συγγένεια των αρσενικών επικρατέστερη για την κληρονομιά από τα θηλυκά. Λέγει δηλαδή ο νόμος ότι οι άντρες και οι από τους άντρες κατιόντες , όσοι κατάγονται από την ίδια ρίζα (γένος), θα προτιμώνται από τα θηλυκά, ακόμα κι αν τυχαίνει να είναι σε αυτή τη ρίζα συγγενείς απώτερου βαθμού. Στον «Περί του Αγνίου κλήρου» λόγο ο ρήτορας επικαλείται το νόμο που απαγορεύει στη μητέρα του Αγνίου να κληρονομήσει την περιουσία του, διότι προτεραιότητα δίνεται στους αρσενικούς συγγενείς του αποθανόντος[163].

[160] The law of Athens, p. 130-132
[161] Ισαίου 7, παρ. 5, 19, 20, 22
[162] Λιακόπουλου, ο.π. σελ. 196-199
[163] The law of Athens, p. 138-142

VII)Η ΔΙΑΔΟΧΗ ΜΕ ΔΙΑΘΗΚΗ

Ο κληρονομούμενος μπορούσε να διαθέσει την περιουσία του με διάταξη τελευταίας βούλησης (διαθηκή) εάν και εφόσον δεν είχε αποκτήσει ή δε ζούσαν πλέον τα γνήσια αρσενικά παιδιά του[164]. Επομένως, η ανυπαρξία του γνησίων αρσενικών κατιόντων του κληρονομούμενου αποτελούσε βασική προϋπόθεση για τη δυνατότητα σύνταξης διαθήκης από αυτόν. Στον «Περί του Μενεκλέους κλήρου» λόγο αναφέρεται ότι ο νόμος επιτρέπει στον καθένα να διαθέσει τα υπάρχοντά του με όποιον τρόπο ήθελε, εφόσον δεν έχει γνήσια αρσενικά παιδιά[165]. Τα ίδια υποστηρίζονται και στον «Περί του Πύρρου κλήρου» λόγο[166]. Στον «Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου» λόγο αναφέρεται το δικαίωμα του άτεκνου από αρσενικά παιδιά πατέρα να διαθέσει την περιουσία του όπως ήθελε, αλλά ο νόμος θα αποδώσει στο γιο του θανόντος την περιουσία του τελευταίου και δεν θα επιτρέψει κάποιος άλλος να πάρει αυτήν, εφόσον υπάρχουν γνήσιοι γιοι[167]. Στον «Περί του Αριστάρχου κλήρου» λόγο, ο ρήτορας αναφέρεται στην ελευθερία διάθεσης της περιουσίας του κάθε Αθηναίου πολίτη, αλλά στην περίπτωση του Αρίσταρχου παρατηρεί ότι εφόσον είχε γνήσιο γιο, τον Δημοχάρη, δε μπορούσε να διαθέσει την περιουσία του, όπου ήθελε[168].

Αν ο κληρονομούμενος έκανε διαθήκη ενώ είχε γνήσια αρσενικά παιδιά, τότε η διαθήκη θα ήταν άκυρη, δηλαδή νομικά ανίσχυρη, χωρίς ωστόσο να επιφέρει νομικές κυρώσεις. Τόσο ο νόμιμος κληρονόμος γνήσιος κατιών, όσο και κάθε άλλος που είχε έννομο συμφέρον, μπορούσε να ζητήσει δικαστικά την ακύρωση αυτής της διαθήκης. Αυτή όμως η αρχικά άκυρη διαθήκη, μπορούσε αργότερα να γίνει νομικά έγκυρη και ισχυρή, αν τα γνήσια αρσενικά παιδιά πέθαιναν πριν από τη νόμιμη ενηλικίωσή τους, δηλαδή πριν από το 20^{ο} ‘έτος της ηλικίας τους. Αν ο κληρονομούμενος είχε μόνο θηλυκά παιδιά, η διαθήκη ήταν νόμιμη και ισχυρή, ο κληρονόμος από διαθήκη ερχόταν στη θέση του αποβιώσαντος πατέρα. Γινόταν κατά κάποιον τρόπο ο «εξουσιαστής» των θυγατέρων του θανόντος και αναλάμβανε νόμιμη υποχρέωση να τις παντρέψει και να τις προικίσει. Την ίδια θέση έπαιρνε και αυτός που κληρονομούσε εξ αδιαθέτου σαν εκ πλαγίου συγγενής, όταν δεν υπήρχε διαθήκη του κληρονομούμενου. Ο Ισαίος μας παραδίδει στον «Περί του Πύρρου κλήρου» λόγω

[164] Ιστορία Δικαίου, ο.π. σελ. 52
[165] Ισαίου 2, παρ. 13
[166] Ισαίου 3, παρ. 68
[167] Ισαίου 6, παρ. 9, 28
[168] Ισαίου 10, παρ. 2, 9

του ότι κανείς δεν είχε το δικαίωμα να διαθέσει ή να δώσει σε άλλον τίποτα από την περιουσία του χωρίς να αποκαταστήσει τις γνήσιες κόρες, τις οποίες άφησε ο αποθανών. Ο νόμος δηλαδή ξεκάθαρα ορίζει ότι αν κάποιος αφήσει κόρες, πρέπει οι κληρονόμοι να παντρευτούν αυτές μαζί με την περιουσία τους. Τοιουτοτρόπως, ένας άνθρωπος μπορεί να δώσει και να διαθέσει την περιουσία του μαζί με τις κόρες του, αλλά χωρίς να τακτοποιήσει τις γνήσιες θυγατέρες του δεν έχει το δικαίωμα ούτε να υιοθετήσει γιο, ούτε να δώσει τίποτα από τα δικά του σε κανέναν[169]. Στον «Περί του Αριστάρχου κλήρου» λόγο επίσης αναφέρεται ότι ο νόμος διατάζει ότι ο πατέρας έχει εξουσία να δώσει τα υπάρχοντά του σε όποιον θέλει, δίνοντας συγχρόνως σε αυτόν και κάποια από τις θυγατέρες του[170].

Ικανός για τη σύνταξη της διαθήκης ήταν ο γνήσιος Αθηναίος πολίτης, αυτός δηλαδή που γεννήθηκε από νόμιμο γάμο, κατά τον τύπο της «εγγύης». Αυτός που έγινε Αθηναίος πολίτης με πολιτογράφηση δε μπορούσε να συντάξει έγκυρη διαθήκη. Ως εκ τούτου οι συγγενείς του κληρονομούσαν την περιουσία του εξ αδιαθέτου. Ανίκανοι για να συντάξουν τη διαθήκη ήταν και οι γυναίκες και οι ανήλικοι, παρά την ιδιότητά τους ως γνήσιων Αθηναίων. Κι αυτό γιατί δεν είχαν δικαιοπρακτική ικανότητα. Ο Ισαίος στο λόγο του «Περί του Αριστάρχου κλήρου» λέει ότι δεν επιτρεπόταν σε παιδί να κάνει διαθήκη. Διότι ο νόμος ρητά απαγόρευε σε παιδί και σε γυναίκα να συνάψουν σύμβαση μεγαλύτερη από την αξία ενός μεδίμνου κρίθης (περίπου 3 αρχαίες δραχμές)[171].

Ανίκανος για σύνταξη διαθήκης ήταν επίσης και ο θετός γιος ως προς την περιουσία του θετού πατέρα του που κληρονόμησε. Αυτή η περιουσία του θετού πατέρα έπρεπε να παραμείνει μένα στο «γένος» αυτού, για αυτό και ο θετός γιος δε μπορούσε ούτε να υιοθετήσει άλλο γιο, αν δεν είχε αποκτήσει ο ίδιος γνήσια παιδιά, ούτε να συντάξει διαθήκη για την κληρονομική περιουσία. Ανίκανος για σύνταξη διαθήκης ήταν και αυτός που είχε καταδικασθεί ισόβια σε «ατιμία» (στέρηση των πολιτικών του δικαιωμάτων). Αφενός γιατί δεν είχε πλέον δικαιοπρακτική ικανότητα, κι αφετέρου γιατί είχε στερηθεί την ιδιωτική του περιουσία, που είχε περιέλθει στο Κράτος με την παρεπόμενη ποινή της δημεύσεως. Ανίκανος για σύνταξη διαθήκης ήταν κι ο πολίτης που ασκούσε υπεύθυνο δημόσιο αξίωμα, εφόσον δεν είχε προβεί στη λογοδοσία και δεν είχε απαλλαγεί των ευθυνών του. Όταν ο κληρονόμος έκανε

[169] Ισαίου 3, παρ. 42, 68
[170] Ισαίου 10, παρ. 13
[171] The law of Athens, p. 151-153

τη διαθήκη του, έπρεπε να έχει τη βούλησή του ελεύθερη και χωρίς ελαττώματα. Γενικά δηλαδή έπρεπε να μη βρίσκεται σε πνευματική, ψυχολογική ή σωματική κατάσταση, που θα μπορούσε να επιδράσει αποτελεσματικά στη βούληση αυτού, ώστε να διαστρέψει την ορθή κρίση του. Ειδικότερα, ο σχετικός νόμος καθόριζε ότι ο διαθέτης μπορούσε να συντάξει ελεύθερα τη διαθήκη του, εάν ήταν «ευ φρονών» δηλαδή είχε σωστά τα μυαλά του και δεν ήταν «μανιών», δηλαδή παράφρων. Ακόμα, αν δεν ήταν «παρανοών», δηλαδή δε μπορούσε να σκεφτεί σωστά, εξαιτίας κάποιας σοβαρής ασθένειας ή των γηρατειών ή βρισκόταν υπό την επήρεια σφοδρού πάθους, όπως οργή, έχθρα, μέθη ή φαρμάκων, που εξασθενούσαν τη βούληση, ή και γυναίκας που τον επηρέαζε και διέστρεφε την αληθινή του βούληση. Επίσης, αν βρισκόταν σε περιορισμό της φυσικής του ελευθερίας ή εξαναγκαζόταν με βία σωματική ή ψυχολογική. Στον «Περί του Νικοστράτου κλήρου» λόγο λέγεται ότι ο νόμος δεν θεωρεί μια διαθήκη έγκυρη μόνο αν υπάρχει και παρουσιαστεί, αλλά θα πρέπει και ο συντάκτης της να ήταν λογικός στο μυαλό. Επίσης, δεν επέτρεπε σε κάποιον να παραχωρήσει την περιουσία του, εάν από τα γηρατειά ή ασθένεια είχε παρανοήσει[172]. Στον «Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου» λόγο επιβεβαιώνεται ότι ο νόμος επιτρέπει σε κάποιον να διαθέσει τα υπάρχοντά του, υπό τον όρο να μην προβαίνει στη διάθεση αυτών, όταν στερείται του λογικού, λόγω παραφροσύνης, γήρατος ή κάποιου άλλου αίτιου[173]. Ανάλογη αναφορά συναντάμε και στον «Περί του Κλεωνύμου κλήρου» λόγο του Ισαίου, όπου λέγεται ότι ο αποθανών άφησε τέτοια διαθήκη από θυμό για κάποιο από τα συγγενικά του πρόσωπα Την εποχή λοιπόν εκείνη, ο Κλεώνυμος υπό την επήρεια αυτού του θυμού έκανε αυτήν την διαθήκη…και αποκάλυψε με μάρτυρες ότι εξαιτίας αυτής της οργής του και χωρίς να σκέφτεται ορθά, συνέταξε αυτήν τη διαθήκη[174].

Η διαθήκη που συντασσόταν με ελαττωματική βούληση, δηλαδή από διαθέτη που δεν ήταν «ευ φρονών» αλλά «μανιών» ή «παρανοών» εξαιτίας μιας από τις προηγουμένως αναφερόμενες στο νόμο περιπτώσεις, ήταν ακυρώσιμη. Μπορούσε δηλαδή να προσβληθεί και να ακυρωθεί με απόφαση του δικαστηρίου. Στον «Περί του Νικοστράτου κλήρου» λόγο υποστηρίζεται η άποψη ότι ο νόμος δεν θεωρεί μια διαθήκη έγκυρη μόνο αν υπάρχει και παρουσιαστεί, αλλά θα πρέπει και ο συντάκτης της να ήταν λογικός στο μυαλό. Πρέπει λοιπόν να εξετάζουν οι δικαστές πρώτα αν ο

[172] Ισαίου 4, παρ. 14, 16
[173] Ισαίου 6, παρ. 9
[174] Ισαίου 1, παρ. 3, 10, 11, 43

ίδιος ο αποθανών έκανε τη διαθήκη και έπειτα αν διέθεσε την περιουσία του, όντας φρόνιμος[175]. Στον «Περί του Κλεωνύμου κλήρου» λόγο ο ρήτορας παρατηρεί ότι εάν ο Κλεώνυμος ήταν τόσο παράφρων , ώστε να μην ενδιαφέρεται για τους πρώτους συγγενείς του, οι δικαστές θα ήταν δικαιολογημένοι να ακυρώσουν τη διαθήκη του[176].

Η διαθήκη γινόταν έγγραφη, ιδιόχειρη από τον ίδιο τον διαθέτη ή από τρίτο με υπαγόρευση όμως του διαθέτη. Η προφορική διαθήκη ήταν εξίσου νόμιμη και ισχυρή. Η απόδειξη, ωστόσο, τόσο για την ύπαρξη, όσο και για το περιεχόμενό της ήταν εξαιρετικά δυσχερής. Σχετικά ο Ισαίος στον «Περί του Αγνίου κλήρου» λόγο του αναφέρει την περίπτωση του Αγνία που άφηνε με διαθήκη τα υπάρχοντά του στην υιοθετημένη ανιψιά του, και εάν αυτή πάθαινε κάτι, στον ομομήτριο αδελφό του, τον Γλαύκωνα[177].

Η σύμπραξη τρίτων προσώπων κατά τη σύνταξη της διαθήκης δεν ήταν απαραίτητη από το νόμο. Παρά ταύτα, όπως σε κάθε δικαιοπραξία, η πανηγυρική σύνταξη της διαθήκης μπροστά σε πολλούς μάρτυρες (συγγενείς και φίλους) και με τρόπο φανερό, ήταν απαραίτητη για την ευχερή απόδειξη αυτής σε περίπτωση διαμφισβήτησης κατά τη μελλοντική εφαρμογή της. τα ονόματα των μαρτύρων μπορούσαν να αναφερθούν μέσα στη διαθήκη. Δεν ήταν όμως απαραίτητο από το νόμο να λάβουν γνώση οι μάρτυρες και του περιεχόμενου της διαθήκης, εν όψει και του σκοπού αυτής, όπως δηλαδή ο κληρονόμος και οι λοιπές διατάξεις αποκαλύπτονται μετά το θάνατο του διαθέτη. Στον «Περί του Αστυφίλου κλήρου» λόγο του Ισαίου υποστηρίζεται ότι ο Αστύφιλος ήταν εύλογο να επιθυμεί να αφήσει την περιουσία του στον θετό γιο του, αλλά σκεπτόταν με ποιο τρόπο θα υλοποιούνταν όλα όσα επιθυμούσε στην διαθήκη του και πως ο θετός γιος του θα γινόταν κύριος της περιουσίας του. Ακόμα πως ο θετός γιος του θα μπαίνει στους προγονικούς βωμούς και θα προσφέρει τις συνηθισμένες τιμές στον ίδιο και τους προγόνους του. Εγνώριζε δε ότι όλα αυτά θα πραγματοποιούνταν κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο, όχι εάν έκανε τη διαθήκη του χωρίς την παρουσία των φίλων του, αλλά αν προσκαλούσε πρώτα τους συγγενείς, κατόπιν τους φράτορες και τους συνδημότες του και έπειτα όσους άλλους γνώριμους μπορούσε. Με αυτόν τρόπο, αν παρουσιαζόταν κάποιος που να διεκδικούσε την κληρονομιά του μετά το θάνατό του επικαλούμενος

[175] Ισαίου 4, παρ. 14
[176] Ισαίου 1, παρ. 21
[177] Ισαίου 11, παρ. 8

συγγένεια ή διαθήκη, εύκολα θα αποδεικνυόταν ψεύτης. Αλλά ο Αστύφιλος δεν έκανε τίποτα από τα παραπάνω. Εάν αυτός δεν ήθελε να ξέρει κανείς ότι υιοθετεί το γιο του Κλέωνα ή ότι άφηνε διαθήκη, θα ήταν φυσικό κανείς άλλος να μην είναι σημειωμένος στο έγγραφο εκείνο ως μάρτυς[178]. Άλλωστε κανείς δεν πρέπει να ντρέπεται επειδή προσκαλεί όσο το δυνατόν περισσότερους μάρτυρες σε τέτοιες διαθήκες, αφού υπάρχει νόμος που επιτρέπει να δώσει τα υπάρχοντά του σε όποιον θέλει[179]. Στον «Περί του Νικοστράτου κλήρου» λόγο ο ρήτορας παρατηρεί ότι οι περισσότεροι από τους διαθέτες δεν αναφέρουν στους παρευρισκόμενους το περιεχόμενο της διαθήκης τους , αλλά τους προσκαλούν μόνο ως μάρτυρες για το γεγονός ότι έκαναν διαθήκη. Αυτό έχει ως συνέπεια την δυνατότητα αντικατάστασης της διαθήκης και τροποποίησης αυτής από κάποιο τυχαίο περιστατικό εντελώς ενάντια στην πραγματική θέληση του αποθανόντος διαθέτη. Διότι οι μάρτυρες δε μπορούν να γνωρίζουν τίποτε περισσότερο από τους άλλους ως προς το γεγονός εάν οι διαθήκες στις οποίες προσκλήθηκαν είναι οι ίδιες με τις παρουσιαζόμενες[180].

Οποιοδήποτε πρόσωπο μπορούσε να παρασταθεί κατά τη σύνταξη της διαθήκης σαν μάρτυρας, ακόμα και το στερούμενο δικαιοπρακτικής ικανότητας (γυναίκα, ανήλικος, μέτοικος) καθώς και το συνδεόμενο συγγενικά με τον διαθέτη και τον μελλοντικό κληρονόμο[181]. Όταν ο διαθέτης τέλειωνε τη σύνταξη της διαθήκης, γινόταν η «κατασήμανση» της , δηλαδή η υπογραφή της από το διαθέτη και τους παριστάμενους μάρτυρες. Ακολουθούσε η σφράγιση αυτής, δηλαδή ο «εγκλεισμός» της σε ειδικό κιβωτίδιο, που λεγόταν «εχίνος». Η υπογραφή των μαρτύρων όμως δεν ήταν υποχρεωτική από το νόμο. Στον «Περί του Απολλοδώρου κλήρου» λόγο αναφέρεται ότι ο διαθέτης εγκλείοντας τις επιθυμίες του σε σφραγισμένη διαθήκη τις διατήρησε μυστικές. Για αυτό πολλοί προβάλλουν αμφισβητήσεις εναντίον των υιοθετηθέντων, ισχυριζόμενοι ότι η διαθήκη είναι πλαστή. Αυτή την διαθήκη άλλοτε τη φύλαγε ο ίδιος ο διαθέτης και άλλοτε την έδινε για φύλαξη σε τρίτο πρόσωπο, συγγενή ή στενό φίλο, οπότε είχε μεγαλύτερη δημοσιότητα και μπορούσε να αποδειχθεί η ύπαρξή της σε μελλοντική αμφισβήτηση. Στον «Περί του Αστυφίλου κλήρου» λόγο ο ρήτορας κατηγορεί τον Ιεροκλή ότι παρουσιάζει ανύπαρκτη διαθήκη και ισχυρίζεται ότι ο Αστύφιλος τη σύνταξε κοντά του[182]. Στον «Περί του

[178] The law of Athens, p.149-150
[179] Ισαίου 9, παρ. 7, 9, 12, 13
[180] Ισαίου 4, παρ. 13
[181] Ισαίου 9, παρ. 7
[182] Ισαίου 9, παρ. 22

Φιλοκτήμονος κλήρου» λόγο λέγεται ότι ο αποθανών κατέθεσε τη διαθήκη του στο γαμπρό του, τον άντρα της αδελφής του. Ακόμα λέγεται ότι ο Ευκτήμων κατέθεσε τη διαθήκη του στο συγγενή του, τον Πυθόδωρο[183].

Για να υπάρχει ακόμα μεγαλύτερη δημοσιότητα και για το εντελώς αδιάβλητο στην αναγνώριση της διαθήκης, μπορούσε ο διαθέτης να δώσει τη διαθήκη του για φύλαξη στον αρμόδιο Επώνυμο άρχοντα. Αυτός την παραλάμβανε και τη φύλαγε στο αρχείο, δηλαδή στο υπηρεσιακό οίκημα. Την παρουσίαζε μετά το θάνατο του διαθέτη, εκτός κι αν εκείνος τη ζητούσε πριν από το θάνατό του. Και η παρακατάθεση αυτή δεν ήταν υποχρεωτική από το νόμο. Συγκεκριμένα, ο Ισαίος στον λόγο του «Περί του Κλεωνύμου κλήρου» λέει ότι ο Κλεώνυμος όταν ήταν άρρωστος, θέλησε να ανακαλέσει τη διαθήκη του και διέταξε τον Ποσείδιππο να καλέσει τον άρχοντα στο σπίτι του. Αλλά εκείνος όχι μόνο δεν τον κάλεσε, αλλά κι όταν ένας από τους άρχοντες ήλθε στο σπίτι, τον έδιωξε[184]. Το περιεχόμενο της διαθήκης καθοριζόταν από τον διαθέτη κατά την απόλυτη θέληση αυτού, ελεύθερα και χωρίς κανένα περιορισμό. Μπορούσε να διαθέσει την περιουσία του σε όποιον ήθελε, συγγενή, φίλο, άλλον τρίτο ή και στο Δημόσιο. Στον «Περί του Νικοστράτου κλήρου» λόγο συναντάμε το σχετικό χωρίο, όπου λέγεται ότι μερικοί διαθέτες μη ευνοϊκά διακείμενοι προς τους συγγενείς τους προτίμησαν περισσότερο τους ξένους φίλους από τους στενότερους συγγενείς τους[185].

Όλες οι διατάξεις και οι αιρέσεις που περιλαμβάνονταν στη διαθήκη ήταν νόμιμες και ισχυρές, εφόσον δεν υπήρχε παράβαση νόμου ή τυχόν ελαττωματική βούληση του διαθέτη. Συνηθισμένη αίρεση ήταν η υποχρέωση του «τετιμημένου» κληρονόμου να συνάψει γάμο με ορισμένο πρόσωπο, το οποίο καθόριζε ο διαθέτης, και που μπορούσε να είναι συγγενικό του (γυναίκα-χήρα, κόρη, αδελφή) ή άλλο τρίτο πρόσωπο. Ο Ισαίος στον «Περί του Απολλοδώρου κλήρου» λόγο του παραθέτει μια τέτοια περίπτωση. Ο Απολλόδωρος διέθεσε την περιουσία του στην ομομήτρια αδελφή του με τον όρο να παντρευτεί κάποιο συγκεκριμένο άντρα[186]. Άλλη συνηθισμένη αίρεση ήταν η σύσταση προίκας με διαθήκη προς τιμή κόρης, αδελφής, χήρας γυναίκας ή τρίτου προσώπου. Η αίρεση αυτή συνοδευόταν από την προηγούμενη για σύναψη γάμου με το προικοδοτούμενο πρόσωπο. Άλλη αίρεση ήταν η υιοθέτηση αρσενικού παιδιού σε θέση κατιόντος, που γινόταν γιος, κληρονόμος και

[183] Ισαίου 6, παρ. 7, 27
[184] Ισαίου 1, παρ.14
[185] Ισαίου 4, παρ. 18
[186] Ισαίου 7, παρ. 9

συνήθως γαμπρός για τη θυγατέρα του εκλιπόντος. Πολλές φορές η υιοθεσία γινόταν με κληρονομική εγκατάσταση του θετού επί δήλου πράγματος. Όχι σπάνια όμως το υιοθετούμενο πρόσωπο ήταν θηλυκό. Στον «Περί του Δικαιογένους κλήρου» λόγο ο Δικαιογένης Γ' διεκδίκησε την περιουσία του αποθανόντος Δικαιογένη, επικαλούμενος την υιοθεσία του από τον αποθανόντα ως γενικό κληρονόμο του. Και παρουσιάστηκαν δυο διαθήκες, μια παλιά και μια νεότερη. Η παλιά προέβλεπε ο Δικαιογένης Γ' να πάρει το 1/3 της περιουσίας του εκλιπόντος, ενώ η νεότερη έδινε όλη την περιουσία σε αυτόν μόνο[187]. Στον «Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου» λόγο αναφέρεται σχετικά ότι οι συγγενείς του Φιλοκτήμονα τον έπεισαν να επιτρέψει στον Ευκτήμονα να εισαγάγει ένα ξένο παιδί με τον όρο να του δώσει μόνο ένα αγρόκτημα[188]. Στον «Περί του Αγνίου κλήρου» λόγο λέγεται ότι ο Αγνίας δεν άφησε τα υπάρχοντά του στους πλησιέστερους συγγενείς του αλλά τα άφησε με διαθήκη στην ανιψιά του, την οποία είχε υιοθετήσει[189]. Ακόμη στον «Περί του Κίρωνος κλήρου» λόγο ο Διοκλής παρουσίασε τον εαυτό του ως θετό γιο του πατέρα των τριών ομομήτριων αδελφών του, ενώ εκείνος δεν είχε κάνει καμιά σχετική διαθήκη[190]. Άλλη συνηθισμένη αίρεση ήταν η σύσταση επιτροπείας με διαθήκη (ο διορισμός επιτρόπου) για τα ανήλικα παιδιά του κληρονομούμενου. Άλλες συνηθισμένες διατάξεις στη διαθήκη ήταν η παροχή δικαιώματος οίκησης σε οικία του κληρονομούμενου, η εντολή για εκμίσθωση ακινήτων, για πληρωμή χρεών, οδηγίες για τη χρήση πράγματος ή επιχειρήσεως.

Ο διαθέτης μπορούσε επίσης να καθορίσει στη διαθήκη του τον υποκατάστατο του κληρονόμου, είτε σε περίπτωση θανάτου αυτού (του κληρονόμου) είτε σε περίπτωση επέλευσης κάποιου γεγονότος ή παρέλευσης ορισμένου χρόνου. Ο υποκατάστατος αυτός μπορούσε να είναι πρόσωπο στη ζωή ή κυοφορούμενο ή μη συνειλημμένο ακόμα, εφόσον θα το γεννούσε ορισμένη γυναίκα. Ο Ισαίος ασχολείται με αυτό το θέμα στο λόγο του τον «Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου», όπου ο Φιλοκτήμων υιοθέτησε τον ανιψιό του και όρισε στη διαθήκη του να κληρονομήσει εκείνος την περιουσία του, αν ο ίδιος έμενε άτεκνος[191]. Στον «Περί του Αγνίου κλήρου» λόγο του περιγράφεται η περίπτωση του Αγνία που άφηνε με διαθήκη τα υπάρχοντά του στην υιοθετημένη ανιψιά του, και εάν αυτή πάθαινε κάτι, στον

[187] The law of Athens, p. 156-158
[188] Ισαίου 6, παρ. 23
[189] Ισαίου 11, παρ. 8
[190] Ισαίου 8, παρ. 40
[191] Ισαίου 6, παρ. 7

ομομήτριο αδελφό του, τον Γλάυκωνα[192]. Στον «Περί του Κλεωνύμου κλήρου» λόγο ο ρήτορας λέει ότι ο παππούς του και πατέρας του Κλεωνύμου πρόσταξε αν τυχόν ο Κλεώνυμος πεθάνει άτεκνος, τότε η περιουσία του να περιέλθει στην κατοχή του ρήτορα[193]. Ο διαθέτης μπορούσε να ανακαλέσει χωρίς περιορισμούς τη διαθήκη που είχε συντάξει. Κι αν τη φύλαγε ο ίδιος, την κατέστρεφε με κάποιον τρόπο, ώστε να μην υπάρχει. Αν όμως αυτή ήταν στη φύλαξη τρίτου προσώπου ή του αρμόδιου άρχοντα, τότε ο διαθέτης τη ζητούσε από αυτούς, οι οποίοι είχαν υποχρέωση να την επιστρέψουν. Για μεγαλύτερη δημοσιότητα της πρόθεσης ανάκλησης, ο διαθέτης ζητούσε την επιστροφή της διαθήκης μπροστά σε πολλούς μάρτυρες. Στον «Περί του Κλεωνύμου κλήρου» λόγο λέγεται ότι οι αντίδικοι του ρήτορα βασίζονται σε μια διαθήκη, την οποία ο διαθέτης ακύρωσε πριν το θάνατό του, στέλνοντας τον Ποσείδιππο στον άρχοντα. Γιατί δεν μπορούσε να ακυρώσει κανένα άλλο έγγραφο, παρά μόνο αυτό που είχε κατατεθεί στον άρχοντα. Επομένως, οι δικαστές πρέπει να σχηματίσουν τη γνώμη ότι ο Κλεώνυμος ορθά είχε σκεφτεί όταν ήθελε να ακυρώσει τη διαθήκη του[194].

Σε περίπτωση που ο τρίτος αρνιόταν να επιστρέψει τη διαθήκη, ο διαθέτης ασκούσε αίτηση στον αρμόδιο άρχοντα για να διαταχθεί δικαστικά η επιστροφή της διαθήκης. Η όλη διαδικασία λεγόταν «λήξις εις εμφανων κατάστασιν». Στον «Περί του Κλεωνύμου κλήρου» λόγο ο ρήτορας υποστηρίζει ότι οι αντίδικοι θεωρούν ισχυρή τη διαθήκη λέγοντας ότι τάχα ο Κλεώνυμος κάλεσε τον άρχοντα όχι για να την ανακαλέσει, αλλά για να τη βελτιώσει και να εξασφαλίσει τη δωρεά προς αυτούς[195]. Στον «Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου» λόγο του Ισαίου ο ρήτορας υποστηρίζει ότι οι αντίδικοι έπεισαν τον Ευκτήμονα να ακυρώσει τη διαθήκη, επειδή δεν ήταν προς όφελος των παιδιών. Αφού λοιπόν άκουσε αυτά ο Ευκτήμων αμέσως ζήτησε από τον Πυθόδωρο το έγγραφο και τον προσκάλεσε επίσημα να το παρουσιάσει. Όταν ο Πυθόδωρος παρουσιάστηκε ενώπιον του άρχοντα, ο Ευκτήμων δήλωσε ότι επιθυμούσε να ακυρώσει τη διαθήκη. Ο Πυθόδωρος λοιπόν ήταν πρόθυμος να συμφωνήσει με τον Ευκτήμονα και το Φανόστρατο, ο οποίος παρευρίσκετο εκεί, να καταστραφεί το έγγραφο, αλλά επειδή ο Χαιρέας που ήταν παρών στην κατάθεση, είχε μια κόρη, ο Πυθόδωρος νόμισε σωστό να καταστραφεί η πράξη τότε μόνο, όταν θα παρουσιαζόταν ο νόμιμος αντιπρόσωπος. Και ο άρχοντας

[192] Ισαίου 11, παρ. 8
[193] Ισαίου 1, παρ. 4
[194] Ισαίου 1, παρ. 3, 14, 21, 25, 42, 50
[195] Ισαίου 1, παρ. 18

συμφώνησε με τη γνώμη αυτή. Ο Ευκτήμων τότε παραδέχθηκε αυτήν τη λύση ενώπιον του άρχοντα και των πάρεδρων δικαστών και ανακοίνωσε μπροστά σε πολλούς μάρτυρες ότι η διαθήκη αυτή δεν είχε πλέον ισχύ για αυτόν[196].

Ανάκληση προγενέστερης διαθήκης με νεώτερη ήταν δυνατή και νόμιμη. Όχι όμως με το νομικό κανόνα «μεταγενέστερη διαθήκη ακυρώνει προηγούμενη». Αντίθετα, η ανάκληση της προηγούμενης έπρεπε να γίνει με τρόπο σαφή και αναντίρρητο. Αλλιώς θα ίσχυαν και οι δυο, αλλά θα ήταν ακυρώσιμες. Θα μπορούσε δηλαδή καθένας που είχε έννομο συμφέρον, να τις προσβάλει στο δικαστήριο για να ακυρωθούν. Στον «Περί του Δικαιογένους κλήρου» λόγο ο ρήτορας λέει ότι δυο διαθήκες παρουσιάσθηκαν, μια παλιά και μια νεότερη. Η παλιά προέβλεπε ο Δικαιογένης Γ` να πάρει το 1/3 της περιουσίας του εκλιπόντος, ενώ η νεότερη έδινε όλη την περιουσία σε αυτόν μόνο. Από αυτές τις δυο διαθήκες, την πρώτη διέψευσε ο Δικαιογένης Γ` ως πλαστή. Όσον αφορά τη δεύτερη, που παρουσίασε ο Δικαιογένης Γ`, οι μάρτυρες που κατέθεσαν ότι ήταν η γνήσια διαθήκη του αποθανόντος καταδικάσθηκαν για ψευδομαρτυρία. Αφού λοιπόν οι δυο διαθήκες κηρύχθηκαν άκυρες, κανείς δεν είχε δικαίωμα βάσει διαθήκης επί της κληρονομιάς[197].

Η σύνταξη κωδίκελλου, δηλαδή συμπληρωματικής έγγραφης διαθήκης, για τη ρύθμιση θέματος μη αναφερόμενου στην κύρια διαθήκη, ήταν επιτρεπτή και νόμιμη. Η σύνταξη κωδίκελλου γινόταν σε έκτακτες, κατεπείγουσες και δυσχερείς περιπτώσεις, στις οποίες ο διαθέτης δεν είχε χρόνο ή δε μπορούσε να ζητήσει την κύρια διαθήκη από τους τρίτους ή τον άρχοντα, που τη φύλαγαν, ούτε να συμπληρώσει ή να διατυπώσει από την αρχή τις θελήσεις του σε νέα διαθήκη[198]. Στον «Περί του Κλεωνύμου κλήρου» λόγο, ο ρήτορας ρωτάει γιατί αν ήθελε ο διαθέτης να προσθέσει και άλλο περιουσιακό στοιχείο στα προηγούμενα, δεν το άφηνε γράφοντας αυτό σε άλλο πινάκιο (κωδίκελλο), εφόσον δε μπόρεσε να πάρει τη διαθήκη από τους άρχοντες; Η εξήγηση που δίνει είναι ότι δε μπορούσε να ακυρώσει κανένα άλλο έγγραφο παρά αυτό που είχε καταθέσει στον άρχοντα, ενώ είχε την ευχέρεια να γράψει ό,τι ήθελε σε άλλο έγγραφο και έτσι να μην επιτρέψει καμιά αμφισβήτηση[199].

---

[196] Ισαίου 6, παρ. 30-32
[197] Ισαίου 5, παρ. 15
[198] Λιακόπουλου, ο.π. σελ. 199-212
[199] Ισαίου 1, παρ. 25

VIII)ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ.

Αντικείμενο της κληρονομικής διαδοχής ήταν όλη η περιουσία που άνηκε στον κληρονομούμενο κατά το χρόνο του θανάτου του. Περιλαμβάνει τα ακίνητα και τα κάθε είδους κινητά πράγματα. Και η μεν ακίνητη περιουσία (αγροί, οικόπεδα, οικήματα) λέγεται και «φανερά», η δε ακίνητη «αφανής». Σε αυτήν περιλαμβάνονται και τα νομίσματα. Στον «Περί του Κίρωνος κλήρου» λόγο λέγεται ότι ο Κίρων είχε αποκτήσει ως κληρονομιά ένα αγρό στους Φλειούς και οικήματα σε δυο πόλεις[200]. Στον «Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου» λόγο λέγεται ότι μετά το θάνατο του Ευκτήμονα η φανερή περιουσία του θα κληρονομηθεί από τις κόρες του[201]. Στον «Περί του Αγνίου κλήρου» λόγο λέγεται ότι ο Θεοφών υιοθέτησε μια από τις ανιψιές του και την άφησε έναν αγρό, εξήντα πρόβατα, εκατό κατσίκες, έπιπλα, ένα θαυμάσιο άλογο και άλλα σκεύη και πράγματα. Ο Στρατοκλής άφησε έπιπλα, πρόβατα, κριθάρι, κρασί, ξηρούς καρπούς και ακόμα εννιακόσιες δραχμές[202].

Στην κληρονομική περιουσία περιλαμβάνονται και οι «επιχειρήσεις» του θανόντος, δηλαδή οι εργασίες του οργανωμένες σε σύνολο προσώπων, εργαλείων και μηχανών καθώς και η «οικοσκευή», δηλαδή όλα τα πράγματα του οίκου, όπως έπιπλα, κλίνες, σκεύη κ.α. Στον «Περί του Κίρωνος κλήρου» λόγο ο αποθανών κληροδότησε τα έπιπλα που είχε στην οικία του[203]. Στην ίδια περιουσία περιλαμβάνονται και όλοι οι δούλοι, άντρες και γυναίκες, που βρίσκονταν στην εξουσία του θανόντος κατά το χρόνο του θανάτου του. Ο Ισαίος μας παραδίδει την περίπτωση του Κίρωνα που περιέλαβε στην κληρονομιά του τους δούλους του και μια μικρή κοπέλα βοηθό και δυο υπηρέτριες[204]. Στην ίδια κληρονομιά περιλαμβάνονται επίσης και όλες οι απαιτήσεις καθώς και τα χρέη του κληρονομούμενου από και προς τρίτους. Στον «Περί του Αγνίου κλήρου» λόγο ο αποθανών άφησε χρέη οφειλόμενα με τόκους[205]. Σε άλλο λόγο ο Ισαίος αναφέρει ότι σε μεγάλο χρονικό διάστημα , ο αντίδικος του ρήτορα δεν είχε ζητήσει από τον κληρονόμο την προίκα της αδελφής του ενώπιον του κάποιου μάρτυρα, αν και είχε αυτό το δικαίωμα από το νόμο[206]. Την κληρονομική περιουσία βαρύνουν επίσης οι τυχόν καταδικαστικές σε βάρος του κληρονομουμένου όσο ζούσε δημόσιες χρηματικές ποινές ή πρόστιμα υπέρ του Δημοσίου που δεν

[200] Ισαίου 8, παρ. 35
[201] Ισαίου 6, παρ. 30
[202] Ισαίου 11, παρ. 41-43
[203] Ισαίου 8, παρ. 35
[204] Ισαίου 8, παρ. 35
[205] Ισαίου 11, παρ. 42
[206] Ισαίου 3, παρ. 9

εκπληρώθηκαν μέχρι το θάνατό του. Και η προσωπική κατάσταση του κληρονομουμένου πατέρα, που είχε καταδικασθεί στην ποινή της «ατιμίας» με συνέπεια να στερηθεί τα πολιτικά του δικαιώματα, μετέβαινε στον κληρονόμο κατιόντα αυτού[207]. Στον «Περί του Αριστάρχου κλήρου» λόγο αναφέρεται ότι αν τυχόν κάποιοι γονείς λόγω χρημάτων δυσκολεύονται, εισάγουν τους γιους τους ως θετούς σε άλλες οικογένειες, για να μη συμμετέχουν και αυτοί στη στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων[208].

ΙΧ)ΑΠΟΔΟΧΗ-ΑΠΟΠΟΙΗΣΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Δεν υπήρχε ειδικός νόμιμος τύπος για τη δήλωση βούλησης του κληρονόμου να αποδεχθεί ή αποποιηθεί την επαχθείσα σε αυτόν κληρονομιά. Οπωσδήποτε, όμως, η σχετική βούληση έπρεπε να εκδηλώνεται σαφώς και να μην υπάρχει αμφιβολία για την αληθινή πρόθεση του κληρονόμου. Η αποδοχή γινόταν φανερή με την κατάληψη των κληρονομιαίων ή με τη διεκδίκηση αυτών από κατέχοντες τρίτους ή με την ανάμειξη στην κληρονομιά με οποιοδήποτε τρόπο. Στον «Περί του Μενεκλέους κλήρου» λόγο ο ρήτορας λέει ότι εάν δεν θεωρούσε ότι είναι πολύ εξευτελιστικό και αξιοκατάκριτο να προδώσει τον πατέρα του, του οποίου έλαβε το όνομα και ο οποίος τον υιοθέτησε, πρόθυμα θα παραιτείτο από την κληρονομιά[209]. Στον «Περί του Πύρρου κλήρου» λόγο ο ρήτορας προτρέπει τους δικαστές να πιστέψουν ότι ο σύζυγος της κόρης που δικαιούται την κληρονομιά του πατέρα της δεν θα χρειαζόταν να υποβάλει αίτηση στο δικαστήριο για να λάβει την κληρονομιά. Αντίθετα η γνήσια θα έπαιρνε την πατρική περιουσία κι αν κανείς προσπαθούσε να την πάρει οτιδήποτε από την περιουσία της, ένας τέτοιος εκβιαστής θα την έδιωχνε από τα πατρικά της κτήματα και συνεπώς θα καταδιωκόταν όχι μόνο για παραβίαση του ιδιωτικού δικαιώματος αλλά και καταγγελλόμενος για ποινικό αδίκημα σε βάρος του άρχοντα[210].

Ο κληρονόμος μπορούσε να αποποιηθεί την επαχθείσα σε αυτόν κληρονομιά. Η αποποίηση αυτή γινόταν είτε με ρητή δήλωση, είτε σιωπηρά, με την μη κατάληψη

[207] Λιακόπουλου, ο.π. σελ. 212-215
[208] Ισαίου 10, παρ. 17
[209] Ισαίου 2, παρ. 41
[210] Ισαίου 3, παρ. 62

των αγαθών που όριζε η κληρονομιά ή με τη μη ανάμειξη σε αυτά ή με τη μη διεκδίκησή τους από κατέχοντα, τρίτο ή φερόμενο κληρονόμο, έναντι του οποίου όμως ο αποποιούμενος είχε επικρατέστερο κληρονομικό δικαίωμα. Για την αποποίηση δεν υπήρχε ορισμένη προθεσμία. Η ρητή δήλωση μπορούσε να γίνει και με την ευκαιρία άλλης ενέργειας, μέσω δίκης ή και ανάκρισης. Στον «Περί του Μενεκλέους κλήρου» λόγο, όπως είδαμε, ο ρήτορας λέει ότι εάν δεν θεωρούσε ότι είναι πολύ εξευτελιστικό και αξιοκατάκριτο να προδώσει τον πατέρα του, του οποίου έλαβε το όνομα και ο οποίος τον υιοθέτησε, πρόθυμα θα υπέβαλε παραίτηση από την κληρονομιά. Στον «Περί του Αγνίου κλήρου» λόγο ο ρήτορας λέει ότι θα παρουσιαζόταν πρώτα ο Γλαύκων ως απαιτητής της κληρονομιάς, ενάντια στον οποίο ως αδελφό του αποθανόντος κανένας δεν θα μπορούσε να προβάλει αντίρρηση. Κι αν εκείνος δεν ήθελε, θα παρουσιαζόταν η μητέρα του Αγνία και του Γλάυκωνα[211]. Στον «Περί του Αριστάρχου κλήρου» λόγο, ο ρήτορας υποστηρίζει ότι ο πατέρας του αρραβωνιάστηκε και παντρεύτηκε τη μητέρα του παίρνοντας ιδιαίτερη προίκα. Επειδή όμως οι αντίδικοι καρπώνονταν την περιουσία της, δεν είχε τα μέσα μα επιτύχει την κατοχή της. γιατί, όταν έκανε λόγο για το ζήτημα αυτό κατά τη διάρκεια των συστάσεων με τη μητέρα του ρήτορα, οι αντίδικοι τον απείλησαν ότι θα πάρουν τη γυναίκα ως σύζυγο με δικαστική απόφαση, σε περίπτωση που δεν ήθελε να την κρατήσει ο ίδιος με την προίκα της. και ο πατέρας του ρήτορα, για να μην στερηθεί τη γυναίκα αυτή, θα τους άφηνε να απολαμβάνουν αυτήν και διπλάσιας αξίας περιουσία[212].

Η αποποίηση της κληρονομιάς είχε σαν αποτέλεσμα να θεωρείται ο αποποιούμενος κληρονόμος ως «μη υπάρχων», επομένως, κανένα στοιχείο της κληρονομιάς, ενεργητικό ή παθητικό, δεν μετέβαινε σε αυτόν. Αν η κληρονομική διαδοχή γινόταν εξ αδιαθέτου, είτε γινόταν προσαύξηση των κληρονομικών μεριδίων των υπόλοιπων στην ίδια τάξη κληρονόμων, είτε ακολουθούσε η επόμενη τάξη (διαδοχή τάξεων). . Στον «Περί του Απολλοδώρου κλήρου» λόγο του, ο Ισαίος αναφέρει την περίπτωση τριών ομομήτριων και ομοπάτριων αδελφών, στους οποίους ο πατέρας τους άφησε μεγάλη κληρονομιά, την οποία μοιράστηκαν μεταξύ τους. Από αυτούς ο ένας πέθανε άτεκνος κι ο άλλος αφήνοντας έναν γιο. Ο τρίτος αδελφός που επέζησε καρπώθηκε όλη την περιουσία, χωρίς να δώσει το μερίδιο που αναλογούσε στον ανιψιό του[213].

---

[211] Ισαίου 11, παρ. 30
[212] Ισαίου 10, παρ. 19
[213] Ισαίου 6, παρ. 5

Από άλλο λόγο του Ισαίου, μαθαίνουμε ότι αφού πέθαναν από τα τέσσερα αδέλφια τα δυο, ένα αγόρι και μια κόρη, ο άλλος αδελφός είχε δοθεί για υιοθεσία, οπότε η κόρη που είχε απομείνει μέσα στον οίκο πήρε την κληρονομιά[214]. Στον «Περί του Αγνίου κλήρου» λόγο ο ρήτορας λέει ότι όταν πέθανε ο Στρατοκλής, η αγωγή του για την εξ αδιαιρέτου διάθεση της κληρονομιάς του δεν είχε παρουσιασθεί στο δικαστήριο και ως εκ τούτου η κληρονομιά περιερχόταν στον ρήτορα ως τον πλησιέστερο από όλους τους συγγενείς[215]. Στον ίδιο λόγο αναφέρεται ότι εάν δεν υπάρχει κανείς συγγενής από την πατρική πλευρά μέχρι το βαθμό των τέκνων των πρώτων ξαδέλφων, το δικαίωμα της κληρονομιάς μεταβαίνει στη μητρική πλευρά με την ίδια τάξη διαδοχής. Ο νομοθέτης δηλαδή είπε ότι σε περίπτωση έλλειψης των παιδιών των πρώτων ξαδέλφων από αρρενογονία χορηγούσε την κληρονομιά στους συγγενείς από την πλευρά της μητέρας του αποθανόντος, δηλαδή στους αδελφούς και τις αδελφές και τα παιδιά αυτών και των επόμενων, σύμφωνα με την τάξη που προαναφέρθηκε[216]. Στον «Περί του Απολλοδώρου κλήρου» λόγο ο ρήτορας ισχυρίζεται ότι όμοια και αδελφή και τα παιδιά αυτής λαμβάνουν το ίδιο μερίδιο κληρονομιάς σύμφωνα με το νόμο[217].

Στην ειδική περίπτωση της κληρονομιάς των προσωπικών ιδιοτήτων του κληρονομούμενου πατέρα, δηλαδή της ποινής της «ατιμίας», ο κληρονόμος δεν μπορούσε να αποποιηθεί, ούτε η τυχόν γενόμενη αποποίηση είχε έννομα αποτελέσματα. Σχετικά ο Ισαίος αναφέρει ότι σε περίπτωση που κάποιοι γονείς λόγω χρημάτων δυσκολεύονται, εισάγουν τους γιους τους ως θετούς σε άλλες οικογένειες, για να μη συμμετέχουν και αυτοί στη στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων[218]. Ο κληρονόμος μπορούσε να κάνει απογραφή της κληρονομιάς. Το ίδιο και κάθε τρίτος πού είχε έννομο συμφέρον, όπως ο επίτροπος των ανηλίκων κληρονόμων ή άλλος θεματοφύλακας της κληρονομιάς, όπως η σύζυγος – μητέρα ή επίκληρος[219]. Σε ένα λόγο του, ο Ισαίος παρακινεί τους δικαστές να μελετήσουν όσα κληροδότησε ο Δικαιογένης στην κληρονομιά του και τα χρήματα, τα οποία πήρε[220].

---

[214] Ισαίου 10, παρ. 7
[215] Ισαίου 11, παρ. 22
[216] Ισαίου 11, παρ. 12
[217] Ισαίου 7, παρ. 22
[218] Ισαίου 10, παρ. 17
[219] Λιακόπουλου, ο.π. σελ. 215-217
[220] Ισαίου 5, παρ. 3

Χ)ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΛΗΡΟΥ-ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Ο αληθινός κληρονόμος είχε ένδικη προστασία εναντίον κάθε τρίτου που κατείχε τα κληρονομιαία και αρνούνταν να τα αποδώσει. Την ένδικη αυτή προστασία είχε βασικά ο κληρονόμος, που αποκτούσε την κληρονομιά αυτοδικαίως με την επαγωγή της. τέτοιος ήταν ο γνήσιος γιος ή ο θετός που υιοθετήθηκε κατά τη διάρκεια της ζωής του κληρονομουμένου με όλες τις νόμιμες διατυπώσεις. Την ίδια προστασία είχε αυτός ο κληρονόμος και στην περίπτωση που κατέλαβε αρχικά την κληρονομιά, αλλά κάποιος τρίτος τον εκδίωξε από αυτήν αργότερα, καθώς επίσης και στην περίπτωση που κάποιος τρίτος αμφισβήτησε για οποιοδήποτε λόγο το κληρονομικό δικαίωμα του κατέχοντος την κληρονομιά κληρονόμου. Σχετικά παραδείγματα συναντάμε στους λόγους του Ισαίου. Συγκεκριμένα, στον «Περί του Πύρρου κλήρου» λόγο, ο ρήτορας προτρέπει τους δικαστές να πιστέψουν ότι ο σύζυγος της κόρης που δικαιούται την κληρονομιά του πατέρα της δεν θα χρειαζόταν να υποβάλει αίτηση στο δικαστήριο για να λάβει την κληρονομιά. Αντίθετα η γνήσια θα έπαιρνε την πατρική περιουσία κι αν κανείς προσπαθούσε να την πάρει οτιδήποτε από την περιουσία της, ένας τέτοιος εκβιαστής θα την έδιωχνε από τα πατρικά της κτήματα και συνεπώς θα καταδιωκόταν όχι μόνο για παραβίαση του ιδιωτικού δικαιώματος αλλά και καταγγελλόμενος για ποινικό αδίκημα σε βάρος του άρχοντα[221]. Στον «Περί του Αστυφίλου κλήρου» λόγο ο ρήτορας ισχυρίζεται ότι ο Κλέων τόση μεγάλη πεποίθηση είχε ότι ο ίδιος κι όχι άλλος θα πάρει την κληρονομιά, ώστε ευθύς αμέσως μόλις έφθασε η είδηση του θανάτου του Αστυφίλου, κατέλαβε το κτήμα και ό,τι άλλο άφησε εκείνος, λέγοντας ότι όλα ήταν του γιου του[222].

Ο κληρονόμος που δεν αποκτούσε αυτοδίκαια την κληρονομιά, όπως συνέβαινε στην περίπτωση του εξ αδιαθέτου από την πλάγια γραμμή, του θετού με διαθήκη ή και του αναγνωρισμένου με δικαστική απόφαση, αυτός είχε νόμιμη υποχρέωση να ζητήσει ο ίδιος από το δικαστήριο την αναγνώριση του κληρονομικού του δικαιώματος και την κατακύρωση («επιδικασία») του κλήρου σε αυτόν, ακόμη κι αν είχε γίνει κάτοχος της κληρονομιάς κατά το χρόνο επαγωγής. Στον «Περί του Πύρρου κλήρου» λόγο ο ρήτορας λέει ότι είναι ευρέως γνωστό το δικαίωμα να εγείρει

[221] Ισαίου 3, παρ. 62
[222] Ισαίου 9, παρ. 3

κάποιος αξίωση πάνω στην κληρονομιά του αδελφού του. Αλλά σε περίπτωση που αυτός άφησε γνήσια παιδιά ως κληρονόμους, αυτοί δεν έχουν υποχρέωση να ζητήσουν επιδίκαση της πατρικής τους περιουσίας. Όταν όμως υιοθετούν γιους με διαθήκη, οι τελευταίοι πρέπει να ζητήσουν από το δικαστήριο την επιδίκαση της κληρονομιάς τους. Κι αυτό συμβαίνει γιατί ως προς τους γνήσιους απογόνους, κανείς δεν θα είχε τη διάθεση να αμφισβητήσει την πατρική τους κληρονομιά. Ως προς τους θετούς γιους όμως, όλοι οι εξ αίματος συγγενείς πιστεύουν ότι έχουν δικαίωμα να αμφισβητήσουν την κληρονομιά. Για το λόγο αυτό, οι θετοί γιοι ζητούν την επιδίκαση της κληρονομιάς τους από το δικαστήριο[223].

Η ένδικη αυτή προστασία δινόταν με αγωγή («λήξις του κλήρου») και με την οποία ζητούνταν η αναγνώριση του κληρονομικού δικαιώματος και η απόδοση της κληρονομιάς. Η αγωγή υποβαλλόταν στον αρμόδιο Επώνυμο άρχοντα, ο οποίος ύστερα από προδικασία (προανάκριση) την έφερνε στο αρμόδιο ηλιαστικό δικαστήριο. Ενάγων ήταν ο κληρονόμος που διεκδικούσε την κληρονομιά. Εναγόμενος ήταν ο τρίτος που την κατακρατούσε, είτε επικαλούμενος κληρονομικό δικαίωμα, είτε από άλλη αιτία. Η όλη διαδικασία λεγόταν κλήρου επιδικασία και η απόφαση του δικαστηρίου επιδίκασις κλήρου. Ο διάδικος που δικαιώθηκε λεγόταν «επιδικασάμενος τον κλήρον», ενώ ο διεκδικούμενος κλήρος, «επίδικος». Στον «Περί του Αγνίου κλήρου» λόγο, ο ρήτορας λέει ότι η κόρη του Ευβουλίδη σε σύμπραξη με τους δικούς της πρόβαλε τις αξιώσεις της για την κληρονομιά και την κέρδισε με τη νίκη της στο δικαστήριο. Επειδή όμως η διαθήκη επρόκειτο να επιδικασθεί στους πλησιέστερους συγγενείς, ετοιμάζονταν όλοι να εγείρουν τις αξιώσεις τους. Σε άλλο σημείο του λόγου ο ρήτορας λέει ότι διεκδίκησε την κληρονομιά με δίκη και περιγράφει πως έγινε η αγωγή για την επιδίκαση της κληρονομιάς σε αυτόν. Παρακάτω ισχυρίζεται ότι ο πατέρας του Στρατοκλή δεν του κληροδότησε τίποτα με επιδικασία και κάνει λόγο για τους δικαστές που του επιδίκασαν την κληρονομιά, την οποία κανείς δεν του αμφισβήτησε. Επίσης, αν ο αντίδικός του ισχυρίζεται ότι το παιδί λόγω συγγένειας δικαιούται να πάρει το μισό της κληρονομιάς του Αγνίου, ας υποβάλει αίτηση στον άρχοντα, και εάν οι δικαστές το αποφασίσουν, ας το πάρει. Γιατί αυτά προστάζουν οι νόμοι[224]. Στον «Περί του Πύρρου κλήρου» λόγο λέγεται ότι μετά το θάνατο του Πύρρου, την κληρονομιά του πήρε ο υιοθετημένος ανιψιός του, Ένδιος, και μετά το θάνατό του την διεκδίκησε η Φίλη, ισχυριζόμενη ότι είναι

[223] Ισαίος 3, παρ. 59-61
[224] Ισαίου 11, παρ. 9, 10, 13, 15, 26, 33

γνήσια κόρη του. Παρακάτω ο ρήτορας τους κατηγορεί ότι ήγειραν παρανόμως την αξίωση να λάβουν την κληρονομιά του Πύρρου, μη λαμβάνοντας υπόψη τον τελευταίο κληρονόμο και κάτοχο αυτής[225]. Στον «Περί του Απολλοδώρου κλήρου» λόγο ο ρήτορας λέει ότι θα παρουσίαζε στο δικαστήριο μάρτυρες ότι η κληρονομιά του δεν ήταν επίδικος, αφού ο Απολλόδωρος τον είχε υιοθετήσει σύμφωνα με τους νόμους[226].

Κάθε Αθηναίος πολίτης ή πολίτιδα μπορούσε να διεκδικήσει την κληρονομιά («κλήρον») είτε αυτή ήταν ακόμα υπό αμφισβήτηση («επίδικη») είτε είχε επιδικασθεί σε κάποιον με απόφαση του δικαστηρίου. Το ένδικο μέσο στην πρώτη περίπτωση ήταν η διαμαρτυρία, δηλαδή ο ισχυρισμός του διαδίκου ότι η αγωγή του αντιδίκου του για επιδίκαση της κληρονομιάς δεν ήταν νόμιμη, γιατί υπάρχουν γνήσιοι κατιόντες του κληρονομούμενου που κληρονομούν απευθείας από το νόμο χωρίς δικαστική απόφαση και συνεπώς η κληρονομιά δεν είναι επίδικη. Τη διαμαρτυρία ασκούσε ο ενδιαφερόμενος είτε με ένσταση (αν ήταν εναγόμενος) είτε με πρόσθετη παρέμβαση (όχι κύρια) στη δίκη περί κλήρου ζητώντας την κατάργηση της δίκης. Η παραδοχή της διαμαρτυρίας από το δικαστήριο επέφερε την απόρριψη της αγωγής. Στον «Περί του Πύρρου κλήρου» λόγο, ο ρήτορας λέει ότι η μητέρα του και αδελφή του θανόντος Πύρρου διαφιλονίκησε την κληρονομιά του τελευταίου. Τότε ο κηδεμόνας της γυναίκας που απαιτούσε την κληρονομιά είχε τη θρασύτητα να υποβάλει διαμαρτυρία ότι η κληρονομιά του θανόντος αδελφού δεν ήταν επίδικος υπέρ της μητέρας του ρήτορα, επειδή ο Πύρρος είχε γνήσια κόρη. Στη συνέχεια υπενθυμίζει στους δικαστές ότι αυτός που με μάρτυρες έδειξε ότι πάντρεψε την αδελφή του, δεν θα επέτρεπε να συμβεί κάτι από τα παραπάνω και τη στιγμή που ο Ένδιος ζήτησε από το δικαστήριο να του δώσει τη νομή της κληρονομιάς, θα διεκδικούσε αυτήν για την ανιψιά του και θα υπέβαλε διαμαρτυρία ότι η πατρική της κληρονομιά δεν ήταν δυνατό να επιδικασθεί υπέρ του Ένδιου. Όταν λοιπόν έγινε επιδίκαση της νομής της κληρονομιάς, ο Νικόδημος δεν τόλμησε να αμφισβητήσει την κληρονομιά ή να υποβάλει διαμαρτυρία ότι η ανιψιά του ήταν γνήσια κόρη του Πύρρου[227]. Στον «Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου» λόγο λέγεται ότι όταν ζήτησε την

[225] Ισαίου 3, παρ. 2, 67
[226] Ισαίου 7, παρ. 3
[227] Ισαίου 3, παρ. 3, 43, 44

κληρονομιά ο Χαιρέστρατος σύμφωνα με το νόμο, ο Ανδροκλής προτίμησε να υποβάλει διαμαρτυρία ότι η κληρονομιά δεν είχε την ιδιότητα της επιδίκου[228].

Στην δεύτερη περίπτωση (όταν η κληρονομιά είχε επιδικασθεί σε κάποιον με δικαστική απόφαση) το ένδικο βοήθημα ήταν η αμφισβήτηση. Είχε το χαρακτήρα «τριτανακοπής» και ασκούνταν με κύριο δικόγραφο (την πρόσκληση) που υποβαλλόταν στον αρμόδιο Επώνυμο Άρχοντα. Στρεφόταν κατά του «επιδικασαμένου» και κατέχοντος την κληρονομιά ή του κληρονόμου αυτού, από τον οποίο ζητούσε την απόδοση αυτής, αμφισβητώντας τη γενόμενη «επιδίκαση» και επικαλούμενος επικρατέστερο κληρονομικό δικαίωμα. Μπορούσε όμως να ασκηθεί και με πρόσθετη κύρια παρέμβαση σε δίκη που ήταν σε εξέλιξη μεταξύ άλλων. Στον «Περί του Πύρρου κλήρου» λόγο, ο ρήτορας υποστηρίζει ότι αφότου έγινε η επιδίκαση της κληρονομιάς, ο Νικόδημος δεν τόλμησε να αμφισβητήσει αυτήν[229]. Στον «Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου» λόγο ο ρήτορας λέει ότι όταν οι ανακρίσεις διεξάγονταν ενώπιον του άρχοντα, οι αντίδικοι κατέθεσαν χρηματικό παράβολο στο δικαστήριο, προκειμένου να υποστηρίξουν ότι οι παρευρισκόμενοι στο δικαστήριο ήταν γνήσιοι γιοι του Ευκτήμονα[230]. Ανάλογη περίπτωση συναντάμε στον «Περί του Νικοστράτου κλήρου» λόγο, όπου υποστηρίζεται ότι επιτρέπεται σε όλους να εγείρουν κατά βούληση αξιώσεις επί των ξένων γενικά περιουσιών[231].

Στην περί κλήρου αγωγή και στην όλη περί κλήρου διαδικασία δινόταν μεγάλη δημοσιότητα. Σε κάθε συνάθροιση πολιτών (στην εκκλησία του δήμου, στην αγορά, στα δικαστήρια) δημόσιος κήρυκας ανακοίνωνε τις αγωγές που ασκήθηκαν (λήξεις κλήρου) τα ονόματα του κληρονομούμενου, ενάγοντα και εναγόμενου, καθώς και την ημερομηνία εκδικάσεως, ώστε να λάβουν γνώση για αυτά οι περισσότεροι δυνατόν από τους πολίτες. Η απόφαση του δικαστηρίου που επιδίκαζε την κληρονομιά είχε ισχύ «δεδικασμένου» αυστηρά και μόνο μεταξύ των προσώπων που ήταν διάδικοι στη δίκη όπου αυτή εκδόθηκε. Κάθε τρίτος που δεν πήρε μέρος σε αυτή τη δίκη, είχε δικαίωμα να υποβάλει αγωγή αμφισβήτησης. Το δικαίωμα για τη διεκδίκηση της κληρονομιάς και την έγερση των σχετικών αγωγών και ενδίκων βοηθημάτων ασκούνταν χωρίς χρονικό περιορισμό, ήταν δηλαδή απαράγραπτο. Αν όμως η διεκδίκηση στρεφόταν κατά του κληρονόμου του «επιδικασαμένου τον κλήρον» τότε

[228] Ισαίου 6, παρ. 3
[229] Ισαίου 3, παρ. 44
[230] Ισαίου 6, παρ. 12
[231] Ισαίου 4, παρ. 11

η αμφισβήτηση έπρεπε να εγερθεί μέσα σε πέντε χρόνια, αλλιώς παραγραφόταν[232]. Στον «Περί του Πύρρου κλήρου» λόγο αναφέρεται βάσει νόμου η αγωγή περί κληρονομιάς πρέπει να υποβάλλεται εντός πέντε ετών μετά το θάνατο του κληρονόμου[233].

[232] Λιακόπουλου, ο.π. σελ. 224-229
[233] The law of Athens, p. 158-162

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ανακεφαλαιώνοντας, στην παρούσα εργασία αναφερθήκαμε στους 12 λόγους του Ισαίου, παρουσιάσαμε εν περιλήψει τις υποθέσεις και κατόπιν τα στοιχεία του αττικού κληρονομικού δικαίου. Συμπληρωματικά, αξίζει να αναφέρουμε πως υπήρχε στο Αττικό Δίκαιο ο θεσμός Κωδικέλλων, δηλαδή η δυνατότητα να γράφουν σε ιδιαίτερα πινακίδια περιουσία την οποία ήθελαν να αποδώσουν σε κάποιον, εφόσον λ.χ. δεν μπορούσαν, όπως ο Κλεώνυμος, να ανακαλέσουν τη διαθήκη τους.

Εν συγκρίσει με τη σημερινή εποχή, εντύπωση προκαλεί το ότι υπάρχουν αρκετές ομοιότητες ανάμεσα στον 4ο και 5ο αιών και στο σήμερα. Όπως και στην εποχή μας, έτσι και τότε διεξάγονταν δίκες με αντιδίκους, με χρήση μαρτύρων, με επιχειρήματα, με ψευδομαρτυρίες, με συμβιβασμούς ενίοτε, με δικαστές και με δικαστικές αποφάσεις.

Εύλογο είναι πως έχουν εξελιχθεί σήμερα και πως υπάρχουν αρκετές διαφορές με την τότε περίοδο, όμως παρόλα αυτά κάποια βασικά σημεία παρέμειναν κοινά: Όπως το ότι δυστυχώς, υπάρχουν και στη σημερινή εποχή άνθρωποι οι οποίοι όντας φιλάργυροι, διεκδικούν κληρονομιές που δεν τους ανήκουν.

Αναμφισβήτητα ο Ισαίος αποτέλεσε μεγάλη μορφή της εποχής του και οι λόγοι που κατέλειπε μελετώνται με ενδιαφέρον ακόμη και σήμερα, διότι είναι κείμενα απλά, ευχάριστα, σύντομα και γεμάτα ζωηρότητα. Κατά τη γνώμη μου, ο Ισαίος αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς εκ των Αττικών ρητόρων και λογογράφων.Ο Ισαίος συνοψίζοντας έδρασε ως ρήτορας ,ρητοροδιδάσκαλος και λογογράφος το πρώτο μισό του 4 ου πχ αιώνα και έγραψε λόγους για άλλους συμπολίτες του.

Όλοι οι λόγοι του στρέφονται γύρω από θέματα κληρονομικής φύσης και είναι πολύτιμοι ως πηγές πληροφοριών για το Αττικό Κληρονομικό Δίκαιο, το δίκαιο δηλαδή της Αθήνας κατά τους κλασικούς χρόνους ($4^{ος}$ – $5^{ος}$ π.Χ. αιώνας).

Τα έργα του Ισαίου και γενικά τα έργα των λογογράφων και δικανικών ρητόρων μας μεταφέρουν κατευθείαν στο χώρο των δικαστηρίων και των αντιδικιών.

Για τους μελετητές του Αττικού Δικαίου, οι δικανικοί λόγοι των Αττικών ρητόρων αποτελούν το βασικότερο πηγαίο υλικό. Υπάρχει, βέβαια, η άποψη ότι οι δικανικοί λόγοι δεν αποτελούν πάντοτε ασφαλείς πηγές για τους επιζητούντες να αποκαταστήσουν το Αττικό Δίκαιο, διότι τα χειρόγραφα που περιείχαν τους λόγους των ρητόρων πέρασαν από τα χέρια πολλών αντιγραφέων μέχρις ότου φθάσουν σε εμάς. Πολλοί από τους τελευταίους αυτούς, είχαν τη συνήθεια να προσθέτουν ή να αφαιρούν κάποιες λέξεις. Έτσι, πολλοί θεωρούν πως δεν μπορούμε σήμερα να γνωρίζουμε με ακρίβεια εάν κάποιο νομοθετικό κείμενο που, λ.χ. περιέχεται σ' ένα λόγο του Ισαίου, αποτελεί πραγματικά διάταξη του Αττικού δικαίου ή απλώς χωρίο που οφείλεται στην φαντασία κάποιου μελετητή.

Μία ομάδα μελετητών δέχεται πολλές φορές με αρκετούς διασταγμούς ως γνήσιους τους «νόμους» που περιέχονται στους αττικούς ρήτορες.

Παρόλα αυτά, οι δικανικοί λόγοι των Αττικών ρητόρων εξακολουθούν να αποτελούν σημαντική πηγή για τους μελετητές του Αττικού Δικαίου!

Όσον αφορά τον Ισαίο, εγώ προσωπικά πιστεύω πως όποιος μελετήσει του 12 Λόγους του, θα τους βρει τρομερά ενδιαφέροντες και σίγουρα θα τον συνεπάρουν με την απλότητα και τη ζωηρότητά τους!

ΠΗΓΕΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ισαίου λόγοι, Α, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Μ.Γ.Μιχαηλίδου-Νουαρού, εκδ. Ζαχαρόπουλου, 1939, Αθήναι

- Παν. Δημάκη,Αττικό δίκαιο, το οικογενειακό δίκαιο της Αθήνας κατά τους κλασσικούς χρόνους, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1986

- Λιακόπουλου Ιωάννη. Η νομοθεσία της αρχαίας αθηναϊκής πολιτείας, εκδόσεις Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 1999

- A.R.W. Harrison ,The law of Athens, the family and property Oxford, Clarendon Press, 1968

- Τρωϊάνος Σ.- Βελισσαρόπουλου-Καρακώστα Ι. , Ιστορία Δικαίου, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, Κομοτηνή, 1993

- Ισαίου Λόγοι, Αττικόν Δίκαιον, Μ. Λιβαδά, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα, 1986

- Douglas M. Mac Dowell, Το Δίκαιο στην Αθήνα των κλασσικών χρόνων, εκδόσεις Ν. Παπαδήμα, Αθήνα, 1986

-Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ηλίου ,τόμος 9,σελ.993

-Συμβολές 1 , Πάντειον Πανεπιστήμιον ,Αθήνα, 1992

-Ισαίου Λόγοι, μετάφραση Παν.Δ.Δημάκη , εκδ.Πάπυρος,Αθήνα,1960

-Biscardi A., Αρχαίο Ελληνικό Δίκαιο,εκδ.Δημ.Ν.Παπαδήμα,Αθήνα,1991

-Π Σ Φωτιάδου,Αττικό Δίκαιο ερμηνευτικά και διορθωτικά εις Ισαίον

-Π.Σ.Φωτιάδου, Ισαίος

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΙΣΑΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΜΕΝΕΚΛΕΟΥΣ

Ἡγούμην μέν, ὦ ἄνδρες, εἴ τις καὶ ἄλλος ἐποιήθη ὑπό τινος κατὰ τοὺς νόμους, καὶ ἐγὼ ποιηθῆναι, καὶ οὐκ ἄν ποτε εἰπεῖν οὐδένα τολμῆσαι ὡς ἐποιήσατό με Μενεκλῆς παρανοῶν ἢ γυναικὶ πιθόμενος: ἐπειδὴ δὲ ὁ θεῖος οὐκ ὀρθῶς βουλευόμενος, ὡς ἐγώ φημι, πειρᾶται ἐξ ἅπαντος τρόπου τὸν ἀδελφὸν τὸν αὑτοῦ ἄπαιδα τεθνεῶτα καταστῆσαι, οὔτε τοὺς θεοὺς τοὺς πατρῴους οὔθ' ὑμῶν αἰσχυνόμενος οὐδένα, ἐμοὶ ἀνάγκη ἐστὶ πολλὴ βοηθεῖν τῷ τε πατρὶ τῷ ποιησαμένῳ με καὶ ἐμαυτῷ.

Διδάξω οὖν ὑμᾶς ἐξ ἀρχῆς ὡς προσηκόντως τε καὶ κατὰ τοὺς νόμους ἐγένετο ἡ ποίησις καὶ οὐκ ἔστιν ἐπίδικος ὁ κλῆρος ὁ Μενεκλέους, ὄντος ἐμοῦ υἱοῦ ἐκείνου, ἀλλ' ὁ μάρτυς διεμαρτύρησε τἀληθῆ. Δέομαι δ' ὑμῶν ἁπάντων καὶ ἀντιβολῶ καὶ ἱκετεύω μετ' εὐνοίας ἀποδέχεσθαί μου τοὺς λόγους.

Ἐπώνυμος γὰρ ὁ Ἀχαρνεύς, ὁ πατὴρ ὁ ἡμέτερος, ὦ ἄνδρες, φίλος ἦν καὶ ἐπιτήδειος Μενεκλεῖ καὶ ἐχρῆτο οἰκείως: ἦμεν δὲ αὐτῷ παῖδες τέτταρες ἡμεῖς, δύο μὲν υἱεῖς, δύο δὲ θυγατέρες. Τελευτήσαντος δὲ τοῦ πατρός, ἐκδίδομεν ἡμεῖς τὴν πρεσβυτέραν ἀδελφήν, ἐπειδὴ εἶχεν ὥραν, Λευκολόφῳ, προῖκα ἐπιδόντες εἴκοσι μνᾶς.

Καὶ ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου τετάρτῳ ἔτει ἢ πέμπτῳ ὕστερον ἥ τε ἀδελφὴ ἡμῖν ἡ νεωτέρα σχεδὸν ἡλικίαν εἶχεν ἀνδρὶ συνοικεῖν, καὶ τῷ Μενεκλεῖ ἡ γυνὴ τελευτᾷ ἣν εἶχε πρότερον. Ἐπειδὴ οὖν ἐκείνῃ τὰ νομιζόμενα ἐποίησεν ὁ Μενεκλῆς, ᾔτει τὴν ἀδελφὴν ἡμᾶς, ὑπομιμνήσκων τήν τε φιλίαν τὴν τοῦ πατρὸς καὶ ἑαυτοῦ, καὶ ὡς πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ἦν διακείμενος: καὶ ἡμεῖς εἰδότες ὅτι καὶ ὁ πατὴρ οὐδενὶ ἂν ἔδωκεν ἥδιον ἢ ἐκείνῳ, δίδομεν αὐτῷ, οὐκ ἄπροικον, ὡς οὗτος λέγει ἑκάστοτε, ἀλλὰ τὴν ἴσην προῖκα ἐπιδόντες ἥνπερ καὶ τῇ πρεσβυτέρᾳ ἀδελφῇ ἐπέδομεν: καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τούτου, πρότερον ὄντες αὐτοῦ φίλοι, κατέστημεν οἰκεῖοι. Καὶ ὡς ἔλαβεν εἴκοσι μνᾶς ὁ Μενεκλῆς ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ προῖκα, τὴν μαρτυρίαν ταύτην πρῶτον βούλομαι παρασχέσθαι.

<Μαρτυρία> Ἐκδόντες τοίνυν τὰς ἀδελφάς, ὦ ἄνδρες, καὶ ὄντες αὐτοὶ ἐν ἡλικίᾳ, ἐπὶ τὸ στρατεύεσθαι ἐτραπόμεθα καὶ ἀπεδημήσαμεν μετὰ Ἰφικράτους εἰς Θράκην: ἐκεῖ δὲ δόξαντές του εἶναι ἄξιοι περιποιησάμενοί τι κατεπλεύσαμεν δεῦρο καὶ καταλαμβάνομεν τῇ πρεσβυτέρᾳ ἀδελφῇ ὄντα δύο παιδία, τὴν δὲ νεωτέραν, ἣν εἶχε Μενεκλῆς, ἄπαιδα.

Καὶ ἐκεῖνος δευτέρῳ μηνὶ ἢ τρίτῳ, πολλὰ ἐπαινέσας τὴν ἀδελφήν, λόγους ἐποιεῖτο πρὸς ἡμᾶς καὶ ἔφη τήν τε ἡλικίαν ὑφορᾶσθαι τὴν ἑαυτοῦ καὶ τὴν ἀπαιδίαν: οὔκουν ἔφη δεῖν ἐκείνην τῆς χρηστότητος τῆς ἑαυτῆς τοῦτο ἀπολαῦσαι, ἄπαιδα καταστῆναι ἐγκαταγηράσασαν αὐτῷ: ἱκανὸς γὰρ ἔφη αὐτὸς ἀτυχῶν εἶναι.

Ἐδεῖτο οὖν ἡμῶν δοῦναι χάριν ταύτην αὐτῷ, ἐκδοῦναι ἄλλῳ αὐτὴν μετὰ τῆς γνώμης τῆς ἑαυτοῦ. Καὶ ἡμεῖς ἐκελεύομεν αὐτὸν πείθειν αὐτὴν περὶ τούτων: ὅ τι γὰρ ἐκείνη πεισθῇ, τοῦτ' ἔφαμεν ποιήσειν.

Κἀκείνη τὸ μὲν πρῶτον οὐδ' ἠνέσχετ' αὐτοῦ λέγοντος, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου πολλὰς ἐπείσθη: καὶ οὕτως ἐκδίδομεν αὐτὴν Ἠλείῳ Σφηττίῳ, καὶ ὁ Μενεκλῆς τήν τε προῖκα ἐπιδίδωσιν αὐτῷ, μετασχὼν τοῦ οἴκου τῆς μισθώσεως τῶν παίδων τῶν Νικίου, καὶ τὰ ἱμάτια, ἃ ἦλθεν ἔχουσα παρ' ἐκεῖνον, καὶ τὰ χρυσίδια, ἃ ἦν, δίδωσιν αὐτῇ.

Μετὰ δὲ ταῦτα χρόνου διαγενομένου ἐσκόπει ὁ Μενεκλῆς ὅπως μὴ ἔσοιτο ἄπαις, ἀλλ' ἔσοιτο αὐτῷ ὅστις ζῶντά τε γηροτροφήσοι καὶ τελευτήσαντα θάψοι αὐτὸν καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον τὰ νομιζόμενα αὐτῷ ποιήσοι. Τούτῳ μὲν οὖν ἑώρα ἕνα μόνον ὑὸν ὄντα, ὥστε ἐδόκει αὐτῷ αἰσχρὸν εἶναι ἄπαιδα τοῦτον καθιστάντα ἀρρένων παίδων αὐτῷ κελεύειν δοῦναι τοῦτον εἰσποιήσασθαι.

Ηὕρισκεν οὖν οὐδέν' ἄλλον οἰκειότερον ὄνθ' ἡμῶν ἑαυτῷ. Λόγους οὖν πρὸς ἡμᾶς ἐποιεῖτο καὶ ἔφη δοκεῖν αὐτῷ καλῶς ἔχειν, ἐπειδὴ οὕτως αὐτῷ ἡ τύχη συνέβη ὥστε ἐκ τῆς ἀδελφῆς τῆς ἡμετέρας παῖδας αὐτῷ μὴ γενέσθαι, ἐκ ταύτης τῆς οἰκίας ὑὸν αὐτῷ ποιήσασθαι, ὅθεν καὶ φύσει παῖδας ἐβουλήθη ἂν αὐτῷ γενέσθαι: "Ὑμῶν οὖν", ἔφη, "βούλομαι τὸν ἕτερον ποιήσασθαι, ὁποτέρῳ ὑμῶν καλῶς ἔχει."

Καὶ ὁ ἀδελφὸς ὁ ἐμὸς ἀκούσας ταῦτα, ἐπήνεσέ τε τοὺς λόγους αὐτοῦ καὶ εἶπεν ὅτι δέοιτο ἥ τε ἡλικία καὶ ἡ παροῦσα ἐρημία ἐκείνου τοῦ θεραπεύσοντος αὐτὸν καὶ ἐπιδημήσοντος: "Ἐμοὶ μὲν οὖν", ἔφη, "συμβαίνει ἀποδημία, ὡς σὺ οἶσθα: ὁ δὲ ἀδελφὸς οὑτοσί", ἐμὲ λέγων, "τῶν τε σῶν ἐπιμελήσεται καὶ τῶν ἐμῶν, ἐὰν βούλῃ τοῦτον ποιήσασθαι." Καὶ ὁ Μενεκλῆς καλῶς ἔφη αὐτὸν λέγειν καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τούτου ποιεῖταί με.

Ὡς οὖν κατὰ τοὺς νόμους ἐγένετο ἡ ποίησις, τοῦτο ὑμᾶς βούλομαι διδάξαι. Καί μοι τὸν νόμον αὐτὸν ἀνάγνωθι, ὃς κελεύει τὰ ἑαυτοῦ ἐξεῖναι διαθέσθαι ὅπως ἂν ἐθέλῃ, ἐὰν μὴ παῖδες ἄρρενες ὦσι γνήσιοι. Ὁ γὰρ νομοθέτης, ὦ ἄνδρες, διὰ τοῦτο τὸν νόμον ἔθηκεν οὕτως, ὁρῶν μόνην ταύτην καταφυγὴν οὖσαν τῆς ἐρημίας καὶ παραψυχὴν τοῦ βίου τοῖς ἄπαισι τῶν ἀνθρώπων, τὸ ἐξεῖναι ποιήσασθαι ὅντινα ἂν βούλωνται.

Διδόντων οὖν τῶν νόμων αὐτῷ ποιεῖσθαι διὰ τὸ εἶναι ἄπαιδα, ἐμὲ ποιεῖται, οὐκ ἐν διαθήκαις, ὦ ἄνδρες, γράψας, μέλλων ἀποθνῄσκειν, ὥσπερ ἄλλοι τινὲς τῶν πολιτῶν, οὐδ' ἀσθενῶν: ἀλλ' ὑγιαίνων, εὖ φρονῶν, εὖ νοῶν ποιησάμενος εἰσάγει με εἰς τοὺς φράτερας παρόντων τούτων, καὶ εἰς τοὺς δημότας με ἐγγράφει καὶ εἰς τοὺς ὀργεῶνας.

Καὶ τότε μὲν οὐδὲν ἀντέλεγον αὐτῷ οὗτοι ὡς οὐκ εὖ φρονοῦντι: καίτοι πολὺ κάλλιον ἦν ζῶντα πείθειν ἐκεῖνον, εἴ τι βούλοιντο, μᾶλλον ἢ τελευτήσαντα ὑβρίζειν καὶ ἐξερημοῦν αὐτοῦ τὸν οἶκον. Ἐπεβίω γὰρ ἐκεῖνος μετὰ τὴν ποίησιν οὐκ ἐνιαυτὸν ἕνα ἢ δύο, ἀλλὰ τρία καὶ εἴκοσιν ἔτη: καὶ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, τοσούτῳ ὄντι, οὐδὲν ἐκεῖνος μετέγνω τῶν πεπραγμένων ἑαυτῷ, διὰ τὸ παρὰ πάντων ὁμολογεῖσθαι ὅτι ἦν ὀρθῶς βεβουλευμένος.

Καὶ ὡς ἀληθῆ λέγω ταῦτα, τῆς μὲν ποιήσεως ὑμῖν τοὺς φράτερας καὶ τοὺς ὀργεῶνας καὶ τοὺς δημότας παρέξομαι μάρτυρας, ὡς δ' ἐξῆν ποιήσασθαι, τὸν νόμον αὐτὸν ὑμῖν ἀναγνώσεται, καθ' ὃν ἡ ποίησις ἐγένετο. Καί μοι τὰς μαρτυρίας ἀνάγνωθι ταύτας καὶ τὸν νόμον.

<Μαρτυρίαι. Νόμος> Ὡς μὲν τοίνυν ἐξῆν τῷ Μενεκλεῖ ποιήσασθαι ὑὸν αὐτῷ ὁντινα ἐβούλετο, ὁ νόμος αὐτὸς ὑμῖν δηλοῖ: ὡς δὲ ἐποιήσατο, οἵ τε φράτερες καὶ οἱ δημόται καὶ οἱ ὀργεῶνες ὑμῖν μεμαρτυρήκασιν: ὥστε περιφανῶς ἀποδέδεικται ἡμῖν, ὦ ἄνδρες, ὁ μάρτυς τἀληθῆ διαμεμαρτυρηκώς, καὶ οὗτοι πρός γε τὴν ποίησιν αὐτὴν λόγον οὐδ' ὁντινοῦν δύναιντ' ἂν ἀντειπεῖν.

Πραχθέντων δὲ τούτων, ἐσκόπει ὁ Μενεκλῆς γυναῖκά μοι καὶ ἔφη με χρῆναι γῆμαι: καὶ ἐγὼ λαμβάνω τὴν τοῦ Φιλωνίδου θυγατέρα. Κἀκεῖνός τε τὴν πρόνοιαν εἶχεν ὑπερ εἰκός ἐστι πατέρα περὶ υἱέος ἔχειν, καὶ ἐγὼ τὸν αὐτὸν τρόπον ὥσπερ γόνῳ ὄντα

πατέρα ἐμαυτοῦ ἐθεράπευόν τε καὶ ἠσχυνόμην, καὶ ἐγὼ καὶ ἡ γυνὴ ἡ ἐμή, ὥστ' ἐκεῖνον πρὸς τοὺς δημότας ἐπαινεῖν ἅπαντας.

Ὅτι δὲ οὐ παρανοῶν οὐδὲ γυναικὶ πιθόμενος ὁ Μενεκλῆς ἐποιήσατο, ἀλλ' εὖ φρονῶν, ἐνθένδε ἐστὶν ὑμῖν ῥᾴδιον ἐπιγνῶναι. Πρῶτον μὲν γὰρ ἡ ἀδελφή, περὶ ἧς οὗτος τὸν πλεῖστον τοῦ λόγου πεποίηται, ὡς ἐκείνῃ πεισθεὶς ἐμὲ ἐποιήσατο, πολλῷ πρότερον ἦν ἐκδεδομένη πρὶν ἢ τὴν ποίησιν γενέσθαι, ὥστ' εἴ γ' ἐκείνῃ πεισθεὶς τὸν υἱὸν ἐποιεῖτο, τῶν ἐκείνης παίδων τὸν ἕτερον ἐποιήσατ' ἄν: δύο γάρ εἰσιν αὐτῇ.

Ἀλλ', ὦ ἄνδρες, οὐχ ὑπ' ἐκείνης πεισθεὶς ἐμὲ ἐποιήσατο υἱόν, ἀλλὰ μάλιστα μὲν ὑπὸ τῆς ἐρημίας ἐπείσθη, δεύτερον δὲ διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας καὶ διὰ τὴν εὔνοιαν τὴν ὑπάρχουσαν πρὸς τὸν πατέρα τὸν ἐμόν, τρίτον δὲ διὰ τὸ μὴ εἶναι συγγενῆ μηδέν' ἄλλον αὐτῷ, ὁπόθεν ἂν ἐποιήσατο υἱόν. Ταῦτα τηνικαῦτα ἐνῆγεν ἐμὲ ποιήσασθαι: ὥστε οὐ παραφρονῶν φαίνεται οὐδὲ τῇ γυναικὶ πεισθείς, εἰ μὴ ἄρα τὴν ἐρημίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀπαιδίαν οὗτος βούλεται τὸ ὄνομα τοῦτο προσαγορεύειν.

Ἡδέως δ' ἄν μοι δοκῶ τούτου πυθέσθαι τοῦ φάσκοντος εὖ φρονεῖν, τίνα ποιήσασθαι ἐχρῆν ἀπὸ τῶν συγγενῶν; Πότερα τὸν υἱὸν τὸν τούτου; Ἀλλ' οὐκ ἂν αὐτῷ ἔδωκεν, ἄπαιδα αὑτὸν καθιστάς: οὐχ οὕτως οὗτός ἐστι φιλοχρήματος. Ἀλλὰ τὸν τῆς ἀδελφῆς ἢ τὸν τῆς ἀνεψιᾶς ἢ τὸν τοῦ ἀνεψιοῦ; Ἀλλὰ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἐγένετο αὐτῷ οὐδεὶς τούτων τῶν συγγενῶν.

Οὐκοῦν ἐξ ἀνάγκης ἦν αὐτῷ ἄλλον τινὰ ποιήσασθαι μᾶλλον ἢ ἄπαιδα καταγηρᾶν, ὥσπερ οὗτος ἀξιοῖ νυνὶ αὐτόν.

Ἐγὼ τοίνυν πάντας ἀνθρώπους ἂν οἶμαι ὁμολογῆσαι ὑμᾶς ὡς οὐκ ἂν ποιησάμενος ἄλλον οἰκειότερον ἐμοῦ ἐποιήσατ' ἄν. Δειξάτω γὰρ οὗτος ὑμῖν. Ἀλλ' οὐκ ἄν ποτε δύναιτο: ἦν γὰρ οὐδεὶς ἄλλος συγγενὴς αὐτῷ πλὴν τούτων.

Ἀλλὰ νῦν οὗτος ἐπιτιμῶν αὐτῷ φαίνεται οὐχ ὅτι τὸν υἱὸν οὐκ ἐποιήσατο τὸν αὑτοῦ, ἀλλ' ὅτι τὸ παράπαν ἐποιήσατο καὶ οὐκ ἐτελεύτησεν ἄπαις: τοῦτ' ἔστιν ὃ ἐπιτιμᾷ, ἐπίφθονον πρᾶγμα καὶ οὐ δίκαιον ποιῶν: ὄντων γὰρ αὐτῷ παίδων ἐκείνῳ ὄντι ἄπαιδι καὶ ἀτυχοῦντι φαίνεται ἐπιτιμῶν.

Καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις ἅπασιν ἀνθρώποις καὶ Ἕλλησι καὶ βαρβάροις δοκεῖ καλῶς οὗτος ὁ νόμος κεῖσθαι, ὁ περὶ τῆς ποιήσεως, καὶ διὰ τοῦτο χρῶνται πάντες αὐτῷ: ὁ δὲ θεῖος οὑτοσὶ οὐκ αἰσχύνεται τὸν αὑτοῦ ἀδελφὸν ταύτης τῆς ἐξουσίας ἀποστερῶν νῦν, τοῦ ποιήσασθαι, ἧς οὐδὲ τοῖς οὐδὲν γένει προσήκουσιν οὐδεὶς πώποτε ἐφθόνησεν.

Οἶμαι δὲ κἂν τοῦτον, εἴ τις ἐρωτήσειεν αὐτὸν τί δή ποτ' ἂν ἐποίησεν εἰς τὴν αὐτὴν τύχην ἐκείνῳ καταστάς, οὐκ ἄλλ' οὐδὲν εἰπεῖν ἢ ὅτι ἐποιήσατ' ἂν ὅστις αὐτὸν ἔμελλε ζῶντά τε θεραπεύσειν καὶ τελευτήσαντα θάψειν: καὶ δῆλον ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν τοῦτον νόμον ἡ ποίησις ἐγένετ' ἄν, καθ' ὃν περ ἡ ἐμή. Εἶτα αὐτὸς μὲν εἰ ἦν ἄπαις, ἐποιήσατ' ἄν: τὸν δὲ Μενεκλέα ποιήσαντα ταὐτὰ τούτῳ παραφρονεῖν φησι καὶ γυναικὶ πιθόμενον ποιήσασθαι.

Πῶς οὖν οὐ σχέτλια λέγων φαίνεται; Ἐγὼ γὰρ οἶμαι πολλῷ μᾶλλον τοῦτον παραφρονεῖν τῷ τε λόγῳ τούτῳ ᾧ νυνὶ λέγει καὶ οἷς ποιεῖ. Τοῖς τε γὰρ νόμοις καὶ τοῖς δικαίοις καὶ οἷς αὐτὸς ἐποίησεν ἂν τἀναντία λέγων φαίνεται καὶ οὐκ αἰσχύνεται αὐτῷ τὸν νόμον τὸν περὶ τῆς ποιήσεως ποιῶν κύριον, τῷ δὲ ἀδελφῷ τὸν αὐτὸν τοῦτον τῶν ἄκυρον ποιῆσαι.

Εἶτα νῦν διὰ τί διαφερόμενος ζητεῖ οὗτος τὸν ἀδελφὸν τὸν ἑαυτοῦ ἄπαιδα καταστῆσαι, ἄξιόν ἐστιν, ὦ ἄνδρες, ἀκοῦσαι. Εἰ μὲν γὰρ περὶ τοῦ ὀνόματός μοι

διαφέρεται, καὶ ἀναίνεται εἰ ἐγὼ ἔσομαι ὑὸς Μενεκλέους, πῶς οὐ φθονερός ἐστιν; Εἰ δὲ περὶ χρημάτων ἐστὶν ὁ λόγος αὐτῷ, ἐπιδειξάτω ὑμῖν ὁποῖον χωρίον ἢ συνοικίαν ἢ οἰκίαν κατέλιπεν ἐκεῖνος, ἃ ἐγὼ ἔχω νυνί. Εἰ δὲ μηδὲν τούτων κατέλιπεν, ἃ δ' ἦν αὐτῷ ὑπόλοιπα, ἐπειδὴ τῷ ὀρφανῷ τὸ ἀργύριον ἀπέδωκεν, οὗτος ἔλαβε ζῶντος ἐκείνου ἔτι, πῶς οὐ περιφανῶς ἐξελέγχεται ἀναιδὴς ὤν; Ὡς δὲ ἔχει, ἐγὼ ἐπιδείξω. Ἐπειδὴ γὰρ ἔδει τῷ ὀρφανῷ τὰ χρήματα ἀποδιδόναι, ὁ δ' οὐκ εἶχεν ὁπόθεν ἀποδῷ, τόκοι δὲ πολλοῦ χρόνου συνερρυηκότες ἦσαν αὐτῷ, τὸ χωρίον ἐπώλει. Καὶ οὗτος καιροῦ λαβόμενος καὶ βουλόμενος αὐτῷ ἐπηρεάζειν, ὅτι ἐμὲ ἐποιήσατο, διεκώλυε τὸ χωρίον πραθῆναι, ἵνα κατοκώχιμον γένηται καὶ ἀναγκασθῇ τῷ ὀρφανῷ ἀποστῆναι. Ἡμφεσβήτει οὖν αὐτῷ μέρους τινὸς τοῦ χωρίου, πρότερον οὐδεπώποτε ἀμφισβητήσας, καὶ ἀπηγόρευε τοῖς ὠνουμένοις μὴ ὠνεῖσθαι.

Κἀκεῖνος ἠγανάκτει, οἶμαι, καὶ ἠναγκάζετο ὑπολείπεσθαι οὗ ἠμφεσβήτησεν οὗτος. Τὸ δὲ ἄλλο ἀποδίδοται Φιλίππῳ τῷ Πιθεῖ ἑβδομήκοντα μνῶν καὶ οὕτω διαλύει τὸν ὀρφανόν, ἑπτὰ μνᾶς καὶ τάλαντον ἀποδοὺς ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου: τούτῳ δὲ λαγχάνει δίκην τῆς ἀπορρήσεως. Λόγων δὲ πολλῶν γενομένων καὶ ἔχθρας πολλῆς ἔδοξεν ἡμῖν χρῆναι, ἵνα μή ποτε εἴπῃ τις ἐμὲ φιλοχρηματεῖν καὶ ἐχθροὺς ἀδελφοὺς ὄντας αὐτοὺς καθιστάναι, ἐπιτρέψαι τῷ τε κηδεστῇ τῷ τούτου καὶ τοῖς φίλοις διαιτῆσαι.

Ἐκεῖνοι δ' εἶπον ἡμῖν, εἰ μὲν ἐπιτρέποιμεν αὐτοῖς ὥστε τὰ δίκαια διαγνῶναι, οὐκ ἂν ἔφασαν διαιτῆσαι: οὐδὲν γὰρ δεῖσθαι ἀπεχθέσθαι οὐδετέροις ἡμῶν: εἰ δ' ἐάσομεν αὐτοὺς γνῶναι τὰ συμφέροντα πᾶσιν, ἔφασαν διαιτήσειν. Καὶ ἡμεῖς, ἵνα δὴ πραγμάτων ἀπαλλαγῶμεν, ὥς γε δὴ ᾠόμεθα, οὕτως ἐπιτρέπομεν. Καὶ ἐκεῖνοι ὀμόσαντες ἡμῖν πρὸς τῷ βωμῷ τῷ τῆς Ἀφροδίτης Κεφαλῆσιν τὰ συμφέροντα γνώσεσθαι, διήτησαν ἡμᾶς ἀποστῆναι ὧν οὗτος ἠμφεσβήτησε καὶ δοῦναι δωρεάν: οὐ γὰρ ἔφασαν εἶναι ἄλλην ἀπαλλαγὴν οὐδεμίαν, εἰ μὴ μεταλήψονται οὗτοι τῶν ἐκείνου.

Ἐκ δὲ τοῦ λοιποῦ χρόνου ἔγνωσαν ἡμᾶς εὖ ποιεῖν ἀλλήλους καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ, καὶ ταῦτα ὀμόσαι ἠνάγκασαν ἡμᾶς ἀμφοτέρους πρὸς τῷ βωμῷ ἢ μὴν ποιήσειν: καὶ ἡμεῖς ὠμόσαμεν εὖ ποιήσειν ἀλλήλους ἐκ τοῦ ἐπιλοίπου χρόνου, κατὰ δύναμιν εἶναι, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ.

Καὶ ὡς ὅ τε ὅρκος ἐγένετο καὶ ἔχουσιν οὗτοι ἃ ἐγνώσθη αὐτοῖς ὑπὸ τῶν οἰκείων τῶν τούτου, εἶτα νυνὶ ταυτὶ τὰ ἀγαθὰ ποιοῦσιν ἡμᾶς, τὸν μὲν τεθνεῶτα ἄπαιδα βουλόμενοι καταστῆσαι, ἐμὲ δ' ἐκβάλλειν ὑβρίσαντες ἐκ τοῦ οἴκου, τοὺς γνόντας αὐτοὺς ὑμῖν παρέξομαι μάρτυρας, ἐὰν ἐθέλωσιν ἀναβαίνειν εἰσὶ γὰρ τούτων οἰκεῖοι εἰ δὲ μή, τοὺς παραγενομένους.

Καί μοι τὰς μαρτυρίας ἀνάγνωθι ταυτασί: σὺ δ' ἐπίλαβε τὸ ὕδωρ.

<Μαρτυρίαι> Λαβὲ δή μοι τὰς μαρτυρίας ἐκείνας, ὡς τό τε χωρίον ἑβδομήκοντα μνῶν ἐπράθη καὶ ὡς ἀπέλαβεν ὁ ὀρφανὸς ἑπτὰ καὶ ἑξήκοντα μνᾶς πραθέντος τοῦ χωρίου.

<Μαρτυρίαι> Ὁ θεῖος τοίνυν οὑτοσί, ὦ ἄνδρες, κεκληρονομηκὼς τῶν ἐκείνου ἔργῳ καὶ οὐ λόγῳ ὥσπερ ἐγώ, καὶ ἔχων ἐμοῦ πολλῷ πλείω: ἐγὼ μὲν γὰρ τὰς τριακοσίας δραχμὰς ἔλαβον τὰς περιλειφθείσας ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου, καὶ οἰκίδιον ὅ ἐστιν οὐκ ἄξιον τριῶν μνῶν: οὗτος δὲ πλέον ἢ δέκα μνῶν χωρίον ἔχων, εἶτα προσέτι νῦν ἥκει τὸν οἶκον αὐτοῦ ἐξερημώσων.

Καὶ ἐγὼ μὲν ὁ ποιητὸς ἐκεῖνόν τε ζῶντα ἐθεράπευον καὶ αὐτὸς καὶ ἡ ἐμὴ γυνή, θυγάτηρ οὖσα τουτουὶ Φιλωνίδου, καὶ τῷ ἐμῷ παιδίῳ ἐθέμην τὸ ὄνομα τὸ ἐκείνου, ἵνα μὴ ἀνώνυμος ὁ οἶκος αὐτοῦ γένηται, καὶ τελευτήσαντα ἔθαψα ἀξίως ἐκείνου τε καὶ ἐμαυτοῦ καὶ ἐπίθημα καλὸν ἐπέθηκα καὶ τὰ τρίτα καὶ τὰ ἔνατα καὶ τἆλλα πάντα ἐποίησα τὰ περὶ τὴν ταφὴν ὡς οἷόν τε κάλλιστα, ὥστε τοὺς δημότας ἐπαινεῖν ἅπαντας.

Οὗτος δὲ ὁ συγγενής, ὁ ἐπιτιμῶν αὐτῷ ὅτι ὑὸν ἐποιήσατο, ζῶντος μὲν τὸ χωρίον τὸ περιλειφθὲν αὐτῷ περιείλετο, τελευτήσαντα δ' αὐτὸν ἄπαιδα καὶ ἀνώνυμον βούλεται καταστῆσαι. Τοιοῦτός ἐστιν οὗτος. Καὶ ὡς ἔθαψά τε ἐγὼ αὐτὸν καὶ τὰ τρίτα καὶ τὰ ἔνατα ἐποίησα καὶ τἆλλα τὰ περὶ τὴν ταφήν, τὰς μαρτυρίας ὑμῖν τῶν εἰδότων ἀναγνώσεται.

<Μαρτυρίαι> Ὅτι τοίνυν ὁ Μενεκλῆς, ὦ ἄνδρες, ἐποιήσατό με οὐ παρανοῶν οὐδὲ γυναικὶ πιθόμενος, βούλομαι ὑμῖν καὶ αὐτοὺς τούτους μάρτυρας παρασχέσθαι, καὶ ἐμοὶ μαρτυροῦντας ἔργῳ καὶ οὐ λόγῳ, ἐξ ὧν ἔπραξαν αὐτοί, ὅτι ἐγὼ τἀληθῆ λέγω. Τὰς γὰρ διαλύσεις φαίνονται πρὸς ἐμὲ ποιησάμενοι ἀμφότεροι οὗτοι καὶ οὐ πρὸς τὸν Μενεκλέα, καὶ ὀμόσαντες ὅρκους ἐμοὶ καὶ ἐγὼ τούτοις. Καίτοι εἴ γε μὴ κατὰ τοὺς νόμους ἐγεγένητο ἡ ποίησις, μηδὲ κληρονόμος ἦν ἐγὼ τῶν Μενεκλέους ὑπ' αὐτῶν τούτων δεδοκιμασμένος, τί ἔδει αὐτοὺς ὀμνύναι ἐμοὶ ἢ παρ' ἐμοῦ λαμβάνειν ὅρκους; Οὐδὲν δήπου. Οὐκοῦν ὁπότε ἐποίησαν ταῦτα, φαίνονται αὐτοὶ οὗτοι ἐμοὶ μαρτυροῦντες ὅτι κατὰ τοὺς νόμους ἐποιήθην ἡ ποίησις καὶ δικαίως εἰμὶ κληρονόμος τῶν Μενεκλέους.

Ἐγὼ δ' οἶμαι καταφανὲς ὑμῖν ἅπασι τοῦτ' εἶναι, ὡς καὶ παρὰ τούτων αὐτῶν ὁμολογούμενόν ἐστιν ὅτι Μενεκλῆς οὐ παρεφρόνει, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον οὗτος νυνί, ὅς γε ποιησάμενος τῆς ἔχθρας διάλυσιν πρὸς ἡμᾶς καὶ ὀμόσας ὅρκους πάλιν νῦν ἥκει τὰ ὁμολογηθέντα καὶ ὁμοθέντα παραβάς, καὶ ἀφελέσθαι με ἀξιοῖ ταυτὶ τὰ λοιπά, οὕτως ὄντα μικρά.

Ἐγὼ δὲ εἰ μὴ πάνυ τὸ πρᾶγμα αἰσχρὸν εἶναι ἐνόμιζον καὶ ἐπονείδιστον, προδοῦναι τὸν πατέρα οὗ εἶναι ὠνομάσθην καὶ ὃς ἐποιήσατό με, ταχὺ ἂν ἀπέστην αὐτῷ τῶν ἐκείνου: ἔστι γὰρ ὑπόλοιπον οὐδὲ ἕν, ὡς καὶ ὑμᾶς οἶομαι αἰσθάνεσθαι.

Νυνὶ δὲ δεινὸν τὸ πρᾶγμα καὶ αἰσχρὸν εἶναι τῇδε νομίζω, εἰ ἡνίκα μὲν ὁ Μενεκλῆς εἶχέ τι, τότε μὲν ἔδωκα ἐμαυτὸν ὑὸν αὐτῷ ποιήσασθαι καὶ ἀπὸ τῆς οὐσίας τῆς ἐκείνου, πρὶν πραθῆναι τὸ χωρίον, ἐγυμνασιάρχουν ἐν τῷ δήμῳ καὶ ἐφιλοτιμήθην ὡς ὑὸς ὢν ἐκείνου, καὶ τὰς στρατείας, ὅσαι ἐγένοντο ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, ἐστράτευμαι ἐν τῇ φυλῇ τῇ ἐκείνου καὶ ἐν τῷ δήμῳ: ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος ἐτελεύτησεν, εἰ προδώσω καὶ ἐξερημώσας αὐτοῦ τὸν οἶκον ἀπιὼν οἰχήσομαι, πῶς οὐκ ἂν δεινὸν τὸ πρᾶγμα εἶναι καὶ καταγέλαστον δοκοίη καὶ τοῖς βουλομένοις περὶ ἐμοῦ βλασφημεῖν πολλὴν ἐξουσίαν παράσχοι; Καὶ οὐ μόνον ταῦτ' ἐστὶ τὰ ποιοῦντά με ἀγωνίζεσθαι τὸν ἀγῶνα οὗτον, ἀλλ' εἰ οὕτως φαῦλος ἄνθρωπος δοκῶ εἶναι καὶ μηδενὸς ἄξιος ὥστε ὑπὸ μὲν τοῦ φρονοῦντος μηδ' ὑφ' ἑνὸς ἂν ποιηθῆναι τῶν φίλων, ὑπὸ δὲ παραφρονοῦντος, ταῦτ' ἐστὶ τὰ λυποῦντά με. §

Ἐγὼ οὖν δέομαι ὑμῶν πάντων, ὦ ἄνδρες, καὶ ἀντιβολῶ καὶ ἱκετεύω ἐλεῆσαί με καὶ ποιῆσασθαι τοῦ μάρτυρος τουτουί. Ἀπέφηνα δ' ὑμῖν πρῶτον μὲν ποιηθέντα ἐμαυτὸν ὑπὸ τοῦ Μενεκλέους ὡς ἄν τις δικαιότατα ποιηθείη, καὶ οὐ λόγῳ οὐδὲ ἀθήκῃ τὴν ποίησιν γεγενημένην, ἀλλ' ἔργῳ: καὶ τούτων ὑμῖν τούς τε φράτερας καὶ

τοὺς δημότας καὶ τοὺς ὀργεῶνας παρεσχόμην μάρτυρας: καὶ ἐκεῖνον ἐπέδειξα τρία καὶ εἴκοσιν ἐπιβιόντα ἔτη. Εἶτα τοὺς νόμους ἐπέδειξα ὑμῖν τοῖς ἅπαισι τῶν ἀνθρώπων ἐξουσίαν διδόντας ὑεῖς ποιεῖσθαι. Καὶ ἔτι πρὸς τούτοις ζῶντά τε φαίνομαι θεραπεύων αὐτὸν καὶ τελευτήσαντα θάψας.

Οὗτος δὲ νυνὶ ἄκληρον μὲν ἐμὲ ποιεῖν τοῦ κλήρου τοῦ πατρῴου, εἴτε μείζων ἐστὶν οὗτος εἴτε ἐλάττων, ἄπαιδα δὲ τὸν τελευτήσαντα καὶ ἀνώνυμον βούλεται καταστῆσαι, ἵνα μήτε τὰ ἱερὰ τὰ πατρῷα ὑπὲρ ἐκείνου μηδεὶς τιμᾷ μήτ' ἐναγίζῃ αὐτῷ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν, ἀλλὰ ἀφαιρῆται τὰς τιμὰς τὰς ἐκείνου: ἃ προνοηθεὶς ὁ Μενεκλῆς, κύριος ὢν τῶν ἑαυτοῦ, ἐποιήσατο ὑὸν ἑαυτῷ, ἵνα τούτων ἁπάντων τυγχάνῃ. Μὴ οὖν, ὦ ἄνδρες, πεισθέντες ὑπὸ τούτων ἀφέλησθέ μου τὸ ὄνομα, τῆς κληρονομίας ὃ ἔτι μόνον λοιπὸν ἔσται, ἄκυρον δὲ τὴν ποίησιν αὐτοῦ καταστήσητε. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα εἰς ὑμᾶς ἀφῖκται καὶ ὑμεῖς κύριοι γεγόνατε, βοηθήσατε καὶ ἡμῖν καὶ ἐκείνῳ τῷ ἐν Ἅιδου ὄντι, καὶ μὴ περιίδητε πρὸς θεῶν καὶ δαιμόνων δέομαι ὑμῶν προπηλακισθέντα αὐτὸν ὑπὸ τούτων, ἀλλὰ μεμνημένοι τοῦ νόμου καὶ τοῦ ὅρκου ὃν ὀμωμόκατε καὶ τῶν εἰρημένων ὑπὲρ τοῦ πράγματος, τὰ δίκαια καὶ τὰ εὔορκα κατὰ τοὺς νόμους ψηφίσασθε.

ΙΣΑΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΚΛΕΩΝΥΜΟΥ

Πολλὴ μὲν ἡ μεταβολή μοι γέγονεν, ὦ ἄνδρες, τελευτήσαντος Κλεωνύμου: ἐκεῖνος γὰρ ζῶν μὲν ἡμῖν κατέλειπε τὴν οὐσίαν, ἀποθανὼν δὲ κινδυνεύειν περὶ αὐτῆς πεποίηκε. Καὶ τότε μὲν οὕτως ὑπ' αὐτοῦ σωφρόνως ἐπαιδευόμεθα, ὥστ' οὐδὲ ἀκροασόμενοι οὐδέποτε ἤλθομεν ἐπὶ δικαστήριον, νῦν δὲ ἀγωνιούμενοι περὶ πάντων ἥκομεν τῶν ὑπαρχόντων: οὐ γὰρ τῶν Κλεωνύμου μόνον ἀμφισβητοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν πατρῴων, ὀφείλειν ἐπὶ τούτοις ἡμᾶς ἐκείνῳ φάσκοντες ἀργύριον.

Καὶ οἱ μὲν οἰκεῖοι καὶ οἱ προσήκοντες ἐπὶ τούτοις οἱ τούτων ἀξιοῦσιν ἡμᾶς καὶ τῶν ὁμολογουμένων, ὧν Κλεώνυμος κατέλιπεν, αὐτοῖς τούτων ἰσομοιρῆσαι: οὗτοι δὲ εἰς τοῦτο ἥκουσιν ἀναισχυντίας ὥστε καὶ τὰ πατρῷα προσαφελέσθαι ζητοῦσιν ἡμᾶς, οὐκ ἀγνοοῦντες, ὦ ἄνδρες, τὸ δίκαιον, ἀλλὰ πολλὴν ἡμῶν ἐρημίαν καταγνόντες. Σκέψασθε γὰρ οἷς ἑκάτεροι πιστεύοντες ὡς ὑμᾶς εἰσεληλύθαμεν: οὗτοι μὲν διαθήκαις ἰσχυριζόμενοι τοιαύταις, ἃς ἐκεῖνος διέθετο μὲν οὐχ ἡμῖν ἐγκαλῶν, ἀλλ' ὀργισθεὶς τῶν οἰκείων τινὶ τῶν ἡμετέρων, ἔλυσε δὲ πρὸ τοῦ θανάτου, πέμψας Ποσείδιππον ἐπὶ τὴν ἀρχήν: ἡμεῖς δὲ γένει μὲν ἐγγυτάτω προσήκοντες, χρώμενοι δὲ ἐκείνῳ πάντων οἰκειότατα, δεδωκότων δ' ἡμῖν καὶ τῶν νόμων κατὰ τὴν ἀγχιστείαν καὶ αὐτοῦ τοῦ Κλεωνύμου διὰ τὴν φιλίαν τὴν ὑπάρχουσαν αὐτῷ, ἔτι δὲ Πολυάρχου, τοῦ πατρὸς τοῦ Κλεωνύμου, πάππου δ' ἡμετέρου, προστάξαντος, εἴ τι πάθοι Κλεώνυμος ἄπαις, ἡμῖν δοῦναι τὰ αὑτοῦ.

Τοσούτων τοίνυν ἡμῖν ὑπαρχόντων οὗτοι, καὶ συγγενεῖς ὄντες καὶ οὐδὲν δίκαιον εἰπεῖν ἔχοντες, οὐκ αἰσχύνονται καταστήσαντες ἡμᾶς εἰς ἀγῶνα περὶ τούτων, περὶ ὧν αἰσχρὸν ἦν ἀμφισβητῆσαι καὶ τοῖς μηδὲν προσήκουσιν.

Οὐχ ὁμοίως δέ μοι δοκοῦμεν, ὦ ἄνδρες, διακεῖσθαι πρὸς ἀλλήλους. Ἐγὼ μὲν γὰρ οὐχ ὅτι ἀδίκως κινδυνεύω, τοῦθ' ἡγοῦμαι μέγιστον εἶναι τῶν παρόντων κακῶν, ἀλλ' ὅτι ἀγωνίζομαι πρὸς οἰκείους, οὓς οὐδ' ἀμύνεσθαι καλῶς ἔχει: οὐ γὰρ ἂν ἐλάττω συμφορὰν ἡγησαίμην κακῶς ποιεῖν τούτους ἀμυνόμενος, οἰκείους ὄντας, ἢ κακῶς παθεῖν ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τούτων. Οὗτοι δ' οὐ τοιαύτην ἔχουσι τὴν γνώμην, ἀλλ' ἥκουσιν ἐφ' ἡμᾶς καὶ τοὺς φίλους παρακαλέσαντες καὶ ῥήτορας παρασκευασάμενοι καὶ οὐδὲν ἀπολείποντες τῆς αὑτῶν δυνάμεως, ὥσπερ, ὦ ἄνδρες, ἐχθροὺς τιμωρησόμενοι, καὶ οὐκ ἀναγκαίους καὶ συγγενεῖς κακῶς ποιήσοντες.

Τὴν μὲν οὖν τούτων ἀναισχυντίαν καὶ τὴν αἰσχροκέρδειαν ἔτι μᾶλλον γνώσεσθε, ἐπειδὰν πάντων ἀκούσητε: ὅθεν δ' οἶμαι τάχιστ' ἂν ὑμᾶς μαθεῖν περὶ ὧν ἀμφισβητοῦμεν, ἐντεῦθεν ἄρξομαι διδάσκειν.

Δεινίας γὰρ ὁ τοῦ πατρὸς ἀδελφὸς ἐπετρόπευσεν ἡμᾶς, θεῖος ὢν ὀρφανοὺς ὄντας. Κλεωνύμῳ δ' οὗτος, ὦ ἄνδρες, διάφορος ὢν ἔτυχεν. Ὁπότερος μὲν οὖν αὐτῶν ἦν τῆς διαφορᾶς αἴτιος, ἴσως οὐκ ἐμὸν ἔργον ἐστὶ κατηγορεῖν: πλὴν τοσοῦτόν γε ἂν δικαίως αὐτοῖς ἀμφοτέροις μεμψαίμην, ὅτι καὶ φίλοι τέως ὄντες καὶ προφάσεως οὐδεμιᾶς γενομένης ἐκ λόγων τινῶν οὕτως εἰκῇ πρὸς ἀλλήλους ἔχθραν ἀνείλοντο.

Τότε γοῦν ἐκ ταύτης τῆς ὀργῆς Κλεώνυμος ταύτας ποιεῖται τὰς διαθήκας, οὐχ ἡμῖν ἐγκαλῶν, ὡς ὕστερον ἐσώθη ἔλεγεν, ὁρῶν δὲ ἡμᾶς ἐπιτροπευομένους ὑπὸ Δεινίου καὶ εἰδὼς μὴ τελευτήσειεν αὐτὸς ἔτι παῖδας ἡμᾶς καταλιπὼν καὶ τῆς οὐσίας ἡμετέρας οὔσης γένοιτο κύριος Δεινίας: ἡγεῖτο γὰρ δεινὸν εἶναι τὸν ἔχθιστον τῶν οἰκείων

ἐπίτροπον καὶ κύριον τῶν αὐτοῦ καταλιπεῖν, καὶ ποιεῖν αὐτῷ τὰ νομιζόμενα τοῦτον, ἕως ἡμεῖς ἠβήσαιμεν, ᾧ ζῶν διάφορος ἦν: ταῦτα διανοηθεὶς ἐκεῖνος, εἴτ' ὀρθῶς εἴτε μή, τὰς διαθήκας ταύτας διέθετο. Καὶ εὐθὺς ἐρωτῶντος τοῦ Δεινίου παραχρῆμα εἴ τι ἡμῖν ἢ τῷ πατρὶ ἐγκαλεῖ τῷ ἡμετέρῳ, ἀπεκρίνατο πάντων τῶν πολιτῶν ἐναντίον ὅτι οὐδὲν πονηρὸν ἐγκαλεῖ, καὶ ἐμαρτύρησεν ὡς ὀργιζόμενος ἐκείνῳ καὶ οὐκ ὀρθῶς βουλευόμενος ταῦτα διέθετο. Πῶς γὰρ ἂν εὖ φρονῶν, ὦ ἄνδρες, κακῶς ποιεῖν ἡμᾶς ἐβουλήθη τοὺς μηδὲν αὐτὸν ἠδικηκότας; Ὕστερον δὲ τούτων, ὃ μέγιστον ἡμῖν τεκμήριον ὅτι οὐδὲ ταῦτα ἔπραξεν ἡμᾶς βλάπτειν βουλόμενος: τελευτήσαντος γὰρ Δεινίου καὶ τῶν πραγμάτων ἡμῖν πονηρῶς ἐχόντων, οὐδὲ περιεῖδεν ἡμᾶς οὐδενὸς ἐνδεεῖς ὄντας, ἀλλ' αὐτοὺς μὲν εἰς τὴν οἰκίαν τὴν αὐτοῦ κομισάμενος ἐπαίδευε, τὴν δ' οὐσίαν ἀφελέσθαι τῶν χρήστων ἐπιβουλευσάντων ἔσωσεν ἡμῖν, ἐπεμελεῖτό τε ὁμοίως τῶν ἡμετέρων ὥσπερ τῶν αὐτοῦ πραγμάτων.

Καίτοι χρὴ θεωρεῖν αὐτοῦ τὴν ἔννοιαν ἐκ τούτων τῶν ἔργων μᾶλλον ἢ ἐκ τῶν διαθηκῶν, καὶ τεκμηρίοις χρῆσθαι μὴ τοῖς μετ' ὀργῆς πραχθεῖσιν, ἐν οἷς ἅπαντες πεφύκαμεν ἁμαρτάνειν, ἀλλ' ἀφ' ὧν ὕστερον φανερὰν τὴν αὐτοῦ διάνοιαν ἐποίησεν. Ἔτι γὰρ μᾶλλον ἐν τοῖς τελευταίοις ἐδήλωσεν ὡς εἶχε πρὸς ἡμᾶς.

Ἤδη γὰρ ἀσθενῶν ταύτην τὴν νόσον ἐξ ἧς ἐτελεύτησεν, ἐβουλήθη ταύτας τὰς διαθήκας ἀνελεῖν καὶ προσέταξε Ποσειδίππῳ τὴν ἀρχὴν εἰσαγαγεῖν. Ὁ δὲ οὐ μόνον οὐκ εἰσήγαγεν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐλθόντα τῶν ἀρχόντων ἐπὶ τὴν θύραν ἀπέπεμψεν. Ὀργισθεὶς δὲ τούτῳ Κλεώνυμος πάλιν εἰς τὴν ὑστεραίαν Διοκλεῖ καλέσαι τοὺς ἄρχοντας προσέταξε: καὶ οὐχ οὕτως ὡς ἀσθενῶν διακείμενος, ἀλλ' ἔτι πολλῶν οὐσῶν ἐλπίδων, ἐξαπίνης τῆς νυκτὸς ταύτης ἀπέθανε.

Πρῶτον μὲν οὖν ὑμῖν παρέξομαι μάρτυρας ὡς οὐχ ἡμῖν ἐγκαλῶν, ἀλλὰ Δεινίᾳ πολεμῶν ταύτας τὰς διαθήκας διέθετο, ἔπειτα ὡς ἐκείνου τελευτήσαντος ἐπεμελεῖτό τε τῶν ἡμετέρων ἁπάντων καὶ αὐτοὺς ἐπαίδευεν εἰς τὴν οἰκίαν τὴν αὐτοῦ κομισάμενος, πρὸς δὲ τούτοις ὡς Ποσείδιππον ἔπεμψεν ἐπὶ τὸν ἀστυνόμον, οὗτος δ' οὐ μόνον αὐτὸς οὐκ ἐκάλεσεν, ἀλλὰ καὶ ἐλθόντα ἐπὶ τὴν θύραν ἀρχονίδην ἀπέπεμψεν.

Ὡς οὖν ἀληθῆ λέγω, κάλει μοι τοὺς μάρτυρας.

<Μάρτυρες> Ἔτι τοίνυν ὡς οἱ τούτων φίλοι καὶ Κηφισανδρος ἠξίουν νείμασθαι τὴν οὐσίαν καὶ τὸ τρίτον μέρος ἡμᾶς ἔχειν ἁπάντων τῶν Κλεωνύμου, καὶ τούτων μοι κάλει τοὺς μάρτυρας.

<Μάρτυρες> Ἡγοῦμαι μὲν τοίνυν, ὦ ἄνδρες, πᾶσι τοῖς τῶν κλήρων ἀμφισβητοῦσιν, ὅταν ἀποφήνωσι σφᾶς αὐτοὺς ὥσπερ ἡμεῖς καὶ τῷ γένει προτέρους ὄντας καὶ τῇ φιλίᾳ τῇ πρὸς τὸν τετελευτηκότα, περίεργον εἶναι τοὺς ἄλλους λόγους λέγειν: ἐπειδὴ δὲ τούτων οὐδέτερον ἔχοντες οὗτοι τολμῶσι τῶν οὐ προσηκόντων ἀμφισβητεῖν καὶ ψευδεῖς παρασκευάζονται λόγους, βούλομαι βραχέα καὶ περὶ τούτων ὑπὲρ αὐτῶν εἰπεῖν. Ἰσχυρίζονται γὰρ ταῖς διαθήκαις, λέγοντες ὡς Κλεώνυμος μετεπέμπετο τὴν ἀρχὴν οὐ λῦσαι βουλόμενος αὐτὰς, ἀλλ' ἐπανορθῶσαι καὶ βεβαιῶσαι σφίσιν αὐτοῖς τὴν δωρεάν. Ὑμεῖς δὲ σκοπεῖσθε τὰς διαθήκας τὰς μετ' ὀργῆς γενομένας πότερα εἰκός ἐστι βουληθῆναι Κλεώνυμον ἀνελεῖν, ἐπειδὴ πρὸς ἡμᾶς οἰκείως ἔσχεν, ἢ σκοπεῖν ὅπως ἔτι βεβαιότερον ἡμᾶς ἀποστερήσει τῶν αὐτοῦ.

Τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις κἀκείνων ὧν ἂν ὀργισθέντες τοὺς οἰκείους ἀδικήσωσιν ὕστερον μεταμέλει: οὗτοι δὲ ἐκεῖνον ἀποφαίνουσιν, ἐν ᾧ πρὸς ἡμᾶς οἰκειότατα διέκειτο, μᾶλλον βεβαιοῦν τὴν διαθήκην βουλόμενον, ἣν ὀργιζόμενος ἐποιήσατο. Ὥστ' εἰ καὶ ἡμεῖς ὁμολογήσαιμεν ταῦτα καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ πιστεύσαιτε, ἐνθυμεῖσθε ὅτι παράνοιαν αὐτοῦ τὴν μεγίστην οὗτοι κατηγοροῦσι.

Τίς γὰρ ἂν γένοιτο ταύτης μανία μείζων ἢ τότε μὲν ὅτε Δεινίᾳ διάφορος ὢν ἔτυχεν, ἡμᾶς κακῶς ποιεῖν τε καὶ διατίθεσθαι τοιαύτας διαθήκας, ἐξ ὧν οὐκ ἐκεῖνον ἐτιμωρεῖτο, ἀλλὰ τοὺς οἰκειοτάτους ἠδίκει: νυνὶ δὲ χρώμενος ἡμῖν καὶ περὶ πλείστου ποιούμενος ἁπάντων, μόνους ἐβουλήθη τοὺς ἀδελφιδοῦς, ὡς οὗτοί φασιν, ἀκλήρους ποιῆσαι τῶν ἑαυτοῦ; Καὶ τίς ἂν εὖ φρονῶν, ὦ ἄνδρες, τοιαῦτα περὶ τῶν αὑτοῦ βουλεύσαιτο; Ὥστ' ἐκ τούτων τῶν λόγων ῥᾳδίαν ὑμῖν τὴν διάγνωσιν πεποιήκασι περὶ αὐτῶν. Εἰ μὲν γὰρ ἀνελεῖν τὰς διαθήκας βουλόμενος μετεπέμπετο τὴν ἀρχήν, ὥσπερ ἡμεῖς φαμεν, οὐδεὶς ἔνεστι τούτοις λόγος: εἰ δ' οὕτως παραφρονῶν ἔτυχεν ὥσθ' ἡμᾶς ἀεὶ περὶ ἐλαχίστου ποιεῖσθαι, τοὺς γένει πρωτεύοντας καὶ χρωμένους αὐτῷ πάντων οἰκειότατα, δικαίως ἂν δήπου τὰς τοιαύτας διαθήκας ἀκύρους ποιήσαιτε.

Ἔτι τοίνυν ἐνθυμεῖσθε ὅτι φάσκοντες καλεῖν τὴν ἀρχὴν Κλεώνυμον, ἵνα βεβαιώσῃ τὴν αὐτῶν δωρεάν, προσταχθὲν αὐτοῖς οὐκ ἐτόλμησαν εἰσαγαγεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐλθόντα τῶν ἀρχόντων ἐπὶ τὴν θύραν ἀπέπεμψαν. Καὶ δυοῖν τοῖν ἐναντιωτάτοιν θάτερα μέλλοντες, ἢ τὴν οὐσίαν ἕξειν βεβαιοτέραν ἢ ἐκείνῳ μὴ ποιήσαντες ἀπεχθήσεσθαι, τὴν ἀπέχθειαν εἵλοντο μᾶλλον ταύτης τῆς δωρεᾶς.

Καίτοι πῶς ἂν ἕτερα τούτων γένοιτο ἀπιστότερα; Τοὺς μὲν τηλικαῦτα μέλλοντας ἐκ τοῦ πράγματος κερδαίνειν, ὥσπερ ζημιωθησομένους, φυλάξασθαι τὴν διακονίαν, Κλεώνυμον δ' ὑπὲρ τῆς τούτων ὠφελείας τοσαύτην ποιήσασθαι σπουδὴν ὥστε Ποσειδίππῳ μέν, ὅτι κατημέλησεν, ὀργισθῆναι, Διοκλέους δὲ ταὐτὰ πάλιν εἰς τὴν ὑστεραίαν δεηθῆναι; Εἰ γὰρ δή, ὦ ἄνδρες, ὡς οὗτοί φασιν, ἐν ταῖς νῦν γεγραμμέναις διαθήκαις ἔδωκεν αὐτοῖς τὴν οὐσίαν, καὶ τοῦτ' ἄξιον εἶναί μοι δοκεῖ θαυμάζειν, ὅ τί ποτε ἐπανορθώσας κυριωτέρας αὐτὰς ἡγεῖτ' ἂν ποιῆσαι: τοῖς γὰρ ἄλλοις οὗτος ὅρος ἐστίν, ὦ ἄνδρες, τῶν δωρεῶν.

Ἔτι δὲ καὶ εἴ τι προσγράψαι τούτοις ἐβούλετο, διὰ τί οὐκ ἐν ἑτέρῳ γράψας αὐτὰ γραμματείῳ κατέλιπεν, ἐπειδὴ τὰ γράμματα παρὰ τῶν ἀρχόντων οὐκ ἐδυνήθη λαβεῖν; Ἀνελεῖν μὲν γάρ, ὦ ἄνδρες, οὐχ οἷός τ' ἦν ἄλλο γραμματεῖον ἢ τὸ παρὰ τῇ ἀρχῇ κείμενον: γράψαι δ' ἐξῆν εἰς ἕτερον εἴ τι ἐβούλετο, καὶ μηδὲ τοῦθ' ἡμῖν ἀμφισβητήσιμον ἐᾶν.

Εἰ τοίνυν καὶ τοῦτο συγχωρήσαιμεν, ὡς ἐκεῖνος ἐπανορθῶσαι τὰς διαθήκας ἐβούλετο, πᾶσι δήπου φανερὸν ὑμῖν ἐστιν ὅτι οὐκ ὀρθῶς αὐτὰς ἔχειν ἡγεῖτο. Καίτοι σκοπεῖτε καὶ ἐντεῦθεν τὴν ἀναισχυντίαν αὐτῶν, οἵτινες ταύτας τὰς διαθήκας ἀξιοῦσιν εἶναι κυρίας, ἃς ὁμολογοῦσι μηδὲ αὐτὸν τὸν διαθέμενον ταῦτα ὀρθῶς ἔχειν ἡγεῖσθαι, καὶ πείθουσιν ὑμᾶς ἐναντία καὶ τοῖς νόμοις καὶ τῷ δικαίῳ καὶ τῇ τοῦ τετελευτηκότος γνώμῃ ψηφίσασθαι.

Ἔτι τοίνυν τούτων ἁπάντων ἀναιδέστατος τῶν λόγων ἐστίν, ὅταν τολμῶσι λέγειν ὡς Κλεώνυμος οὐδὲν ἡμᾶς τῶν αὐτοῦ λαβεῖν ἐβούλετο. Καίτοι, ὦ ἄνδρες, τίνας ἂν ἄλλους ταῦτα ἔχειν ἐβουλήθη μᾶλλον ἢ τούτους, οὓς καὶ ζῶν ἐκ τῶν αὑτοῦ πλεῖστα τῶν οἰκείων ὠφέλει; Πάντων δ' ἂν εἴη θαυμασιώτατον, εἰ Κηφίσανδρος μὲν ὁ τούτων οἰκεῖος δίκαιον ἡγεῖτο εἶναι μέρος ἕκαστον ἡμῶν ἔχειν τῆς οὐσίας, Κλεώνυμος δ' ὃς ἦν

ἡμῖν οἰκειότατος καὶ ἡμᾶς εἰς τὴν οἰκίαν τὴν αὑτοῦ λαβὼν ἐθεράπευε καὶ ἐπεμελεῖτο τῶν ἡμετέρων ὥσπερ τῶν αὑτοῦ πραγμάτων, οὗτος μόνος ἐβούλετο ἡμᾶς ἀκλήρους εἶναι τῶν αὑτοῦ.

Καὶ τίς ἂν ὑμῶν πιστεύσειεν εὐνουστέρους καὶ μετριωτέρους τοὺς ἀντιδίκους ἡμῖν εἶναι τῶν οἰκειοτάτων; Κἀκεῖνον μέν, ᾧ καὶ ἀναγκαῖον εὖ ποιεῖν ἡμᾶς καὶ αἰσχρὸν ἡμῶν ἀμελῆσαι, μηδὲν τῶν αὑτοῦ ἡμῖν δοῦναι, τούτους δέ, οἷς οὔτ' ἀνάγκη ἐστὶν οὔτ' αἰσχύνην οὐδεμίαν φέρει τῶν οὐ προσηκόντων, ὥς φασιν, ἡμῖν μεταδιδόναι; Ἀλλὰ ταῦτα μέν, ὦ ἄνδρες, πολλὴν ἀπιστίαν ἔχει.

Ἔπειτα, εἰ μὲν καὶ νῦν οὕτω πρὸς ἀμφοτέρους ἡμᾶς ἔχων ἐτελεύτησεν ὥσπερ ὅτε τὰς διαθήκας ταύτας ἐποιήσατο, εἰκότως ἄν τις ὑμῶν πιστεύσειε τοῖς λόγοις τοῖς τουτωνί: νυνὶ δὲ πᾶν τοὐναντίον εὑρήσετε. Τότε μὲν γὰρ ἔτυχε Δεινίᾳ, ὃς ἡμᾶς ἐπετρόπευε, διάφορος ὢν ἡμῖν τε οὕτω χρώμενος τούτοις τε ἅπασιν ἐπιτηδείως διακείμενος: νῦν δὲ τούτων μέν τισι διάφορος ἐγένετο, ἡμῖν δὲ πάντων ἐχρῆτο οἰκειότατα.

Καὶ ἐξ ὧν μὲν αὐτῷ πρὸς τούτους ἐγένετο ἡ διαφορά, περίεργόν ἐστι λέγειν: σημεῖα δὲ ὑμῖν ἐρῶ μεγάλα, περὶ ὧν καὶ μάρτυρας ἔξω παρασχέσθαι. Πρῶτον μὲν γὰρ θύων τῷ Διονύσῳ καὶ τοὺς οἰκείους ἅπαντας καλέσας καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν πολλούς, Φερένικον οὐδαμοῦ παρεστήσατο. Ἔπειτα μικρὸν πρὶν τελευτῆσαι βαδίζων εἰς Πάνορμον μετὰ Σίμωνος καὶ συντυχὼν αὐτῷ, προσειπεῖν οὐκ ἐτόλμησεν.

Ἔτι δὲ πρὸς τούτοις πυνθανομένου τὴν διαφορὰν τοῦ Σίμωνος τήν τ' ἔχθραν διηγήσατο καὶ προσηπείλησεν ὅτι δηλώσειέ ποτ' ἂν τούτῳ ὡς διάκειται πρὸς αὐτόν. Καὶ ὡς ἀληθῆ λέγω, κάλει μοι τοὺς μάρτυρας.

<Μάρτυρες> Οἴεσθε οὖν, ὦ ἄνδρες, τὸν οὑτωσὶ πρὸς ἑκατέρους ἡμᾶς διακείμενον ἡμῖν μέν, οἷς οἰκειότατα ἐχρῆτο, οὕτως ποιεῖν ὥστε μηδὲ λόγον ὑπολείψειν, τούτοις δέ, ὧν τισιν καὶ διάφορος ἦν, σκοπεῖν ὅπως ἅπασαν βεβαιώσει τὴν οὐσίαν; Καὶ τούτους μὲν νῦν περὶ πλείονος ποιεῖσθαι ταύτης ὑπούσης τῆς ἔχθρας, ἡμᾶς δὲ τοσαύτης οἰκειότητος καὶ φιλίας γενομένης πειρᾶσθαι μᾶλλον κακῶς ποιεῖν; Ἀλλ' ἔγωγε, εἰ κατηγορεῖν ἐβούλοντο τῶν διαθηκῶν ἢ τοῦ τετελευτηκότος, οὐκ οἶδ' ὅ τι ἂν ἄλλο πρὸς ὑμᾶς εἶπον, οἵ γε τὰς διαθήκας μὲν ἀποφαίνουσιν οὔτ' ὀρθῶς ἐχούσας οὔτ' ἀρεσκούσας τῷ διαθεμένῳ, τοῦ δὲ τοσαύτην μανίαν κατηγοροῦσιν ὥστε φασὶν αὐτὸν περὶ πλείονος ποιεῖσθαι τοὺς αὐτῷ διαφερομένους ἢ τοὺς οἰκείως ἔχοντας, καὶ οἷς μὲν ζῶν οὐδὲ διελέγετο ἅπασαν δοῦναι τὴν οὐσίαν, τοὺς δ' οἰκειότατα κεχρημένους οὐδὲ πολλοστοῦ μέρους ἀξιῶσαι. Ὥστε τίς ἂν ὑμῶν ταύτας εἶναι κυρίας τὰς διαθήκας ψηφίσαιτο, ἃς ὁ μὲν διαθέμενος ὡς οὐκ ὀρθῶς ἐχούσας ἐπεδοκίμασεν, οὗτοι δ' ἔργῳ λύουσιν ἐθέλοντες ἡμῖν ἰσομοιρῆσαι τῆς οὐσίας, πρὸς δὲ τούτοις ἡμεῖς ὑμῖν ἀποφαίνομεν ἐναντίας οὔσας καὶ τῷ νόμῳ καὶ τοῖς δικαίοις καὶ τῇ τοῦ τετελευτηκότος διανοίᾳ; Οἶμαι δ' ὑμᾶς τὸ περὶ ἡμῶν δίκαιον σαφέστατ' ἂν παρ' αὐτῶν τούτων πυνθάνεσθαι. Εἰ γάρ τις αὐτοὺς ἔροιτο διὰ τί ἀξιοῦσι κληρονόμοι εἶνέσθαι τῶν Κλεωνύμου, τοῦτ' ἂν εἰπεῖν ἔχοιεν, ὅτι καὶ γένει ποθὲν προσήκουσι καὶ ἐκεῖνος αὐτοῖς χρόνον τινὰ ἐπιτηδείως διέκειτο. Οὐκ ἂν ἄρα ὑπὲρ ἡμῶν μᾶλλον ἢ τὲρ σφῶν αὐτῶν εἶεν εἰρηκότες; Εἴτε γὰρ διὰ τὴν τοῦ γένους ἀγχιστείαν δεῖ ἶνέσθαι τινὰς κληρονόμους, ἡμεῖς ἐγγυτέρω γένει προσήκομεν: εἴτε διὰ τὴν φιλίαν ν ὑπάρχουσαν, ἴσασιν αὐτὸν ἅπαντες ἡμῖν οἰκειότερον διακείμενον. Ὥστ' οὐ χρὴ ιρ' ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῶν τούτων πυνθάνεσθαι τὸ δίκαιον.

Πάντων δ' ἂν εἴη δεινότατον, εἰ τοῖς μὲν ἄλλοις ψηφίζοισθε, ὅταν θάτερα τούτων ἀποφαίνωσιν σφᾶς αὐτούς, ἢ γένει προτέρους ὄντας ἢ τῇ φιλίᾳ τῇ πρὸς τὸν τετελευτηκότα, ἡμᾶς δ', οἷς ἐστιν ἀμφότερα ταῦτα παρὰ πάντων ὁμολογούμενα, ἀξιώσετε μόνους ἀκλήρους ποιῆσαι τῶν ἐκείνου.

Καὶ εἰ μὲν Πολύαρχος ὁ πατὴρ ὁ Κλεωνύμου, πάππος δ' ἡμέτερος, ζῶν ἐτύγχανε καὶ τῶν ἐπιτηδείων ἐνδεὴς ὤν, ἢ Κλεώνυμος ἐτελεύτησε θυγατέρας ἀπορουμένας καταλιπών, ἡμεῖς ἂν διὰ τὴν ἀγχιστείαν καὶ τὸν πάππον ἤβγηροτροφεῖν ἠναγκαζόμεθα καὶ τὰς Κλεωνύμου θυγατέρας ἢ λαβεῖν αὐτοὶ γυναῖκας ἢ προῖκα ἐπιδόντες ἑτέροις ἐκδιδόναι, καὶ ταῦθ' ἡμᾶς καὶ ἡ συγγένεια καὶ οἱ νόμοι καὶ ἡ παρ' ὑμῶν αἰσχύνη ποιεῖν ἠνάγκαζεν ἄν, ἢ ταῖς μεγίσταις ζημίαις καὶ τοῖς ἐσχάτοις ὀνείδεσι περιπεσεῖν.

Εἰ δ' οὐσία κατελείφθη, δίκαιον ἡγήσεσθ' εἶναι ταύτης ἑτέρους ἡμῶν μᾶλλον κληρονομεῖν; Οὐκ ἄρα δίκαια οὐδ' ὑμῖν αὐτοῖς συμφέροντα οὐδὲ τοῖς νόμοις ὁμολογούμενα ψηφιεῖσθε εἰ τῶν μὲν συμφορῶν τοὺς ἐγγυτάτω γένει κοινωνεῖν ἀναγκάσετε, χρημάτων δὲ καταλειφθέντων πάντας ἀνθρώπους κυριωτέρους ἢ τούτους ποιήσετε.

Χρὴ δέ, ὦ ἄνδρες, καὶ διὰ τὴν συγγένειαν καὶ διὰ τὴν τοῦ πράγματος ἀλήθειαν, ὅπερ ποιεῖτε, τοῖς κατὰ γένος ψηφίζεσθαι μᾶλλον ἢ τοῖς κατὰ διαθήκην ἀμφισβητοῦσιν. Τὴν μὲν γὰρ τοῦ γένους οἰκειότητα πάντες ἐπιστάμενοι τυγχάνετε, καὶ οὐχ οἷόν τε τοῦτ' ἔστι πρὸς ὑμᾶς ψεύσασθαι: διαθήκας δ' ἤδη πολλοὶ ψευδεῖς ἀπέφηναν, καὶ οἱ μὲν τὸ παράπαν οὐ γενομένας, ἐνίων δ' οὐκ ὀρθῶς βεβουλευμένων.

Καὶ νῦν ὑμεῖς τὴν μὲν συγγένειαν καὶ τὴν οἰκειότητα τὴν ἡμετέραν, οἷς ἡμεῖς ἀγωνιζόμεθα, ἅπαντες ἐπίστασθε: τὰς δὲ διαθήκας, αἷς οὗτοι πιστεύοντες ἡμᾶς συκοφαντοῦσιν, οὐδεὶς ὑμῶν οἶδε κυρίας γενομένας. Ἔπειτα τὴν μὲν ἡμετέραν συγγένειαν εὑρήσετε καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἀντιδίκων ὁμολογουμένην, τὰς δὲ διαθήκας ὑφ' ἡμῶν ἀμφισβητουμένας: οὗτοι γὰρ τὸ ἀνελεῖν αὐτὰς ἐκείνου βουλομένου διεκώλυσαν.

Ὥσθ' ὑμῖν, ὦ ἄνδρες, πολὺ κάλλιόν ἐστι ψηφίσασθαι κατὰ τὸ γένος τὸ παρ' ἀμφοτέρων ἡμῶν ὁμολογούμενον μᾶλλον ἢ κατὰ τὰς διαθήκας τὰς οὐ δικαίως γεγενημένας. Πρὸς δὲ τούτοις ἐνθυμήθητε ὅτι αὐτὰς ἔλυσε μὲν Κλεώνυμος εὖ φρονῶν, διέθετο δὲ ὀργισθεὶς καὶ οὐκ ὀρθῶς βουλευόμενος, ὥστε πάντων ἂν εἴη δεινότατον, εἰ κυριωτέραν αὐτοῦ τὴν ὀργὴν ἢ τὴν διάνοιαν ποιήσετε.

Οἶμαι δ' ὑμᾶς καὶ λαμβάνειν παρὰ τούτων ἀξιοῦν καὶ μὴ τυγχάνοντας ἀγανακτεῖν, οἷς ἂν ὑπάρχῃ καὶ παρ' ὑμῶν τῶν αὐτῶν τυχεῖν. Εἰ τοίνυν συνέβη Κλεωνύμῳ μὲν ζῆν, ἐξερημωθῆναι δὲ τὸν ἡμέτερον οἶκον ἢ τὸν τούτων, σκέψασθε ποτέρων ἐκεῖνος ἐγίγνετο κληρονόμος: δίκαιον γάρ ἐστι τούτους ἔχειν τὰ ἐκείνου, παρ' ὧν ὠφείλετο καὶ λαβεῖν αὐτῷ.

Εἰ μὲν τοίνυν Φερένικος ἢ τῶν ἀδελφῶν τις ἐτελεύτησεν, οἱ παῖδες οἱ τούτων, οὐκ ἐκεῖνος ἐγίγνετο κύριος τῶν καταλειφθέντων: ἡμῶν δὲ τοιαύτῃ τύχῃ χρησαμένων, Κλεώνυμος ἁπάντων ἐγίγνετο κληρονόμος. Οὔτε γὰρ παῖδες ἡμῖν ἦσαν οὔτ' ἄλλοι συγγενεῖς, ἀλλ' ἐκεῖνος καὶ γένει προσήκων ἐγγυτάτω καὶ τῇ χρείᾳ πάντων ἦν οἰκειότατος: ὥστε διὰ ταῦτα καὶ οἱ νόμοι δεδώκασιν αὐτῷ, καὶ ἡμεῖς οὐδέν' ἂν ἄλλον ἐξιώσαμεν ταύτης τῆς δωρεᾶς. Οὐ γὰρ δήπου ζῶντες μὲν οὕτως ἂν ἐνεχειρίσαμεν αὐτῷ τὴν οὐσίαν, ὥστε περὶ τῶν ἡμετέρων κυριωτέραν εἶναι τὴν ἐκείνου διάνοιαν

τῆς ἡμετέρας αὐτῶν, ἀποθνήσκοντες δὲ ἄλλους κληρονόμους ἐβουλήθημεν εἶναι αὐτῶν μᾶλλον ἢ τὸν πάντων οἰκειότατον.

Ὥσθ' ἡμᾶς μὲν ἐν ἀμφοτέροις, ὦ ἄνδρες, καὶ ἐν τῷ δοῦναι καὶ ἐν τῷ λαβεῖν οἰκείους ὄντας εὑρήσετε, τούτους δὲ νῦν μὲν ἀναισχυντοῦντας καὶ τὴν οἰκειότητα καὶ τὴν ἀγχιστείαν λέγοντας, ὅτι λήψεσθαί τι προσδοκῶσιν: ἐν δὲ τῷ δοῦναι πολλοὺς ἂν καὶ συγγενεῖς καὶ φίλους ἐκείνου προείλοντο οἰκειοτέρους.

Κεφάλαιον δὲ τῶν εἰρημένων, ᾧ πάντας ὑμᾶς προσέχειν δεῖ τὸν νοῦν: ὅσῳ γὰρ ἂν ταῦτα λέγοντες ἀποφαίνωσι καὶ πειρῶνται πείθειν ὑμᾶς ὡς ἐκεῖνος διέθετο ταύτας τὰς διαθήκας καὶ οὐδεπώποτε ὕστερον αὐτῷ μετεμέλησε, ἀλλὰ καὶ νῦν ἐβούλετο ἡμᾶς μὲν μηδὲν τῶν αὐτοῦ λαβεῖν, σφίσι δ' αὐτοῖς βεβαιῶσαι τὴν δωρεάν, καὶ ταῦτα πάντα λέγοντες καὶ διισχυριζόμενοι μηδέτερον ἀποφαίνωσι, μήθ' ὡς ἐγγυτέρω τῷ γένει προσήκουσι μήθ' ὡς οἰκειότερον ἡμῶν πρὸς Κλεώνυμον διέκειντο, ὑμεῖς ἐνθυμεῖσθε ὅτι ἐκείνου κατηγοροῦσιν, ἀλλ' οὐχ ὡς δίκαιόν ἐστι τὸ πρᾶγμα διδάσκουσιν ὑμᾶς.

Ὥσθ' ὑμεῖς ὅταν μὲν τοῖς τούτων λόγοις πιστεύητε, οὐ τούτους προσήκει ποιῆσαι τῶν ἐκείνου κληρονόμους, ἀλλὰ παράνοιαν Κλεωνύμου καταγιγνώσκειν, ὅταν δὲ τοῖς ἡμετέροις, ἐκεῖνόν τε νομίζειν ὀρθῶς βεβουλεῦσθαι λῦσαι τὰς διαθήκας βουλόμενον, ἡμᾶς τε μὴ συκοφαντεῖν, ἀλλὰ δικαίως τούτων ἀμφισβητεῖν.

Ἔπειτα, ὦ ἄνδρες, ἐνθυμεῖσθε ὅτι οὐχ οἷόν τε ὑμῖν ἐστι κατὰ τοὺς τούτων λόγους γνῶναι περὶ αὐτῶν. Πάντων γὰρ ἂν εἴη δεινότατον, εἰ τῶν ἀντιδίκων γιγνωσκόντων ἡμᾶς δίκαιον εἶναι τὸ μέρος αὐτῶν λαβεῖν, ὑμεῖς ἅπαντ' αὐτοὺς ἔχειν ψηφιεῖσθε, καὶ τούτους μὲν ἡγήσεσθε χρῆναι πλείω λαβεῖν ὧν αὐτοὶ σφᾶς αὐτοὺς ἠξίωσαν, ἡμᾶς δὲ μηδὲ τούτων ἀξιώσετε ὧν οἱ ἀντίδικοι συγχωροῦσιν ἡμῖν.

ΙΣΑΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΠΥΡΡΟΥ

Ἄνδρες δικασταί, ὁ ἀδελφὸς τῆς μητρὸς τῆς ἐμῆς Πύρρος, ἄπαις ὢν γνησίων παίδων, ἐποιήσατο Ἔνδιον τὸν ἀδελφὸν τὸν ἐμὸν υἱὸν ἑαυτῷ: ὃς κληρονόμος ὢν τῶν ἐκείνου ἐπεβίω πλείω ἔτη ἢ εἴκοσι καὶ ἐν χρόνῳ τοσούτῳ ἔχοντος ἐκείνου τὸν κλῆρον, οὐδεὶς πώποτε προσεποιήσατο οὐδ' ἠμφεσβήτησε τῆς κληρονομίας ἐκείνῳ.

Τελευτήσαντος δὲ τοῦ ἀδελφοῦ πέρυσιν, ὑπερβᾶσα τὸν τελευταῖον κληρονόμον, γνησία θυγάτηρ τοῦ ἡμετέρου θείου ἥκει φάσκουσα εἶναι Φίλη, καὶ κύριος Ξενοκλῆς Κόπρειος τοῦ Πύρρου κλήρου λαχεῖν τὴν λῆξιν ἠξίωσεν, ὃς τετελεύτηκε πλείω ἢ εἴκοσιν ἔτη, τρία τάλαντα τίμημα τῷ κλήρῳ ἐπιγραψάμενος.

Ἀμφισβητούσης δὲ τῆς μητρὸς τῆς ἡμετέρας, ἀδελφῆς δὲ τοῦ Πύρρου, ὁ κύριος τῆς εἰληχυίας τοῦ κλήρου γυναικὸς ἐτόλμησε διαμαρτυρῆσαι μὴ ἐπίδικον τῇ ἡμετέρᾳ μητρὶ τὸν τοῦ ἀδελφοῦ κλῆρον εἶναι, ὡς οὔσης γνησίας θυγατρὸς Πύρρῳ, οὗ ἦν ἐξ ἀρχῆς ὁ κλῆρος. Ἐπισκηψάμενοι δὲ ἡμεῖς, καὶ εἰς ὑμᾶς εἰσαγαγόντες τὸν διαμαρτυρῆσαι τολμήσαντα κατὰ ταῦτα, ἐκεῖνόν τε ἐξελέγξαντες περιφανῶς τὰ ψευδῆ μεμαρτυρηκότα τὴν τῶν ψευδομαρτυρίων δίκην εἴλομεν παρ' ὑμῖν καὶ τουτονὶ Νικόδημον παραχρῆμα ἐξηλέγξαμεν ἐν τοῖς αὐτοῖς δικασταῖς ἀναισχυντότατον τῇ μαρτυρίᾳ ὄντα ταύτῃ, ὅς γε ἐτόλμησε μαρτυρῆσαι ἐγγυῆσαι τῷ θείῳ τῷ ἡμετέρῳ τὴν ἀδελφὴν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα εἶναι κατὰ τοὺς νόμους.

Ὅτι μὲν οὖν καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ δίκῃ ἡ τούτου μαρτυρία ψευδὴς ἔδοξεν εἶναι, ὁ τόθ' ἑαλωκὼς μάρτυς σαφέστατα τοῦτον ἐξελέγχει. Εἰ γὰρ μὴ ἐδόκει οὗτος τὰ ψευδῆ τότε μαρτυρῆσαι, δῆλον ὅτι ἐκεῖνός τ' ἂν ἀποφυγὼν τὴν διαμαρτυρίαν ἀπῆλθε, καὶ κληρονόμος ἂν τῶν τοῦ θείου ἡ διαμαρτυρηθεῖσα γνησία θυγάτηρ εἶναι, ἀλλ' οὐκ ἂν ἡ ἡμετέρα κατέστη μήτηρ.

Ἀλόντος δὲ τοῦ μάρτυρος καὶ ἀποστάσης τοῦ κλήρου τῆς ἀμφισβητούσης γνησίας θυγατρὸς Πύρρῳ εἶναι, μεγάλη ἀνάγκη ἅμα καὶ τὴν τούτου μαρτυρίαν ἐλαωκέναι: περὶ γὰρ αὐτοῦ τούτου διαμαρτυρήσας τὴν τῶν ψευδομαρτυρίων δίκην ἠγωνίζετο, πότερον ἐξ ἐγγυητῆς ἢ ἐξ ἑταίρας ἡ ἀμφισβητοῦσα τοῦ κλήρου τῷ θείῳ γυναικὸς εἴη: γνώσεσθε δ' ἀκούσαντες καὶ ὑμεῖς τῆς τε ἀντωμοσίας τῆς ἡμετέ ρας καὶ τῆς τούτου μαρτυρίας καὶ τῆς ἁλούσης διαμαρτυρίας.

Ἀναγίγνωσκε λαβὼν τασδὶ αὐτοῖς.

<Ἀντωμοσία. Μαρτυρία. Διαμαρτυρία.>

Ὡς μὲν ἔδοξε παραχρῆμα εὐθὺς τότε πᾶσι τὰ ψευδῆ μαρτυρῆσαι Νικόδημος, πιδέδεικται τότε πᾶσι: προσήκει δὲ καὶ παρ' ὑμῖν τοῖς περὶ αὐτοῦ τούτου τὴν δίκην ἑλλουσι ψηφιεῖσθαι ἐξελεγχθῆναι τὴν τούτου μαρτυρίαν. Ἐπιθυμῶ δὲ πρῶτον μὲν ερὶ αὐτοῦ τούτου πυθέσθαι, ἥντινά ποτε προῖκά φησιν ἐπιδοὺς ἐκδοῦναι τὴν δελφὴν ὁ μεμαρτυρηκὼς τῷ τὸν τριτάλαντον οἶκον κεκτημένῳ, εἶτα πότερον ἡ γυητὴ γυνὴ ἀπέλιπε τὸν ἄνδρα ζῶντα ἢ τελευτήσαντος τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ παρ' ου ἐκομίσατο τὴν τῆς ἀδελφῆς προῖκα οὗτος, ἐπειδὴ τετελευτηκὼς ἦν ᾧ μαρτύρηκεν οὗτος αὐτὴν ἐγγυῆσαι, ἢ εἰ μὴ ἐκομίζετο, ὁποίαν δίκην σίτου ἢ τῆς οικὸς αὐτῆς ἐν εἴκοσιν ἔτεσι τῷ ἔχοντι τὸν κλῆρον δικάσασθαι ἠξίωσεν, ἢ εἴ του θρώπων ἐναντίον προσῆλθεν ἐγκαλῶν τῷ κληρονόμῳ περὶ τῆς προικὸς τῆς ελφῆς ἐν χρόνῳ τοσούτῳ. Περί τε οὖν τούτων ἡδέως ἂν πυθοίμην, ὅ τί ποτ' ἦν τὸ

αἴτιον τοῦ μηδὲν τούτων γεγενῆσθαι περὶ τῆς ἐγγυητῆς_ὡς μεμαρτύρηκεν οὗτος_γυναικός, καὶ πρὸς τούτοις εἴ τις ἄλλος ἐγγυητὴν ἔσχε τὴν τούτου ἀδελφὴν γυναῖκα, ἢ τῶν πρότερον χρησαμένων πρὶν γνῶναι τὸν ἡμέτερον θεῖον αὐτήν, ἢ ὅσοι ἐκείνου γιγνώσκοντος ἐπλησίαζον αὐτῇ, ἢ ὅσοι ὕστερον ἐπλησίαζον τετελευτηκότος ἐκείνου: δῆλον γὰρ ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ ἀδελφὸς αὐτὴν ἅπασι τοῖς πλησιάζουσιν ἐκδέδωκεν.

Περὶ ὧν εἰ δεήσειε καθ' ἕκαστον διελθεῖν, οὐκ ἂν πάνυ μικρὸν ἔργον γένοιτο. Ἐὰν μὲν οὖν ὑμεῖς κελεύητε, περὶ ἐνίων μνησθείην ἂν αὐτῶν: εἰ δέ τισιν ὑμῶν ἀηδὲς ἀκούειν ἐστίν, ὥσπερ ἐμοὶ λέγειν τι περὶ τούτων, αὐτὰς τὰς μαρτυρίας ὑμῖν παρέξομαι τὰς μαρτυρηθείσας ἐν τῇ προτέρᾳ δίκῃ, ὧν οὐδεμιᾷ ἐπισκήψασθαι ἠξίωσαν οὗτοι. Καίτοι ὅπου κοινὴν αὐτοὶ ὡμολογήκασιν εἶναι τοῦ βουλομένου τὴν γυναῖκα, πῶς ἂν εἰκότως ἡ αὐτὴ γυνὴ ἐγγυητὴ δόξειεν εἶναι; Ἀλλὰ μὴν ὁπότε μὴ ἐπεσκημμένοι εἰσὶ ταῖς περὶ αὐτοῦ τούτου μαρτυρίαις, ὡμολογηκότες εἰσὶ ταῦτα. Ἀκούσαντες δὲ καὶ ὑμεῖς αὐτῶν τῶν μαρτυριῶν, γνώσεσθε ὡς οὗτός τε περιφανῶς τὰ ψευδῆ μεμαρτύρηκε, καὶ ὀρθῶς καὶ κατὰ τοὺς νόμους οἱ δικάσαντες τὴν δίκην ἔγνωσαν τὴν κληρονομίαν μὴ προσήκειν τῇ μὴ ὀρθῶς γεγενημένῃ γυναικί. Ἀναγίγνωσκε: σὺ δ' ἐπίλαβε τὸ ὕδωρ.

<Μαρτυρίαι> Ὡς μὲν ἑταίρα ἦν τῷ βουλομένῳ καὶ οὐ γυνὴ τοῦ ἡμετέρου θείου, ἣν οὗτος ἐγγυῆσαι ἐκείνῳ μεμαρτύρηκεν, ὑπὸ τῶν ἄλλων οἰκείων καὶ ὑπὸ τῶν γειτόνων τῶν ἐκείνου μεμαρτύρηται πρὸς ὑμᾶς: οἳ μάχας καὶ κώμους καὶ ἀσέλγειαν πολλήν, ὁπότε ἡ τούτου ἀδελφὴ εἴη παρ' αὐτῷ, μεμαρτυρήκασιν γίγνεσθαι περὶ αὐτῆς.

Καίτοι οὐ δή πού γε ἐπὶ γαμετὰς γυναῖκας οὐδεὶς ἂν κωμάζειν τολμήσειεν: οὐδὲ αἱ γαμεταὶ γυναῖκες ἔρχονται μετὰ τῶν ἀνδρῶν ἐπὶ τὰ δεῖπνα, οὐδὲ συνδειπνεῖν ἀξιοῦσι μετὰ τῶν ἀλλοτρίων, καὶ ταῦτα μετὰ τῶν ἐπιτυχόντων. Ἀλλὰ μὴν τῷ γε μεμαρτυρηκότι οὐδ' ἐπισκήψασθαι οὗτοι ἠξίωσαν. Καὶ ὡς ἀληθῆ λέγω, ἀναγίγνωσκε πάλιν αὐτοῖς τὴν μαρτυρίαν.

<Μαρτυρία> Ἀνάγνωθι δὴ καὶ τὰς περὶ τῶν πλησιασάντων αὐτῇ μαρτυρίας, να εἰδῶσιν ὅτι ἑταίρα τε ἦν τοῦ βουλομένου καὶ ὅτι οὐδ' ἐξ ἑνὸς ἄλλου φαίνεται εκοῦσα. Ἀναγίγνωσκε αὐτοῖς.

<Μαρτυρίαι> Ὡς μὲν τοίνυν ἦν κοινὴ τῷ βουλομένῳ, ἣν οὗτος ἐγγυῆσαι τῷ μετέρῳ θείῳ μεμαρτύρηκε, μνημονεύειν χρὴ ὑφ' ὅσων ὑμῖν μεμαρτύρηται, καὶ ὅτι ὐδενὶ ἄλλῳ ἐγγυηθεῖσα οὐδὲ συνοικήσασα φαίνεται: σκεψώμεθα δὲ καὶ ἐξ ὧν ἄν τις τονοήσειεν ἐγγύην γενέσθαι τοιαύτης γυναικός, εἰ ἄρα καὶ τῷ ἡμετέρῳ θείῳ ιοῦτόν τι συμβέβηκεν. Ἤδη γάρ τινες νέοι ἄνθρωποι, ἐπιθυμήσαντες τοιούτων ναικῶν καὶ ἀκρατῶς ἐχόντες αὐτῶν, ἐπείσθησαν ὑπ' ἀνοίας εἰς αὐτοὺς τοιοῦτόν τι αμαρτεῖν. Πόθεν οὖν ἄν τις σαφέστερον γνοίη περὶ τούτων ἢ ἔκ τε τῶν μαρτυριῶν ν τούτοις μεμαρτυρημένων ἐν τῇ προτέρᾳ δίκῃ καὶ ἐκ τῶν εἰκότων τῶν περὶ αὐτὸ τὸ ᾶγμα σκεψάμενος; Ἐνθυμεῖσθε δὲ τὴν ἀναίδειαν ὧν λέγουσιν. Ὁ μὲν γὰρ ἐγγυᾶν λλων εἰς τὸν τριτάλαντον οἶκον, ὥς φησι, τὴν ἀδελφήν, διαπραττόμενος τηλικαῦτα χ μάρτυρα παρεῖναι αὐτῷ Πυρετίδην προσεποιήσατο, καὶ τούτου ἐκμαρτυρίαν ἐπ' ίνῃ τῇ δίκῃ παρέσχοντο οὗτοι: ἣν Πυρετίδης οὐκ ἀναδέδεκται αὐτοῖς οὐδὲ ὁμολογεῖ ρτυρῆσαι οὐδὲ εἰδέναι τούτων ἀληθὲς ὂν οὐδέν.

Μέγα δὲ τεκμήριον ὡς περιφανῶς ψευδῆ τὴν μαρτυρίαν οὗτοι παρέσχοντο ταύτην: ἴστε γὰρ πάντες ὡς, ὅταν μὲν ὡς ἐπὶ προδήλους πράξεις ἴωμεν, ἃς δεῖ μετὰ μαρτύρων γενέσθαι, τοὺς οἰκειοτάτους καὶ οἷς ἂν τυγχάνωμεν χρώμενοι μάλιστα, τούτους παραλαμβάνειν εἰώθαμεν ἐπὶ τὰς πράξεις τὰς τοιαύτας, τῶν δὲ ἀδήλων καὶ ἐξαίφνης γιγνομένων τοὺς προστυχόντας ἕκαστοι μάρτυρας ποιούμεθα.

Καὶ ἐπὶ μὲν ταῖς μαρτυρίαις αὐταῖς τοῖς παραγενομένοις αὐτοῖς, ὁποῖοί τινες ἂν ὦσι, τούτοις μάρτυσιν χρῆσθαι ἀναγκαῖόν ἐστιν ἡμῖν: παρὰ δὲ τῶν ἀσθενούντων ἢ τῶν ἀποδημεῖν μελλόντων ὅταν τις ἐκμαρτυρίαν ποιῆται, τοὺς ἐπιεικεστάτους τῶν πολιτῶν καὶ τοὺς ἡμῖν γνωριμωτάτους ἕκαστος ἡμῶν παρακαλεῖ μάλιστα, καὶ οὐ μεθ' ἑνὸς οὐδὲ μετὰ δυοῖν, ἀλλ' ὡς ἂν μετὰ πλείστων δυνώμεθα τὰς ἐκμαρτυρίας πάντες ποιούμεθα, ἵνα τῷ τε ἐκμαρτυρήσαντι μὴ ἐξῇ ὕστερον ἐξάρνῳ γενέσθαι τὴν μαρτυρίαν, ὑμεῖς τε πολλοῖς καὶ καλοῖς κἀγαθοῖς ταὐτὰ μαρτυροῦσι πιστεύητε μᾶλλον. Ξενοκλῆς τοίνυν Βήσαζε μὲν ἰὼν εἰς τὸ ἐργαστήριον τὸ ἡμέτερον εἰς τὰ ἔργα, οὐχ ἡγήσατο δεῖν τοῖς ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου ἐκεῖ ἐντυχοῦσι μάρτυσι χρῆσθαι περὶ τῆς ἐξαγωγῆς, ἀλλ' ἦκεν ἔχων ἐνθένδε Διόφαντον τὸν Σφήττιον μεθ' ἑαυτοῦ, ὃς ἔλεγε τὴν δίκην ὑπὲρ τούτου, καὶ Δωρόθεον τὸν Ἐλευσίνιον καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Φιλοχάρην καὶ ἄλλους πολλοὺς μάρτυρας, παρακεκληκὼς ἐνθένδε σταδίους ἐγγὺς τριακοσίους ἐκεῖσε: περὶ δὲ τῆς ἐγγύης τῆς τήθης τῶν παίδων τῶν ἑαυτοῦ ἐν τῷ ἄστει ἐκμαρτυρίαν, ὥς φησι, ποιούμενος, τῶν μὲν οἰκείων οὐδένα τῶν ἑαυτοῦ παρακεκληκὼς φαίνεται, Διονύσιον δὲ τὸν Ἐρχιέα καὶ Ἀριστόλοχον τὸν Αἰθαλίδην. Μετὰ δυοῖν τούτοιν ἐν τῷ ἄστει αὐτοῦ τὴν ἐκμαρτυρίαν ποιήσασθαί φασιν οὗτοι τοιαῦτα μετὰ τούτων οἷς οὐδ' ἂν περὶ ὁτουοῦν πιστεύσειεν ἄλλος οὐδείς.

Ἴσως γὰρ ἦν νὴ Δία πάρεργον καὶ φαῦλον, περὶ οὗ τὴν ἐκμαρτυρίαν παρὰ τοῦ Πυρετίδου φασὶ ποιήσασθαι οὗτοι, ὥστε οὐδὲν θαυμαστὸν ὀλιγωρηθῆναι ἦν τὸ πρᾶγμα. Καὶ πῶς; Οἷς γε περὶ αὐτοῦ τούτου ὁ ἀγὼν ἦν ὁ τῶν ψευδομαρτυρίων, ὃν Ξενοκλῆς ἔφευγεν, ἢ ἐξ ἑταίρας ἢ ἐξ ἐγγυητῆς τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα εἶναι. Εἶτα ἐπὶ ταύτην ἂν τὴν μαρτυρίαν, εἰ ἦν ἀληθής, οὐκ ἂν ἅπαντας τοὺς οἰκείους τοὺς ἑαυτοῦ παρακαλεῖν ἐκεῖνος ἠξίωσε; Ναὶ μὰ Δία, ὡς ἔγωγε ᾤμην, εἴ γε ἦν ἀληθὲς τὸ πρᾶγμα. Οὐ τοίνυν φαίνεται, ἀλλ' ὁ μὲν Ξενοκλῆς πρὸς τοὺς ἐπιτυχόντας δύο ἐκμαρτυρησάμενος τὴν μαρτυρίαν ταύτην: Νικόδημος δὲ οὑτοσὶ ἕνα μόνον μάρτυρα παρακαλέσας μεθ' ἑαυτοῦ τῷ τὸν τριτάλαντον οἶκον κεκτημένῳ ἐγγυῆσαί φησι τὴν ἀδελφήν.

Καὶ οὗτος μὲν τὸν Πυρετίδην μόνον, οὐχ ὁμολογοῦντα, προσεποιήσατο μεθ' αὑτοῦ παραγενέσθαι: ὑπὸ δὲ τοῦ ἐγγυήσεσθαι μέλλοντος τὴν τοιαύτην Λυσιμένης καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, Χαίρων καὶ Πυλάδης, φασὶ παρακληθέντες τῇ ἐγγύῃ παραγενέσθαι, καὶ ταῦτα θεῖοι ὄντες τῷ ἐγγυωμένῳ.

Ὑμέτερον οὖν ἔργον σκέψασθαι νῦν εἰ δοκεῖ πιστὸν εἶναι τὸ πρᾶγμα. Ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι, ἐκ τῶν εἰκότων σκοπούμενος, πολὺ ἂν μᾶλλον τὸν Πύρρον πάντας ἂν τοὺς θείους βούλεσθαι λεληθέναι, εἴ τι παρεσκευάζετο ὁμολογεῖν ἢ πράττειν ἀνάξιον αὐτοῦ, ἢ παρακαλέσαι μάρτυρας τοὺς θείους τοὺς ἑαυτοῦ ἐπὶ ἁμάρτημα τοιοῦτον.

Ἔτι δὲ καὶ περὶ ἐκείνου θαυμάζω, εἰ μηδεμίαν προῖκα μήθ' ὁ διδοὺς μήθ' ὁ λαμβάνων διωμολογήσαντο ἔξειν ἐπὶ τῇ γυναικί. Τοῦτο μὲν γὰρ εἴ τινα ἐδίδου, εἰκὸς καὶ τὴν δοθεῖσαν ὑπὸ τῶν παραγενέσθαι φασκόντων μαρτυρεῖσθαι: τοῦτο δ' εἰ δι'

ἐπιθυμίαν τὴν ἐγγύην ὁ θεῖος ἡμῶν ἐποιεῖτο τῆς τοιαύτης γυναικός, δῆλον ὅτι κἂν ἀργύριον πολλῷ μᾶλλον ἢ ὁ ἐγγυῶν διωμολογήσατο ἔχειν αὐτὸν ἐπὶ τῇ γυναικί, ἵνα μὴ ἐπ' ἐκείνῳ γένοιτο ῥᾳδίως ἀπαλλάττεσθαι, ὁπότε βούλοιτο, τῆς γυναικός.

Καὶ μάρ τυράς γε πολλῷ πλείους εἰκὸς ἦν τὸν ἐγγυῶντα παρακαλεῖν ἢ τὸν ἐγγυώμενον τὴν τοιαύτην: οὐδεὶς γὰρ ὑμῶν ἀγνοεῖ ὅτι ὀλίγα διαμένειν εἴωθε τῶν τοιούτων. Ὁ μὲν τοίνυν ἐγγυῆσαι φάσκων μετὰ ἑνὸς μάρτυρος καὶ ἄνευ ὁμολογίας προικὸς εἰς τὸν τριτάλαντον οἶκον ἐγγυῆσαί φησι τὴν ἀδελφήν: οἱ δὲ θεῖοι τῷ ἀδελφιδῷ. ἄπροικον τὴν τοιαύτην ἐγγυωμένῳ μεμαρτυρήκασι παραγενέσθαι.

Καὶ οἱ αὐτοὶ θεῖοι οὗτοι ἐν τῇ δεκάτῃ τῆς θυγατρὸς ἀποφανθείσης εἶναι ὑπὸ τοῦ ἀδελφιδοῦ κληθέντες μεμαρτυρήκασι παραγενέσθαι. Ἐφ' ᾧ δὴ καὶ δεινῶς ἀγανακτῶ, ὅτι ὁ μὲν ἀνὴρ λαγχάνων ὑπὲρ τῆς γυναικὸς τῆς αὐτοῦ τοῦ κλήρου τοῦ πατρῴου Φίλην ὄνομα εἶναι ἐπεγράψατο τῇ γυναικί, οἱ δὲ τοῦ Πύρρου θεῖοι ἐν τῇ δεκάτῃ φάσκοντες παραγενέσθαι τὸ τῆς τήθης ὄνομα Κλειταρέτην τὸν πατέρα ἐμαρτύρησαν θέσθαι αὐτῇ.

Θαυμάζω οὖν εἰ ὁ ἀνὴρ ὁ συνοικῶν πλείω ἢ ὀκτὼ ἔτη ἤδη μὴ ἤδει τοὔνομα τῆς ἑαυτοῦ γυναικός. Εἶτα οὐδὲ παρὰ τῶν αὐτοῦ μαρτύρων πρότερον ἐδυνήθη πυθέσθαι, οὐδ' ἡ μήτηρ τῆς γυναικὸς τὸ τῆς θυγατρὸς ὄνομα τῆς αὐτῆς ἐν χρόνῳ τοσούτῳ ἔφρασεν αὐτῷ, οὐδ' ὁ θεῖος αὐτὸς Νικόδημος, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ τῆς τήθης ὀνόματος, εἴ τις ἤδει τοῦθ' ὑπὸ τοῦ πατρὸς κείμενον ταύτῃ, Φίλην ὁ ἀνὴρ ὄνομα ἐπεγράψατο εἶναι αὐτῇ, καὶ ταῦτα λαγχάνων αὐτῇ τοῦ κλήρου τοῦ πατρῴου; Τίνος ἕνεκα; Ἢ ἵνα καὶ τοῦ τῆς τήθης ὀνόματος τοῦ ὑπὸ τοῦ πατρὸς τεθέντος ἄκληρον ὁ ἀνὴρ καταστήσειεν εἶναι τὴν αὐτοῦ γυναῖκα; Ἆρά γε οὐχὶ δῆλον, ὦ ἄνδρες, ὅτι ἃ πάλαι οὗτοι μαρτυροῦσι γενέσθαι, πολλῷ πλέον μετὰ τῆς λήξεως τοῦ κλήρου σύγκειται αὐτοῖς; Οὐ γὰρ ἄν ποτε οἱ μὲν εἰς τὴν δεκάτην, ὥς φασι, κληθέντες τῆς τοῦ Πύρρου θυγατρός, ἀδελφιδῆς δὲ τούτου, ἐξ ἐκείνης τῆς ἡμέρας, ἥτις ἦν ποτε, ἀκριβῶς εἰς τὸ δικαστήριον ἦκον μεμνημένοι ὅτι Κλειτα ρέτην ὁ πατὴρ ἐν τῇ δεκάτῃ ὠνόμηνεν, οἱ δ' οἰκειότατοι τῶν ἁπάντων, ὁ ἀνὴρ καὶ ὁ θεῖος, καὶ ἡ μήτηρ οὐκ ἂν ἤδει τὸ ὄνομα τῆς θυγατρός, ὥς φασι, τῆς αὐτοῦ. Πολύ γε μάλιστ' ἄν, εἰ ἦν ἀληθὲς τὸ πρᾶγμα. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων καὶ ὕστερον ἐγχωρήσει εἰπεῖν.

Περὶ δὲ τῆς τούτου μαρτυρίας οὐ χαλεπὸν καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν νόμων ἐστὶ γνῶναι ὅτι φαίνεται περιφανῶς τὰ Ψευδῆ μεμαρτυρηκὼς οὗτος. Ὅπου γάρ, ἐάν τίς τι ἀτίμητον λάβῃ, ἕνεκα τοῦ νόμου, ἐὰν ἀπολίπῃ ἡ γυνὴ τὸν ἄνδρα ἢ ἐὰν ὁ ἀνὴρ ἐκπέμψῃ τὴν γυναῖκα, οὐκ ἔξεστι πράξασθαι τῷ δόντι ὃ μὴ ἐν προικὶ τιμήσας ἔδωκεν, ἢ που ὅστις γε φησιν ἄνευ ὁμολογίας προικὸς τὴν ἀδελφὴν ἐγγυῆσαι, περιφανῶς ἀναίσχυντος ὢν ἐλέγχεται.

Τί γὰρ ἔμελλεν ὄφελος εἶναι αὐτῷ τῆς ἐγγύης, εἰ ἐπὶ τῷ ἐγγυησαμένῳ ἐκπέμψαι ποτὲ βούλοιτο τὴν γυναῖκα ἦν; Ἦν δ' ἂν ἐπ' ἐκείνῳ, ὦ ἄνδρες, δῆλον ὅτι, εἰ μηδεμίαν προῖκα διωμολογήσατο ἕξειν ἐπ' αὐτῇ. Εἶτ' ἐπὶ τούτοις ἂν Νικόδημος ἠγγύησε τῷ ἑτέρῳ θείῳ τὴν ἀδελφήν; Καὶ ταῦτα εἰδὼς τὸν ἅπαντα χρόνον ἄτοκον οὖσαν αὐτήν, εἰ τῆς ὁμολογηθείσης προικὸς ἐκ τῶν νόμων γιγνομένης εἰς αὐτόν, εἴ τι ἔπαθεν ἡ γυνὴ πρὶν γενέσθαι παῖδας αὐτῇ; Ἆρ' οὖν δοκεῖ τῳ ὑμῶν ὀλιγώρως οὕτως ἔχειν πραγμάτων Νικόδημος ὥστε παραλιπεῖν ἄν τι τῶν τοιούτων; Ἐγὼ μὲν γὰρ οὐ νομίζω. ἃ παρὰ τούτου ὁ ἡμέτερος θεῖος ἠξίωσεν ἂν ἐγγυήσασθαι τὴν ἀδελφήν, ὃς αὐτὸς

ξενίας φεύγων ὑπὸ ἑνὸς τῶν φρατέρων ὧν φησιν αὐτοῦ εἶναι, παρὰ τέτταρας ψήφους μετέσχε τῆς πόλεως; Καὶ ὡς ἀληθῆ λέγω, ἀναγίγνωσκε τὴν μαρτυρίαν.

<Μαρτυρία> Οὗτος τοίνυν τῷ ἡμετέρῳ θείῳ ἄπροικον τὴν ἀδελφὴν τὴν ἑαυτοῦ μεμαρτύρηκεν ἐγγυῆσαι, καὶ ταῦτα τῆς προικὸς εἰς αὐτὸν γιγνομένης, εἴ τι ἔπαθεν ἡ γυνὴ πρὶν γενέσθαι παῖδας αὐτῇ. Λαβὲ δὴ καὶ ἀνάγνωθι τοὺς νόμους τουσδὶ αὐτοῖς.

<Νόμοι> Δοκεῖ ἂν ὑμῖν οὕτως ὀλιγώρως ἔχειν χρημάτων Νικόδημος ὥστε, εἰ ἦν ἀληθὲς τὸ πρᾶγμα, οὐκ ἂν σφόδρα διακριβώσασθαι περὶ τῶν ἑαυτῷ συμφερόντων; Ναὶ μὰ Δία, ὡς ἔγωγ' οἶμαι, ἐπεὶ καὶ οἱ ἐπὶ παλλακίᾳ διδόντες τὰς ἑαυτῶν πάντες πρότερον διομολογοῦνται περὶ τῶν δοθησομένων ταῖς παλλακαῖς: Νικόδημος δὲ ἐγγυᾶν μέλλων, ὥς φησι, τὴν ἀδελφὴν τὴν αὑτοῦ μόνον τὸ κατὰ τοὺς νόμους ἐγγυῆσαι διεπράξατο, ὃς ἐπ' ὀλίγῳ ἀργυρίῳ, οὗ ἐπιθυμῶν λέγει πρὸς ὑμᾶς, σφόδρα βούλεται πονηρὸς εἶναι; Περὶ μὲν οὖν τῆς τούτου πονηρίας καὶ σιωπῶντος ἐμοῦ οἱ πολλοὶ γιγνώσκουσιν ὑμῶν, ὥστε οὐκ ἀπορῶ γε μαρτύρων, ὅταν τι λέγω περὶ αὐτοῦ: βούλομαι δὲ πρῶτον ἐκ τῶν τοιῶνδε ἐξελέγξαι τοῦτον ἀναισχυντότατον τῇ μαρτυρίᾳ ὄντα ταύτῃ. Φέρε γάρ, ὦ Νικόδημε, εἰ ἠσθα ἠγγυηκὼς τῷ Πύρρῳ τὴν ἀδελφὴν καὶ εἰ ᾔδεις ἐξ αὐτῆς θυγατέρα γνησίαν καταλειπομένην, πῶς ἐπέτρεψας τῷ ἡμετέρῳ ἀδελφῷ ἐπιδικάσασθαι τοῦ κλήρου ἄνευ τῆς γνησίας θυγατρός, ἣν φὴς τῷ ἡμετέρῳ θείῳ καταλειφθῆναι; Ἢ οὐκ ᾔδεις ἐν τῇ ἐπιδικασίᾳ τοῦ κλήρου νόθην καθισταμένην τὴν ἀδελφιδῆν τὴν σαυτοῦ; Ὁπότε γάρ τις ἐπεδικάζετο τοῦ κλήρου, νόθην τὴν θυγατέρα τοῦ καταλιπόντος τὸν κλῆρον καθίστη.

Ἔτι δὲ πρότερον ὁ Πύρρος ὁ ποιησάμενος τὸν ἀδελφὸν τὸν ἐμὸν υἱὸν αὑτῷ: οὔτε γὰρ διαθέσθαι οὔτε δοῦναι οὐδενὶ οὐδὲν ἔξεστι τῶν ἑαυτοῦ ἄνευ τῶν θυγατέρων, ἐάν τις καταλιπὼν γνησίας τελευτᾷ. Γνώσεσθε δὲ αὐ τῶν ἀκούσαντες τῶν νόμων ἀναγιγνωσκομένων. Ἀναγίγνωσκε τούσδε αὐτοῖς.

<Νόμοι> Δοκεῖ ἂν ὑμῖν ὁ μεμαρτυρηκὼς ἐγγυῆσαι ἐπιτρέψαι ἄν τι τούτων γίγνεσθαι καὶ οὐκ ἂν ἐπὶ τοῦ κλήρου τῇ λήξει, ἣν ὁ Ἔνδιος λαχὼν ἐπεδικάζετο, ἀμφισβητῆσαι ἂν ὑπὲρ τῆς ἀδελφιδῆς τῆς ἑαυτοῦ καὶ οὐκ ἂν διαμαρτυρῆσαι μὴ ἐπίδικον τῷ Ἐνδίῳ τὸν ἐκείνης πατρῷον κλῆρον εἶναι; Ἀλλὰ μὴν ὥς γε ἐπεδικάσατο ὁ ἡμέτερος ἀδελφὸς τοῦ κλήρου καὶ οὐκ ἠμφεσβήτησεν οὐδεὶς ἐκείνῳ, ἀναγίγνωσκε τὴν μαρτυρίαν.

<Μαρτυρία> Γενομένης τοίνυν τῆς ἐπιδικασίας ταύτης οὐκ ἐτόλμησεν ἀμφισβητῆσαι τοῦ κλήρου Νικόδημος οὐδὲ διαμαρτυρῆσαι τὴν ἀδελφιδῆν τὴν ἑαυτοῦ γνησίαν θυγατέρα Πύρρῳ καταλειφθῆναι.

Περὶ μὲν οὖν τῆς ἐπιδικασίας ἔχοι ἄν τις ψεῦδος προφασίσασθαι πρὸς ὑμᾶς: ἦ γὰρ ἀθεῖν σφᾶς προσποιήσαιτ' ἂν οὗτος, ἢ καὶ ψεύδεσθαι αἰτιῶτ' ἂν ἡμᾶς. Τοῦτο μὲν οὖν ἀρῶμεν: ἐπειδὴ δὲ τῷ Ξενοκλεῖ ἠγγύα ὁ Ἔνδιος τὴν ἀδελφιδῆν σου, ἐπέτρεψας, ὦ Νικόδημε, τὴν ἐκ τῆς ἐγγυητῆς τῷ Πύρρῳ γεγενημένην ὡς ἐξ ἑταίρας ἐκείνῳ οὖσαν ἐγγυᾶσθαι; Καὶ οὐκ ἂν εἰσήγγειλας πρὸς τὸν ἄρχοντα κακοῦσθαι τὴν ἐπίκληρον τὸ τοῦ εἰσποιήτου οὕτως ὑβριζομένην καὶ ἄκληρον τῶν ἑαυτῆς πατρῴων καθισταμένην, ἄλλως τε καὶ μόνων τούτων τῶν δικῶν ἀκινδύνων τοῖς διώκουσιν οὐσῶν καὶ ἐξὸν τῷ βουλομένῳ βοηθεῖν ταῖς ἐπικλήροις; Οὔτε γὰρ ἐπιτίμιον ταῖς πρὸς τὸν ἄρχοντα εἰσαγγελίαις ἔπεστιν, οὐδὲ ἐὰν μηδεμίαν τῶν ψήφων οἱ εἰσαγγείλαντες μεταλάβωσιν, οὔτε πρυτανεῖα οὔτε παράστασις οὐδεμία τίθεται τῶν

εἰσαγγελιῶν: ἀλλὰ τοῖς μὲν διώκουσιν ἀκινδύνως εἰσαγγέλλειν ἔξεστι, τῷ βουλομένῳ, τοῖς δ' ἁλισκομένοις αἱ ἔσχαται τιμωρίαι ἐπὶ ταῖς εἰσαγγελίαις ἔπεισιν.

Ἔπειτα εἰ ἦν ἐξ ἐγγυητῆς ἡ τούτου ἀδελφιδῆ τῷ ἡμετέρῳ θείῳ γεγενημένη, ἐπέτρεψεν ἂν Νικόδημος ὡς ἐξ ἑταίρας οὖσαν αὐτὴν ἐγγυᾶσθαι; Καὶ γενομένων αὐτῶν οὐκ ἂν εἰσήγγελλε πρὸς τὸν ἄρχοντα ὑβρίζεσθαι τὴν ἐπίκληρον ὑπὸ τοῦ οὕτως ἐγγυήσαντος αὐτήν; Καὶ εἰ ἦν ἀληθῆ ἃ νυνὶ τετόλμηκας μαρτυρῆσαι, παραχρῆμα εὐθὺς τότε ἐτιμωρήσω ἂν τὸν ἀδικοῦντα: ἢ καὶ ταῦτα λαθεῖν σεαυτὸν προσποιήσῃ; Ἔπειτ' οὐδ' ἐκ τῆς ἐπιδοθείσης αὐτῇ προικὸς ἤσθου; Ὥστε καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο ἀγανακτήσαντι δήπου σοι εἰσαγγεῖλαι τὸν Ἔνδιον προσῆκεν, εἰ αὐτὸς μὲν τριτάλαντον οἶκον ἔχειν ἠξίου ὡς προσῆκον αὐτῷ, τῇ δὲ γνησίᾳ οὔσῃ θυγατρὶ τρισχιλίας δραχμὰς προῖκα ἐπιδοὺς ἐκδοῦναι ἠξίωσεν ἄλλῳ. Εἶτ' ἐπὶ τούτοις οὐκ ἀγανακτήσας εἰσήγγειλεν ἂν τὸν Ἔνδιον οὗτος; Ναὶ μὰ Δία, εἴ γ' ἦν ἀληθὲς τὸ πρᾶγμα.

Οἶμαι δὲ οὐδ' ἂν τὴν ἀρχὴν ἐκεῖνον οὐδ' ἄλλον γε τῶν εἰσποιήτων οὐδένα οὕτως εὐήθη οὐδ' αὖ ὀλίγωρον τῶν νόμων τῶν κειμένων γίγνεσθαι ὥσθ' ὑπαρχούσης γνησίας θυγατρὸς τῷ τὸν κλῆρον καταλιπόντι ἑτέρῳ δοῦναι ταύτην ἀνθ' ἑαυτοῦ. Ἀκριβῶς γὰρ ᾔδει διότι τοῖς γε ἐκ τῆς γνησίας θυγατρὸς παισὶ γεγονόσιν ἁπάντων τῶν παππῴων κληρονομία προσήκει. Εἶτα εἰδὼς ἄν τις ταῦτα ἑτέρῳ παραδοίη τὰ αὑτοῦ, καὶ ταῦτα τηλικαῦτα ὄντα ὅσων ἡμφεσβήτησαν οὗτοι; Δοκεῖ δ' ἄν τις ὑμῖν οὕτως ἀναιδὴς ἢ τολμηρὸς εἰς ποίητος γενέσθαι ὥστε μηδὲ τὸ δέκατον μέρος ἐπιδοὺς ἐκδοῦναι τῇ γνησίᾳ θυγατρὶ τῶν πατρῴων; Γενομένων δὲ τούτων δοκεῖ ἂν ὑμῖν ὁ θεῖος ἐπιτρέψαι, ὁ ἐγγυῆσαι μεμαρτυρηκὼς αὐτῆς τὴν μητέρα; Ἐγὼ μὲν γὰρ οὐ νομίζω, ἀλλὰ καὶ ἡμφεσβήτησεν ἂν τοῦ κλήρου καὶ διεμαρτύρησε καὶ εἰσήγγειλεν ἂν πρὸς τὸν ἄρχοντα, καὶ ἄλλο εἴ τι ἦν ἰσχυρότερον τούτων, ἅπαντ' ἂν διεπράξατο.

Ὁ μὲν τοίνυν Ἔνδιος ὡς ἐξ ἑταίρας οὖσαν ἠγγύησεν, ἣν φησιν ἀδελφιδῆν Νικόδημος εἶναι αὐτῷ: οὗτος δὲ οὔτε τῷ Ἐνδίῳ τοῦ Πύρρου κλήρου ἀμφισβητῆσαι ἠξίωσεν, οὔτ' ἐγγυήσαντα τὴν ἀδελφιδῆν ὡς οὖσαν ἐξ ἑταίρας εἰσαγγεῖλαι πρὸς τὸν ἄρχοντα ἠξίωσεν, οὔτ' ἐπὶ τῇ δοθείσῃ προικὶ αὐτῇ ἠγανάκτησεν οὐδέν, ἀλλὰ πάντα ταῦτα εἴασε γενέσθαι. Οἱ δὲ νόμοι περὶ ἁπάντων διορίζουσι τούτων. Ἀναγνώσεται οὖν πρῶτον ὑμῖν τὴν περὶ τῆς ἐπιδικασίας τοῦ κλήρου μαρτυρίαν πάλιν, ἔπειτα τὴν περὶ τῆς ἐγγυήσεως τῆς γυναικός. Ἀναγίγνωσκε αὐτοῖς.

<Μαρτυρίαι> Ἀνάγνωθι δὴ καὶ τοὺς νόμους.

<Νόμοι> Λαβὲ δὴ καὶ τὴν τούτου μαρτυρίαν.

<Μαρτυρία> Πῶς ἄν τις σαφέστερον ἐξελέγχοι ψευδομαρτυρίων διώκων ἢ ἔκ τε τῶν πεπραγμένων αὐτοῖς τούτοις ἐπιδεικνύων καὶ ἐκ τῶν νόμων ἁπάντων τῶν ὑμετέρων; Περὶ μὲν οὖν τούτου σχεδὸν εἴρηται τὰ πολλά: σκέψασθε δὲ καὶ περὶ τοῦ ἔχοντος τὴν ἀδελφιδῆν τὴν τούτου γυναῖκα, ἐὰν ἄρα τι γένηται καὶ ἐκ τούτου τεκμήριον ὡς ἔστι ψευδῆ τὰ μεμαρτυρημένα Νικοδήμῳ.

Ὡς μὲν οὖν ἠγγυήσατο καὶ ἔλαβεν ὡς οὖσαν ἐξ ἑταίρας τὴν γυναῖκα, ἐπιδέδεικται καὶ μεμαρτύρηται: ὡς δ' ἀληθὴς ἡ μαρτυρία ἐστὶν αὕτη, ὁ Ξενοκλῆς αὐτὸς ἔργῳ οὐκ ὀλίγου χρόνον ἤδη ἀληθῆ ταῦτα μεμαρτύρηκε. Δῆλον γὰρ ὅτι εἰ μὴ ἠγγύητο παρὰ τοῦ Ἐνδίου ὡς ἐξ ἑταίρας οὖσαν τὴν γυναῖκα, ὄντων αὐτῷ παίδων ἤδη τηλικούτων ἐκ τῆς γυναικός, ζῶντι ἂν τῷ Ἐνδίῳ ἡμφεσβήτησεν ὑπὲρ τῆς γνησίας θυγατρὸς τῶν πατρῴων, ἄλλως τε καὶ παρεσκευασμένος μὴ ὁμολογεῖν τὴν τοῦ Ἐνδίου ποίησιν τῷ

Πύρρῳ γενέσθαι. Ὡς γὰρ οὐχ ὁμολογῶν πῶς ἐπεσκήπτετο τοῖς μεμαρτυρηκόσιν ἐπὶ τῇ διαθήκῃ τοῦ Πύρρου παραγενέσθαι. Καὶ ὡς ἀληθῆ λέγω, ἀναγνώσεται ὑμῖν τὴν μαρτυρίαν τὴν μαρτυρηθεῖσαν. Ἀναγίγνωσκε αὐτοῖς.

<Μαρτυρία> Ἀλλὰ μὴν κἀκεῖνό γε δηλοῖ ὡς οὐχ ὁμολογοῦσι τὴν τοῦ Ἐνδίου ποίησιν ὑπὸ τοῦ Πύρρου γενέσθαι: οὐ γὰρ ἂν ὑπερβάντες τὸν τελευταῖον τοῦ οἴκου γεγενημένον κληρονόμον ὑπὲρ τῆς γυναικὸς τοῦ Πύρρου κλήρου λαχεῖν τὴν λῆξιν ἠξίωσαν οὗτοι. Ὁ μὲν γὰρ Πύρρος πλείω ἢ εἴκοσιν ἔτη τετελεύτηκεν ἤδη, ὁ δὲ Ἔνδιος τοῦ Μεταγειτνιῶνος μηνὸς πέρυσιν, ἐν ᾧ ἔλαχον τοῦ κλήρου τὴν λῆξιν τρίτῃ ἡμέρᾳ εὐθέως οὗτοι.

Ὁ δὲ νόμος πέντε ἐτῶν κελεύει δικάσασθαι τοῦ κλήρου, ἐπειδὰν τελευτήσῃ ὁ κληρονόμος. Οὐκοῦν δυοῖν τὰ ἕτερα προσῆκε τῇ γυναικί, ἢ ζῶντι τῷ Ἐνδίῳ ἀμφισβητῆσαι τῶν πατρῴων, ἢ ἐπειδὴ τετελευτηκὼς ἦν ὁ εἰσποίητος, τῶν τοῦ ἀδελφοῦ τὴν ἐπιδικασίαν ἀξιοῦν ποιεῖσθαι, ἄλλως τε καὶ εἰ, ὡς φασιν οὗτοι, ἠγγυήκει αὐτὴν τῷ Ξενοκλεῖ ὡς γνησίαν ἀδελφὴν οὖσαν αὐτοῦ.

Ἀκριβῶς γὰρ ἐπιστάμεθα πάντες ὅτι ἀδελφῶν μὲν κλήρων ἐπιδικασία πᾶσίν ἐστιν ἡμῖν, ὅτῳ δὲ γόνῳ γεγόνασι γνήσιοι παῖδες, οὐδενὶ ἐπιδικάζεσθαι τῶν πατρῴων προσήκει. Καὶ περὶ τούτων οὐδένα λόγον λεχθῆναι δεῖ: ἅπαντες γὰρ ὑμεῖς καὶ οἱ ἄλλοι πολῖται ἀνεπίδικα ἔχουσι τὰ ἑαυτῶν ἕκαστοι πατρῷα.

Οὗτοι τοίνυν εἰς τοῦτο τόλμης ἀφιγμένοι εἰσὶν ὥστε τῷ μὲν εἰσποιήτῳ οὐκ ἔφασαν ἐπιδικάσασθαι προσήκειν τῶν δοθέντων, τῇ δὲ Φίλῃ, ἣν φασι θυγατέρα γνησίαν τῷ Πύρρῳ καταλελεῖφθαι, λαχεῖν τοῦ κλήρου τοῦ πατρῴου τὴν λῆξιν ἠξίωσαν. Καίτοι ὅπερ εἶπον καὶ πρότερον ὅσοι μὲν ἂν καταλίπωσι γνησίους παῖδας ἐξ αὑτῶν, οὐ προσήκει τοῖς παισὶν ἐπιδικάσασθαι τῶν πατρῴων: ὅσοι δὲ διαθήκαις αὐτοῖς εἰσποιοῦνται, τούτοις ἐπιδικάζεσθαι προσήκει τῶν δοθέντων.

Τοῖς μὲν γάρ, ὅτι γόνῳ γεγόνασιν, οὐδεὶς ἂν δήπου ἀμφισβητήσειε περὶ τῶν πατρῴων: πρὸς δὲ τοὺς εἰσποιήτους ἅπαντες οἱ κατὰ γένος προσήκοντες ἀμφισβητεῖν ἀξιοῦσιν. Ἵνα οὖν μὴ παρὰ τοῦ ἐντυχόντος τῶν κλήρων αἱ λήξεις τοῖς ἀμφισβητεῖν βουλομένοις γίγνωνται καὶ μὴ ὡς ἐρήμων τῶν κλήρων ἐπιδικάζεσθαί τινες τολμῶσι, τούτου ἕνεκα τὰς ἐπιδικασίας οἱ εἰσποίητοι πάντες ποιοῦνται.

Μηδεὶς οὖν ὑμῶν ἡγείσθω, εἰ ἐνόμιζε γνησίαν εἶναι τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα Ξενοκλῆς, λαχεῖν ἂν ὑπὲρ αὐτῆς τὴν λῆξιν τοῦ κλήρου τοῦ πατρῴου, ἀλλ' ἐβάδιζεν ἂν ἡ γνησία εἰς τὰ ἑαυτῆς πατρῷα καί, εἴ τις αὐτὴν ἀφῃρεῖτο ἢ ἐβιάζετο, ἐξῆγεν ἂν ἐκ τῶν πατρῴων καὶ οὐκ ἂν ἰδίας μόνον δίκας ἔφευγεν ὁ βιαζόμενος, ἀλλὰ καὶ δημοσίᾳ εἰσαγγελθεὶς πρὸς τὸν ἄρχοντα ἐκινδύνευεν ἂν περὶ τοῦ σώματος καὶ τῆς οὐσίας ἁπάσης τῆς ἑαυτοῦ.

Ἔτι δ' ἂν πρότερον τοῦ Ξενοκλέους οἱ τοῦ Πύρρου θεῖοι, εἰ ἤδεσαν γνησίαν θυγατέρα τῷ ἑαυτῶν ἀδελφιδῷ καταλειπομένην καὶ ἡμῶν μηδένα λαμβάνειν θέλοντα αὐτήν, οὐκ ἄν ποτε ἐπέτρεψαν Ξενοκλέα, τὸν μηδαμόθεν μηδὲν γένει προσήκοντα Πύρρῳ, λαβόντα ἔχειν τὴν κατὰ γένος προσήκουσαν αὐτοῖς γυναῖκα. Ἦ εἰνόν γ' ἂν εἴη.

Τὰς μὲν ὑπὸ τῶν πατέρων ἐκδοθείσας καὶ συνοικούσας ἀνδράσι γυναῖκας_περὶ ὧν ς ἂν ἄμεινον ἢ ὁ πατὴρ βουλεύσαιτο; καὶ τὰς οὕτω δοθείσας, ἐὰν ὁ πατὴρ αὐτῶν λευτήσῃ μὴ καταλιπὼν αὐταῖς γνησίους ἀδελφούς, τοῖς ἐγγύτατα γένους ἐπιδίκους νόμος εἶναι κελεύει, καὶ πολλοὶ συνοικοῦντες ἤδη ἀφῄρηνται τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας.

Εἶτα τὰς μὲν ὑπὸ τῶν πατέρων ἐκδοθείσας διὰ τὸν νόμον ἐξ ἀνάγκης ἐπιδίκους εἶναι προσήκει, Ξενοκλεῖ δὲ ἄν τις τόδ' ἐπέτρεψε τῶν τοῦ Πύρρου θείων, εἰ ἦν γνησία θυγάτηρ ἐκείνῳ καταλειπομένη, λαβόντα ἔχειν τὴν κατὰ γένος προσήκουσαν αὐτοῖς γυναῖκα καὶ τοσαύτης οὐσίας τοῦτον καταστῆναι κληρονόμον ἀνθ' ἑαυτῶν; Μὴ νομίσητε ὑμεῖς, ὦ ἄνδρες: οὐδεὶς γὰρ ἀνθρώπων μισεῖ τὸ λυσιτελοῦν οὐδὲ περὶ πλείονος τοὺς ἀλλοτρίους ἑαυτοῦ ποιεῖται: ἐὰν οὖν προφασίζωνται διὰ τὴν τοῦ Ἐνδίου ποίησιν μὴ ἐπίδικον εἶναι τὴν γυναῖκα, καὶ διὰ ταῦτα μὴ φῶσιν ἀμφισβητῆσαι αὐτῆς, πρῶτον μὲν ἐκεῖνα αὐτοὺς ἐρέσθαι χρή, εἰ ὁμολογοῦντες τὴν τοῦ Ἐνδίου ποίησιν ὑπὸ τοῦ Πύρρου γενέσθαι ἐπεσκημμένοι εἰσὶ τοῖς μεμαρτυρηκόσι ταῦτα, εἶτα τί παρελθόντες τὸν τελευταῖον τοῦ οἴκου γεγενημένον κληρονόμον τοῦ Πύρρου κλήρου τὴν λῆξιν λαχεῖν ἠξίωσαν παρὰ τὸν νόμον. Πρὸς δὲ τούτοις ἐκεῖνο αὐτοὺς ἔρεσθε, εἴ τις τῶν γνησίων τῶν αὐτοῦ ἐπιδικάζεσθαι ἀξιοῖ. Ταῦτα πρὸς τὴν ἀναίδειαν αὐτῶν πυνθάνεσθε. Ὡς δ' ἦν ἐπίδικος ἡ γυνή, εἴ περ γνησία καταλειφθείη, ἐκ τῶν νόμων σαφέστατα μαθεῖν ἔστι τοῦτο. Ὁ γὰρ νόμος διαρρήδην λέγει ἐξεῖναι διαθέσθαι ὅπως ἂν ἐθέλῃ τις τὰ αὑτοῦ, ἐὰν μὴ παῖδας γνησίους καταλίπῃ ἄρρενας: ἐὰν δὲ θηλείας καταλίπῃ, σὺν ταύταις. Οὐκοῦν μετὰ τῶν θυγατέρων ἔστι δοῦναι καὶ διαθέσθαι τὰ αὐτοῦ: ἄνευ δὲ τῶν γνησίων θυγατέρων οὐχ οἷόν τε οὔτε ποιήσασθαι οὔτε δοῦναι οὐδενὶ οὐδὲν τῶν ἑαυτοῦ.

Οὐκοῦν εἰ μὲν ἄνευ τῆς γνησίας θυγατρὸς τὸν Ἔνδιον Πύρρος ἐποιεῖτο υἱὸν αὑτῷ, ἄκυρος ἂν ἦν αὐτοῦ ἡ ποίησις κατὰ τὸν νόμον: εἰ δὲ τὴν θυγατέρα ἐδίδου καὶ ἐπὶ τούτῳ ποιησάμενος κατέλιπε, πῶς ἂν ὑμεῖς ἐπετρέψατε ἐπιδικάζεσθαι, οἱ τοῦ Πύρρου θεῖοι, τὸν Ἔνδιον τοῦ Πύρρου κλήρου ἄνευ τῆς γνησίας θυγατρός, εἰ ἦν ἐκείνῳ, ἄλλως τε καὶ εἰ, ὡς ἐμαρτυρήσατε, ἐπέσκηψεν ὑμῖν ὁ ἀδελφιδοῦς ἐπιμελεῖσθαι τούτου τοῦ παιδίου; Ἀλλ', ὦ ἀγαθέ, τοῦτο μὲν καὶ λαθεῖν φήσαιτ' ἂν ὑμᾶς: ὅτε δ' ἠγγύα καὶ ἐξεδίδου ὁ Ἔνδιος τὴν γυναῖκα, ἐπετρέπετε ὑμεῖς οἱ θεῖοι τὴν τοῦ ἀδελφιδοῦ τοῦ ὑμετέρου αὐτῶν ὡς ἐξ ἑταίρας οὖσαν ἐκείνῳ ἐγγυᾶσθαι, ἄλλως τε καὶ παραγενέσθαι φάσκοντες, ὅτε ὁ ἀδελφιδοῦς ὑμῶν ἠγγυᾶτο τὴν μητέρα τὴν ταύτης κατὰ τοὺς νόμους ἔξειν γυναῖκα, ἔτι δὲ καὶ ἐν τῇ δεκάτῃ τῇ ταύτης κληθέντες συνεστιᾶσθαι; Πρὸς δὲ τούτοις τουτὶ γὰρ τὸ δεινόν ἐστιν ἐπισκῆψαι φάσκοντες ὑμῖν τὸν ἀδελφιδοῦν ἐπιμελεῖσθαι τούτου τοῦ παιδίου, οὕτως ἐπεμελήθητε ὥστ' ἐᾶσαι ὡς ἐξ ἑταίρας οὖσαν αὐτὴν ἐγγυᾶσθαι, ἄλλως τε καὶ ἔχουσαν τοὔνομα τῆς ὑμετέρας αὐτῶν "«ἀδελφῆς, ὡς ἐμαρτυρεῖτε; Ἐκ τοίνυν τούτων, ὦ ἄνδρες, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος ῥᾴδιόν ἐστι γνῶναι ὅσον ἀναισχυντότατοι ἀνθρώπων εἰσὶν οὗτοι. Τίνος γὰρ ἕνεκα, εἰ ἦν γνησία θυγάτηρ τῷ ἡμετέρῳ θείῳ καταλειπομένη, ποιησάμενος ὁ θεῖος κατέλιπε τὸν ἐμὸν ἀδελφὸν υἱὸν ἑαυτῷ; Πότερον ὅτι προσήκοντες αὐτῷ ἐγγυτέρω γένους ἡμῶν ἦσαν ἄλλοι, οὓς βουλόμενος τὴν ἐπιδικασίαν τῆς θυγατρὸς ἀποστερῆσαι ἐποιεῖτο τὸν ἐμὸν ἀδελφὸν υἱὸν αὑτῷ; Ἀλλ' οὔτε ἐγένετο οὔτ' ἔστι, μὴ γενομένων γε παίδων γνησίων ἐκείνῳ, ἐγγυτέρω ἡμῶν οὐδὲ εἷς: ἀδελφὸς μὲν γὰρ οὐκ ἦν αὐτῷ οὐδ' ἀδελφοῦ παῖδες, ἐκ δὲ τῆς ἀδελφῆς ἡμεῖς ἦμεν αὐτῷ. Ἀλλὰ νὴ Δία ἄλλον τινὰ ποιησάμενος τῶν συγγενῶν ἔδωκεν ἂν ἔχειν τὸν κλῆρον καὶ τὴν θυγατέρα τὴν ἑαυτοῦ: καὶ τί αὐτὸν ἔδει καταφανῶς καὶ ὁτῳοῦν ἀπέχθεσθαι τῶν οἰκείων, ἐξόν, εἴπερ ἦν ἠγγυημένος τὴν ἀδελφὴν τὴν Νικοδήμου, τὴν θυγατέρα τὴν ἐκ ταύτης ἀποφανθεῖσαν εἶναι εἰς τοὺς πατέρας εἰσαγαγόντι ὡς οὖσαν γνησίαν ἑαυτῷ, ἐπὶ ἅπαντι τῷ κλήρῳ ἐπίδικον καταλιπεῖν αὐτὴν καὶ ἐπισκῆψαι τῶν γιγνομένων ἐκ τῆς θυγατρὸς παίδων εἰσαγαγεῖν

ὑὸν ἑαυτῷ; Δῆλον μὲν γὰρ ὅτι ἐπίκληρον μὲν καταλιπὼν ἀκριβῶς ἂν ᾔδει ὅτι δυοῖν θάτερον ἔμελλεν ὑπάρχειν αὐτῇ: ἢ γὰρ ἡμῶν τινα τῶν ἐγγύτατα γένους ἐπιδικασάμενον ἕξειν γυναῖκα, ἢ εἰ μηδεὶς ἡμῶν ἐβούλετο λαμβάνειν, τῶν θείων τινὰ τούτων τῶν νῦν μαρτυρούντων, εἰ δὲ μή, τῶν ἄλλων τινὰ συγγενῶν τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπὶ πάσῃ τῇ οὐσίᾳ ἐπιδικασάμενον κατὰ τοὺς νόμους ἕξειν ταύτην γυναῖκα. Οὐκοῦν ἐκ μὲν τοῦ τὴν θυγατέρα εἰς τοὺς φράτερας εἰσαγαγεῖν καὶ μὴ ποιήσασθαι τὸν ἐμὸν ἀδελφὸν ὑὸν αὑτῷ ταῦτ' ἂν διεπράξατο: ἐκ δὲ τοῦ τοῦτον μὲν ποιήσασθαι, τὴν δὲ μὴ εἰσαγαγεῖν, τὴν μὲν νόθην, ὥσπερ αὐτῷ προσῆκε, καὶ ἄκλη ρον κατέστησε, τὸν δὲ κληρονόμον κατέλιπεν τῶν ἑαυτοῦ. Ἀλλὰ μὴν ὥς γε οὔτε γαμηλίαν εἰσήνεγκεν ὁ θεῖος ἡμῶν, οὔτε τὴν θυγατέρα, ἥν φασι γνησίαν αὐτοῦ εἶναι οὗτοι, εἰσαγαγεῖν εἰς τοὺς φράτερας ἠξίωσε, καὶ ταῦτα νόμου ὄντος αὐτοῖς, ἀναγνώσεται δὲ ὑμῖν τὴν τῶν φρατέρων τῶν ἐκείνου μαρτυρίαν. Ἀναγίγνωσκε: σὺ δ' ἐπίλαβε τὸ ὕδωρ.

<Μαρτυρία> Λαβὲ δὲ καὶ ὡς ἐποιήσατο τὸν ἐμὸν ἀδελφὸν ὑὸν αὑτῷ.

<Μαρτυρία> Εἶτα ὑμεῖς τὴν Νικοδήμου μαρτυρίαν τῶν αὐτοῦ τοῦ θείου ἐκμαρτυριῶν πιστοτέραν ἡγήσεσθε εἶναι, καὶ τὴν οὕτω κοινὴν τοῖς βουλομένοις γεγενημένην, ταύτην ἐπιχειρήσει τις ὑμᾶς πείθειν ὅτι ἐγγυητὴν γυναῖκα ὁ ἡμέτερος θεῖος ἔσχεν; Ἀλλ' ὑμεῖς, ὡς ἔγωγ' οἶμαι, οὐ πιστεύσετε, ἐὰν μὴ ἀποφαίνῃ ὑμῖν, ὅπερ ἀρχόμενος εἶπον τοῦ λόγου, πρῶτον μὲν ἐπὶ τίνι προικὶ οὗτος ἐγγυῆσαι τῷ Πύρρῳ φησὶ τὴν ἀδελφήν, ἔπειτα πρὸς ὁποῖον ἄρχοντα ἡ ἐγγυητὴ γυνὴ ἀπέλιπε τὸν ἄνδρα ἢ τὸν οἶκον τὸν αὐτοῦ, εἶτα παρ' ὅτου ἐκομίσατο τὴν προῖκα οὗτος, ἐπειδὴ τετελευτηκὼς ἦν ᾧ φησιν αὐτὴν ἐγγυῆσαι: ἢ, εἰ ἀπαιτῶν μὴ ἐδύνατο κομίσασθαι ἐν εἴκοσιν ἔτεσιν, ὁποίαν δίκην σίτου ἢ τῆς προικὸς αὐτῆς ὑπὲρ τῆς ἐγγυητῆς γυναικὸς ἐδικάσατο τῷ ἔχοντι τὸν Πύρρου κλῆρον οὗτος.

Ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ἐπιδειξάτω ὅτῳ πρότερον ἢ ὕστερον ἠγγύησεν οὗτος τὴν ἀδελφήν, ἢ εἰ ἐξ ἄλλου τινὸς γεγενημένοι εἰσὶ παῖδες αὐτῇ. Ταῦτα οὖν ἀξιοῦτε πυνθάνεσθαι παρ' αὐτοῦ, καὶ περὶ τῆς τοῖς φράτερσι γαμηλίας μὴ ἀμνημονεῖτε: οὐ γὰρ τῶν ἐλαχίστων πρὸς τὴν τούτου μαρτυρίαν τεκμήριόν ἐστι τοῦτο. Δῆλον γὰρ ὅτι, εἰ ἐπείσθη ἐγγυήσασθαι, ἐπείσθη ἂν καὶ γαμηλίαν ὑπὲρ αὐτῆς τοῖς φράτερσιν εἰσενεγκεῖν καὶ εἰσαγαγεῖν τὴν ἐκ ταύτης ἀποφανθεῖσαν θυγατέρα ὡς γνησίαν οὖσαν αὐτῷ.

Καὶ ἔν τε τῷ δήμῳ, κεκτημένος τὸν τριτάλαντον οἶκον, εἰ ἦν γεγαμηκώς, ἠναγκάζετο ἂν ὑπὲρ τῆς γαμετῆς γυναικὸς καὶ θεσμοφόρια ἑστιᾶν τὰς γυναῖκας καὶ τἆλλα ὅσα προσῆκε λῃτουργεῖν ἐν τῷ δήμῳ ὑπὲρ τῆς γυναικὸς ἀπό γε οὐσίας τηλικαύτης. Οὐ τοίνυν φανεῖται οὐδὲν τούτων γεγενημένον οὐδεπώποτε: οἱ μὲν οὖν φράτερες μεμαρτυρήκασιν ὑμῖν: λαβὲ δὲ καὶ τὴν τῶν δημοτῶν τῶν ἐκείνου μαρτυρίαν.

<Μαρτυρία>

ΙΣΑΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΓΕΝΟΥΣ

Ὠιόμεθα μέν, ὦ ἄνδρες, περὶ ὧν διεφερόμεθα πρὸς Δικαιογένην, τὰ ὡμολογημένα ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου κύρια ἡμῖν ἔσεσθαι: ἀποστάντος γὰρ Δικαιογένους τοῖν δυοῖν μεροῖν τοῦ κλήρου καὶ ἐγγυητὰς καταστήσαντος ἢ μὴν παραδώσειν ἡμῖν ταῦτα τὰ μέρη ἀναμφισβήτητα, ἀφήκαμεν ἀλλήλους τῶν ἐγκλημάτων: ἐπειδὴ δέ, ὦ ἄνδρες, οὐ ποιεῖ Δικαιογένης ἃ ὡμολόγησε, δικαζόμεθα Λεωχάρει ἐγγυητῇ γενομένῳ Δικαιογένους, ὥσπερ ἀντωμόσαμεν.

Καί μοι ἀνάγνωθι τὴν ἀντωμοσίαν.

<Ἀντωμοσία> Ὡς τοίνυν ἀληθῆ ἀντωμόσαμεν, Κηφισόδοτος οὑτοσὶ οἶδε, καὶ μάρτυρας ὑμῖν παρεξόμεθα πρῶτον μὲν ὡς ἀπέστη Δικαιογένης ἡμῖν τοῖν δυοῖν μεροῖν τοῦ κλήρου, εἶτα ὡς ἠγγυήσατο Λεωχάρης. Καί μοι ἀνάγνωθι τὴν μαρτυρίαν.

<Μαρτυρία> Τῶν μὲν μαρτύρων ἀκηκόατε, καὶ ὡς οὐ τἀληθῆ μεμαρτυρήκασιν, οὐδ' ἂν αὐτὸν οἶμαι Λεωχάρην εἰπεῖν: ἴσως δὲ ἐπ' ἐκεῖνον τρέψεται τὸν λόγον, ὡς Δικαιογένης τε ἃ ἡμῖν ὡμολόγησεν ἅπαντα πεποίηκε καὶ αὐτὸς τὴν ἐξεγγύην ὅτι ἀπέδωκεν. Εἰ οὖν ταῦτ' ἐρεῖ, ψεύσεται καὶ ῥᾳδίως ἐλεγχθήσεται: ἀναγνώσεται γὰρ ὑμῖν ὅσα κατέλιπε Δικαιογένης ὁ Μενεξένου ἐν τῷ κλήρῳ καὶ τὰ χρήματα ἃ ἔλαβε.

<Ἀπογραφή> Ταῦτα εἰ μὲν μή φασι Δικαιογένην τὸν ἡμέτερον θεῖον ζῶντα κεκτῆσθαι καὶ ἀποθνήσκοντα ἡμῖν δοῦναι, ἀποδειξάντων, εἰ δὲ καὶ ἐκεῖνον καταλιπεῖν καὶ ἡμᾶς κεκομίσθαι, μαρτυρησάτω τις αὐτοῖς. Ὅτι μὲν γὰρ Δικαιο γένης ὡμολόγει παραδώσειν ἡμῖν ὧν κατέλιπεν ὁ Μενεξένου τὰ δύο μέρη, ἡμεῖς μάρτυρας παρεχόμεθα, καὶ ὅτι Λεωχάρης ἠγγυήσατο αὐτὸν ταῦτα ποιήσειν: καὶ γὰρ δικαζόμεθα διὰ τοῦτο, καὶ ταῦτα ἀντωμόσαμεν. Καί μοι ἀνάγνωθι τὴν ἀντωμοσίαν.

<Ἀντωμοσία> Εἰ μὲν τοίνυν, ὦ ἄνδρες, περὶ τούτων ἔμελλον ἀπολογήσεσθαι μόνον Λεωχάρης ἢ Δικαιογένης, ἄρκει ἄν μοι τὰ εἰρημένα: ἐπειδὴ δὲ παρεσκευασμένοι εἰσὶν ἐξ ἀρχῆς περὶ τοῦ κλήρου λέγειν, βούλομαι ὑμᾶς καὶ παρ' ἐμοῦ τὰ πραχθέντα πυθέσθαι, ἵνα εἰδότες τἀληθῆ, ὅ τι ἂν δοκῇ ὑμῖν, ψηφίσησθε, ἀλλὰ μὴ ἐξηπατημένοι. Μενεξένῳ γὰρ τῷ ἡμετέρῳ πάππῳ ἐγένετο υἱὸς μὲν εἷς, Δικαιογένης, θυγατέρες δὲ τέτταρες, ὧν ἔλαβε μίαν μὲν Πολυάρατος ὁ πατὴρ ὁ ἐμός, ἄλλην δὲ Δημοκλῆς ὁ Φρεάρριος, τὴν δὲ Κηφισοφῶν ὁ Παιανιεύς: ἡ δὲ τετάρτη Θεοπόμπῳ ἐγήματο τῷ Κηφισοδότου πατρί.

Καὶ ὁ μὲν Δικαιογένης, τριήραρχος ἐκπλεύσας τῆς Παράλου, ἐτελεύτησεν μαχόμενος ἐν Κνίδῳ: ἀποθανόντος δ' αὐτοῦ ἄπαιδος διαθήκην ἀπέφηνε Πρόξενος ὁ Δικαιογένους τουδὶ πατήρ, ᾗ πιστεύσαντες οἱ ἡμέτεροι πατέρες ἐνείμαντο τὸν κλῆρον. Καὶ ἐπὶ μὲν τῷ τρίτῳ μέρει τοῦ κλήρου Δικαιογένης ὅδε τῷ Μενεξένου Δικαιογένει, ἡμετέρῳ δὲ θείῳ, υἱὸς ἐγίγνετο ποιητός: τῶν δὲ λοιπῶν ἑκάστη τὸ μέρος ἐπεδικάσατο τῶν Μενεξένου θυγατέρων. Ὧν ἐγὼ τοὺς τότε παρόντας ὑμῖν μάρτυρας παρέξομαι.

<Μάρτυρες> Ἐπειδὴ δὲ ἐνείμαντο τὸν κλῆρον, ὀμόσαντες μὴ παραβήσεσθαι τὰ ὡμολογημένα, ἐκέκτητο ἕκαστος δώδεκα ἔτη ἃ ἔλαχε: καὶ ἐν τοσούτῳ χρόνῳ οὐσῶν δικῶν οὐδεὶς αὐτῶν ἠξίωσε τὰ πεπραγμένα εἰπεῖν ἀδίκως πεπρᾶχθαι, πρὶν δυστυχησάσης τῆς πόλεως καὶ στάσεως γενομένης Δικαιογένης οὑτοσί, πεισθεὶς ὑπὸ

Μέλανος τοῦ Αἰγυπτίου, ᾧ περ καὶ τἆλλα ἐπείθετο, ἡμφεσβήτει ἡμῖν ἅπαντος τοῦ κλήρου, φάσκων ἐφ' ὅλῳ ποιηθῆναι ὑὸς ὑπὸ τοῦ θείου τοῦ ἡμετέρου.

Ἡμεῖς μὲν οὖν μαίνεσθαι αὐτὸν ἡγούμεθα τῇ λήξει, οὐκ ἄν ποτε οἰόμενοι τὸν αὐτὸν ἄνδρα τοτὲ μὲν φάσκοντα ἐπὶ τῷ τρίτῳ μέρει ποιηθῆναι, τοτὲ δ' ἐφ' ἅπαντι τῷ κλήρῳ, δόξαι τἀληθὲς λέγειν ὑμῖν: εἰς δὲ τὸ δικαστήριον εἰσελθόντες καὶ πολλῷ πλείω καὶ δικαιότερα λέγοντες ἠδικήθημεν, οὐχ ὑπὸ τῶν δικαστῶν, ἀλλ' ὑπὸ Μέλανος τοῦ Αἰγυπτίου καὶ τῶν ἐκείνου φίλων, οἳ διὰ τὰς τῆς πόλεως συμφορὰς ἐξουσίαν σφίσιν αὐτοῖς ἡγοῦντο εἶναι κεκτῆσθαί τε τἀλλότρια καὶ τὰ ψευδῆ ἀλλήλοις μαρτυρεῖν: ὑπὸ δὲ τῶν τὰ τοιαῦτα ποιούντων ἐξηπατήθησαν οἱ δικασταί.

Καὶ ἡμεῖς μὲν καταψευδομαρτυρηθέντες ἀπωλέσαμεν τὰ ὄντα: καὶ γὰρ ὁ πατὴρ οὐ πολλῷ χρόνῳ ὕστερον μετὰ τὴν δίκην ἐτελεύτησε, πρὶν ἐπεξελθεῖν οἷς ἐπεσκήψατο τῶν μαρτύρων: Δικαιογένης δὲ πρὸς ἡμᾶς ὡς ἐβούλετο ἀγωνισάμενος τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐξήλασε μὲν τὴν Κηφισοφῶντος τοῦ Παιανιέως θυγατέρα ἐκ τοῦ μέρους, ἀδελφιδῆν οὖσαν Δικαιογένους τοῦ καταλιπόντος τὰ χρήματα, ἀφείλετο δὲ τὴν Δημοκλέους γενομένην γυναῖκα ἃ Δικαιογένης ἀδελφὸς ὢν ἔδωκεν, ἀφείλετο δὲ καὶ τὴν Κηφισοδότου μητέρα καὶ αὐτὸν τοῦτον ἅπαντα.

Καὶ γὰρ τούτων τε ἅμα καὶ ἐπίτροπος καὶ κύριος καὶ ἀντίδικος ἦν, καὶ οὐδὲ κατὰ τὸ ἐλάχιστον μέρος τῆς οἰκειότητος ἐλέου παρ' αὐτοῦ ἔτυχον, ἀλλ' ὀρφανοὶ καὶ ἔρημοι καὶ πένητες γενόμενοι πάντων καὶ τῶν καθ' ἡμέραν ἐπιτηδείων ἦσαν ἐνδεεῖς. Οὕτως αὐτοὺς Δικαιογένης οὑτοσὶ ἐγγυτάτω ὢν γένους ἐπετρόπευεν: ὅς γε, ἃ μὲν ὁ πατὴρ αὐτοῖς Θεόπομπος κατέλιπε, τοῖς τούτων ἐχθροῖς παρέδωκεν, ἃ δὲ ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος καὶ ὁ πάππος αὐτοῖς ἔδωκεν, αὐτὸς ἀφείλετο πρὸ δίκης.

Καὶ ὃ πάντων δεινότατον, τὴν οἰκίαν αὐτῶν τὴν πατρῴαν, παίδων ὄντων τούτων, πριάμενος καὶ κατασκάψας, τὸν κῆπον ἐποιήσατο τὸν πρὸς τῇ αὐτοῦ οἰκίᾳ τῇ ἐν ἄστει. Καὶ λαμβάνων μίσθωσιν ὀγδοήκοντα μνᾶς ἐκ τῶν Δικαιογένους τοῦ ἡμετέρου θείου χρημάτων, τὸν ἐκείνου ἀδελφιδοῦν Κηφισόδοτον τῷ ἑαυτοῦ ἀδελφῷ Ἁρμοδίῳ συνέπεμψεν εἰς Κόρινθον ἀντ' ἀκολούθου: εἰς τοῦτο ὕβρεως καὶ μιαρίας ἀφίκετο. Καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις κακοῖς ὀνειδίζει καὶ ἐγκαλεῖ αὐτῷ ὅτι ἐμβάδας καὶ τρίβωνα φορεῖ, ὥσπερ ἀδικούμενός τι εἰ ἐμβάδας Κηφισόδοτος φορεῖ, ἀλλ' οὐκ ἀδικῶν ὅτι ἀφελόμενος αὐτὸν τὰ ὄντα πένητα πεποίηκεν.

Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων τοσαῦτά μοι εἰρήσθω: πάλιν δ' ἐπάνειμι ὅθεν ἀπέλιπον. Μενέξενος γὰρ ὁ Κηφισοφῶντος ὑός, ἀνεψιὸς ὢν Κηφισοδότῳ τουτῳὶ καὶ ἐμοί, καὶ πρόσηκον αὐτῷ τοῦ κλήρου μέρος ὅσον περ ἐμοί, ἐπεξῄει τοῖς καταμαρτυρήσασιν ἡμῶν καὶ ἐκείνου τὰ ψευδῆ, καὶ Λύκωνα, ὃν περ εἰσήγαγε πρῶτον εἰς τὸ δικαστήριον, οὗτον εἶλεν: ὃς ἐμαρτύρησε Δικαιογένην ποιηθῆναι τὸν νῦν ὄντα ὑπὸ τοῦ θείου τοῦ μετέρου υὸν ἐπὶ παντὶ τῷ κλήρῳ: μαρτυρήσας δὲ ταῦτα ἑάλω ψευδομαρτυρίων. πειδὴ δὲ Δικαιογένης, ὦ ἄνδρες, οὐκέτι ὑμᾶς δύναται ἐξαπατᾶν, πείθει Μενέξενον ν ὑπὲρ ἡμῶν τε καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ πράττοντα, ἃ ἐγὼ αἰσχυνόμενος ἀναγκάζομαι διὰ ν ἐκείνου πονηρίαν λέγειν, τί ποιῆσαι; Κομισάμενον αὐτὸν μέρος ἐκ τοῦ κλήρου ὅ ἐγίγνετο, ἡμᾶς μὲν ὑπὲρ ὧν ἔπραττε προδοῦναι, τοὺς δὲ μήπω ἑαλωκότας τῶν ρτύρων ἀφεῖναι. Καὶ ἡμεῖς μὲν ταῦτα ὑπὸ τῶν φίλων καὶ τῶν ἐχθρῶν παθόντες ομεν ἡσυχίαν. Τούτων δ' ὑμῖν μάρτυρας παρέξομαι.

<Μάρτυρες> Ὁ μὲν τοίνυν Μενέξενος παθὼν ἄξια τῶν ἑαυτοῦ τρόπων χτήθη ὑπὸ τοῦ Δικαιογένους: ἀφεὶς γὰρ τοὺς μάρτυρας καὶ ἡμᾶς προδούς, ὧν

ἕνεκα ταῦτ' ἔπραξεν οὐκ ἐκομίσατο. Ἀδικηθεὶς δὲ ὑπὸ Δικαιογένους μεθ' ἡμῶν πάλιν ἔπραττεν. Ἡμεῖς δ' οὐκέθ' ἡγούμενοι προσήκειν Δικαιογένει ἔχειν τῶν ἐκ τοῦ κλήρου μέρος οὐδέν, ἐπειδὴ οἱ μάρτυρες ἑάλωσαν, ἀμφισβητοῦμεν αὐτῷ ἅπαντος τοῦ οἴκου κατ' ἀγχιστείαν. Καὶ ὅτι ἡμεῖς τε ὀρθῶς ἐγνώκαμεν καὶ οὐδὲν ἔτι προσήκει Δικαιογένει τοῦ κλήρου, ῥᾳδίως διδάξω.

Δύο γὰρ διαθῆκαι ἀπεφάνησαν, ἡ μὲν πάλαι, ἡ δὲ πολλῷ ὕστερον: καὶ κατὰ μὲν τὴν παλαιάν, ἣν ἀπέφηνε Πρόξενος ὁ Δικαιογένους τουτουὶ πατήρ, ἐπὶ τῷ τρίτῳ μέρει τοῦ κλήρου ἐγίγνετο τῷ θείῳ τῷ ἡμετέρῳ ὑὸς ποιητός, καθ' ἣν δ' αὐτὸς ἀπέφηνε Δικαιογένης, ἐπὶ παντὶ τῷ οἴκῳ. Τούτοιν δὲ τοῖν διαθήκαιν ἣν μὲν Πρόξενος ἀπέφηνε, Δικαιογένης ἔπεισε τοὺς δικαστὰς ὡς οὐκ ἀληθὴς εἴη: ἣν δὲ Δικαιογένης ἀπέφηνεν, οἱ μαρτυρήσαντες αὐτὴν τὸν θεῖον τὸν ἡμέτερον διαθέσθαι ἑάλωσαν ψευδομαρτυρίων.

Ἀμφοῖν δὲ τοῖν διαθήκαιν ἀκύροιν γιγνομέναιν, καὶ ἑτέρας μηδεμιᾶς ὁμολογουμένης εἶναι, κατὰ δόσιν μὲν οὐδενὶ προσῆκεν τοῦ κλήρου, κατ' ἀγχιστείαν δὲ ταῖς Δικαιογένους τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφαῖς, ὧν εἰσιν αἱ ἡμέτεραι μητέρες. Διὰ δὲ ταῦτα ἔδοξέ τε ἡμῖν λαχεῖν τοῦ κλήρου κατ' ἀγχιστείαν καὶ ἐλάχομεν τὸ μέρος ἕκαστος. Μελλόντων δ' ἡμῶν ἀντόμνυσθαι, διεμαρτύρησε Λεωχάρης οὑτοσὶ μὴ ἐπίδικον εἶναι τὸν κλῆρον ἡμῖν.

Ἐπισκηψαμένων δ' ἡμῶν, ἡ μὲν λῆξις τοῦ κλήρου διεγράφη, ἡ δὲ τῶν ψευδομαρτυρίων δίκη εἰσῆλθεν. Ἐν δὲ τῷ δικαστηρίῳ πάντα μὲν ἡμῶν εἰπόντων ἃ περ νυνί, πολλὰ δὲ Λεωχάρους ἀνταπολογησαμένου, ἔγνωσαν τὰ ψευδῆ μαρτυρῆσαι Λεωχάρην οἱ δικασταί. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο φανερὸν ἐγένετο ἐξεραθεισῶν τῶν ψήφων, ἃ μὲν τῶν δικαστῶν καὶ ἡμῶν ἐδεήθη Λεωχάρης ἢ ὅσα ἡμῖν ἐξεγένετο διαπράξασθαι τότε, οὐκ οἶδ' ὅ τι δεῖ λέγειν, ἃ δὲ ὡμολογήθη ἡμῖν, ταῦτα ἀκούσατε.

Συγχωρούντων γὰρ ἡμῶν τῷ ἄρχοντι μὴ συναριθμεῖν, ἀλλὰ συγχέαι τὰς ψήφους, ἀφίστατο μὲν Δικαιογένης τοῖν δυοῖν μεροῖν τοῦ κλήρου ταῖς Δικαιογένους ἀδελφαῖς καὶ ὡμολόγει ἀναμφισβήτητα παραδώσειν ἡμῖν ταῦτα τὰ μέρη: καὶ ταῦτα ἠγγυᾶτο αὐτὸν Λεωχάρης οὑτοσὶ καὶ ὡμολόγει ποιήσειν, οὐ μόνος, ἀλλὰ καὶ Μνησιπτόλεμος ὁ Ἰλαιεύς. Καὶ τούτων ὑμῖν τοὺς μάρτυρας παρέξομαι.

<Μάρτυρες> Ἡμεῖς τοίνυν ταῦτα παθόντες ὑπὸ Λεωχάρους, καὶ ἐγγενόμενον ἡμῖν αὐτὸν, ἐπειδὴ εἵλομεν τῶν ψευδομαρτυρίων, ἀτιμῶσαι, οὐκ ἐβουλήθημεν, ἀλλ' ἐξήρκεσεν τὰ ἡμέτερα ἡμῖν κομισαμένοις ἀπηλλάχθαι. Τοιοῦτοι δὲ γενόμενοι περὶ Λεωχάρην καὶ Δικαιογένην ἐξηπατήθημεν ὑπ' αὐτῶν, ὦ ἄνδρες: οὔτε γὰρ Δικαιογένης τὰ δύο μέρη ἡμῖν τοῦ κλήρου παρέδωκεν, ὁμολογήσας ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου, οὔτε Λεωχάρης ὁμολογεῖ ἐγγυήσασθαι αὐτὸν τότε. Καίτοι εἰ μὴ ἐναντίον μὲν τῶν δικαστῶν, πεντακοσίων ὄντων, ἐναντίον δὲ τῶν περιεστηκότων ἐγγυᾶτο, οὐκ οἶδ' ὅ τι ἂν ἐποίησεν. Ὡς μὲν τοίνυν περιφανῶς ψεύδονται, μάρτυρας ὑμῖν παρεσχόμεθα τοὺς παρόντας ὅτε Δικαιογένης μὲν ἀφίστατο τοῖν δυοῖν μεροῖν τοῦ κλήρου καὶ ὡμολόγει ἀναμφισβήτητα παραδώσειν ταῖς Δικαιογένους ἀδελφαῖς, Λεωχάρης δὲ ἠγγυᾶτο αὐτὸν ἃ ὡμολόγησε καὶ ποιήσειν. Δεόμεθα δὲ καὶ ὑμῶν, ὦ ἄνδρες, εἴ τις ἐτύγχανε παρὼν τότε, ἀναμνησθῆναι εἰ λέγομεν ἀληθῆ καὶ βοηθῆσαι ἡμῖν: ἐπεί, ὦ ἄνδρες, εἰ Δικαιογένης ἀληθῆ λέγει, τί ἡμεῖς ὠφελούμεθα νικήσαντες, ἢ οὗτος ἐζημιώθη ἡττηθείς; Εἰ γὰρ ἀπέστη μόνον, ὥς φησι, τοῖν δυοῖν μεροῖν τοῦ κλήρου, ἀναμφισβήτητα δὲ μὴ ὡμολόγει παραδώσειν, τί ἐζημιοῦτο ἀφιστάμενος ὧν

τιμὴν εἶχεν; Οὐδὲ γὰρ πρὶν ἡττηθῆναι τὴν δίκην εἶχεν ὧν ἡμεῖς δικαζόμεθα, ἀλλ' οἱ παρὰ τούτου πριάμενοι καὶ θέμενοι, οἷς ἔδει αὐτὸν ἀποδόντα τὴν τιμὴν ἡμῖν τὰ μέρη ἀποδοῦναι.

Διὰ ταῦτα γὰρ καὶ τοὺς ἐγγυητὰς παρ' αὐτοῦ ἐλάβομεν, οὐ πιστεύοντες αὐτῷ ἃ ὡμολόγησε ποιήσειν. Πλὴν γὰρ δυοῖν οἰκιδίοιν ἔξω τείχους καὶ ἀγροῦ ἐν Πεδίῳ ἑξήκοντα πλέθρων οὐδὲν κεκομίσμεθα, ἀλλ' οἱ παρὰ τούτου θέμενοι καὶ πριάμενοι: ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐξάγομεν: δέδιμεν γὰρ μὴ ὄφλωμεν δίκας. Καὶ γὰρ Μικίωνα, κελεύοντος Δικαιογένους καὶ φάσκοντος οὐ βεβαιώσειν, ἐξάγοντες ἐκ τοῦ βαλανείου, ὤφλομεν τετταράκοντα μνᾶς διὰ Δικαιογένην, ὦ ἄνδρες. Ἡγούμενοι γὰρ οὐκ ἂν αὐτὸν βεβαιῶσαι οὐδὲν ὧν ἡμῖν ἀπέστη ἐν τῷ δικαστηρίῳ, διισχυριζόμεθα πρὸς Μικίωνα ἐναντίον τῶν δικαστῶν, ἐθέλοντες ὁτιοῦν πάσχειν εἰ βεβαιώσειεν αὐτῷ Δικαιογένης τὸ βαλανεῖον, οὐκ ἄν ποτε οἰόμενοι αὐτὸν ἐναντία οἷς ὡμολόγησε πρᾶξαι, οὐ δι' ἄλλ' οὐδὲν ἢ διὰ τοὺς ἐγγυητάς, ὅτι καθειστήκεσαν ἡμῖν.

Ἀποστὰς δὲ Δικαιογένης ταῦτα τὰ μέρη ὧν καὶ νῦν ὁμολογεῖ ἀφεστάναι ἡμῖν ἐβεβαίωσε Μικίωνι τὸ βαλανεῖον. Καὶ ἐγὼ μὲν ὁ ἄθλιος οὐχ ὅπως τι ἐκ τοῦ κλήρου εἰληφὼς, ἀλλὰ προσαπολωλεκὼς τετταράκοντα μνᾶς, ἀπῄειν ὑβρισμένος ὑπὸ τοῦ Δικαιογένους. Καὶ τούτων ὑμῖν μάρτυρας παρέξομαι.

<Μάρτυρες> Ταῦτα μὲν πεπόνθαμεν ὑπὸ Δικαιογένους, ὦ ἄνδρες: ὁ δ' ἐγγυησάμενος αὐτὸν Λεωχάρης καὶ τῶν πάντων ἡμῖν κακῶν αἴτιος οὗ φησιν ἐγγυήσασθαι ἃ καταμαρτυρεῖται αὐτοῦ, ὅτι ἐν τῷ γραμματείῳ τῷ ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου γραφέντι οὐκ ἔνεστι ταῦτα. Ἡμεῖς δέ, ὦ ἄνδρες, τότ' ἐπὶ τοῦ βήματος σπεύδοντες τὰ μὲν ἐγράψαμεν, τῶν δὲ μάρτυρας ἐποιησάμεθα: οὗτοι δέ, ἃ μὲν αὐτοῖς συμφέρει τῶν ὁμολογηθέντων τότε, κύριά φασιν εἶναι, εἰ καὶ μὴ γέγραπται, ἃ δ' οὐ συμφέρει, οὐ κύρια, εἰ μὴ γέγραπται. Ἐγὼ δ', ὦ ἄνδρες, οὐ θαυμάζω ὅτι ἔξαρνοί εἰσι τὰ ὡμολογημένα: οὐδὲ γὰρ τὰ γραφέντα ἐθέλουσι ποιεῖν. Ἡμεῖς δ' ὡς λέγομεν ἀληθῆ, καὶ ἄλλο τι τεκμήριον παρεξόμεθα. Πρωταρχίδῃ γὰρ τῷ Ποταμίῳ ἔδωκε Δικαιογένης τὴν ἀδελφιδῆν τὴν Δικαιογένους ἐπὶ τετταράκοντα μναῖς, ἀντὶ δὲ τῆς προικὸς τὴν συνοικίαν αὐτῷ τὴν ἐν Κεραμεικῷ παρέδωκε. Ταύτῃ δὲ τῇ γυναικί, ἣν ὁ Πρωταρχίδης ἔχει, προσήκει τοῦ κλήρου μέρος ὅσον περ τῇ μητρὶ τῇ ἐμῇ.

Ἐπεὶ δ' οὖν ἀπέστη Δικαιογένης ταῖς γυναιξὶ τοῖν δυοῖν μεροῖν τοῦ κλήρου, ἠξίου ὁ Λεωχάρης τὸν Πρωταρχίδην παραδιδόναι αὐτῷ τὴν συνοικίαν ἣν εἶχεν ἀντὶ τῆς προικός, ὡς ὄντι ἐγγυητῇ αὐτῷ, τὸ δὲ μέρος ὑπὲρ τῆς γυναικὸς τοῦ κλήρου παρ' αὐτοῦ νομίζεσθαι. Παραλαβὼν δὲ τὴν συνοικίαν τὸ μέρος οὐ παρέδωκε. Καὶ τούτων ὑμῖν μάρτυρα τὸν Πρωταρχίδην παρέξομαι.

<Μαρτυρία> Περὶ δὲ ἐπισκευῆς τοῦ βαλανείου καὶ οἰκοδομίας καὶ πρότερον εἴρηκε Δικαιογένης καὶ νῦν ἴσως ἐρεῖ ὡς ὁμολογήσαντες αὐτῷ ἀποδώσειν τὰ ἀνηλωμένα οὐκ ἀπεδώκαμεν καὶ ὅτι διὰ τοῦτο οὐ δύναται ἀπαλλάττειν τοὺς χρήστας οὐδὲ ἡμῖν παραδοῦναι ἃ δεῖ αὐτόν.

Ἡμεῖς δέ, ὦ ἄνδρες, ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου, ὅτε ἠναγκάζομεν αὐτὸν ἀφίστασθαι τούτων, ἀντὶ τῶν λητουργιῶν καὶ τῶν εἰς τὰ οἰκοδομήματα ἀνηλωμένων ἀφεῖμεν αὐτῷ τοὺς καρπούς, οὕτω τῶν δικαστῶν γιγνωσκόντων: ὕστερον δ' οὐκ ἀναγκαζόμενοι, ἀλλ' ἑκόντες ἔδομεν αὐτῷ τὴν ἐν ἄστει οἰκίαν ἐξαίρετον πρὸς τῷ ἑτέρῳ μέρει τοῦ κλήρου ἔχειν ἀντὶ τῶν ἐπεσκευασμένων, ἣν οὗτος ἀντὶ πεντακισχιλίων δραχμῶν παρέδωκε Φιλονίκῳ.

Ἔδομεν δὲ οὐ διὰ τὴν τοῦ Δικαιογένους χρηστότητα, ὦ ἄνδρες, ἀλλ' ἐπιδεικνύμενοι ὅτι οὐ περὶ πλείονος χρήματα ποιούμεθα τῶν οἰκείων, οὐδ' ἐὰν πάνυ πονηροὶ ὦσι. Καὶ γὰρ πρότερον ὅτ' ἐφ' ἡμῖν ἐγένετο Δικαιογένην τιμωρήσασθαι καὶ ἀφελέσθαι ἃ εἶχεν, οὐκ ἐβουλήθημεν τῶν τούτου κτήσασθαι οὐδέν, ἀλλὰ τὰ ἡμέτερα μόνον κομίσασθαι ἐξήρκει ἡμῖν. Οὗτος δ' ὅτε ἐκράτησεν ἡμῶν, ἀπεσύλησεν ἃ ἐδύνατο καὶ ὡς ἐχθρούς, ἀλλ' οὐ προσήκοντας ἀπόλλυσι.

Τεκμήριον δὲ καὶ τῶν ἡμετέρων τρόπων καὶ τῆς τούτου ἀδικίας μέγα παρεξόμεθα. Μελλούσης γὰρ τῆς πρὸς Λεωχάρην δίκης εἰσιέναι, ὦ ἄνδρες, ἐν τῷ Μαιμακτηριῶνι μηνί, ἠξίου Λεωχάρης καὶ Δικαιογένης δίαιταν ἡμᾶς ἐπιτρέπειν τὴν δίκην ἀναβαλλομένους. Καὶ ἡμεῖς ὥσπερ μικρὰ ἀδικούμενοι συνεχωρήσαμεν καὶ ἐπετρέψαμεν διαιτηταῖς τέτταρσιν, ὧν τοὺς μὲν δύο ἡμεῖς ἠγάγομεν, τοὺς δὲ δύο ἐκεῖνοι. Καὶ ἐναντίον τούτων ὡμολογήσαμεν ἐμμενεῖν οἷς οὗτοι γνοῖεν, καὶ ὠμόσαμεν.

Καὶ οἱ διαιτηταὶ ἔφασαν, εἰ μὲν ἀνώμοτοι δύναιντ' ἂν ἡμᾶς διαλλάξαι, οὕτω ποιήσειν, εἰ δὲ μή, καὶ αὐτοὶ ὀμόσαντες ἀποφανεῖσθαι ἃ δίκαια ἡγοῦνται εἶναι. Ἀνακρίναντες δὲ ἡμᾶς πολλάκις καὶ πυθόμενοι τὰ πραχθέντα οἱ διαιτηταί, οἱ μὲν δύο οὓς ἐγὼ προὐβαλόμην, Διότιμος καὶ Μελάνωπος, ἤθελον καὶ ἀνώμοτοι καὶ ὀμόσαντες ἀποφήνασθαι ἃ ἐγίγνωσκον ἀληθέστατα ἐκ τῶν λεγομένων, οὓς δὲ Λεωχάρης προὐβάλετο, οὐκ ἔφασαν ἀποφανεῖσθαι.

Καίτοι Διοπείθης ὁ ἕτερος τῶν διαιτητῶν Λεωχάρει μὲν ἦν τουτῳὶ κηδεστής, ἐμὸς δ' ἐχθρὸς καὶ ἀντίδικος ἐξ ἑτέρων συμβολαίων. Δημάρατος δὲ ὁ μετ' αὐτοῦ Μνησιπτολέμῳ τῷ ἐγγυησα μένῳ Δικαιογένην μετὰ Λεωχάρους ἦν ἀδελφός. Οὗτοι μέντοι οὐκ ἠθέλησαν ἀποφήνασθαι, ὁρκώσαντες ἡμᾶς ἢ μὴν ἐμμενεῖν οἷς ἂν αὐτοὶ γνοῖεν. Καὶ τούτων ὑμῖν μάρτυρας παρέξομαι.

<Μάρτυρες> Οὔκουν δεινὸν εἰ δεήσεται ὑμῶν, ὦ ἄνδρες, Λεωχάρης ἀποψηφίσασθαι ἃ Διοπείθης κηδεστὴς ὢν αὐτοῦ κατεψηφίσατο; Ἢ ὑμῖν πῶς καλὸν ἀπογνῶναι Λεωχάρους ἅ γε οὐδ' οἱ προσήκοντες αὐτοῦ ἀπέγνωσαν; Δέομαι οὖν ὑμῶν καταψηφίσασθαι Λεωχάρους, ἵν' ἃ ἡμῖν οἱ πρόγονοι κατέλιπον κομισώμεθα καὶ μὴ μόνον τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἔχωμεν, ἀλλὰ καὶ τὰ χρήματα. Τῶν δὲ Λεωχάρους ἰδίων οὐκ ἐπιθυμοῦμεν.

Δικαιογένην γάρ, ὦ ἄνδρες, οὔτ' ἐλεεῖν ἐστε δίκαιοι ὡς κακῶς πράττοντα καὶ πενόμενον, οὔτ' εὖ ποιεῖν ὡς ἀγαθόν τι εἰργασμένον τὴν πόλιν: οὐδέτερα γὰρ αὐτῷ τούτων ὑπάρχει, ὡς ἐγὼ ἀποφανῶ, ὦ ἄνδρες. Ἅμα δὲ καὶ πλούσιον καὶ πονηρότατον αὐτὸν ὄντα ἀνθρώπων ἀποδείξω καὶ εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τοὺς προσήκοντας καὶ εἰς τοὺς φίλους. Οὗτος γὰρ παραλαβὼν τὸν κλῆρον παρ' ὑμῶν φέροντα μίσθωσιν τοῦ ἐνιαυτοῦ ὀγδοήκοντα μνᾶς, καρπωσάμενος αὐτὸν δέκα ἔτη οὔτε ἀργύριον ὁμολογεῖ κεκτῆσθαι οὔτε ὅποι ἀνήλωσεν ἔχοι ἂν ἐπιδεῖξαι, ὦ ἄνδρες. Ἄξιον δὲ καὶ ὑμῖν λογίσασθαι. Οὗτος γὰρ τῇ μὲν φυλῇ εἰς Διονύσια χορηγήσας τέταρτος ἐγένετο, τραγῳδοῖς δὲ καὶ πυρριχισταῖς ὕστατος: ταύτας δὲ μόνας ἀναγκασθεὶς τὰς λητουργίας λητουργῆσαι ἀπὸ τοσαύτης προσόδου οὕτω κακῶς ἐχορήγησεν. Ἀλλὰ μὴν τριηράρχων τοσούτων κατασταθέντων οὔτ' αὐτὸς ἐτριηράρχησεν οὔθ' ἑτέρῳ συμβέβληται ἐν τοιούτοις καιροῖς, ἀλλ' ἕτεροι μὲν οὐσίαν κεκτημένοι ἐλάττω ἢ οὗτος μίσθωσιν λαμβάνει τριηραρχοῦσι.

Καίτοι, ὦ ἄνδρες, οὐχ ὁ πατὴρ αὐτῷ τὴν πολλὴν οὐσίαν κατέλιπεν, ἀλλ' ὑμεῖς ἔδοτε τῇ ψήφῳ: ὥστε εἰ καὶ μὴ πολίτης ἦν, διά γε τοῦτο δίκαιος ἦν τὴν πόλιν εὖ ποιεῖν. Εἰσφορῶν τοίνυν τοσούτων γεγενημένων πᾶσι τοῖς πολίταις εἰς τὸν πόλεμον καὶ τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως, Δικαιογένης οὐκ ἔστιν ἥντινα εἰσενήνοχε: πλὴν ὅτε Λέχαιον ἑάλω, κληθεὶς ὑπὸ ἑτέρου ἐπέδωκεν ἐν τῷ δήμῳ τριακοσίας δραχμάς, ἔλαττον ἢ Κλεώνυμος ὁ Κρής: καὶ τοῦτο ἐπέδωκεν, οὐκ εἰσήνεγκεν, ἀλλ' ἐπ' αἰσχίστῳ ἐπιγράμματι ἐξετέθη αὐτοῦ τοὔνομα ἔμπροσθεν τῶν ἐπωνύμων, ὅτι οἵδε εἰς σωτηρίαν τῆς πόλεως ὑποσχόμενοι τῷ δήμῳ εἰσοίσειν χρήματα ἐθελονταὶ οὐκ εἰσήνεγκαν. Καίτοι πῶς ἄξιον θαυμάζειν, ὦ ἄνδρες, εἰ ἐμὲ ἐξηπάτησεν ἕνα ὄντα, ὃς ὑμᾶς ἅπαντας ἅμα συνειλεγμένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοιαῦτα ἐποίησε; Καὶ τούτων ὑμῖν τοὺς μάρτυρας παρέξομαι.

<Μάρτυρες> Εἰς μὲν τὴν πόλιν οὕτω καὶ τοσαῦτα λελῃτούργηκε Δικαιογένης ἀπὸ τοσούτων χρημάτων: περὶ δὲ τοὺς προσήκοντας τοιοῦτός ἐστιν οἷον ὁρᾶτε, ὥστε τοὺς μὲν ἡμῶν ἀφείλετο τὴν οὐσίαν, ὅτι μεῖζον ἐδυνήθη, τοὺς δὲ περιεώρα εἰς τοὺς μισθωτοὺς ἰόντας δι' ἔνδειαν τῶν ἐπιτηδείων. Τὴν δὲ μητέρα τὴν αὐτοῦ καθημένην ἐν τῷ τῆς Ἰλειθύας ἱερῷ πάντες ἑώρων, καὶ τούτῳ ἐγκαλοῦσαν ἃ ἐγὼ αἰσχύνομαι λέγειν, οὗτος δὲ ποιῶν οὐκ ἠσχύνετο. Τῶν δ' ἐπιτηδείων Μέλανα μὲν τὸν Αἰγύπτιον, ᾧ ἐκ μειρακίου φίλος ἦν, ὅπερ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ἀργύριον ἀποστερήσας, ἔχθιστός ἐστι: τῶν δὲ ἄλλων αὐτοῦ φίλων οἱ μὲν οὐκ ἀπέλαβον ἃ ἐδάνεισαν, οἱ δ' ἐξηπατήθησαν καὶ οὐκ ἔλαβον ἃ ὑπέσχετο αὐτοῖς, εἰ ἐπιδικάσαιτο τοῦ κλήρου, δώσειν.

Καίτοι, ὦ ἄνδρες, οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι οἱ ταῦτα κτησάμενοι καὶ καταλιπόντες πάσας μὲν χορηγίας ἐχορήγησαν, εἰσήνεγκαν δὲ εἰς τὸν πόλεμον χρήματα πολλὰ ὑμῖν καὶ τριηραρχοῦντες οὐδένα χρόνον ©διέλιπον. Καὶ τούτων μαρτύρια ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀναθήματα ἐκεῖνοι ἐκ τῶν περιόντων, μνημεῖα τῆς αὑτῶν ἀρετῆς, ἀνέθεσαν, τοῦτο μὲν ἐν Διονύσου τρίποδας, οὓς χορηγοῦντες καὶ νικῶντες ἔλαβον, τοῦτο δ' ἐν Πυθίου: ἔτι δ' ἐν ἀκροπόλει ἀπαρχὰς τῶν ὄντων ἀναθέντες πολλοῖς, ὡς ἀπὸ ἰδίας κτήσεως, ἀγάλμασι χαλκοῖς καὶ λιθίνοις κεκοσμήκασι τὸ ἱερόν. Αὐτοὶ δ' ὑπὲρ τῆς πατρίδος πολεμοῦντες ἀπέθανον, Δικαιογένης μὲν ὁ Μενεξένου τοῦ ἐμοῦ πάππου πατὴρ στρατηγῶν ὅτε ἡ ἐν Ἐλευσῖνι μάχη ἐγένετο, Μενέξενος δ' ὁ ἐκείνου υἱὸς φυλαρχῶν τῆς Ὀλυνθίας ἐν Σπαρτώλῳ, Δικαιογένης δὲ ὁ Μενεξένου τριηραρχῶν τῆς Παράλου ἐν Κνίδῳ.

Τὸν μὲν τούτου οἶκον σύ, ὦ Δικαιόγενες, παραλαβὼν κακῶς καὶ αἰσχρῶς διολώλεκας, καὶ ἐξαργυρισάμενος πενίαν ὀδύρῃ, ποῖ ἀναλώσας; Οὔτε γὰρ εἰς τὴν πόλιν οὔτε εἰς τοὺς φίλους φανερὸς εἶ δαπανηθεὶς οὐδέν. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ καθιπποτρόφηκας: οὐ γὰρ πώποτε ἐκτήσω ἵππον πλείονος ἄξιον ἢ τριῶν μνῶν: οὐδὲ κατεζευγοτρόφηκας, ἐπεὶ οὐδὲ ζεῦγος ἐκτήσω ὁρικὸν οὐδεπώποτε ἐπὶ τοσούτοις ἀγροῖς καὶ κτήμασι.

Ἀλλ' οὐδ' ἐκ τῶν πολεμίων ἐλύσω οὐδένα. Ἀλλ' οὐδὲ τὰ ἀναθήματα, ἃ Μενέξενος τριῶν ταλάντων ποιησάμενος ἀπέθανε πρὶν ἀναθεῖναι, εἰς πόλιν κεκόμικας, ἀλλ' ἐν τοῖς λιθουργείοις ἔτι καλινδεῖται, καὶ αὐτὸς μὲν ἠξίους κεκτῆσθαι ἅ σοι οὐδὲν προσῆκε χρήματα, τοῖς δὲ θεοῖς οὐκ ἀπέδωκας ἃ ἐκείνων ἐγίγνετο ἀγάλματα.

Διὰ τί οὖν ἀξιώσεις σου τοὺς δικαστὰς ἀποψηφίσασθαι, ὦ Δικαιόγενες; Πότερον ὅτι πολλὰς λῃτουργίας λελῃτούργηκας τῇ πόλει καὶ πολλὰ χρήματα δαπανήσας

σεμνοτέραν τὴν πόλιν τούτοις ἐποίησας; Ἢ ὡς τριηραρχῶν πολλὰ κακὰ τοὺς πολεμίους εἰργάσω καὶ εἰσφορὰς δεομένῃ τῇ πατρίδι εἰς τὸν πόλεμον εἰσενεγκὼν μεγάλα ὠφέληκας; Ἀλλ' οὐδέν σοι τούτων πέπρακται.

Ἀλλ' ὡς στρατιώτης ἀγαθός; Ἀλλ' οὐκ ἐστράτευσαι τοσούτου καὶ τοιούτου γενομένου πολέμου, εἰς ὃν Ὀλύνθιοι μὲν καὶ νησιῶται ὑπὲρ τῆσδε τῆς γῆς ἀποθνῄσκουσι μαχόμενοι τοῖς πολεμίοις, σὺ δέ, ὦ Δικαιόγενες, πολίτης ὢν οὐδ' ἐστράτευσαι. Ἀλλ' ἴσως διὰ τοὺς προγόνους ἀξιώσεις μου πλέον ἔχειν, ὅτι τὸν τύραννον ἀπέκτειναν. Ἐγὼ δ' ἐκείνους μὲν ἐπαινῶ, σοὶ δὲ οὐδὲν ἡγοῦμαι τῆς ἐκείνων ἀρετῆς μετεῖναι.

Πρῶτον μὲν γὰρ εἵλου ἀντὶ τῆς ἐκείνων δόξης τὴν ἡμετέραν οὐσίαν κτήσασθαι καὶ ἐβουλήθης μᾶλλον Δικαιογένους καλεῖσθαι ὑὸς ἢ Ἁρμοδίου, ὑπεριδὼν μὲν τὴν ἐν Πρυτανείῳ σίτησιν, καταφρονήσας δὲ προεδριῶν καὶ ἀτελειῶν, ἃ τοῖς ἐξ ἐκείνων γεγονόσι δέδοται. Ἔτι δὲ ὁ Ἀριστογείτων ἐκεῖνος καὶ Ἁρμόδιος οὐ διὰ τὸ γένος ἐτιμήθησαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνδραγαθίαν, ἧς σοι οὐδὲν μέτεστιν, ὦ Δικαιόγενες.

ΙΣΑΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΝΙΚΟΣΤΡΑΤΟΥ

Ἐπιτήδειοί μοι τυγχάνουσιν, ὦ ἄνδρες, ὄντες Ἄγνων τε οὑτοσὶ καὶ Ἀγνόθεος, καὶ ὁ πατὴρ αὐτῶν ἔτι πρότερον. Εἰκὸς οὖν μοι δοκεῖ εἶναι, ὡς ἂν οἷός τε ὦ, συνειπεῖν αὐτοῖς.

Περὶ μὲν οὖν τῶν ἐν τῇ ὑπερορίᾳ πραχθέντων ὡς οὔτε μάρτυρας ἐξευρεῖν οἷόν τε, οὔτε τοὺς ἀντιδίκους, ἐάν τι ψεύδωνται, ἐλέγχειν ῥᾴδιον, διὰ τὸ μηδέτερον τούτων ἐκεῖσε ἀφῖχθαι: τὰ δὲ ἐνθάδε μοι συμβεβηκότα δοκεῖ μοι ὑμῖν ἱκανὰ γενέσθαι ἂν τεκμήρια, ὅτι ἅπαντες οἱ κατὰ τὴν δόσιν τῶν Νικοστράτου ἀμφισβητοῦντες ἐξαπατῆσαι ὑμᾶς βούλονται.

Πρῶτον μὲν οὖν, ὦ ἄνδρες, περὶ τῆς τῶν ὀνομάτων ἐπιγραφῆς ἄξιόν ἐστιν ἐξετάσαι καὶ σκέψασθαι ὁπότεροι ἁπλούστερον καὶ κατὰ φύσιν μᾶλλον τὰς λήξεις ἐποιήσαντο. Ἄγνων μὲν γὰρ οὑτοσὶ καὶ Ἀγνόθεος Θρασυμάχου ἐπεγράψαντο τὸν Νικόστρατον καὶ ἑαυτοὺς ἐκείνῳ ἀνεψιοὺς ἀποφαίνουσι καὶ τούτων μάρτυρας παρέχονται: Χαριάδης δὲ καὶ οἱ συνδικοῦντες αὐτῷ Σμίκρου μὲν πατρὸς εἶναί φασι τὸν Νικόστρατον, ἀμφισβητοῦσι δὲ τοῦ Θρασυμάχου υἱοῦ κλήρου. Καὶ οἵδε μὲν οὐδὲν προσποιοῦνται ἐκείνου τοῦ ὀνόματος οὔτε γιγνώσκειν οὔτε προσήκειν αὐτοῖς: φασὶ μὲν οὖν εἶναι Θρασυμάχου Νικόστρατον, τούτου δὲ ὁμοίως τῆς οὐσίας ἀμφισβητοῦσι.

Καὶ εἰ μὲν τὸ ὄνομα πατρόθεν τὸ αὐτὸ ὡμολόγουν εἶναι τοῦ Νικοστράτου, περὶ δὲ τοῦ κλήρου μόνου διεφέροντο, οὐδὲν ἂν ἔδει ὑμᾶς σκέψασθαι ἄλλ' ἢ εἴ τι διέθετο ἐκεῖνος ὁ Νικόστρατος, ὃν ἀμφότεροι ὡμολόγουν: νῦν δὲ πῶς οἷόν τε τῷ ἀνδρὶ δύο πατέρας ἐπιγράψασθαι; Τοῦτο γὰρ Χαριάδης πεποίηκεν: αὐτός τε γὰρ ἔλαχε τῶν τοῦ Σμίκρου Νικοστράτου, τούτοις τε τῶν τοῦ Θρασυμάχου λαχοῦσι παρακατέβαλεν ὡς τὸν αὐτὸν ὄντα.

Ἔστι μὲν οὖν ἅπαντα ταῦτα ἐπήρεια καὶ παρασκευή. Ἡγοῦνται γὰρ τούτους, ἁπλοῦ μὲν ὄντος τοῦ πράγματος καὶ μηδεμιᾶς αὐτοῖς ταραχῆς ἐγγιγνομένης, οὐ χαλεπῶς ἐπιδείξειν ὅτι οὐδὲν Νικόστρατος διέθετο: ἐὰν δὲ μὴ τὸν πατέρα τὸν αὐτὸν εἶναι φῶσι, τοῦ δὲ κλήρου μηδὲν ἧττον ἀμφισβητῶσιν, ἀκριβῶς ἴσασιν ὅτι πλείονι λόγῳ εἰπεῖν τουτουσὶ δεήσει ὡς Νικόστρατος Θρασυμάχου ἦν ἢ ὡς οὐδὲν διέθετο. Ἔτι δὲ καὶ ὁμολογοῦντες Θρασυμάχου μὲν εἶναι τὸν Νικόστρατον οὐκ ἂν εἶχον ἐξελέγξαι οὑσδε ὡς οὐκ εἰσὶν ἐκείνῳ ἀνεψιοί: ἄλλον δὲ πατέρα τῷ τεθνεῶτι κατα σκευάζοντες, οὐ μόνον περὶ τῶν διαθηκῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ γένους λόγον ἐμβεβλήκασιν.

Οὐκ ἐκ τούτων δὲ μόνον γνοίητ' ἂν ὅτι ἀλλότριοί τινές εἰσιν οἱ ταῦτα ἐπὶ τουτουσὶ πάγοντες, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν κατ' ἀρχὰς γεγενημένων. Τίς γὰρ οὐκ ἀπεκείρατο ἐπειδὴ οὗ δύο ταλάντω ἐξ Ἀκῆς ἠλθέτην; Ἢ τίς οὐ μέλαν ἱμάτιον ἐφόρησεν, ὡς διὰ τὸ πένθος ληρονομήσων τῆς οὐσίας; Ἢ πόσοι συγγενεῖς καὶ υἱεῖς κατὰ δόσιν προσεποιήσαντο ὧν Νικοστράτου; Δημοσθένης μέν γε ἀδελφιδοῦς ἔφη αὐτῷ εἶναι, ἐπειδὴ δ' ἠλέγχθη ὑπὸ τούτων, ἀπέστη: Τήλεφος δὲ δοῦναι αὐτῷ Νικόστρατον ἅπαντα τὰ αὐτοῦ, καὶ οὗτος οὐ πολλῷ ὕστερον ἐπαύσατο. Ἀμεινιάδης δὲ υἱὸν αὐτῷ πρὸς τὸν ὄντα ἦκεν ἄγων οὐδὲ τρί' ἔτη γεγονότα, καὶ ταῦτ' οὐκ ἐπιδεδημηκότος τοῦ Νικοστράτου ἔνδεκα ἐτῶν Ἀθήνησι.

Πύρρος δὲ ὁ Λαμπτρεὺς τῇ μὲν Ἀθηνᾷ ἔφη τὰ χρήματα ὑπὸ Νικοστράτου ἱερῶσθαι, αὑτῷ δ' ὑπ' αὐτοῦ ἐκείνου δεδόσθαι. Κτησίας δ' ὁ Βησαιεὺς καὶ Κραναὸς

τὸ μὲν πρῶτον δίκην ἔφασαν τοῦ Νικοστράτου ταλάντου καταδεδικάσθαι, ἐπειδὴ δ' οὐκ εἶχον τοῦτο ἀποδεῖξαι, ἀπελεύθερον αὐτὸν ἑαυτῶν προσεποιήσαντο εἶναι: καὶ οὐδ' οὕτως ἃ ἔλεγον ἀπέδειξαν. Καὶ οἱ μὲν εὐθὺς κατὰ τὰ πρῶτα ἐπὶ τὰ Νικοστράτου ἄξαντες οὗτοί εἰσί: Χαριάδης δὲ τότε μὲν οὐδαμοῦ ἠμφεσβήτησεν, ὕστερον δὲ οὐ μόνον αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκ τῆς ἑταίρας παιδίον εἰσποιῶν ἦλθε. Ταὐτὸ δ' ἦν αὐτῷ ὡς ἢ τῶν χρημάτων κληρονομήσοντι ἢ τὸ παιδίον ἀστὸν ποιήσοντι. Αἰσθόμενος δὲ καὶ οὗτος ὅτι περὶ τοῦ γένους ἐλεγχθήσοιτο, τὴν μὲν τοῦ παιδίου ἀμφισβήτησιν παρέλυσεν, ἑαυτῷ δὲ κατὰ δόσιν παρακατέβαλεν.

Ἐχρῆν μὲν οὖν, ὦ ἄνδρες, ὅστις κατὰ δόσιν χρημάτων ἀμφισβητῶν ἡττηθείη, μὴ κατὰ τὸ τέλος ζημιοῦσθαι, ἀλλ' ἐφ' ὅσα περ ληψόμενος ἦει, τοσαῦτα τῇ πόλει ἀποτίνειν: οὕτω γὰρ ἂν οὔθ' οἱ νόμοι κατεφρονοῦντο οὔτε τὰ γένη ὑβρίζετο, πρὸ δὲ τούτων οὐδ' ἂν τῶν τεθνεώτων οὐδεὶς κατεψεύδετο. Ἐπειδὴ δὲ ἅπασι καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἁπάντων, καθ' ὅ τι ἄν τις βούληται, ἀμφισβητεῖν ἔξεστιν, ὑμᾶς χρὴ περὶ αὐτῶν ὡς οἷόν τε ἀκριβέστατα ἐξετάζειν καὶ μηδὲν εἰς ὅσον δύνασθε παραλείπειν.

Ἐν μόναις δὲ ταῖς τῶν κλήρων εἰσαγωγαῖς δοκεῖ μοι προσήκειν τεκμηρίοις μᾶλλον ἢ μάρτυσιν πιστεύειν. Περὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων συμβολαίων οὐ πάνυ χαλεπὸν τοὺς τὰ ψευδῆ μαρτυροῦντας ἐλέγχειν: ζῶντος γὰρ καὶ παρόντος τοῦ πράξαντος καταμαρτυροῦσι: περὶ δὲ τῶν διαθηκῶν πῶς ἄν τις γνοίη τοὺς μὴ τἀληθῆ λέγοντας, εἰ μὴ πάνυ μεγάλα τὰ διαφέροντα εἴη, αὐτοῦ μὲν καθ' οὗ μαρτυροῦσι τεθνεῶτος, τῶν δὲ συγγενῶν μηδὲν τῶν πεπραγμένων εἰδότων, τοῦ δὲ ἐλέγχου μηδαμῶς ἀκριβοῦς γιγνομένου; Ἔτι δέ, ὦ ἄνδρες, καὶ τῶν διατιθεμένων οἱ πολλοὶ οὐδὲ λέγουσι τοῖς παραγιγνομένοις ὅ τι διατίθενται, ἀλλ' αὐτοῦ μόνου τοῦ καταλιπεῖν διαθήκας μάρτυρας παρίστανται, τοῦ δὲ συμβαίνοντός ἐστι καὶ γραμματεῖον ἀλλαγῆναι καὶ τἀναντία ταῖς τοῦ τεθνεῶτος διαθήκαις μεταγραφῆναι: οὐδὲν γὰρ μᾶλλον οἱ μάρτυρες εἶσονται, εἰ ἐφ' αἷς ἐκλήθησαν διαθήκαις, αὗται ἀποφαίνονται.

Ὁπότε δὲ καὶ τοὺς ὁμολογουμένως παραγενομένους οἷόν τ' ἐστιν ἐξαπατῆσαι, πῶς οὐκ ἂν ὑμᾶς γε τοὺς μηδὲν τοῦ πράγματος εἰδότας πολὺ μᾶλλον καὶ ἑτοιμότερόν τις παρακρούσασθαι ἐγχειρήσειεν; Ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ νόμος, ὦ ἄνδρες, οὐκ ἐάν τις διαθῆται μόνον, κυρίας εἶναι κελεύει τὰς διαθήκας, ἀλλὰ ἐὰν εὖ φρονῶν. Σκεπτέον δὴ ὑμῖν πρῶτον μὲν εἰ ἐποιήσατο τὰς διαθήκας, ἔπειτα εἰ μὴ παρανοῶν διέθετο.

Ἀντιλεγόντων δ' ἡμῶν μηδὲ τὸ παράπαν γενέσθαι τὰς διαθήκας, ἐκ τίνος ἂν τρόπου, εἴ τις παρανοῶν διέθετο, γνοίητε, πρὶν περὶ αὐτοῦ τοῦ διαθέσθαι πιστεῦσαι; Τοὺς μὲν οὖν κατὰ τὴν δόσιν ἀμφισβητοῦντας ὁρᾶτε ὅσον ἔργον ἐστὶν αἰσθέσθαι εἰ ἀληθῆ λέγουσι, τοὺς δὲ κατὰ τὸ γένος πρῶτον μὲν οὐδὲν δεῖ μάρτυρας παρασχέσθαι ὡς αὐτῶν ἐστιν ὁ κλῆρος_παρὰ πάντων γὰρ ὡμολόγηται τοῖς ἐγγυτάτω γένους τὰ τοῦ τελευτήσαντος γίγνεσθαι ἔπειτα οἱ νόμοι οὐ μόνον οἱ περὶ τῶν γενῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ τῶν δόσεων, τοῖς συγγενέσι βοηθοῦσι. Δοῦναι μὲν γὰρ ὁ νόμος οὐδενὶ ἐᾷ τὰ ἑαυτοῦ, ἐὰν ὑπὸ γήρως ἢ ὑπὸ νόσου ἢ ὑπὸ τῶν ἄλλων ἃ καὶ ὑμεῖς ἴστε παρανοήσῃ: κατὰ δὲ τὸ γένος καὶ τὰ τοῦ ὁπωσοῦν διακειμένου ὁ ἐγγύτατα γένους ἀναμφισβητήτως λαμβάνει.

Χωρὶς δὲ τούτων ταῖς μὲν διαθήκαις διὰ μαρτύρων ὑμᾶς δεῖ πιστεῦσαι, ὑφ' ὧν ἔνι καὶ ἐξαπατηθῆναι οὐ γὰρ ἂν ἦσαν ψευδομαρτυρίων ἐπισκήψεις_τῇ δ' ἀγχιστείᾳ δι' ὑμῶν αὐτῶν: κατὰ γὰρ τοὺς νόμους οἱ συγγενεῖς ἀμφισβητοῦσιν, οὓς ὑμεῖς ἔθεσθε.

Πρὸς δὲ τούτοις, ὦ ἄνδρες, εἰ μὲν οἱ κατὰ τὰς διαθήκας ἀμφισβητοῦντες ὁμολογουμένως Νικοστράτῳ ἐπιτήδειοι ὄντες ἐτύγχανον, τὸ μὲν ἀκριβὲς οὐδ' ἂν οὕτως, ὅμως μέντοι μᾶλλον εἰκὸς ἦν ἀληθεῖς εἶναι δόξειν τὰς διαθήκας: ἤδη γάρ τινες οὐκ εὖ διακείμενοι τοῖς συγγενέσιν ὀθνείους φίλους τῶν πάνυ σφόδρα προσηκόντων περὶ πλείονος ἐποιήσαντο: νῦν δὲ οὔτε συσσίτους οὔτε φίλους οὔτ' ἐν τάξει τῇ αὐτῇ .... τούτων δ' ὑμῖν μάρτυρας ἁπάντων παρεσχήμεθα.

Ὃ δὲ μέγιστον, καὶ μάλιστα τῆς Χαριάδου ἀναιδείας καταμαρτυρεῖ, τοῦτο σκέψασθε. Ὅπου γὰρ τὸν αὐτὸν ποιησάμενον οὔτ' ἀποθανόντα ἀνείλετο οὔτ' ἔκαυσεν οὔτε ὡστολόγησεν, ἀλλὰ πάντα τοῖς μηδὲν προσήκουσι παρῆκε ποιῆσαι, πῶς οὐκ ἂν ἀνοσιώτατος εἴη, ὃς τῷ τεθνεῶτι μηδὲν τῶν νομιζομένων ποιήσας τῶν χρημάτων αὐτοῦ κληρονομεῖν ἀξιοῖ; Ἀλλὰ νὴ Δία ἐπειδὴ τούτων οὐδὲν ἐποίησε, τὴν οὐσίαν τοῦ Νικοστράτου διεχείρισεν. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα μεμαρτύρηται ὑμῖν, καὶ τὰ πλεῖστα οὐδ' αὐτὸς ἀρνεῖται: προφάσεις δὲ οἴομαι ἀναγκαίας ἐφ' ἑκάστας τῶν πράξεων ηὑρῆσθαι: τί γὰρ ὑπολείπεται τῷ διαρρήδην ὁμολογοῦντι; Σαφῶς μὲν οὖν ἴστε, ὦ ἄνδρες, ὅτι οὗτοι οὐ δικαίως τῶν Νικοστράτου ἐφίενται, ἀλλὰ βούλονται μὲν ὑμᾶς ἐξαπατῆσαι, τουτουσὶ δὲ συγγενεῖς ὄντας ἐκείνου, ἃ οἱ νόμοι ἔδοσαν αὐτοῖς, ἀποστερῆσαι. Οὐ μόνος δὲ Χαριάδης τοῦτο πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἤδη τῶν ἐν τῇ ὑπερορίᾳ ἀποθνησκόντων οὐδὲ γιγνώσκοντες ἐνίους τῆς οὐσίας ἠμφεσβήτησαν: ἐνθυμοῦνται γὰρ ὅτι κατορθώσασι μὲν ἔσται τὰ ἀλλότρια ἔχειν, διαμαρτοῦσι δὲ μικρὸς ὁ κίνδυνος: μαρτυρεῖν δὲ καὶ τὰ ψευδῆ τινες ἐθέλουσιν, οἱ δ' ἔλεγχοι περὶ ἀφανῶν. Συνελόντι πολὺ τὸ διαφέρον κατὰ γένος ἢ κατὰ δόσιν ἀμφισβητεῖν. Ἀλλ' ὑμᾶς χρή, ὦ ἄνδρες, πρῶτον μὲν τὰς διαθήκας σκοπεῖν, εἰ δοκοῦσι γενέσθαι: τοῦτο γὰρ οἵ τε νόμοι ὑφηγοῦνται καὶ δικαιότατόν ἐστι.

Μὴ σαφῶς δὲ μήτ' αὐτοὺς τὴν ἀλήθειαν εἰδότας, μήτε τῶν μαρτύρων τοῦ τελευτήσαντος ἐπιτηδείων ὄντων, ἀλλὰ Χαριάδου τοῦ τἀλλότρια βουλομένου λαβεῖν, τί ἂν εἴη δικαιότερον ἢ τοῖς συγγενέσι τὰ τοῦ συγγενοῦς ψηφίζεσθαι; Καὶ γὰρ εἰ οἵδε τι ἔπαθον, οὐδενὶ ἂν ἄλλῳ ἢ Νικοστράτῳ τὰ τούτων ἐγένετο: κατὰ γὰρ τὸ αὐτὸ γένος ἂν ἠμφεσβήτει, ἀνεψιὸς ὢν αὐτοῖς ἐκ πατραδέλφων.

Μὰ Δί' ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὁ Ἄγνων οὐδ' ὁ Ἀγνόθεος τοῦ Νικοστράτου συγγενής, ὡς οἱ ἀντίδικοί φασιν, ἀλλ' ἕτεροι. Ἔπειτα τῷ μὲν κατὰ τὴν δόσιν τοῦ κλήρου λαχόντι μαρτυροῦσιν, αὐτοὶ δὲ κατὰ τὸ γένος οὐκ ἀμφισβητήσουσιν; Οὐ γὰρ εἰς τοῦτό γε ἀνοίας ἥκουσιν ὥστε πιστεύσαντες ταῖς διαθήκαις οὕτως ῥᾳδίως τοσούτων χρημάτων ἀφίστανται. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐξ ὧν αὐτοὶ οὗτοι λέγουσι, τούσδε τοῖς συγγενέσιν αὐτοῖς ἐπιδικάσασθαι συμφέρει τῶν Νικοστράτου μᾶλλον ἢ Χαριάδην.

Εἰς γὰρ τὸν λοιπὸν χρόνον, εἰ μὲν οἵδε κατὰ τὸ γένος ἀμφισβητοῦντες λήψονται τὸν κλῆρον, ἐξέσται καὶ τούτοις, ὁπόταν βούλωνται, κατὰ τὸ γένος λαχοῦσιν ἐπιδεῖξαι ὑμῖν ὡς αὐτοὶ ἐγγυτέρω ἦσαν τοῦ Νικοστράτου, καὶ ὡς Σμίκρου ἦν καὶ οὐ Θρασυμάχου: ἐὰν δὲ Χαριάδης αὐτῶν κληρονομήσῃ, οὐκ ἔσται οὐδενὶ συγγενεῖ ἐπὶ τὰ Νικοστράτου ἐλθεῖν: κατὰ δόσιν γὰρ ἔχοντος τοῦ ἐπιδεδικασμένου, τί φανοῦνται ἔγγοντες οἱ κατὰ τὸ γένος λαγχάνοντες; Ὅπερ ἂν οὖν καὶ ὑμῶν ἕκαστος ἀξιώσειε, τοῦτο καὶ τουτοισὶ τοῖς νεανίσκοις βεβαιώσατε. Παρέσχοντο δ' ὑμῖν μάρτυρας πρῶτον μὲν ὡς ἀνεψιοί εἰσιν ἐκ πατραδέλφων Νικοστράτου, ἔπειτα δὲ ὡς οὐδεπώποτε ἐκείνῳ διάφοροι ἦσαν, ἔτι δὲ καὶ ὡς ἔθαψαν Νικόστρατον, πρὸς δὲ τούτοις ὡς

Χαριάδης οὑτοσὶ οὐδαμῶς οὔτ' ἐνθάδε οὔτ' ἐπὶ στρατεύματι ἐχρῆτο Νικοστράτῳ, ἔτι δὲ καὶ τὴν κοινωνίαν, ᾗ μάλισθ' οὗτος ἰσχυρίζεται, ψευδῆ οὖσαν.

Καὶ ἄνευ τούτων, ὦ ἄνδρες, ἄξιον ὑμῖν: ἐξετάσαι ἑκατέρους αὐτῶν οἵοί εἰσι. Θράσιππος μὲν γὰρ ὁ Ἄγνωνος καὶ Ἀγνοθέου πατὴρ ἤδη τι καὶ ἐλητούργησεν ὑμῖν καὶ εἰσήνεγκε καὶ ἄλλως σπουδαῖος ἦν πολίτης: αὐτοὶ δὲ οὗτοι οὔτε ἀποδεδημήκασιν οὐδαμοῖ πώποτε, ὅποι ἂν μὴ ὑμεῖς προστάξητε, οὔτ' ἐνθάδε μένοντες ἄχρηστοί εἰσι τῇ πόλει, ἀλλὰ καὶ στρατεύονται καὶ εἰσφέρουσι καὶ τἆλλα πάντα ποιοῦσι τὰ προσταττόμενα καὶ αὑτούς, ὡς πάντες ἴσασι, κοσμίους παρέχουσιν, ὥστε πολὺ μᾶλλον τούτους προσήκει κατὰ δόσιν τῶν χρημάτων τῶν Νικοστράτου ἢ Χαριάδην ἀμφισβητεῖν. Οὗτος γάρ, ὅτ' ἐπεδήμει ἐνθάδε, πρῶτον μὲν εἰς τὸ δεσμωτήριον ὡς κλέπτης ὢν ἐπ' αὐτοφώρῳ ἀπήχθη, τότε δὲ ἀφεθεὶς μεθ' ἑτέρων τινῶν ὑπὸ τῶν ἕνδεκα, οὓς δημοσίᾳ ἅπαντας ὑμεῖς ἀπεκτείνατε, πάλιν ἀπογραφεὶς εἰς τὴν βουλὴν κακουργῶν, ὑποχωρῶν ᾤχετο καὶ οὐχ ὑπήκουσεν, ἀλλ' ἀπ' ἐκείνου ἑπτακαίδεκα ἐτῶν Ἀθήναζε οὐκ ἀφίκετο, πλὴν ἐπειδὴ Νικόστρατος ἀπέθανε. Καὶ ὑπὲρ μὲν ὑμῶν οὔτε στρατείαν οὐδεμίαν ἐστράτευται οὔτε εἰσφορὰν οὐδεμίαν εἰσενήνοχε, πλὴν εἴ τι ἄρα ἐξ ὅτου τῶν Νικοστράτου ἠμφεσβήτησεν, οὔτ' ἄλλ' οὐδὲν ὑμῖν λελητούργηκεν. Ἔπειτα τοιοῦτος ὢν οὐκ ἀγαπᾷ εἰ μὴ τῶν ἡμαρτημένων δίκην δώσει, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἀμφισβητεῖ.

Εἰ μὲν οὖν οἷδε φιλοπράγμονες ἢ ἄλλοις ὅμοιοι πολίταις ἦσαν, ἴσως ἂν οὐ περὶ τῶν Νικοστράτου χρημάτων ἠμφεσβήτει, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ σώματος ἠγωνίζετο: νῦν δ', ὦ ἄνδρες δικασταί, τοῦτον μὲν ἄλλος, ἐάν τις βούληται, τιμωρήσεται, τουτοισὶ δ' ὑμεῖς βοηθήσατε, καὶ μὴ περὶ πλείονος ποιήσησθε τοὺς ἀδίκως τἀλλότρια ἔχειν βουλομένους ἢ τοὺς γένει τῷ τεθνεῶτι προσήκοντας καὶ χωρὶς τούτων ἤδη τι ἐκεῖνον ηὐεργετηκότας, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἀναμνησθέντες καὶ τῶν ὅρκων οὓς ὠμόσατε, πρὸς δὲ τούτοις καὶ τῶν μαρτυριῶν ἃς ἡμεῖς παρεσχήμεθα, τὰ δίκαια ψηφίσασθε.

ΙΣΑΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΦΙΛΟΚΤΗΜΟΝΟΣ

Ὅτι μὲν, ὦ ἄνδρες, πάντων οἰκειότατα τυγχάνω χρώμενος Φανοστράτῳ τε καὶ Χαιρεστράτῳ τουτῳί, τοὺς πολλοὺς οἶμαι ὑμῶν εἰδέναι, τοῖς δὲ μὴ εἰδόσιν ἱκανὸν ἐρῶ τεκμήριον: ὅτε γὰρ εἰς Σικελίαν ἐξέπλει τριηραρχῶν Φανόστρατος, διὰ τὸ πρότερον αὐτὸς ἐκπεπλευκέναι προῄδειν πάντας τοὺς ἐσομένους κινδύνους, ὅμως δὲ δεομένων τούτων καὶ συνεξέπλευσα καὶ συνεδυστύχησα καὶ ἑάλωμεν εἰς τοὺς πολεμίους.

Ἄτοπον δὴ εἰ ἐκεῖνα μὲν προδήλων ὄντων τῶν κινδύνων ὅμως διὰ τὸ χρῆσθαι τούτοις καὶ φίλους νομίζειν ὑπέμενον, νῦν δὲ οὐ πειρώμην συνειπεῖν ἐξ ὧν ὑμεῖς τε τὰ εὔορκα ψηφιεῖσθε καὶ τούτοις τὰ δίκαια γενήσεται. Δέομαι οὖν ὑμῶν συγγνώμην τε ἔχειν καὶ μετ' εὐνοίας ἀκροάσασθαι: ὁ γὰρ ἀγὼν οὐ μικρὸς αὐτοῖς, ἀλλὰ περὶ τῶν μεγίστων.

Φιλοκτήμων γὰρ ὁ Κηφισιεὺς φίλος ἦν Χαιρεστράτῳ τουτῳί: δοὺς δὲ τὰ ἑαυτοῦ καὶ υἱὸν αὐτὸν ποιησάμενος ἐτελεύτησεν. Λαχόντος δὲ τοῦ Χαιρεστράτου κατὰ τὸν νόμον τοῦ κλήρου, ἐξὸν ἀμφισβητῆσαι Ἀθηναίων τῷ βουλομένῳ καὶ εὐθυδικίᾳ εἰσελθόντι εἰς ὑμᾶς, εἰ φαίνοιτο δικαιότερα λέγων, ἔχειν τὸν κλῆρον, διεμαρτύρησεν Ἀνδροκλῆς οὑτοσὶ μὴ ἐπίδικον εἶναι τὸν κλῆρον, ἀποστερῶν τοῦτον τῆς ἀμφισβητήσεως καὶ ὑμᾶς τοῦ κυρίους γενέσθαι ὅντινα δεῖ κληρονόμον καταστήσασθαι τῶν Φιλοκτήμονος: καὶ ἐν μιᾷ ψήφῳ καὶ ἑνὶ ἀγῶνι οἴεται ἀδελφοὺς καταστήσειν ἐκείνῳ τοὺς οὐδὲν προσήκοντας καὶ τὸν κλῆρον ἀνεπίδικον ἕξειν αὐτὸς καὶ τῆς ἀδελφῆς τῆς ἐκείνου κύριος γενήσεσθαι καὶ τὴν διαθήκην ἄκυρον ποιήσειν. Πολλῶν δὲ καὶ δεινῶν ὄντων ἃ διαμεμαρτύρηκεν Ἀνδροκλῆς, τοῦτ' αὐτὸ πρῶτον ἐπιδείξω ὑμῖν, ὡς διέθετο καὶ ἐποιήσατο υἱὸν τουτονὶ Χαιρέστρατον. Ἐπειδὴ γὰρ τῷ Φιλοκτήμονι ἐκ μὲν τῆς γυναικὸς ᾗ συνῴκει οὐκ ἦν παιδίον οὐδέν, πολέμου δ' ὄντος ἐκινδύνευε καὶ ἱππεὺς στρατευόμενος καὶ τριήραρχος πολλάκις ἐκπλέων, ἔδοξεν αὐτῷ διαθέσθαι τὰ αὑτοῦ, μὴ ἔρημον καταλίπῃ τὸν οἶκον, εἴ τι πάθοι.

Τὼ μὲν οὖν ἀδελφὼ αὐτῷ ὥ περ ἐγενέσθην ἄμφω ἄπαιδε ἐτελευτησάτην: τοῖν δὲ ἀδελφαῖν τῇ μὲν ἑτέρᾳ, ᾗ ὁ Χαιρέας συνῴκει, οὐκ ἦν ἄρρεν παιδίον οὐδὲ ἐγένετο πολλὰ ἔτη συνοικούσῃ, ἐκ δὲ τῆς ἑτέρας, ᾗ συνῴκει Φανόστρατος οὑτοσί, ἦστην υἱεῖ δύο. Τούτων τὸν πρεσβύτερον τουτονὶ Χαιρέστρατον ἐποιήσατο υἱόν.

Καὶ ἔγραψεν οὕτως ἐν διαθήκῃ, εἰ μὴ γένοιτο αὐτῷ παιδίον ἐκ τῆς γυναικός, τοῦτον κληρονομεῖν τῶν ἑαυτοῦ. Καὶ τὴν διαθήκην κατέθετο παρὰ τῷ κηδεστῇ Χαιρέᾳ, τῷ τὴν ἑτέραν αὐτοῦ ἀδελφὴν ἔχοντι. Καὶ ὑμῖν ἥ τε διαθήκη αὕτη ἀναγνωσθήσεται καὶ οἱ παραγενόμενοι μαρτυρήσουσι. Καί μοι ἀνάγνωθι.

<Διαθήκη. Μάρτυρες> Ὡς μὲν διέθετο καὶ ἐφ' οἷς ἐποιήσατο υἱὸν τοῦτον, ἀκηκόατε: ὡς δ' ἐξὸν αὐτῷ ταῦτ' ἔπραξεν, ὅθεν δικαιότατα ἡγοῦμαι τὰ τοιαῦτ' εἶναι μανθάνειν, τοῦτον ὑμῖν αὐτὸν παρέξομαι τὸν νόμον. Καί μοι ἀνάγνωθι.

<Νόμος> Οὑτοσὶ ὁ νόμος, ὦ ἄνδρες, κοινὸς ἅπασι κεῖται, ἐξεῖναι τὰ ἑαυτοῦ διαθέσθαι, ἐὰν μὴ παῖδες ὦσι γνήσιοι ἄρρενες, ἐὰν μὴ ἄρα μανεὶς ἢ ὑπὸ γήρως ἢ δι' ἄλλο τι τῶν ἐν τῷ νόμῳ παρανοῶν διαθῆται. Ὅτι δ' οὐδενὶ τούτων ἔνοχος ἦν Φιλοκτήμων, βραχέα εἰπὼν δηλώσω ὑμῖν: ὅστις γὰρ καὶ ἕως ἔζη τοιοῦτον πολίτην ἑαυτὸν παρεῖχεν ὥστε διὰ τὸ ὑφ' ὑμῶν τιμᾶσθαι ἄρχειν ἀξιοῦσθαι, καὶ ἐτελεύτησε μαχόμενος τοῖς πολεμίοις, πῶς ἄν τις τοῦτον τολμήσειεν εἰπεῖν ὡς οὐκ εὖ ἐφρόνει;

Ὅτι μὲν οὖν διέθετο καὶ ἐποιήσατο εὖ φρονῶν, ἐξὸν αὐτῷ, ἀποδέδεικται ὑμῖν, ὥστε κατὰ μὲν τοῦτο ψευδῆ μεμαρτυρηκὼς Ἀνδροκλῆς ἀποδέδεικται: ἐπειδὴ δὲ προσδιαμεμαρτύρηκεν ὡς ὑὸν εἶναι γνήσιον Εὐκτήμονος τοῦτον, καὶ ταῦτ' ἀποδείξω ψευδῆ ὄντα. Εὐκτήμονι γάρ, ὦ ἄνδρες, τῷ Φιλοκτήμονος πατρί, τοὺς μὲν ὄντως γενομένους παῖδας, Φιλοκτήμονα καὶ Ἐργαμένην καὶ Ἡγήμονα καὶ δύο θυγατέρας, καὶ τὴν μητέρα αὐτῶν, ἣν ἔγημεν ὁ Εὐκτήμων, Μειξιάδου Κηφισιῶς θυγατέρα, πάντες οἱ προσήκοντες ἴσασι καὶ οἱ φράτερες καὶ τῶν δημοτῶν οἱ πολλοί, καὶ μαρτυρήσουσιν ὑμῖν: ὅτι δ' οὐδ' ἄλλην τινὰ ἔγημε γυναῖκα, ἐξ ἧστινος οἵδε αὐτῷ ἐγένοντο, οὐδεὶς τὸ παράπαν οἶδεν οὐδ' ἤκουσε πώποτε ζῶντος Εὐκτήμονος. Καίτοι τούτους εἰκὸς πιστοτάτους εἶναι νομίζειν μάρτυρας: τοὺς γὰρ οἰκείους εἰδέναι προσήκει τὰ τοιαῦτα. Καί μοι τούτους κάλει πρῶτον καὶ τὰς μαρτυρίας ἀνάγνωθι.

<Μαρτυρίαι> Ἔτι τοίνυν καὶ τοὺς ἀντιδίκους ἐπιδείξω ἔργῳ ὑμῖν ταῦτα μεμαρτυρηκότας. Ὅτε γὰρ αἱ ἀνακρίσεις ἦσαν πρὸς τῷ ἄρχοντι καὶ οὗτοι παρακατέβαλον ὡς ὑπὲρ γνησίων τῶνδ' Εὐκτήμονος ὄντων, ἐρωτώμενοι ὑφ' ἡμῶν τίς εἴη αὐτῶν μήτηρ καὶ ὅτου θυγάτηρ, οὐκ εἶχον ἀποδεῖξαι, διαμαρτυρομένων ἡμῶν καὶ τοῦ ἄρχοντος κελεύοντος ἀποκρίνασθαι κατὰ τὸν νόμον. Καίτοι δεινόν, ὦ ἄνδρες, ἀμφισβητεῖν μὲν ὡς ὑπὲρ γνησίων καὶ διαμαρτυρεῖν, μητέρα δὲ ἥτις ἦν μὴ ἔχειν ἀποδεῖξαι μηδὲ προσήκοντα αὐτοῖς μηδένα.

Ἀλλὰ τότε μὲν Λημνίαν σκηψάμενοι ταύτην, ἀναβολὴν ἐποιήσαντο. Τὸ δ' ὕστερον ἥκοντες εἰς τὴν ἀνάκρισιν, πρὶν καί τινα ἐρέσθαι, εὐθὺς ἔλεγον ὅτι Καλλίππη μήτηρ, αὕτη δ' εἴη Πιστοξένου θυγάτηρ, ὡς ἐξαρκέσον εἰ ὄνομα μόνον πορίσαιντο τὸν Πιστόξενον. Ἐρομένων δ' ἡμῶν ὅστις εἴη καὶ εἰ ζῇ ἢ μή, ἐν Σικελίᾳ ἔφασαν ἀποθανεῖν στρατευόμενον, καταλιπόντα ταύτην θυγατέρα παρὰ τῷ Εὐκτήμονι, ἐξ ἐπιτροπευομένης δὲ τούτῳ γενέσθαι, πρᾶγμα πλάττοντες ἀναιδείᾳ ὑπερβάλλον καὶ οὐδὲ γενόμενον, ὡς ἐγὼ ὑμῖν ἀποφανῶ ἐκ τούτων πρῶτον ὧν αὐτοὶ ἀπεκρίναντο.

Τῇ μὲν γὰρ στρατιᾷ, ἀφ' οὗ ἐξέπλευσεν εἰς Σικελίαν, ἤδη ἐστὶ δύο καὶ πεντήκοντα ἔτη, ἀπὸ Ἀριμνήστου ἄρχοντος, τῷ δὲ πρεσβυτέρῳ τούτων, ὧν φασιν ἐκ τῆς Καλλίππης καὶ τοῦ Εὐκτήμονος εἶναι, οὔπω ὑπὲρ εἴκοσιν ἔτη. Ἀφελόντι οὖν ταῦτα ἀπὸ τῶν ἐν Σικελίᾳ ὑπολείπεται πλείω ἢ τριάκοντα ἔτη: ὥστ' οὔτ' ἐπιτροπεύεσθαι προσῆκε τὴν Καλλίππην ἔτι, τριακοντοῦτίν γε οὖσαν, οὔτε ἀνέκδοτον καὶ ἄπαιδα εἶναι, ἀλλὰ πάνυ πάλαι συνοικεῖν, ἢ ἐγγυηθεῖσαν κατὰ τὸν νόμον ἢ ἐπιδικασθεῖσαν.

Ἔτι δὲ καὶ γιγνώσκεσθαι αὐτὴν ὑπὸ τῶν Εὐκτήμονος οἰκείων ἀναγκαῖον ἦν καὶ ὑπὸ τῶν οἰκετῶν, εἴ πέρ γε συνῴκησεν ἐκείνῳ ἢ διῃτήθη τοσοῦτον χρόνον ἐν τῇ οἰκίᾳ. Τὰ γὰρ τοιαῦτα οὐκ εἰς τὴν ἀνάκρισιν μόνον δεῖ πορίζεσθαι ὀνόματα, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ γεγονότα φαίνεσθαι καὶ ὑπὸ τῶν προσηκόντων καταμαρτυρεῖσθαι.

Ἀποδεῖξαι τοίνυν ἡμῶν κελευόντων ὅστις οἵδε τῶν Εὐκτήμονος οἰκείων ἢ συνοικήσασαν ἐκείνῳ τινά, ἢ τὴν Καλλίππην, ἢ ἐπιτροπευομένην, καὶ παρὰ τῶν ὄντων ἡμῖν θεραπόντων τὸν ἔλεγχον ποιεῖσθαι, ἢ εἴ τις τῶν παρ' αὐτοῖς οἰκετῶν δοκοῖ ταῦτα εἰδέναι, ἡμῖν παραδοῦναι, οὔτε λαβεῖν ἠθέλησαν οὔθ' ἡμῖν παραδοῦναι. Καί μοι λαβὲ τὴν τ' ἀπόκρισιν αὐτῶν καὶ τὰς ἡμετέρας μαρτυρίας καὶ προκλήσεις.

<Ἀπόκρισις. Μαρτυρίαι. Προκλήσεις> Οὗτοι μὲν τοίνυν τοιοῦτο πρᾶγμα ἔφυγον: ἐγὼ δ' ὑμῖν ἐπιδείξω καὶ ὅθεν εἰσὶ καὶ οἵτινες οὓς γνησίους διεμαρτύρησαν εἶναι καὶ κληρονόμους ζητοῦσι καταστῆσαι τῶν Εὐκτήμονος. Ἴσως μέν ἐστιν ἀηδὲς

Φανοστράτῳ, ὦ ἄνδρες, τὰς Εὐκτήμονος συμφορὰς φανερὰς καθεστάναι: ὀλίγα δ' ἀναγκαῖον ῥηθῆναι, ἵν' ὑμεῖς τὴν ἀλήθειαν εἰδότες ῥᾷον τὰ δίκαια ψηφίσησθε.

Εὐκτήμων μὲν γὰρ ἐβίω ἔτη ἓξ καὶ ἐνενήκοντα, τούτου δὲ τοῦ χρόνου τὸν μὲν πλεῖστον ἐδόκει εὐδαίμων εἶναι καὶ γὰρ οὐσία ἦν οὐκ ὀλίγη αὐτῷ καὶ παῖδες καὶ γυνή, καὶ τἆλλ' ἐπιεικῶς ηὐτύχει ἐπὶ γήρως δὲ αὐτῷ συμφορὰ ἐγένετο οὐ μικρά, ἣ ἐκείνου πᾶσαν τὴν οἰκίαν ἐλυμήνατο καὶ χρήματα πολλὰ διώλεσε καὶ αὐτὸν τοῖς οἰκειοτάτοις εἰς διαφορὰν κατέστησεν.

Ὅθεν δὲ καὶ ὅπως ταῦτ' ἐγένετο, ὡς ἂν δύνωμαι διὰ βραχυτάτων δηλώσω. Ἀπελευθέρα ἦν αὐτοῦ, ὦ ἄνδρες, ἣ ἐναυκλήρει συνοικίαν ἐν Πειραιεῖ αὐτοῦ καὶ παιδίσκας ἔτρεφε. Τούτων μίαν ἐκτήσατο ἥ ὄνομα ἦν Ἀλκή, ἣν καὶ ὑμῶν οἶμαι πολλοὺς εἰδέναι. Αὕτη δὲ ἡ Ἀλκὴ ὠνηθεῖσα πολλὰ μὲν ἔτη καθῆστο ἐν οἰκήματι, ἤδη δὲ πρεσβυτέρα οὖσα ἀπὸ μὲν τοῦ οἰκήματος ἀνίσταται, διαιτωμένη δὲ αὐτῇ ἐν τῇ συνοικίᾳ συνῆν ἄνθρωπος ἀπελεύθερος Λίων ὄνομα αὐτῷ ἐξ οὗ ἔφη ἐκείνη τούτους γεγονέναι: καὶ ἔθρεψεν αὐτοὺς ὁ Δίων ὡς ὄντας ἑαυτοῦ. Χρόνῳ δὲ ὕστερον ὁ μὲν Δίων ζημίαν εἰργασμένος καὶ δείσας ὑπὲρ αὐτοῦ ὑπεχώρησεν εἰς Σικυῶνα: τὴν δ' ἄνθρωπον ταύτην, τὴν Ἀλκήν, καθίστησιν Εὐκτήμων ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἐν Κεραμεικῷ συνοικίας, τῆς παρὰ τὴν πυλίδα, οὗ ὁ οἶνος ὤνιος.

Κατοικισθεῖσα δ' ἐνταυθοῖ πολλῶν καὶ κακῶν ἦρξεν, ὦ ἄνδρες. Φοιτῶν γὰρ ὁ Εὐκτήμων ἐπὶ τὸ ἐνοίκιον ἑκάστοτε, τὰ πολλὰ διέτριβεν ἐν τῇ συνοικίᾳ, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐσιτεῖτο μετὰ τῆς ἀνθρώπου, καταλιπὼν καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς παῖδας καὶ τὴν οἰκίαν ἣν ᾤκει. Χαλεπῶς δὲ φερούσης τῆς γυναικὸς καὶ τῶν υἱέων οὐχ ὅπως ἐπαύσατο, ἀλλὰ τελευτῶν παντελῶς διῃτᾶτο ἐκεῖ καὶ οὕτω διετέθη εἴθ' ὑπὸ φαρμάκων εἴθ' ὑπὸ νόσου εἴθ' ὑπ' ἄλλου τινός, ὥστε ἐπείσθη ὑπ' αὐτῆς τὸν πρεσβύτερον τοῖν παίδοιν εἰσαγαγεῖν εἰς τοὺς φράτερας ἐπὶ τῷ αὐτοῦ ὀνόματι.

Ἐπειδὴ δὲ οὔθ' ὁ υἱὸς αὐτῷ Φιλοκτήμων συνεχώρει οὔθ' οἱ φράτερες εἰσεδέξαντο, ἀλλ' ἀπηνέχθη τὸ κούρειον, ὀργιζόμενος ὁ Εὐκτήμων τῷ υἱεῖ καὶ ἐπηρεάζειν βουλόμενος ἐγγυᾶται γυναῖκα Δημοκράτους τοῦ Ἀφιδναίου ἀδελφήν, ὡς ἐκ ταύτης παῖδας ἀποφανῶν καὶ εἰσποιήσων εἰς τὸν οἶκον, εἰ μὴ συγχωροίη τοῦτον ἐᾶν εἰσαχθῆναι.

Εἰδότες δ' οἱ ἀναγκαῖοι ὅτι ἐξ ἐκείνου μὲν οὐκ ἂν ἔτι γένοιντο παῖδες ταύτην τὴν ἡλικίαν ἔχοντος, φανήσοιντο δ' ἄλλῳ τινὶ τρόπῳ, καὶ ἐκ τούτων ἔσοιντο ἔτι μείζους διαφοραί, ἔπειθον, ὦ ἄνδρες, τὸν Φιλοκτήμονα ἐᾶσαι εἰσαγαγεῖν τοῦτον τὸν παῖδα ἐφ' οἷς ἐζήτει ὁ Εὐκτήμων, χωρίον ἓν δόντα.

Καὶ ὁ Φιλοκτήμων, αἰσχυνόμενος μὲν ἐπὶ τῇ τοῦ πατρὸς ἀνοίᾳ, ἀπορῶν δ' ὅ τι χρήσαιτο τῷ παρόντι κακῷ, οὐκ ἀντέλεγεν οὐδέν. Ὁμολογηθέντων δὲ τούτων καὶ εἰσαχθέντος τοῦ παιδὸς ἐπὶ τούτοις, ἀπηλλάγη τῆς γυναικὸς ὁ Εὐκτήμων καὶ ἐπεδείξατο ὅτι οὐ παίδων ἕνεκα ἐγάμει, ἀλλ' ἵνα τοῦτον εἰσαγάγοι. Τί γὰρ ἔδει αὐτὸν γαμεῖν, ὦ Ἀνδρόκλεις, εἴ περ οἵδε ἦσαν ἐξ αὐτοῦ καὶ γυναικὸς ἀστῆς, ὡς σὺ μεμαρτύρηκας; Τίς γὰρ ἂν γνησίους ὄντας οἷός τε ἦν κωλῦσαι εἰσαγαγεῖν; Ἢ διὰ τί ἐπὶ ῥητοῖς αὐτὸν εἰσήγαγε, τοῦ νόμου κελεύοντος ἅπαντας τοὺς γνησίους ἰσομοίρους εἶναι τῶν πατρῴων; Ἢ διὰ τί τὸν μὲν πρεσβύτερον τοῖν παίδοιν ἐπὶ ῥητοῖς εἰσήγαγε, τοῦ δὲ νεωτέρου ἤδη γεγονότος οὐδὲ λόγον ἐποιεῖτο ζῶντος Φιλοκτήμονος οὔτε πρὸς αὐτὸν ἐκεῖνον οὔτε πρὸς τοὺς οἰκείους; Οὓς σὺ νῦν διαρρήδην μεμαρτύρηκας γνησίους

εἶναι καὶ κληρονόμους τῶν Εὐκτήμονος. Ταῦτα τοίνυν ὡς ἀληθῆ λέγω, ἀναγίγνωσκε τὰς μαρτυρίας.

<Μαρτυρίαι> Μετὰ ταῦτα τοίνυν ὁ Φιλοκτήμων τριηραρχῶν περὶ Χίον ἀποθνήσκει ὑπὸ τῶν πολεμίων: ὁ δ' Εὐκτήμων ὕστερον χρόνῳ πρὸς τοὺς κηδεστὰς εἶπεν ὅτι βούλοιτο τὰ πρὸς τὸν υἱὸν οἱ πεπραγμένα γράψας καταθέσθαι. Καὶ ὁ μὲν Φανόστρατος ἐκπλεῖν ἔμελλε τριηραρχῶν μετὰ Τιμοθέου καὶ ἡ ναῦς αὐτῷ ἐξώρμει Μουνιχίασι καὶ ὁ κηδεστὴς Χαιρέας παρὼν συναπέστελλεν αὐτόν: ὁ δ' Εὐκτήμων παραλαβών τινας ἦκεν οὗ ἐξώρμει ἡ ναῦς, καὶ γράψας διαθήκην, ἐφ' οἷς εἰσήγαγε τὸν παῖδα, κατατίθεται μετὰ τούτων παρὰ Πυθοδώρῳ Κηφισιεῖ, προσήκοντι αὐτῷ.

Καὶ ὅτι μέν, ὦ ἄνδρες, οὐχ ὡς περὶ γνησίων ἔπραττεν Εὐκτήμων, ὃ Ἀνδροκλῆς μεμαρτύρηκε, καὶ αὐτὸ τοῦτο ἱκανὸν τεκμήριον: τοῖς γὰρ φύσει υἱέσιν αὐτοῦ οὐδεὶς οὐδενὶ ἐν διαθήκῃ γράφει δόσιν οὐδεμίαν, διότι ὁ νόμος αὐτὸς ἀποδίδωσι τῷ υἱεῖ τὰ τοῦ πατρὸς καὶ οὐδὲ διαθέσθαι ἐᾷ ὅτῳ ἂν ὦσι παῖδες γνήσιοι.

Κειμένου δὲ τοῦ γραμματείου σχεδὸν δύ' ἔτη καὶ τοῦ Χαιρέου τετελευτηκότος, ὑποπεπτωκότες οἵδε τῇ ἀνθρώπῳ καὶ ὁρῶντες ἀπολλύμενον τὸν οἶκον καὶ τὸ γῆρας καὶ τὴν ἄνοιαν τοῦ Εὐκτήμονος, ὅτι εἴη αὐτοῖς ἱκανὴ ἀφορμή, συνεπιτίθενται.

Καὶ πρῶτον μὲν πείθουσι τὸν Εὐ κτήμονα τὴν μὲν διαθήκην ἀνελεῖν ὡς οὐ χρησίμην οὖσαν τοῖς παισί: τῆς γὰρ φανερᾶς οὐσίας οὐδένα κύριον ἔσεσθαι τελευτήσαντος Εὐκτήμονος ἄλλον ἢ τὰς θυγατέρας καὶ τοὺς ἐκ τούτων γεγονότας: εἰ δὲ ἀποδόμενός τι τῶν ὄντων ἀργύριον καταλίποι, τοῦτο βεβαίως ἕξειν αὐτούς. Ἀκούσας δ' ὁ Εὐκτήμων εὐθὺς ἀπῄτει τὸν Πυθόδωρον τὸ γραμματεῖον καὶ προσεκαλέσατο εἰς ἐμφανῶν κατάστασιν. Καταστήσαντος δὲ ἐκείνου πρὸς τὸν ἄρχοντα, ἔλεγεν ὅτι βούλοιτ' ἀνελέσθαι τὴν διαθήκην.

Ἐπειδὴ δ' ὁ Πυθόδωρος ἐκείνῳ μὲν καὶ τῷ Φανοστράτῳ παρόντι ὡμολόγει ἀναιρεῖν, τοῦ δὲ Χαιρέου τοῦ συγκαταθεμένου θυγάτηρ ἦν μία, ἧς ἐπειδὴ κύριος κατασταίη, τότε ἠξίου ἀνελεῖν, καὶ ὁ ἄρχων οὕτως ἐγίγνωσκε, διομολογησάμενος ὁ Εὐκτήμων ἐναντίον τοῦ ἄρχοντος καὶ τῶν παρέδρων καὶ ποιησάμενος πολλοὺς μάρτυρας ὡς οὐκέτ' αὐτῷ κέοιτο ἡ διαθήκη, ᾤχετο ἀπιών.

Καὶ ἐν πάνυ ὀλίγῳ χρόνῳ, οὗπερ ἕνεκα οὗτοι λῦσαι αὐτὸν ἔπεισαν, ἀποδίδονται ἀγρὸν μὲν Ἀθμονοῖ πέντε καὶ ἑβδομήκοντα μνῶν Ἀντιφάνει, τὸ δ' ἐν Σηραγγίῳ βαλανεῖον τρισχιλίων Ἀριστολόχῳ: οἰκίαν δὲ ἐν ἄστει τεττάρων καὶ τετταράκοντα μνῶν ὑποκειμένην ἀπέλυσε τῷ ἱεροφάντῃ. Ἔτι δὲ αἶγας ἀπέδοτο σὺν τῷ αἰπόλῳ τριῶν καὶ δέκα μνῶν, καὶ ζεύγη δύο ὁρικά, τὸ μὲν ὀκτὼ μνῶν, τὸ δὲ πεντήκοντα καὶ πεντακοσίων δραχμῶν, καὶ δημιουργοὺς ὅσοι ἦσαν αὐτῷ.

Σύμπαντα δὲ πλείονος ἢ τριῶν ταλάντων, ἃ ἐπράθη διὰ ταχέων πάνυ τελευτήσαντος Φιλοκτήμονος. Καὶ ταῦθ' ὅτι ἀληθῆ λέγω, καθ' ἕκαστον ὑμῖν τῶν εἰρημένων πρῶτον καλῶ τοὺς μάρτυρας.

<Μάρτυρες> Ταῦτα μὲν δὴ τοῦτον τὸν τρόπον εἶχε: περὶ δὲ τῶν ὑπολοίπων εὐθὺς ἐπεβούλευον καὶ πάντων δεινότατον πρᾶγμα κατεσκεύασαν, ᾧ ἄξιόν ἐστι προσέχειν τὸν νοῦν. Ὁρῶντες γὰρ τὸν Εὐκτήμονα κομιδῇ ἀπειρηκότα ὑπὸ γήρως καὶ οὐδ' ἐκ τῆς κλίνης ἀνίστασθαι δυνάμενον, ἐσκόπουν ὅπως καὶ τελευτήσαντος ἐκείνου δι' αὐτῶν ἔσοιτο ἡ οὐσία. Καὶ τί ποιοῦσιν; Ἀπογράφουσι τὼ παῖδε τούτω πρὸς τὸν ἄρχοντα ὡς εἰσποιήτω τοῖς τοῦ Εὐκτήμονος υἱέσι τοῖς τετελευτηκόσιν, ἐπιγράψαντες σφᾶς αὐτοὺς ἐπιτρόπους, καὶ μισθοῦν ἐκέλευον τὸν ἄρχοντα τοὺς οἴκους ὡς ὀρφανῶν

ὄντων, ὅπως ἐπὶ τοῖς τούτων ὀνόμασι τὰ μὲν μισθωθείη τῆς οὐσίας, τὰ δὲ ἀποτιμήματα κατασταθείη καὶ ὅροι τεθεῖεν ζῶντος ἔτι τοῦ Εὐκτήμονος, μισθωταὶ δὲ αὐτοὶ γενόμενοι τὰς προσόδους λαμβάνοιεν.

Καὶ ἐπειδὴ πρῶτον τὰ δικαστήρια ἐπληρώθη, ὁ μὲν ἄρχων προεκήρυττεν, οἱ δ' ἐμισθοῦντο. Παραγενόμενοι δέ τινες ἐξαγγέλλουσι τοῖς οἰκείοις τὴν ἐπιβουλὴν καὶ οὗτοι ἐλθόντες ἐδήλωσαν τὸ πρᾶγμα τοῖς δικασταῖς καὶ οὕτως ἀπεχειροτόνησαν οἱ δικασταὶ μὴ μισθοῦν τοὺς οἴκους: εἰ δ' ἔλαθεν, ἀπωλώλει ἂν ἅπασα ἡ οὐσία. Καί μοι κάλει τοὺς παραγενομένους μάρτυρας.

<Μάρτυρες> Πρὶν μὲν τοίνυν τοῦτους γνωρίσαι τὴν ἄνθρωπον καὶ μετ' ἐκείνης ἐπιβουλεῦσαι Εὐκτήμονι, οὕτω πολλὴν οὐσίαν ἐκέκτητο Εὐκτήμων μετὰ τοῦ υἱέος Φιλοκτήμονος ὥστε ἅμα τά τε μέγιστα ὑμῖν λητουργεῖν ἀμφοτέρους τῶν τε ἀρχαίων μηδὲν πραθῆναι τῶν τε προσόδων περιποιεῖν ὥστε ἀεί τι προσκτᾶσθαι: ἐπειδὴ δ' ἐτελεύτησε Φιλοκτήμων, οὕτω διετέθη ἡ οὐσία ὥστε τῶν ἀρχαίων μηδὲ τὰ ἡμίσεα εἶναι λοιπὰ καὶ τὰς προσόδους ἁπάσας ἠφανίσθαι.

Καὶ οὐδὲ ταῦτα ἐξήρκεσεν αὐτοῖς διαφορῆσαι, ὦ ἄνδρες, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἐτελεύτησεν ὁ Εὐκτήμων, εἰς τοῦτο ἦλθον τόλμης ὥστ' ἐκείνου κειμένου ἔνδον τοὺς μὲν οἰκέτας ἐφύλαττον, ὅπως μηδεὶς ἐξαγγείλειε μήτε τοῖν θυγατέροιν μήτε τῇ γυναικὶ αὐτοῦ μήτε τῶν οἰκείων μηδενί, τὰ δὲ χρήματα ἔνδοθεν ἐξεφορήσαντο μετὰ τῆς ἀνθρώπου εἰς τὴν ὁμότοιχον οἰκίαν, ἣν ᾤκει μεμισθωμένος εἷς τούτων, Ἀντίδωρος ἐκεῖνος.

Καὶ οὐδ' ἐπειδὴ ἑτέρων πυθόμεναι ἦλθον αἱ θυγατέρες αὐτοῦ καὶ ἡ γυνή, οὐδὲ τότε εἴων εἰσιέναι, ἀλλ' ἀπέκλεισαν τῇ θύρᾳ, φάσκοντες οὐ προσήκειν αὐταῖς θάπτειν Εὐκτήμονα: καὶ οὐδ' εἰσελθεῖν ἐδύναντο, εἰ μὴ μόλις καὶ περὶ ἡλίου δυσμάς.

Εἰσελθοῦσαι δὲ κατέλαβον ἐκεῖνον μὲν ἔνδον κείμενον δευτεραῖον, ὡς ἔφασαν οἱ οἰκέται, τὰ δ' ἐκ τῆς οἰκίας ἅπαντα ἐκπεφορημένα ὑπὸ τούτων. Αἱ μὲν οὖν γυναῖκες, οἷον εἰκός, περὶ τὸν τετελευτηκότα ἦσαν: οὗτοι δὲ τοῖς ἀκολουθήσασι παραχρῆμα ἐπεδείκνυσαν τὰ ἔνδον ὡς εἶχε, καὶ τοὺς οἰκέτας πρῶτον ἠρώτων ἐναντίον τούτων ὅποι τετραμμένα εἴη τὰ χρήματα.

Λεγόντων δ' ἐκείνων ὅτι οὗτοι ἐξενηνοχότες εἶεν εἰς τὴν πλησίον οἰκίαν, καὶ ἀξιούντων παραχρῆμα τῶνδε φωρᾶν κατὰ τὸν νόμον καὶ τοὺς οἰκέτας ἐξαιτούντων τοὺς ἐκφορήσαντας, οὐκ ἠθέλησαν τῶν δικαίων οὐδὲν ποιῆσαι. Καὶ ὅτι ἀληθῆ λέγω, λαβὲ ταυτὶ καὶ ἀνάγνωθι.

<Μαρτυρίαι> Τοσαῦτα μὲν τοίνυν χρήματα ἐκ τῆς οἰκίας ἐκφορήσαντες, τοσαύτης δ' οὐσίας πεπραμένης τὴν τιμὴν ἔχοντες, ἔτι δὲ τὰς προσόδους τὰς ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ γενομένας διαφορήσαντες, οἴονται καὶ τῶν λοιπῶν κύριοι γενήσεσθαι: καὶ εἰς τοῦτο ἀναιδείας ἥκουσιν ὥστ' εὐθυδικίᾳ μὲν οὐκ ἐτόλμησαν εἰσελθεῖν, ἀλλὰ διεμαρτύρουν—ὡς ὑπὲρ γνησίων—ἅμα μὲν τὰ ψευδῆ, ἅμα δὲ τἀναντία οἷς αὐτοὶ ἔπραξαν: οἵτινες πρὸς μὲν τὸν ἄρχοντα ἀπέγραψαν αὐτοὺς ὡς ὄντας τὸν μὲν Φιλοκτήμονος τὸν δ' Ἐργαμένους, νῦν δὲ διαμεμαρτυρήκασιν Εὐκτήμονος εἶναι. Καίτοι οὐδ' εἰ γνήσιοι ἦσαν, εἰσποίητοι δέ, ὡς οὗτοι ἔφασαν, οὐδ' οὕτως προσῆκεν αὐτοὺς Εὐκτήμονος εἶναι: ὁ γὰρ νόμος οὐκ ἐᾷ ἐπανιέναι, ἐὰν μὴ ὑὸν ἐγκαταλίπῃ γνήσιον. Ὥστε καὶ ἐξ ὧν αὐτοὶ ἔπραξαν ἀνάγκη τὴν μαρτυρίαν ψευδῆ εἶναι.

Καὶ εἰ μὲν τότε διεπράξαντο μισθωθῆναι τοὺς οἴκους, οὐκ ἂν ἔτι ἦν τοῖσδε ἀμφισβητῆσαι: νῦν δὲ ἀποχειροτονησάντων τῶν δικαστῶν ὡς οὐδὲν αὐτοῖς προσῆκον,

οὐδὲ ἀμφισβητῆσαι τετολμήκασιν: ἀλλὰ πρὸς ὑπερβολὴν ἀναισχυντίας προσμεμαρτυρήκασι τούτους εἶναι κληρονόμους, οὓς ὑμεῖς ἀπεχειροτονήσατε.

Ἔτι δὲ καὶ τοῦ μάρτυρος αὐτοῦ σκέψασθε τὴν τόλμαν καὶ ἀναίδειαν, ὅστις εἴληχε μὲν αὐτῷ τῆς θυγατρὸς τῆς Εὐκτήμονος ὡς οὔσης ἐπικλήρου, καὶ αὐτοῦ τοῦ κλήρου τοῦ Εὐκτήμονος πέμπτου τοῦ μέρους ὡς ἐπιδίκου ὄντος, μεμαρτύρηκε δ' Εὐκτήμονος ὑὸν εἶναι γνήσιον. Καίτοι πῶς οὗτος οὐ σαφῶς ἐξελέγχει αὐτὸς αὑτὸν τὰ ψευδῆ μεμαρτυρηκότα; Οὐ γὰρ δήπου γνησίου ὄντος υἱέος Εὐκτήμονι ἐπίκληρος ἂν ἦν ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ, οὐδὲ ὁ κλῆρος ἐπίδικος. Ὡς τοίνυν ἔλαχε ταύτας τὰς λήξεις, ἀναγνώσεται ὑμῖν τὰς μαρτυρίας.

<Μαρτυρίαι> Τοὐναντίον τοίνυν συμβέβηκεν ἢ ὡς ὁ νόμος γέγρα πται: ἐκεῖ μὲν γὰρ ἔστι νόθῳ μηδὲ νόθῃ μὴ εἶναι ἀγχιστείαν μήθ' ἱερῶν μήθ' ὁσίων ἀπ' Εὐκλείδου ἄρχοντος, Ἀνδροκλῆς δὲ καὶ Ἀντίδωρος οἴονται δεῖν, ἀφελόμενοι τὰς Εὐκτήμονος θυγατέρας τὰς γνησίας καὶ τοὺς ἐκ τούτων γεγονότας, τόν τε Εὐκτήμονος οἶκον καὶ τὸν Φιλοκτήμονος ἔχειν.

Καὶ ἡ διαφθείρασα τὴν Εὐκτήμονος γνώμην καὶ πολλῶν ἐγκρατὴς γενομένη οὕτως ὑβρίζει σφόδρα πιστευουσα τούτοις ὥστε οὐ μόνον τῶν Εὐκτήμονος οἰκείων καταφρονεῖ, ἀλλὰ καὶ τῆς πόλεως ἁπάσης. Ἀκούσαντες δὲ ἓν μόνον σημεῖον ῥᾳδίως γνώσεσθε τὴν ἐκείνης παρανομίαν. Καί μοι λαβὲ τοῦτον τὸν νόμον.

<Νόμος> Ταυτὶ τὰ γράμματα, ὦ ἄνδρες, ὑμεῖς οὕτω σεμνὰ καὶ εὐσεβῆ ἐνομοθετήσατε, περὶ πολλοῦ ποιούμενοι καὶ πρὸς τούτῳ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους θεοὺς εὐσεβεῖν: ἡ δὲ τούτων μήτηρ, οὕτως ὁμολογουμένως οὖσα δούλη καὶ ἅπαντα τὸν χρόνον αἰσχρῶς βιοῦσα, ἣν οὔτε παρελθεῖν εἴσω τοῦ ἱεροῦ ἔδει οὔτ' ἰδεῖν τῶν ἔνδον οὐδέν, οὔσης τῆς θυσίας ταύταις ταῖς θεαῖς, ἐτόλμησεν συμπέμψαι τὴν πομπὴν καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὸ ἱερὸν καὶ ἰδεῖν ἃ οὐκ ἐξῆν αὐτῇ. Ὡς δὲ ἀληθῆ λέγω, ἐκ τῶν ψηφισμάτων γνώσεσθε ἃ ἐψηφίσατο ἡ βουλὴ περὶ αὐτῆς. Λαβὲ τὸ ψήφισμα.

<Ψήφισμα> Ἐνθυμεῖσθαι τοίνυν χρή, ὦ ἄνδρες, πότερον δεῖ τὸν ἐκ ταύτης τῶν Φιλοκτήμονος εἶναι κληρονόμον καὶ ἐπὶ τὰ μνήματα ἰέναι χεόμενον καὶ ἐναγιοῦντα, ἢ τὸν ἐκ τῆς ἀδελφῆς τοῦτον, ὃν ὑὸν αὐτὸς ἐποιήσατο: καὶ πότερον δεῖ τὴν ἀδελφὴν τὴν Φιλοκτήμονος, ἣ Χαιρέᾳ συνῴκησε, νῦν δὲ χηρεύει, ἐπὶ τούτοις γενέσθαι ἢ ἐκδοῦναι ὅτῳ βούλονται ἢ ἐᾶν καταγηράσκειν, ἢ γνησίαν οὖσαν ὑφ' ὑμῶν ἐπιδικασθεῖσαν συνοικεῖν ὅτῳ ἂν ὑμῖν δοκῇ: Ἡ γὰρ ψῆφός ἐστι περὶ τούτων νυνί: τουτὶ γὰρ αὐτοῖς ἡ διαμαρτυρία δύναται, ἵν' ὁ κίνδυνος τοῖσδε μὲν ᾖ περὶ τούτων, οὗτοι δέ, κἂν νῦν διαμάρτωσι τοῦ ἀγῶνος, δόξῃ δὲ ὁ κλῆρος ἐπίδικος εἶναι, ἀντιγραψάμενοι δὶς περὶ τῶν αὐτῶν ἀγωνίζωνται. Καίτοι εἰ μὲν διέθετο Φιλοκτήμων μὴ ἐξὸν αὐτῷ, τοῦτ' αὐτὸ ἐχρῆν διαμαρτυρεῖν, ὡς οὐ κύριος ἦν ὑὸν τόνδε ποιήσασθαι: εἰ δ' ἔξεστι μὲν διαθέσθαι, ἀμφισβητεῖ δὲ ὡς οὐ δόντος οὐδὲ διαθεμένου, μὴ διαμαρτυρίᾳ κωλύειν, ἀλλ' εὐθυδικίᾳ εἰσιέναι.

Νῦν δὲ πῶς ἄν τις περιφανέστερον ἐξελεγχθείη τὰ ψευδῆ μεμαρτυρηκὼς ἢ εἴ τις αὐτὸν ἔροιτο: "Ἀνδρόκλεις, πῶς οἶσθα Φιλοκτήμον' ὅτι οὔτε διέθετο οὔτε ὑὸν Χαιρέστρατον ἐποιήσατο"; Οἷς μὲν γάρ τις παρεγένετο, δίκαιον, ὦ ἄνδρες, μαρτυρεῖν, οἷς δὲ μὴ παρεγένετο, ἀλλ' ἤκουσέ τινος, ἀκοὴν μαρτυρεῖν: σὺ δ' οὐ παραγενόμενος διαρρήδην μεμαρτύρηκας ὡς οὐ διέθετο Φιλοκτήμων, ἀλλ' ἅπαις ἐτελεύτησε. Καίτοι πῶς οἷόν τε εἰδέναι, ὦ ἄνδρες; Ὅμοιον γὰρ ὥσπερ ἂν εἰ φαίη εἰδέναι, καὶ μὴ παραγενόμενος, ὅσα ὑμεῖς πάντες πράττετε. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτό γε ἐρεῖ, καίπερ

ἀναίσχυντος ὤν, ὡς ἅπασι παρεγένετο καὶ πάντ' οἶδεν ὅσα Φιλοκτήμων ἐν τῷ βίῳ διεπράξατο.

Πάντων γὰρ αὐτὸν ἐκεῖνος ἔχθιστον ἐνόμιζε διά τε τὴν ἄλλην πονηρίαν καὶ διότι τῶν συγγενῶν μόνος μετὰ τῆς Ἀλκῆς ἐκείνης τούτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις συνεπιβουλεύσας τοῖς τοῦ Εὐκτήμονος χρήμασι τοιαῦτα διεπράξατο, οἷά περ ὑμῖν ἀπέδειξα.

Πάντων δὲ μάλιστα ἀγανακτῆσαί ἐστιν ἄξιον, ὅταν οὗτοι καταχρῶνται τῷ Εὐκτήμονος ὀνόματι τοῦ τουδὶ πάππου. Εἰ γάρ, ὡς οὗτοι λέγουσι, τῷ μὲν Φιλοκτήμονι μὴ ἐξῆν διαθέσθαι, τοῦ δ' Εὐκτήμονός ἐστιν ὁ κλῆρος, πότερον δικαιότερον τῶν Εὐκτήμονος κληρονομεῖν τὰς ἐκείνου θυγατέρας, ὁμολογουμένως οὔσας γνησίας, καὶ ἡμᾶς τοὺς ἐκ τούτων γεγονότας ἢ τοὺς οὐδὲν προσήκοντας; Οἳ οὐ μόνον ὑφ' ἡμῶν ἐλέγχονται, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν αὐτοὶ οἱ ἐπίτροποι διαπεπραγμένοι εἰσί. Τοῦτο γὰρ ὑμῶν δέομαι καὶ ἱκετεύω σφόδρα μεμνῆσθαι, ὦ ἄνδρες, ὅπερ ὀλίγῳ πρότερον ἀπέδειξα ὑμῖν, ὅτι Ἀνδροκλῆς οὑτοσὶ φησὶ μὲν εἶναι ἐπίτροπος αὐτῶν ὡς ὄντων γνησίων Εὐκτήμονος, εἴληχε δ' αὐτὸς ἐφ' ἑαυτῷ τοῦ Εὐκτήμονος κλήρου καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ ὡς οὔσης ἐπικλήρου: καὶ ταῦτα μεμαρτύρηται ὑμῖν. Καίτοι πῶς οὐ δεινόν, ὦ ἄνδρες, πρὸς θεῶν Ὀλυμπίων, εἰ μὲν οἱ παῖδές εἰσι γνήσιοι, τὸν ἐπίτροπον ἑαυτῷ λαγχάνειν τοῦ Εὐκτήμονος κλήρου καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ ὡς οὔσης ἐπιδίκου, εἰ δὲ μή εἰσι γνήσιοι, νῦν διαμεμαρτυρηκέναι ὡς εἰσὶ γνήσιοι; Ταῦτα γὰρ αὐτὰ ἑαυτοῖς ἐναντία ἐστίν. Ὥστ' οὐ μόνον ὑφ' ἡμῶν ἐλέγχεται τὰ ψευδῆ διαμεμαρτυρηκώς, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς πράττει. Καὶ τούτῳ μὲν οὐδεὶς διαμαρτυρεῖ μὴ ἐπίδικον εἶναι τὸν κλῆρον, ἀλλ' εὐθυδικίᾳ εἰσιέναι ἐξῆν, οὗτος δ' ἅπαντας ἀποστερεῖ τῆς ἀμφισβητήσεως. Καὶ διαρρήδην μαρτυρήσας γνησίους τοὺς παῖδας εἶναι οἴεται ἐξαρκέσειν ὑμῖν παρεκβάσεις, ἐὰν δὲ τοῦτο μὲν μηδ' ἐγχειρήσῃ ἐπιδεικνύναι ἢ καὶ κατὰ μικρόν τι ἐπιμνησθῇ, ἡμῖν δὲ λοιδορήσηται μεγάλῃ τῇ φωνῇ καὶ λέγῃ ὡς εἰσὶν οἵδε μὲν πλούσιοι, αὐτὸς δὲ πένης, διὰ δὲ ταῦτα δόξειν τοὺς παῖδας εἶναι γνη σίους.

Τῆς δὲ τούτων οὐσίας, ὦ ἄνδρες, εἰς τὴν πόλιν πλείω ἀναλίσκεται ἢ εἰς αὐτοὺς τούτους. Καὶ Φανόστρατος μὲν τετριηράρχηκεν ἑπτάκις ἤδη, τὰς δὲ λητουργίας ἁπάσας λελητούργηκε καὶ τὰς πλείστας νίκας νενίκηκεν: οὑτοσὶ δὲ Χαιρέστρατος τηλικοῦτος ὢν τετριηράρχηκε, κεχορήγηκε δὲ τραγῳδοῖς, γεγυμνασιάρχηκε δὲ λαμπάδι: καὶ τὰς εἰσφορὰς εἰσενηνόχασιν ἀμφότεροι πάσας ἐν τοῖς τριακοσίοις. Καὶ τέως μὲν δύ' ὄντες, νῦν δὲ καὶ ὁ νεώτερος οὑτοσὶ χορηγεῖ μὲν τραγῳδοῖς, εἰς δὲ τοὺς τριακοσίους ἐγγέγραπται καὶ εἰσφέρει τὰς εἰσφοράς.

Ὥστ' οὐ φθονεῖσθαί εἰσιν ἄξιοι, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον, νὴ τὸν Δία καὶ τὸν Ἀπόλλω, οὗτοι, εἰ λήψονται ἃ μὴ προσήκει αὐτοῖς. Τοῦ γὰρ Φιλοκτήμονος κλήρου ἐὰν μὲν ἐπιδικάσηται ὅδε, ὑμῖν αὐτὸν ταμιεύσει, τὰ προσταττόμενα λητουργῶν ὥσπερ καὶ νῦν καὶ ἔτι μᾶλλον: ἐὰν δ' οὗτοι λάβωσι, διαφορήσαντες ἑτέροις ἐπιβουλεύσουσι.

Δέομαι οὖν ὑμῶν, ὦ ἄνδρες, ἵνα μὴ ἐξαπατηθῆτε, τῇ διαμαρτυρίᾳ τὸν νοῦν προσέχειν, περὶ ἧς τὴν ψῆφον οἴσετε: καὶ πρὸς ταύτην αὐτὸν κελεύετε τὴν ἀπολογίαν ποιεῖσθαι, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς κατηγορήσαμεν. Γέγραπται ὡς οὐκ ἔδωκεν οὐδὲ διέθετο Φιλοκτήμων: τοῦτο ἐπιδέδεικται ψεῦδος ὄν: καὶ γὰρ ὁ δοὺς καὶ ὁ διαθέμενος καὶ μαρτυροῦσιν οἱ παραγενόμενοι.

Τί ἔτι; τελευτῆσαι ἄπαιδα Φιλοκτήμονα. Πῶς οὖν ἄπαις ἦν ὅστις τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφιδοῦν υἱὸν ποιησάμενος κατέλιπεν, ᾧ ὁμοίως ὁ νόμος τὴν κληρονομίαν ἀποδίδωσι καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ γενομένοις; Καὶ διαρρήδην ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται, ἐὰν

ποιησαμένῳ παῖδες ἐπιγένωνται, τὸ μέρος ἑκάτερον ἔχειν τῆς οὐσίας καὶ κληρονομεῖν ὁμοίως ἀμφοτέρους.

Ὡς οὖν εἰσὶ γνήσιοι οἱ παῖδες οἵδε, τοῦτ' αὐτὸ ἐπιδεικνύτω, ὥσπερ ἂν ὑμῶν ἕκας τος. Οὐ γὰρ ἐὰν εἴπῃ μητρὸς ὄνομα, γνήσιοί εἰσιν, ἀλλ' ἐὰν ἐπιδεικνύῃ ὡς ἀληθῆ λέγει, τοὺς συγγενεῖς παρεχόμενος τοὺς εἰδότας συνοικοῦσαν τῷ Εὐκτήμονι καὶ τοὺς δημότας καὶ τοὺς φράτερας, εἴ τι ἀκηκόασι πώποτε ἢ ἴσασιν ὑπὲρ αὐτῆς Εὐκτήμονα λητουργήσαντα, ἔτι δὲ ποῦ τέθαπται, ἐν ποίοις μνήμασι: τίς εἶδε τὰ νομιζόμενα ποιοῦντα Εὐκτήμονα: ποῖ δ' ἔτ' ἰόντες οἱ παῖδες ἐναγίζουσι καὶ χέονται, καὶ τίς εἶδε ταῦτα τῶν πολιτῶν ἢ τῶν οἰκετῶν τῶν Εὐκτήμονος. Ταῦτα γάρ ἐστιν ἔλεγχος ἅπαντα, καὶ οὐ λοιδορία. Καὶ ἐὰν περὶ αὐτοῦ τούτου κελεύητε ἐπιδεικνύναι ὥσπερ καὶ διεμαρτύρησεν, ὑμεῖς τε τὴν ψῆφον ὁσίαν καὶ κατὰ τοὺς νόμους θήσεσθε, τοῖσδέ τε τὰ δίκαια γενήσεται.

ΙΣΑΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΥ

Ὤιμην μέν, ὦ ἄνδρες, προσήκειν οὐ τὰς τοιαύτας ἀμφισβητεῖσθαι ποιήσεις, εἴ τις αὐτὸς ζῶν καὶ εὖ φρονῶν ἐποιήσατο καὶ ἐπὶ τὰ ἱερὰ ἀγαγὼν εἰς τοὺς συγγενεῖς ἀπέδειξε καὶ εἰς τὰ κοινὰ γραμματεῖα ἐνέγραψεν, ἅπανθ' ὅσα προσῆκεν αὐτὸς ποιήσας, ἀλλ' εἴ τις τελευτήσειν μέλλων διέθετο, εἴ τι πάθοι, τὴν οὐσίαν ἑτέρῳ καὶ ταῦτ' ἐν γράμμασι κατέθετο παρά τισι σημηνάμενος.

Ἐκεῖνον μὲν γὰρ τὸν τρόπον ποιησάμενος φανερὰς κατέστησε τὰς αὑτοῦ βουλήσεις, ὅλον τὸ πρᾶγμα ἐπικυρώσας, δόντων αὐτῷ τῶν νόμων: ὁ δ' ἐν διαθήκαις σημηνάμενος ἀδήλους ἐποίησε, δι' ὃ πολλοὶ πεπλάσθαι φάσκοντες αὐτὰς ἀμφισβητεῖν ἀξιοῦσι πρὸς τοὺς ποιηθέντας. Ἔοικε δ' οὐδὲν προὔργου τοῦτο εἶναι: καὶ γὰρ οὕτως αὐτῶν φανερῶς πεπραγμένων ὅμως ὑπὲρ τῆς θυγατρὸς τῆς Εὐπόλιδος ἥκουσι περὶ τῶν Ἀπολλοδώρου χρημάτων πρὸς ἐμὲ ἀμφισβητήσοντες.

Ἐγὼ δ' εἰ μὲν ἑώρων ὑμᾶς μᾶλλον ἀποδεχομένους τὰς διαμαρτυρίας ἢ τὰς εὐθυδικίας, κἂν μάρτυρας προὐβαλόμην μὴ ἐπίδικον εἶναι τὸν κλῆρον ὡς ποιησαμένου με ὑὸν Ἀπολλοδώρου κατὰ τοὺς νόμους: ἐπειδὴ δ' οὐ διαφεύγει τὰ δίκαια μὴ οὐ καὶ τοῦτον γιγνώσκεσθαι τὸν τρόπον καὶ παρ' ὑμῖν, αὐτὸς ἥκω διαλεξόμενος περὶ τῶν πεπραγμένων, ἵνα μηδεμίαν ἡμῖν αἰτίαν περὶ τοῦ μὴ βούλεσθαι δοῦναι δίκην τοιαύτην ἐπιφέρωσιν.

Ἀποδείξω δὲ ὡς οὐ μόνον ἐπὶ τοῖς ἐγγυτάτω γένους τὸν κλῆρον Ἀπολλόδωρος οὐ καταλέλοιπε, πολλὰ καὶ δεινὰ ὑπὸ τούτων ἀδικηθείς, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐμὲ ἐποιήσατο δικαίως, ὄντα ἀδελφιδοῦν, καὶ μεγάλα ηὐεργετημένος ὑφ' ἡμῶν. Δέομαι δὲ ὑμῶν, ὦ ἄνδρες, πάντων ὁμοίως εὔνοιάν τέ μοι παρασχεῖν, κἂν ἐπὶ τὸν κλῆρον ἀναιδῶς αὐτοὺς ἰόντας ἐξελέγχω, βοηθεῖν μοι τὰ δίκαια. Ποιήσομαι δ' ὡς ἂν κἀγὼ δύνωμαι διὰ βραχυτάτων τοὺς λόγους, ἐξ ἀρχῆς ὡς ἔχει τὰ γενόμενα διδάσκων ὑμᾶς.

Εὔπολις γάρ, ὦ ἄνδρες, καὶ Θράσυλλος καὶ Μνήσων ἀδελφοὶ ἦσαν ὁμομήτριοι καὶ ὁμοπάτριοι. Τούτοις οὐσίαν ὁ πατὴρ κατέλιπε πολλήν, ὥστε καὶ λητουργεῖν ἕκαστον ἀξιοῦσθαι παρ' ὑμῖν. Ταύτην ἐκεῖνοι τρεῖς ὄντες ἐνείμαντο πρὸς ἀλλήλους. Τούτων τὼ δύο ἐτελευτησάτην περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον, ὁ μὲν Μνήσων ἐνθάδε ἄγαμος καὶ ἄπαις, ὁ δὲ Θράσυλλος τῶν ἐν Σικελίᾳ καταλεγεὶς τριηράρχων, καταλιπὼν ὑὸν Ἀπολλόδωρον τὸν ἐμὲ νῦν ποιησάμενον.

Εὔπολις οὖν μόνος αὐτῶν λειφθεὶς οὐ μικρὰ ἀπολαῦσαι τῶν χρημάτων ἠξίωσεν, ἀλλὰ τὸν μὲν Μνήσωνος κλῆρον, οὗ καὶ Ἀπολλοδώρῳ προσῆκε τὸ ἡμικλήριον, πάντα εἰς αὑτὸν περιεποίησε, φάσκων αὐτῷ δοῦναι τὸν ἀδελφόν, αὐτὸν δ' ἐκεῖνον οὕτω διῴκησεν ἐπιτροπεύων ὥστε τριῶν αὐτῷ ταλάντων δίκην ὀφλεῖν. Ἀρχέδαμος γὰρ ὁ πάππος οὑμὸς ὁ ἐξ Οἴου, τὴν μητέρα ἔχων τὴν Ἀπολλοδώρου, τήθην δὲ ἐμήν, ὁρῶν αὐτὸν πάντων ἀποστερούμενον τῶν χρημάτων; ἔτρεφέ τε αὐτὸν παῖδα ὄνθ' ὡς ἑαυτοῦ καὶ τὴν μητέρα κομισάμενος, ἀνδρί τε γενομένῳ συνηγωνίσατο καὶ εἰσέπραξε τὸ ἡμικλήριον ὧν Μνήσων κατέλιπεν ὅσα τε ἐκ τῆς ἐπιτροπῆς ἀπεστέρησε, δίκας δύο ἑλών, καὶ τὴν οὐσίαν ἐποίησε κομίσασθαι τὴν αὐτοῦ πᾶσαν.

Καὶ διὰ ταῦτα Εὔπολις μὲν καὶ Ἀπολλόδωρος ἐχθρῶς ἔχοντες τὸν πάντα χρόνον διετέλεσαν πρὸς ἀλλήλους, ὁ δὲ πάππος οὑμὸς καὶ Ἀπολλόδωρος φιλικῶς, ὥσπερ προσῆκε. Τοῖς δ' ἔργοις ἄν τις τεκμήραιτο μάλιστα ὅτι Ἀπολλόδωρος ἐπεπόνθει ὃ

ἀντευποιεῖν ἠξίου τοὺς ἑαυτὸν εὐεργετήσαντας. Συμφορᾷ γὰρ τοῦ πάππου χρησαμένου καὶ ληφθέντος εἰς τοὺς πολεμίους καὶ χρήματα εἰσενεγκεῖν εἰς λύτρα καὶ ὁμηρεῦσαι ὑπὲρ αὐτοῦ ἠθέλησεν, ἕως συνευπορήσειεν ἐκεῖνος τἀργύριον.

Ἐξ εὐπόρου τε ἀπορωτέρῳ γεγενημένῳ συνδιῴκει τὰ ἐκείνου, μεταδιδοὺς ὧν εἶχεν. Εἰς Κόρινθόν τε στρατεύεσθαι μέλλων, εἴ τι πάθοι, διέθετο τὴν οὐσίαν καὶ ἔδωκε τῇ ἐκείνου μὲν θυγατρί, ἐμῇ δὲ μητρί, αὐτοῦ δὲ ἀδελφῇ, διδοὺς αὐτὴν Λακρατείδῃ τῷ νῦν ἱεροφάντῃ γεγενημένῳ. Τοιοῦτος ἦν ἐκεῖνος περὶ ἡμᾶς τοὺς ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν σώσαντας.

Ὡς δ' ἀληθῆ λέγω καὶ δίκας εἶλεν Εὔπολιν δύο, τὴν μὲν ἐπιτροπῆς, τὴν δὲ ἡμικληρίου, τοῦ πάππου συναγωνιζομένου καὶ λέγοντος, τά τε χρήματα ἐκομίσατο δι' ἡμᾶς καὶ ταύτας τὰς χάριτας ἡμῖν ἀνταπέδωκε, τούτων πρῶτον βούλομαι παρασχέσθαι τοὺς μάρτυρας. Καί μοι κάλει δεῦρο αὐτούς.

<Μάρτυρες> Αἱ μὲν οὖν παρ' ἡμῶν εὐεργεσίαι τοιαῦται καὶ τηλικαῦται τὸ μέγεθός εἰσιν: αἱ δὲ πρὸς ἐκεῖνον ἔχθραι περὶ τοσούτων χρημάτων ἦσαν, ἃς οὐχ οἷόν τ' εἰπεῖν ὡς διελύσαντο καὶ φίλοι ἐγένοντο. Μεγάλα γὰρ τεκμήρια αὐτῶν ἐστιν: Εὔπολις γάρ, αὐτῷ δυοῖν θυγατέρων οὐσῶν καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν αὐτῷ γεγονὼς καὶ χρήμαθ' ὁρῶν κεκτημένον, οὐδετέραν αὐτῷ τούτων ἔδωκε.

Καίτοι δοκοῦσιν ἐπιγαμίαι καὶ μὴ συγγενεῖς ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ τοὺς τυχόντας ἀπαλλάττειν μεγάλης διαφορᾶς, ὅταν ἃ περὶ πλείστου ποιοῦνται, ταῦτ' ἀλλήλοις ἐγχειρίζωσιν. Εἴτ' οὖν Εὔπολις γεγένηται αἴτιος, δοῦναι μὴ βουληθείς, εἴτ' Ἀπολλόδωρος, λαβεῖν μὴ ἐθελήσας, τὰς ἔχθρας, ὅτι διέμειναν, τὸ ἔργον δεδήλωκε.

Καὶ περὶ μὲν τῆς ἐκείνων διαφορᾶς ἱκανοὺς εἶναι νομίζω καὶ τοὺς εἰρημένους λόγους: οἶδα γὰρ ὅτι καὶ ὑμῶν ὅσοι πρεσβύτεροι μνημονεύουσιν ὅτι ἐγένοντο ἀντίδικοι: τό τε γὰρ μέγεθος τῶν δικῶν, καὶ διότι πολὺ αὐτὸν Ἀρχέδαμος εἶλεν, περιφάνειάν τινα ἐποίησεν. Ὡς δὲ ἐμὲ ἐποιήσατο ὑὸν ζῶν αὐτὸς καὶ κύριον τῶν αὑτοῦ κατέστησε καὶ εἰς τοὺς γεννήτας καὶ εἰς τοὺς φράτερας ἐνέγραψε, τούτοις ἤδη μοι τὸν νοῦν προσέχετε, ὦ ἄνδρες.

Ἀπολλοδώρῳ γὰρ ἦν ὑός, ὃν ἐκεῖνος καὶ ἤσκει καὶ δι' ἐπιμελείας εἶχεν, ὥσπερ καὶ προσῆκον ἦν. Ἕως μὲν οὖν ἐκεῖνος ἔζη, διάδοχον τῆς οὐσίας ἤλπιζεν αὐτὸν καταστήσειν τῆς ἑαυτοῦ: ἐπειδὴ δὲ ἐτελεύτησε νοσήσας τοῦ ἐξελθόντος ἐνιαυτοῦ μηνὸς Μαιμακτηριῶνος, ἐπὶ τοῖς παροῦσιν ἀθυμήσας καὶ τὴν ἡλικίαν τὴν ἑαυτοῦ καταμεμψάμενος οὐκ ἐπελάθετο ὑφ' ὧν καὶ ἐξ ἀρχῆς εὖ πεπονθὼς ἦν, ἀλλ' ἐλθὼν ὡς τὴν ἐμὴν μητέρα, ἑαυτοῦ δὲ ἀδελφήν, ἣν περὶ πλείστου πάντων ἐποιεῖτο, λαβεῖν ἠξίωσέ με ὑὸν καὶ ᾔτησε καὶ ἔτυχεν.

Οὕτω δ' ἐπείσθη ταῦτα ποιῆσαι διὰ ταχέων ὥστ' εὐθέως με λαβὼν ᾤχετο ἔχων πρὸς αὐτὸν καὶ πάντα τὰ αὐτοῦ διοικεῖν παρέδωκεν, ὡς αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἂν ἔτι πρᾶξαι τούτων δυνηθείς, ἐμοῦ δὲ ταῦτα πάντα οἷόν τε ἐσομένου ποιεῖν. Καὶ ἐπειδὴ Θαργήλια ἦν, ἤγαγέ με ἐπὶ τοὺς βωμοὺς εἰς τοὺς γεννήτας τε καὶ φράτερας.

Ἔστι δ' αὐτοῖς νόμος ὁ αὐτός, ἐάν τέ τινα φύσει γεγονότα εἰσάγῃ τις ἐάν τε ποιητόν, ἐπιτιθέναι πίστιν κατὰ τῶν ἱερῶν ἢ μὴν ἐξ ἀστῆς εἰσάγειν καὶ γεγονότα ὀρθῶς καὶ τὸν ὑπάρχοντα φύσει καὶ τὸν ποιητόν: ποιήσαντος δὲ τοῦ εἰσάγοντος ταῦτα μηδὲν ἧττον διαψηφίζεσθαι καὶ τοὺς ἄλλους, κἂν δόξῃ, τότ' εἰς τὸ κοινὸν γραμματεῖον ἐγγράφειν, πρότερον δὲ μή: τοιαύτας ἀκριβείας ἔχει τὰ δίκαια τὰ παρ' αὐτοῖς.

Τοῦ νόμου δὴ οὕτως ἔχοντος καὶ τῶν φρατέρων τε καὶ γεννητῶν ἐκείνῳ τε οὐκ ἀπιστούντων ἐμέ τε οὐκ ἀγνοούντων ὅτι ἦν ἐξ ἀδελφῆς αὐτῷ γεγονώς, ἐγγράφουσί με εἰς τὸ κοινὸν γραμματεῖον ψηφισάμενοι πάντες, ἐπιθέντος ἐκείνου τὴν πίστιν καθ' ἱερῶν. Καὶ οὕτω μὲν ὑπὸ ζῶντος ἐποιήθην καὶ εἰς τὸ κοινὸν γραμματεῖον ἐνεγράφην Θράσυλλος Ἀπολλοδώρου, ποιησαμένου με ἐκείνου τοῦτον τὸν τρόπον, τῶν νόμων αὐτῷ δεδωκότων. Ὡς δ' ἀληθῆ λέγω, λαβέ μοι τὰς μαρτυρίας.

<Μαρτυρίαι> ˝ Οἶμαι τοίνυν, ὦ ἄνδρες, μᾶλλον ἂν ὑμᾶς τοῖς μεμαρτυρηκόσι πιστεύειν εἰ καί τινες τῶν ὁμοίως προσηκόντων ἔργοις φανερῶς μεμαρτυρήκασιν ὡς ἐκεῖνος ταῦτα ὀρθῶς καὶ κατὰ τοὺς νόμους ἔπραξε. Κατέλιπε γὰρ Εὔπολις θυγατέρας δύο, ταύτην τε ἣ νῦν ἀμφισβητεῖ καὶ Προνάπει συνοικεῖ, καὶ ἄλλην ἣν ἔσχεν Αἰσχίνης ὁ Λουσιεύς, ἣ τετελεύτηκεν ὑὸν ἄνδρα ἤδη καταλιποῦσα, Θρασύβουλον.

Ἔστι δὲ νόμος ὅς, ἐὰν ἀδελφὸς ὁμοπάτωρ ἄπαις τελευτήσῃ καὶ μὴ διαθέμενος, τήν τε ἀδελφὴν ὁμοίως, κἂν ἐξ ἑτέρας ἀδελφιδοῦς ᾖ γεγονώς, ἰσομοίρους τῶν χρημάτων καθίστησι. Καὶ τοῦτο οὐκ ἀγνοούμενόν ἐστιν οὐδὲ παρ' αὐτοῖς τούτοις: ἔργῳ γὰρ οὗτοι φανερὸν τοῦτο πεποιήκασι: τοῦ γὰρ Εὐπόλιδος υἱέος ἄπαιδος Ἀπολλοδώρου τελευτήσαντος τὰ ἡμίσεα Θρασύ βουλος εἴληφεν οὐσίας καὶ πεντεταλάντου καταλειφθείσης ῥᾳδίως.

Πατρῴων μὲν οὖν καὶ ἀδελφοῦ χρημάτων τὸ ἴσον αὐτοῖς ὁ νόμος μετασχεῖν δίδωσιν: ἀνεψιοῦ δέ, καὶ εἴ τις ἔξω ταύτης τῆς συγγενείας ἐστίν, οὐκ ἴσον, ἀλλὰ προτέροις τοῖς ἄρρεσιν τῶν θηλειῶν τὴν ἀγχιστείαν πεποίηκε. Λέγει γάρ "κρατεῖν δὲ τοὺς ἄρρενας καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἀρρένων, οἳ ἂν ἐκ τῶν αὐτῶν ὦσι, κἂν γένει ἀπωτέρω τυγχάνωσιν ὄντες." Ταύτῃ μὲν οὖν οὐδὲ μέρους λαχεῖν προσῆκε, Θρασυβούλῳ δὲ ἁπάντων, εἰ μὴ κυρίαν ἡγεῖτο εἶναι τὴν ἐμὴν εἰσποίησιν.

Ἐκεῖνος τοίνυν οὔτε ἐξ ἀρχῆς ἠμφεσβήτηκε πρὸς ἐμὲ οὐδὲν οὔτε νῦν δίκην εἴληχε περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ ταῦτα πάντα καλῶς ἔχειν ὡμολόγηκεν: οἱ δ' ὑπὲρ ταύτης πάντων ἀμφισβητεῖν τετολμήκασιν: εἰς τοῦτο ἀναιδείας ἐληλύθασι. Λαβὲ δὴ αὐτοῖς τοὺς νόμους, παρ' οὓς ταῦτα πεποιήκασι, καὶ ἀνάγνωθι.

<Νόμος> Ἐνταῦθα μὲν ὁμοίως καὶ ἀδελφὴ καὶ ἀδελφιδοῦς ἰσόμοιροι κατὰ τὸν νόμον εἰσίν. Λαβὲ δὴ καὶ τοῦτον καὶ ἀναγίγνωσκε αὐτοῖς.

<Νόμος> Ἐὰν μὴ ὦσιν ἀνεψιοὶ μηδὲ ἀνεψιῶν παῖδες μηδὲ τοῦ πρὸς πατρὸς γένους ᾖ προσήκων μηδείς, τότε ἀπέδωκε τοῖς πρὸς μητρός, διορίσας οὓς δεῖ κρατεῖν. Λαβὲ δὲ αὐτοῖς καὶ τοῦτον τὸν νόμον καὶ ἀνάγνωθι.

<Νόμος> Ταῦτα τῶν νόμων κελευόντων, ὁ μέν, ἀνὴρ ὤν, οὐδὲ μέρους εἴληχεν, οἱ δ' ὑπὲρ ταύτης, τῆς γυναικός, ἁπάντων: οὕτω τὴν ἀναίδειαν οὐδεμίαν ζημίαν εἶναι νομίζουσι. Καὶ ὑπὲρ τούτων τολμήσουσι .... καὶ τοῖς λόγοις χρῶνται τοιούτοις, ὡς αὐτοῖς ὅλου τοῦ κλήρου ληκτέον, ὅτι Θρασύβουλος ἐκποίητος εἰς τὸν οἶκον τὸν Ἱπποκλείδου γέγονε, λέγοντες τοῦτο μὲν ἀληθές, ἐκεῖνο δ' οὐ προσῆκον: τί γὰρ ἧττον αὐτῷ τῆς συγγενείας ταύτης προσῆκεν; Οὐ γὰρ κατὰ τὸν πατέρα, ἀλλὰ κατὰ τὴν μητέρα καὶ τῶν Ἀπολλοδώρου τοῦ Εὐπόλιδος υἱέος τὸ μέρος εἴληφε: καὶ τῶνδε ἐξῆν αὐτῷ κατὰ ταύτην τὴν συγγένειαν λαγχάνειν, ὄντι προτέρῳ ταύτης, εἴπερ τὰ πεπραγμένα μὴ κυρίως ἔχειν ἐνόμιζεν. Ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἀναίσχυντος.

Μητρὸς δ' οὐδείς ἐστιν ἐκποίητος, ἀλλ' ὁμοίως ὑπάρχει τὴν αὐτὴν εἶναι μητέρα, κἂν ἐν τῷ πατρῴῳ μένῃ τις οἴκῳ κἂν ἐκποιηθῇ. Δι' ὃ τῶν Ἀπολλοδώρου χρημάτων οὐκ

ἀπεστερήθη τοῦ μέρους, ἀλλὰ μετειλήφει τὸ ἡμικλήριον πρὸς ταύτην νειμάμενος. Ὡς δ' ἀληθῆ λέγω, κάλει μοι τούτων τοὺς μάρτυρας.

<Μάρτυρες> Οὕτως μὲν οὐχ οἱ γεννῆται μόνον καὶ φράτερες γεγόνασι μάρτυρες τῆς ἐμῆς ποιήσεως, ἀλλὰ καὶ Θρασύβουλος οὐκ ἀμφισβητῶν αὐτὸς ἔργῳ δεδήλωκεν ὅτι τὰ πεπραγμένα Ἀπολλοδώρῳ κυρίως ἔχειν νομίζει καὶ κατὰ τοὺς νόμους: οὐ γὰρ ἄν ποτε τοσούτων χρημάτων οὐκ ἐλάγχανε. Γεγόνασι δὲ ὅμως καὶ ἄλλοι μάρτυρες αὐτῶν. Πρὶν γὰρ ἐμὲ ἥκειν ἐκ τῆς Πυθαίδος, ἔλεγε πρὸς τοὺς δημότας Ἀπολλόδωρος ὅτι πεποιημένος εἴη με υἱὸν καὶ ἐγγεγραφὼς εἰς τοὺς συγγενεῖς καὶ φράτερας καὶ παραδεδώκοι τὴν οὐσίαν, καὶ διεκελεύεθ' ὅπως, ἐάν τι πάθῃ πρότερον, ἐγγράψουσί με εἰς τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον Θράσυλλον Ἀπολλοδώρου καὶ μὴ ὡς ἄλλως ποιήσουσι. Κἀκεῖνοι ταῦτα ἀκούσαντες, τούτων ἐν ἀρχαιρεσίαις κατηγορούντων καὶ λεγόντων ὡς οὐκ ἐποιήσατό με υἱόν, καὶ ἐξ ὧν ἤκουσαν καὶ ἐξ ὧν ἤδεσαν, ὀμόσαντες καθ' ἱερῶν ἐνέγραψάν με, καθάπερ ἐκεῖνος ἐκέλευε: τοσαύτη περιφάνεια τῆς ἐμῆς ποιήσεως ἐγένετο παρ' αὐτοῖς. Ὡς δ' ἀληθῆ λέγω, κάλει μοι τούτων τοὺς μάρτυρας.

<Μάρτυρες> Ἐπὶ μὲν τοσούτων μαρτύρων, ὦ ἄνδρες, γέγονεν ἡ ποίησις, ἔχθρας μὲν παλαιᾶς αὐτῷ πρὸς τούτους οὔσης, φιλίας δὲ πρὸς ἡμᾶς καὶ συγγενείας οὐ μικρᾶς ὑπαρχούσης. Ὡς δ' οὐδ' εἰ μηθέτερον τούτων ὑπῆρχε, μήτε ἔχθρα πρὸς τούτους μήτε φιλία πρὸς ἡμᾶς, οὐκ ἄν ποτε Ἀπολλόδωρος ἐπὶ τούτοις τὸν κλῆρον τοῦτον κατέλιπεν, οἶμαι καὶ ταῦθ' ὑμῖν ῥᾳδίως ἐπιδείξειν.

Πάντες γὰρ οἱ τελευτήσειν μέλλοντες πρόνοιαν ποιοῦνται σφῶν αὐτῶν, ὅπως μὴ ἐξερημώσουσι τοὺς σφετέρους αὐτῶν οἴκους, ἀλλ' ἔσται τις καὶ ὁ ἐναγιῶν καὶ πάντα τὰ νομιζόμενα αὐτοῖς ποιήσων: δι' ὃ κἂν ἄπαιδες τελευτήσωσιν, ἀλλ' οὖν ποιησάμενοι καταλείπουσι. Καὶ οὐ μόνον ἰδίᾳ ταῦτα γιγνώσκουσιν, ἀλλὰ καὶ δημοσίᾳ τὸ κοινὸν τῆς πόλεως οὕτω ταῦτ' ἔγνωκε: νόμῳ γὰρ τῷ ἄρχοντι τῶν οἴκων, ὅπως ἂν μὴ ἐξερημῶνται, προστάττει τὴν ἐπιμέλειαν.

Ἐκείνῳ δὲ πρόδηλον ἦν ὅτι εἰ καταλείψει τὸν κλῆρον ἐπὶ τούτοις, ἔρημον ποιήσει τὸν οἶκον. Τί προορῶντι; Ταύτας τὰς ἀδελφὰς τὸν μὲν Ἀπολλοδώρου τοῦ ἀδελφοῦ κλῆρον ἐχούσας, ἐκείνῳ δ' οὐκ εἰσποιούσας ὄντων αὐταῖς παίδων, καὶ τοὺς μὲν ἄνδρας αὐτῶν τὴν γῆν, ἣν ἐκεῖνος κατέλιπε, καὶ τὰ κτήματα πέντε ταλάντων πεπρακότας καὶ τὸ ἀργύριον διανειμαμένους, τὸν δὲ οἶκον αἰσχρῶς οὕτως καὶ δεινῶς ἐξηρημωμένον.

Ὃς δὴ ταῦτ' ἤδει τὸν τούτων ἀδελφὸν πεπονθότα, πῶς ἂν προσεδόκησεν αὐτός, εἰ καὶ φίλος ἦν, τυχεῖν τῶν νομιζομένων ὑπ' αὐτῶν, ἀνεψιὸς ὤν, ἀλλ' οὐκ ἀδελφὸς αὐταῖς; Οὐκ ἐνῆν ἐλπίσαι δήπουθεν. Ἀλλὰ μὴν ὅτι ἄπαιδα ἐκεῖνον περιεωράκασι καὶ τὰ χρήματα ἔχουσι καὶ οἶκον ἐκ τοῦ φανεροῦ τριηραρχοῦντα ἀνηρήκασι, κάλει μοι καὶ τούτων τοὺς μάρτυρας.

<Μάρτυρες> Εἰ τοίνυν καὶ τοιοῦτοι τὰς φύσεις περὶ ἀλλήλους εἰσὶ καὶ ἔχθραι πρὸς Ἀπολλόδωρον τὸν ἐμὲ ποιησάμενον ὑπῆρχον αὐτοῖς τηλικαῦται τὸ μέγεθος, τί βέλτιον ἂν ἔπραξεν ἢ ταῦτα βουλευσάμενος ἅ περ ἐποίησεν; Εἰ νὴ Δία παιδίον ἐποιήσατο λαβὼν παρά του τῶν φίλων ὄντων, καὶ τούτῳ τὴν οὐσίαν ἔδωκεν; Ἀλλὰ καὶ τοῦτ' ἦν ἄδηλον καὶ τοῖς γεννήσασιν, εἴτε σπουδαῖον εἴτε μηδενὸς ἄξιον ἔμελλεν ἔσεσθαι, διὰ τὴν ἡλικίαν: ἐμοῦ δὲ πεῖραν εἰλήφει, δοκιμασίαν ἱκανὴν λαβών. Εἵς τε γὰρ τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα οἷος ἦν ἀκριβῶς ἤδει, τῶν τ' οἰκείων ἐπιμελῆ καὶ

τἀμαυτοῦ πράττειν ἐπιστάμενον: ἐν ἀρχῇ τε, θεσμοθετήσας, ὡς ἐγενόμην οὐκ ἄδικος οὐδὲ πλεονέκτης, ἠπίστατο σαφῶς: ὥστ' οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλὰ σαφῶς εἰδὼς ἐποίει με τῶν αὑτοῦ κύριον.

Καὶ μὴν οὐδὲ ἀλλότριον, ἀλλ' ὄντα ἀδελφιδοῦν, οὐδ' αὖ μικρὰ πεπονθώς, ἀλλὰ μεγάλα ἀγαθὰ ὑφ' ἡμῶν, οὐδ' αὖ ἀφιλότιμον, ὃς τὰ ὄντα ἀφανιεῖν ἔμελλον ὥσπερ οὗτοι τὰ τοῦ κλήρου πεποιήκασιν, ἀλλὰ βουλησόμενον καὶ τριηραρχεῖν καὶ πολεμεῖν καὶ χορηγεῖν καὶ πάνθ' ὑμῖν τὰ προσταττόμενα ποιεῖν, ὥσπερ κἀκεῖνος.

Καίτοι εἰ καὶ συγγενὴς καὶ φίλος καὶ εὐεργέτης καὶ φιλότιμος καὶ δεδοκιμασο῎μένος ὑπῆρχον τοιοῦτος εἶναι, τίς ἂν ἀμφισβητήσειε μὴ οὐκ ἀνδρὸς εὖ φρονοῦντος εἶναι ταύτην τὴν ποίησιν; Ἐγὼ τοίνυν ἔν γε τῶν ὑπ' ἐκείνου δοκιμασθέντων ἤδη πεποίηκα: γεγυμνασιάρχηκα γὰρ εἰς Προμήθια τοῦδε τοῦ ἐνιαυτοῦ φιλοτίμως, ὡς οἱ φυλέται πάντες ἴσασιν. Ὡς δ' ἀληθῆ λέγω, κάλει μοι τούτων τοὺς μάρτυρας.

<Μάρτυρες> Τὰ μὲν ἡμέτερα δίκαια, καθ' ἃ προσηκόντως ἔχειν φαμὲν τὸν κλῆρον, ταῦτ' ἐστίν, ὦ ἄνδρες: δεόμεθα δ' ὑμῶν βοηθεῖν ἡμῖν καὶ ἕνεκα Ἀπολλοδώρου καὶ ἕνεκα τοῦ ἐκείνου πατρός: οὐ γὰρ ἀχρήστους αὐτοὺς εὑρήσετε πολίτας, ἀλλ' ὡς οἷόν τ' εἰς τὰ ὑμέτερα προθυμοτάτους. Ὁ μὲν γὰρ πατὴρ αὐτοῦ τάς τε ἄλλας ἁπάσας λητουργίας λελητούργηκε καὶ τριηραρχῶν τὸν πάντα χρόνον διετέλεσεν, οὐκ ἐκ συμμορίας τὴν ναῦν παρασκευαζόμενος ὥσπερ οἱ νῦν, ἀλλ' ἐκ τῶν αὑτοῦ δαπανῶν, οὐδὲ δεύτερος αὐτὸς ὤν, ἀλλὰ κατὰ μόνας, οὐδὲ δύο ἔτη διαλιπών, ἀλλὰ συνεχῶς, οὐδ' ἀφοσιούμενος, ἀλλ' ὡς οἷόν τ' ἄριστα παρασκευαζόμενος. Ἀνθ' ὧν ὑμεῖς κἀκεῖνον ἐτιμᾶτε, μεμνημένοι τούτων τῶν ἔργων, καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ τῶν χρημάτων ἀποστερούμενον ἐσώσατε, τοὺς ἔχοντας ἀποδοῦναι τὰ ὄντ' αὐτῷ καταναγκάσαντες. Καὶ μὴν καὶ αὐτὸς Ἀπολλόδωρος οὐχ ὥσπερ Προνάπης ἀπεγράψατο μὲν τίμημα μικρόν, ὡς ἱππάδα δὲ τελῶν ἄρχειν ἠξίου τὰς ἀρχάς, οὐδὲ βίᾳ μὲν ἐζήτει τὰ ἀλλότρι' ἔχειν, ὑμᾶς δ' ᾤετο δεῖν μηδὲν ὠφελεῖν, ἀλλὰ φανερὰ τὰ ὄντα καταστήσας ὑμῖν, ὅσα προστάττοιτε, πάνθ' ὑπηρέτει φιλοτίμως, οὐδέν τ' ἀδικῶν ἐκ τῶν ἑαυτοῦ φιλοτίμως ἐπειρᾶτο ζῆν, εἰς αὑτὸν μὲν τὰ μέτρια ἀναλίσκειν οἰόμενος δεῖν, τὰ δ' ἄλλα τῇ πόλει περιποιεῖν, ἵνα ἐξαρκοίη πρὸς τὰς δαπάνας.

Κἀκ τούτων τίνα λητουργίαν οὐκ ἐξελητούργησεν; ἢ τίνα εἰσφορὰν οὐκ ἐν πρώτοις εἰσήνεγκεν; ἢ τί παραλέλοιπεν ὧν προσῆκεν; Ὃς γε καὶ παιδικῷ χορῷ χορηγῶν ἐνίκησεν, ὧν μνημεῖα τῆς ἐκείνου φιλοτιμίας ὁ τρίπους ἐκεῖνος ἕστηκε. Καίτοι τί χρὴ τὸν μέτριον πολίτην; Οὐχ οὗ μὲν ἕτεροι τὰ μὴ προσήκοντ' ἐβιάζοντο λαμβάνειν, τούτων μηδὲν ποιεῖν, τὰ δ' ἑαυτοῦ πειρᾶσθαι σῴζειν; οὗ δ' ἡ πόλις δεῖται χρημάτων, ἐν πρώτοις εἰσφέρειν καὶ μηδὲν ἀποκρύπτεσθαι τῶν ὄντων; Ἐκεῖνος τοίνυν τοιοῦτος ἦν: ἀνθ' ὧν δικαίως ἂν αὐτῷ ταύτην τὴν χάριν ἀποδοίητε, τὴν ἐκείνου γνώμην περὶ τῶν αὑτοῦ κυρίαν εἶναι ποιήσαντες. Καὶ μὴν καὶ ἐμέ γε, ὅσα κατὰ τὴν ἐμὴν ἡλικίαν, εὑρήσετε οὐ κακὸν οὐδὲ ἄχρηστον: ὅς γε ἐστράτευμαι τὰς στρατείας τῇ πόλει, τὰ προσταττόμενα ποιῶ: τοῦτο γὰρ τῶν τηλικούτων ἔργον ἐστί.

Καὶ ἐκείνων οὖν ἕνεκα καὶ ἡμῶν εἰκότως ἂν ποιήσαισθε πρόνοιαν, ἄλλως τε καὶ τούτων μὲν τριηραρχοῦντα οἶκον πέντε ταλάντων ἀνηρηκότων καὶ πεπρακότων καὶ ἔρημον πεποιηκότων, ἡμῶν δὲ καὶ λελητουργηκότων ἤδη καὶ λητουργησόντων, ἐὰν ὑμεῖς ἐπικυρώσητε τὴν Ἀπολλοδώρου γνώμην ἀποδόντες ἡμῖν τοῦτον τὸν κλῆρον.

Ἵνα δὲ μὴ δοκῶ διατρίβειν περὶ ταῦτα ποιούμενος τοὺς λόγους, βούλομαι διὰ βραχέων ὑμᾶς ὑπομνήσας οὕτω καταβαίνειν τί ἑκάτερος ἡμῶν ἀξιοῖ δηλώσας. Ἐγὼ μὲν ἀδελφῆς οὔσης τῆς ἐμῆς μητρὸς Ἀπολλοδώρῳ, φιλίας αὐτοῖς πολλῆς ὑπαρχούσης, ἔχθρας δ' οὐδεμιᾶς πώποτε γενομένης, ἀδελφιδοῦς ὢν καὶ ποιηθεὶς ὑὸς ὑπ' ἐκείνου ζῶντος καὶ εὖ φρονοῦντος, καὶ εἰς τοὺς γεννήτας καὶ φράτερας ἐγγραφείς, ἔχειν τὰ δοθέντα, καὶ μὴ ἐπὶ τούτοις εἶναι ἐξερημῶσαι τὸν οἶκον τὸν ἐκείνου. Προνάπης δὲ τί ὑπὲρ τῆς ἀμφισβητούσης; Ἔχειν μὲν τοῦ τῆς γυναικὸς ἀδελφοῦ τιμὴν τοῦ ἡμικληρίου πένθ' ἡμιτάλαντα, λαβεῖν δὲ καὶ τόνδε τὸν κλῆρον ἑτέρων ταῖς ἀγχιστείαις προτέρων αὐτοῦ τῆς γυναικὸς ὄντων, οὔτ' ἐκείνῳ παῖδα εἰσπεποιηκώς, ἀλλὰ τὸν οἶκον ἐξηρημωκώς, οὔτε τούτῳ ἂν εἰσποιήσας, ἀλλ' ὁμοίως ἂν καὶ τοῦτον ἐξερημώσας, καὶ ἔχθρας μὲν τηλικαύτης ὑπαρχούσης αὐτοῖς, διαλλαγῆς δὲ οὐδεμιᾶς πώποθ' ὕστερον γενομένης.

Ταῦτα χρὴ σκοπεῖν, ὦ ἄνδρες, κἀκεῖνο ἐνθυμεῖσθαι, ὅτι ἐγὼ μὲν ἀδελφιδοῦς αὐτῷ, ἡ δὲ ἀνεψιὰ τοῦ τελευτήσαντος, καὶ ὅτι ἡ μὲν δύ' ἔχειν ἀξιοῖ κλήρους, ἐγὼ δὲ τοῦτον μόνον εἰς ὃν περ εἰσεποιήθην, καὶ ὅτι αὕτη μὲν οὐκ εὔνους τῷ καταλιπόντι τὸν κλῆρον, ἐγὼ δὲ καὶ ὁ ἐμὸς πάππος εὐεργέται γεγόναμεν αὐτοῦ. Ταῦτα πάντα σκεψάμενοι καὶ διαλογιζόμενοι πρὸς ὑμᾶς αὐτούς, τίθεσθε τὴν ψῆφον ᾗ δίκαιόν ἐστιν.

Οὐκ οἶδ' ὅ τι δεῖ πλείω λέγειν: οἶμαι γὰρ ὑμᾶς οὐδὲν ἀγνοεῖν τῶν εἰρημένων.

ΙΣΑΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΚΙΡΩΝΟΣ

Ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, ὦ ἄνδρες, ἀνάγκη ἐστὶ χαλεπῶς φέρειν, ὅταν τινὲς μὴ μόνον τῶν ἀλλοτρίων ἀμφισβητεῖν τολμῶσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ τῶν νόμων δίκαια τοῖς σφετέροις αὐτῶν λόγοις ἀφανιεῖν ἐλπίζωσιν: ὅπερ καὶ νῦν οὗτοι ποιεῖν ἐγχειροῦσι. Τοῦ γὰρ ἡμετέρου πάππου Κίρωνος οὐκ ἄπαιδος τελευτήσαντος, ἀλλ' ἡμᾶς ἐκ θυγατρὸς αὐτοῦ γνησίας παῖδας αὐτῷ καταλελοιπότος, οὗτοι τοῦ τε κλήρου λαγχάνουσιν ὡς ἐγγυτάτω γένους ὄντες, ἡμᾶς τε ὑβρίζουσιν ὡς οὐκ ἐξ ἐκείνου θυγατρὸς ὄντας, οὐδὲ γενομένης αὐτῷ πώποτε τὸ παράπαν.

Αἴτιον δὲ τοῦ ταῦτα ποιεῖν αὐτούς ἐστιν ἡ τούτων πλεονεξία καὶ τὸ πλῆθος τῶν χρημάτων ὧν Κίρων μὲν καταλέλοιπεν, οὗτοι δ' ἔχουσι βιασάμενοι καὶ κρατοῦσι: καὶ τολμῶσιν ἅμα μὲν λέγειν ὡς οὐδὲν καταλέλοιπεν ἐκεῖνος, ἅμα δὲ ποιεῖσθαι τοῦ κλήρου τὴν ἀμφισβήτησιν.

Τὴν μὲν οὖν κρίσιν οὐ δεῖ μοι νομίζειν εἶναι ταύτην πρὸς τὸν εἰληχότα τοῦ κλήρου τὴν δίκην, ἀλλὰ πρὸς Διοκλέα τὸν Φλυέα, τὸν Ὀρέστην ἐπικαλούμενον: οὗτος γάρ ἐστιν ὁ τοῦτον παρασκευάσας πράγμαθ' ἡμῖν παρέχειν, ἀποστερῶν τὰ χρήματα ἃ Κίρων ὁ πάππος ἀποθνήσκων κατέλιπεν, ἡμῖν δὲ τούτους τοὺς κινδύνους ἐπάγων, ἵνα μηδὲν ἀποδιδῷ τούτων, ἐὰν ὑμεῖς ἐξαπατηθῆτε πεισθέντες ὑπὸ τῶν τούτου λόγων.

Δεῖ δὴ τούτων τοιαῦτα μηχανωμένων πάνθ' ὑμᾶς τὰ πεπραγμένα μαθεῖν, ἵνα μηδὲν ἀγνοήσαντες τῶν γεγενημένων, ἀλλὰ σαφῶς εἰδότες περὶ αὐτῶν, οὕτως ἐνέγκητε τὴν ψῆφον. Εἴ τινι οὖν καὶ ἄλλῃ πώποτε δίκῃ προσέσχετε ἀκριβῶς τὸν νοῦν, δέομαι ὑμῶν καὶ ταύτῃ προσέχειν ὁμοίως, ὥσπερ καὶ τὸ δίκαιόν ἐστι. Πολλῶν δὲ δικῶν ἐν τῇ πόλει γενομένων, οὐδένες ἀναιδέστερον τούτων οὐδὲ καταφανέστερον ἀντιποιησάμενοι φανήσονται τῶν ἀλλοτρίων.

Ἔστι μὲν οὖν χαλεπόν, ὦ ἄνδρες, πρὸς παρασκευὰς λόγων καὶ μάρτυρας οὐ τἀληθῆ μαρτυροῦντας εἰς ἀγῶνα καθίστασθαι περὶ τηλικούτων, παντάπασιν ἀπείρως ἔχοντα δικαστηρίων: οὐ μὴν ἀλλὰ πολλὰς ἐλπίδας ἔχω καὶ παρ' ὑμῶν τεύξεσθαι τῶν δικαίων καὶ μέχρι γε τοῦ τὰ δίκαια εἰπεῖν καὶ αὐτὸς ἀρκούντως ἐρεῖν, ἐὰν μή τι συμβῇ τοιοῦτον ὃ νῦν ὑπ' ἐμοῦ τυγχάνει προσδοκώμενον. Δέομαι οὖν ὑμῶν, ὦ ἄνδρες, μετ' εὐνοίας τέ μου ἀκοῦσαι, κἂν ἠδικῆσθαι δοκῶ, βοηθῆσαί μοι τὰ δίκαια.

Πρῶτον μὲν οὖν, ὡς ἦν ἡ μήτηρ ἡ 'μὴ Κίρωνος θυγάτηρ γνησία, ἐπιδείξω τοῦτο ὑμῖν, τὰ μὲν πάλαι γεγενημένα λόγων ἀκοῇ καὶ μαρτύρων, τὰ δ' ὥστε καὶ μνημονεύεσθαι, τοῖς εἰδόσι χρώμενος μάρτυσιν, ἔτι δὲ τεκμηρίοις ἃ κρείττω τῶν μαρτυριῶν ἐστιν: ἐπειδὰν δὲ ταῦτα φανερὰ καταστήσω, τόθ' ὡς καὶ κληρονομεῖν μᾶλλον ἡμῖν ἢ τούτοις προσήκει τῶν Κίρωνος χρημάτων. Ὅθεν οὖν ἤρξαντο περὶ αὐτῶν, ἐντεῦθεν ὑμᾶς κἀγὼ πειράσομαι διδάσκειν.

Ὁ γὰρ πάππος ὁ ἐμός, ὦ ἄνδρες, Κίρων ἔγημε τὴν ἐμὴν τήθην οὖσαν ἀνεψιάν, ἐξ ἀδελφῆς τῆς αὐτοῦ μητρὸς αὐτὴν γεγενημένην. Ἐκείνη μὲν οὖν συνοικήσασα οὐ πολὺν χρόνον, τεκοῦσα αὐτῷ τὴν ἐμὴν μητέρα μετὰ ἐνιαυτοὺς τέτταρας τὸν βίον ἐτελεύτησεν: ὁ δὲ πάππος, μιᾶς μόνης οὔσης αὐτῷ θυγατρός, λαμβάνει πάλιν τὴν Διοκλέους ἀδελφήν, ἐξ ἧς αὐτῷ γίγνεσθον υἷεῖς δύο. Καὶ ἐκείνην τε ἔτρεφε παρὰ τῇ γυναικὶ καὶ μετὰ τῶν ἐξ ἐκείνης παίδων, ἐκείνων τε ἔτι ζώντων, ἐπεὶ συνοικεῖν εἶχεν ἡλικίαν, ἐκδίδωσιν αὐτὴν Ναυσιμένει Χολαργεῖ, σὺν ἱματίοις καὶ χρυσίοις πέντε καὶ

εἴκοσι μνᾶς ἐπιδούς. Κἀκεῖνος μὲν τρισὶν ἢ τέτταρσιν ἔτεσι μετὰ ταῦτα καμὼν ἀποθνήσκει, πρὶν αὐτῷ γενέσθαι παῖδας ἐκ τῆς ἡμετέρας μητρός: ὁ δὲ πάππος, κομισάμενος αὐτὴν καὶ τὴν προῖκα οὐκ ἀπολαβὼν ὅσην ἔδωκε διὰ τὴν Ναυσιμένους ἀπορίαν τῶν πραγμάτων, πάλιν ἐκδίδωσι τῷ ἐμῷ πατρὶ καὶ χιλίας δραχμὰς προῖκ' ἐπιδίδωσι.

Ταυτὶ δὴ πάντα πρὸς τὰς αἰτίας ἃς νῦν οὗτοι λέγουσι πῶς ἄν τις δείξειε γεγενημένα φανερῶς; Ἐγὼ ζητῶν ἐξηῦρον. Ἀνάγκη τὴν ἐμὴν μητέρα, εἴτε θυγάτηρ ἦν Κίρωνος εἴτε μή, καὶ εἰ παρ' ἐκείνῳ διῃτᾶτο ἢ οὔ, καὶ γάμους εἰ διττοὺς ὑπὲρ ταύτης εἰστίασεν ἢ μή, καὶ προῖκα ἥντινα ἑκάτερος ἐπ' αὐτῇ τῶν γημάντων ἔλαβε, πάντα ταῦτα εἰδέναι τοὺς οἰκέτας καὶ τὰς θεραπαίνας ἃς ἐκεῖνος ἐκέκτητο.

Βουλόμενος οὖν πρὸς τοῖς ὑπάρχουσι μάρτυσιν ἔλεγχον ἐκ βασάνων ποιήσασθαι περὶ αὐτῶν, ἵνα μᾶλλον αὐτοῖς πιστεύητε μὴ μέλλουσι δώσειν ἔλεγχον, ἀλλ' ἤδη δεδωκόσι περὶ ὧν μαρτυροῦσι, τούτους ἠξίουν ἐκδοῦναι τὰς θεραπαίνας καὶ τοὺς οἰκέτας περί τε τούτων καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ὅσα τυγχάνουσι συνειδότες.

Οὗτος δ' ὁ νῦν ὑμᾶς ἀξιώσων τοῖς αὐτοῦ μάρτυσι πιστεύειν ἔφυγε τὴν βάσανον. Καίτοι εἰ φανήσεται ταῦτα ποιῆσαι μὴ 'θελήσας, τί ὑπολείπεται τοῖς ἐκείνου μάρτυσιν ἢ δοκεῖν νυνὶ τὰ ψευδῆ μαρτυρεῖν, τούτου τηλικοῦτον ἔλεγχον πεφευγότος; Ἐγὼ μὲν οἶμαι οὐδέν. Ἀλλὰ μὴν ὡς ἀληθῆ λέγω, λαβέ μοι πρῶτον ταύτην τὴν μαρτυρίαν καὶ ἀνάγνωθι.

<Μαρτυρία> Ὑμεῖς μὲν τοίνυν καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ βάσανον ἀκριβέστατον ἔλεγχον νομίζετε: καὶ ὁπόταν δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι παραγένωνται καὶ δέῃ εὑρεθῆναί τι τῶν ζητουμένων, οὐ χρῆσθε ταῖς τῶν ἐλευθέρων μαρτυρίαις, ἀλλὰ τοὺς δούλους βασανίζοντες, οὕτω ζητεῖτε εὑρεῖν τὴν ἀλήθειαν τῶν γεγενημένων. Εἰκότως, ὦ ἄνδρες: σύνιστε γὰρ ὅτι τῶν μὲν μαρτυρησάντων ἤδη τινὲς ἔδοξαν οὐ τἀληθῆ μαρτυρῆσαι, τῶν δὲ βασανισθέντων οὐδένες πώποτε ἐξηλέγχθησαν ὡς οὐκ ἀληθῆ ἐκ τῶν βασάνων εἰπόντες. Οὗτος δ' ὁ πάντων ἀναισχυντότατος ἀνθρώπων λόγοις πεπλασμένοις καὶ μάρτυσιν οὐ τἀληθῆ μαρτυροῦσιν ἀξιώσει πιστεύειν ὑμᾶς, φεύγων οὕτως ἀκριβεῖς ἐλέγχους; Ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς, ἀλλὰ πρότερον ὑπὲρ τῶν μαρτυρηθήσεσθαι μελλόντων ἀξιώσαντες εἰς βασάνους ἐλθεῖν, τούτους δὲ φεύγοντας ἐπιδείξαντες, οὕτως οἰησόμεθα δεῖν ὑμᾶς τοῖς ἡμετέροις μάρτυσι πιστεύειν. Λαβὲ οὖν αὐτοῖς ταυτασὶ τὰς μαρτυρίας καὶ ἀνάγνωθι.

<Μαρτυρίαι> Τίνας εἰκὸς εἰδέναι τὰ παλαιά; Δῆλον ὅτι τοὺς χρωμένους τῷ πάππῳ. Μεμαρτυρήκασι τοίνυν ἀκοὴν οὗτοι. Τίνας δ' εἰδέναι τὰ περὶ τὴν ἔκδοσιν τῆς μητρὸς ἀνάγκη; Τοὺς ἐγγυησαμένους καὶ τοὺς ἐκείνοις παρόντας ὅτε ἠγγυῶντο. Μεμαρτυρήκασι τοίνυν οἵ τε Ναυσιμένους προσήκοντες καὶ οἱ τοῦ ἐμοῦ πατρός. Τίνες δὲ οἱ τρεφομένην ἔνδον καὶ θυγατέρα οὖσαν εἰδότες γνησίαν Κίρωνος; Οἱ νῦν ἀμφισβητοῦντες ἔργῳ φανερῶς μαρτυροῦσιν ὅτι ταῦτ' ἐστὶν ἀληθῆ, φεύγοντες τὴν βάσανον. Ὥστε οὐ δήπου τοῖς ἡμετέροις ἂν ἀπιστήσαιτε εἰκότως, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον τοῖς τούτων μάρτυσιν.

Ἡμεῖς τοίνυν καὶ ἄλλα τεκμήρια πρὸς τούτοις ἔχομεν εἰπεῖν, ἵνα γνώσεσθε ὅτι ἐκ θυγατρὸς ἡμεῖς Κίρωνός ἐσμεν. Οἷα γὰρ εἰκὸς παίδων ὑέων ὄντων ἐξ ἑαυτοῦ θυγατρός, οὐδεπώποτε θυσίαν ἄνευ ἡμῶν οὐδεμίαν ἐποίησεν, ἀλλ' εἴτε μικρὰ εἴτε μεγάλα θύοι, πανταχοῦ παρῆμεν ἡμεῖς καὶ συνεθύομεν. Καὶ οὐ μόνον εἰς τὰ τοιαῦτα παρεκαλούμεθα, ἀλλὰ καὶ εἰς Διονύσια εἰς ἀγρὸν ἦγεν ἀεὶ ἡμᾶς, καὶ μετ' ἐκείνου τε

ἐθεωροῦμεν καθήμενοι παρ' αὐτὸν καὶ τὰς ἑορτὰς ἤγομεν παρ' ἐκεῖνον πάσας: τῷ Διί τε θύων τῷ Κτησίῳ, περὶ ἣν μάλιστ' ἐκεῖνος θυσίαν ἐσπούδαζε καὶ οὔτε δούλους προσῆγεν οὔτε ἐλευθέρους ὀθνείους, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ πάντ' ἐποίει, ταύτης ἡμεῖς ἐκοινωνοῦμεν καὶ τὰ ἱερὰ συνεχειρουργοῦμεν καὶ συνεπετίθεμεν καὶ τἄλλα συνεποιοῦμεν, καὶ ηὔχετο ἡμῖν ὑγίειαν διδόναι καὶ κτῆσιν ἀγαθήν, ὥσπερ εἰκὸς ὄντα πάππον.

Καίτοι εἰ μὴ θυγατριδοῦς ἡμᾶς ἐνόμιζεν εἶναι καὶ μόνους ἐκγόνους ἑώρα λοιποὺς καταλελειμμένους αὑτῷ, οὐκ ἄν ποτε ἐποίει τούτων οὐδέν, ἀλλὰ τόνδ' ἂν αὑτῷ παρίστατο, ὃς ἀδελφιδοῦς αὐτοῦ νῦν εἶναί φησι. Καὶ ταῦθ' ὅτι ἀληθῆ πάντ' ἐστίν, ἀκριβέστατα μὲν οἱ τοῦ πάππου θεράποντες ἴσασιν, οὓς οὗτος παραδοῦναι εἰς βάσανον οὐκ ἠθέλησεν, ἴσασι δὲ περιφανέστατα καὶ τῶν ἐκείνῳ χρωμένων τινές, οὓς παρέξομαι μάρτυρας. Καί μοι λαβὲ τὰς μαρτυρίας καὶ ἀνάγνωθι.

<Μαρτυρίαι> Οὐ τοίνυν ἐκ τούτων δῆλόν ἐστι μόνον ὅτι ἦν ἡμῶν ἡ μήτηρ θυγάτηρ γνησία Κίρωνος, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν ὁ πατὴρ ἡμῶν ἔπραξε καὶ ἐξ ὧν αἱ γυναῖκες αἱ τῶν δημοτῶν περὶ αὐτῆς ἐγίγνωσκον. Ὅτε γὰρ ὁ πατὴρ αὐτὴν ἐλάμβανε, γάμους εἱστίασε καὶ ἐκάλεσε τρεῖς αὑτοῦ φίλους μετὰ τῶν αὑτοῦ προσηκόντων, τοῖς τε φράτερσι γαμηλίαν εἰσήνεγκε κατὰ τοὺς ἐκείνων νόμους.

Αἵ τε γυναῖκες αἱ τῶν δημοτῶν μετὰ ταῦτα προύκριναν αὐτὴν μετὰ τῆς Διοκλέους γυναικὸς τοῦ Πιθέως ἄρχειν εἰς τὰ Θεσμοφόρια καὶ ποιεῖν τὰ νομιζόμενα μετ' ἐκείνης. Ὅ τε πατὴρ ἡμῶν, ἐπειδὴ ἐγενόμεθα, εἰς τοὺς φράτερας ἡμᾶς εἰσήγαγεν, ὁμόσας κατὰ τοὺς νόμους τοὺς κειμένους ἢ μὴν ἐξ ἀστῆς καὶ ἐγγυητῆς γυναικὸς εἰσάγειν: τῶν δὲ φρατέρων οὐδεὶς ἀντεῖπεν οὐδ' ἠμφεσβήτησε μὴ οὐκ ἀληθῆ ταῦτα εἶναι, πολλῶν ὄντων καὶ ἀκριβῶς τὰ τοιαῦτα σκοπουμένων.

Καίτοι μὴ οἴεσθ' ἄν, εἰ τοιαύτη τις ἦν ἡ μήτηρ ἡμῶν οἵαν οὗτοί φασι, μήτ' ἂν τὸν πατέρα ἡμῶν γάμους ἑστιᾶν καὶ γαμηλίαν εἰσενεγκεῖν, ἀλλὰ ἀποκρύψασθαι ταῦτα πάντα, μήτε τὰς τῶν ἄλλων δημοτῶν γυναῖκας αἱρεῖσθαι ἂν αὐτὴν συνιεροποιεῖν τῇ Διοκλέους γυναικὶ καὶ κυρίαν ποιεῖν ἱερῶν, ἀλλ' ἑτέρᾳ ἄν τινι περὶ τούτων ἐπιτρέπειν, μήτε τοὺς φράτερας εἰσδέχεσθαι ἡμᾶς, ἀλλὰ κατηγορεῖν καὶ ἐξελέγχειν, εἰ μὴ πάντοθεν ἦν ὁμολογούμενον τὴν μητέρα ἡμῶν εἶναι θυγατέρα γνησίαν Κίρωνος. Νῦν δὲ τῇ περιφανείᾳ τοῦ πράγματος καὶ τῷ συνειδέναι ταῦτα πολλοὺς οὐδαμόθεν ἐμφεσβητήθη τοιοῦτον οὐδέν. Καὶ ταῦθ' ὡς ἀληθῆ λέγω, κάλει τούτων τοὺς μάρτυρας.

<Μάρτυρες> Ἔτι τοίνυν, ὦ ἄνδρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Διοκλῆς ἔπραξεν ὅτε ἡμῶν ὁ πάππος ἐτελεύτησε, γνῶναι ῥᾴδιον ὅτι ὡμολογούμεθα εἶναι θυγατριδοῖ Κίρωνος. Εἰκὸς γὰρ ἐγὼ κομιούμενος αὐτὸν ὡς θάψων ἐκ τῆς οἰκίας τῆς ἐμαυτοῦ, τῶν ἐμαυτοῦ κηδείων τινὰ ἔχων, ἀνεψιὸν τοῦ πατρός: καὶ Διοκλέα μὲν οὐ κατέλαβον ἔνδον, ἐλθὼν δὲ εἴσω κομίζειν οἷος ἦν, ἔχων τοὺς οἴσοντας.

Δεομένης δὲ τῆς τοῦ πάππου γυναικὸς ἐκ τῆς οἰκίας αὐτὸν ἐκείνης θάπτειν καὶ λεγούσης ὅτι βούλοιτ' ἂν αὐτὴ τὸ σῶμα τὸ ἐκείνου συμμεταχειρίζεσθαι μεθ' ἡμῶν καὶ κηδεύσαι, καὶ ταῦτα ἱκετευούσης καὶ κλαιούσης, ἐπείσθην, ὦ ἄνδρες, καὶ τούτῳ προσελθὼν μαρτύρων ἐναντίον εἶπον ὅτι ἐντεῦθεν ποιήσομαι τὴν ταφήν, δεδεημένη μου εἴη ταῦτα ποιεῖν ἡ τούτου ἀδελφή.

Καὶ ταῦτα Διοκλῆς ἀκούσας οὐδὲν ἀντεῖπεν, ἀλλὰ καὶ ἐωνῆσθαί τι τῶν εἰς τὴν ταφήν, τῶν δὲ ἀρραβῶνα δεδωκέναι αὐτὸς φάσκων ταῦτα ἠξίου παρ' ἐμοῦ λαβεῖν, καὶ

διωμολογήσατο τῶν μὲν ἠγορασμένων τιμὴν ἀπολαβεῖν, ὧν δὲ ἀρραβῶνα ἔφασκε δεδωκέναι συστῆσαι τοὺς λαβόντας. Εὐθὺς οὖν τοῦτο παρεφθέγγετο, ὡς οὐδ' ὁτιοῦν εἴη Κίρων καταλελοιπώς, οὐδένα λόγον ἐμοῦ πω ποιουμένου περὶ τῶν ἐκείνου χρημάτων.

Καίτοι εἰ μὴ ἦν θυγατριδοῦς Κίρωνος, οὐκ ἂν ταῦτα διωμολογεῖτο, ἀλλ' ἐκείνους ἂν τοὺς λόγους ἔλεγε: "Σὺ δὲ τίς εἶ; Σοὶ δὲ τί προσήκει θάπτειν; Οὐ γιγνώσκω σε: οὐ μὴ εἴσει εἰς τὴν οἰκίαν." Ταῦτ' εἰπεῖν προσῆκεν, ἅ περ νῦν ἑτέρους πέπεικε λέγειν. Νῦν δὲ τοιοῦτον μὲν οὐδὲν εἶπεν, εἰς ἔω δὲ τἀργύριον ἐκέλευεν εἰσενεγκεῖν. Καὶ ταῦτα ὡς ἀληθῆ λέγω, κάλει μοι τούτων τοὺς μάρτυρας.

<Μάρτυρες> Οὐ τοίνυν ἐκεῖνος μόνος, ἀλλ' οὐδὲ ὁ νῦν ἀμφισβητῶν τοῦ κλήρου τοιοῦτον εἶπεν οὐδέν, ἀλλ' ὑπὸ τούτου παρασκευασθεὶς ἀμφισβητεῖ. Κἀκείνου τὸ μὲν παρ' ἐμοῦ κομισθὲν ἀργύριον οὐκ ἐθελήσαντος ἀπολαβεῖν, παρὰ τούτου δ' ἀπειληφέναι τῇ ὑστεραίᾳ φάσκοντος, οὐκ ἐκωλυόμην συνθάπτειν, ἀλλὰ πάντα συνεποίουν: οὐχ ὅπως τοῦδε ἀναλίσκοντος οὐδὲ Διοκλέους, ἀλλ' ἐξ ὧν ἐκεῖνος κατέλιπε γιγνομένων τῶν εἰς αὐτὸν ἀναλωμάτων.

Καί τοι καὶ τούτῳ προσῆκεν, εἰ μὴ πάππος ἦν μοι Κίρων, ὠθεῖν καὶ ἐκβάλλειν καὶ κωλύειν συνθάπτειν. Οὐδὲν γὰρ ὅμοιον ἦν μοι πρὸς τοῦτον: ἐγὼ μὲν γὰρ εἴων αὐτὸν ἀδελφιδοῦν ὄντα τοῦ πάππου ταῦτα πάντα συμποιεῖν, τούτῳ δ' ἔμ' οὐ προσῆκεν ἐᾶν, εἴπερ ἀληθῆ ταῦτα ἦν ἅ περ νῦν λέγειν τολμῶσιν.

Ἀλλ' οὕτω τῇ τοῦ πράγματος ἀληθείᾳ κατεπέπληκτο ὥστ' οὐδ' ἐπὶ τοῦ μνήματος ἐμοῦ ποιουμένου λόγους καὶ κατηγοροῦντος Διοκλέους ὅτι τὰ χρήματα ἀποστερῶν τοῦτόν μοι πέπεικεν ἀμφισβητεῖν, οὐκ ἐτόλμησεν γρῦξαι τὸ παράπαν οὐδὲν οὐδ' εἰπεῖν ἃ νῦν τολμᾷ λέγειν. Καὶ ταῦθ' ὅτι ἀληθῆ λέγω, κάλει μοι τούτων τοὺς μάρτυρας.

<Μάρτυρες> Πόθεν χρὴ πιστεύεσθαι τὰ εἰρημένα; Οὐκ ἐκ τῶν μαρτυριῶν; οἶμαί γε. Πόθεν δὲ τοὺς μάρτυρας; Οὐκ ἐκ τῶν βασάνων; Εἰκός γε. Πόθεν δ' ἀπιστεῖν τοῖς τούτων λόγοις; Οὐκ ἐκ τοῦ φεύγειν τοὺς ἐλέγχους; Ἀνάγκη μεγάλη. Πῶς οὖν ἄν τις σαφέστερον ἐπιδείξειε γνησίαν οὖσαν θυγατέρα Κίρωνος τὴν μητέρα τὴν ἐμὴν ἢ τοῦτον τὸν τρόπον ἐπιδεικνύς; Τῶν μὲν παλαιῶν ἀκοὴν μαρτυρούντων παρεχόμενος, τῶν δὲ ἔτι ζώντων τοὺς εἰδότας ἕκαστα τούτων, οἳ συνῄδεσαν παρ' ἐκείνῳ τρεφομένην, θυγατέρα νομιζομένην, δὶς ἐκδοθεῖσαν, δὶς ἐγγυηθεῖσαν, ἔτι δὲ περὶ πάντων τούτους βάσανον ἐξ οἰκετῶν πεφευγότας, οἳ ταῦτα πάντα ἤδεσαν. ἐγωγε μὰ τοὺς θεοὺς τοὺς Ὀλυμπίους οὐκ ἂν ἔχοιμι πίστεις μείζους τούτων εἰπεῖν, ἀλλ' ἱκανὰς εἶναι νομίζω τὰς εἰρημένας.

Φέρε δή, καὶ ὡς προσήκει ἐμοὶ μᾶλλον ἢ τούτῳ τῶν Κίρωνος χρημάτων, νῦν ἤδη τοῦτο ἐπιδείξω. Καὶ νομίζω μὲν ἁπλῶς καὶ ὑμῖν ἤδη εἶναι φανερὸν ὅτι οὐκ ἐγγυτέρω τῆς ἀγχιστείας εἰσὶν οἱ μετ' ἐκείνου φύντες ἢ οἱ ἐξ ἐκείνου γεγονότες. Πῶς γάρ; Οἱ μὲν τοῦ ὀνομάζονται συγγενεῖς, οἱ δ' ἔκγονοι τοῦ τελευτήσαντος. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τοῦτος ἐχόντων τολμῶσιν ἀμφισβητεῖν, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν νόμων ἀκριβέστερον σκέψομεν.

Εἰ γὰρ ἔζη μὲν ἡ ἐμὴ μήτηρ, θυγάτηρ δὲ Κίρωνος, μηδὲν δὲ ἐκεῖνος διαθέμενος ἐτελεύτησεν, ἦν δὲ ἀδελφὸς οὗτος αὐτῷ, μὴ ἀδελφιδοῦς, συνοικῆσαι μὲν ἂν τῇ γυναικὶ κύριος ἦν, τῶν δὲ χρημάτων οὐκ ἄν, ἀλλ' οἱ γενόμενοι παῖδες ἐκ τούτου καὶ ἐξ ἐκείνης, ὅτε ἐπὶ δίετες ἤβησαν: οὕτω γὰρ οἱ νόμοι κελεύουσιν. Εἰ τοίνυν καὶ ζώσης κύριος

αὐτὸς μὴ ἐγένετο τῶν τῆς γυναικός, ἀλλ' οἱ παῖδες, δῆλον ὅτι καὶ τετελευτηκυίας, ἐπεὶ παῖδας ἡμᾶς καταλέλοιπεν, οὐ τούτοις, ἀλλ' ἡμῖν προσήκει κληρονομεῖν τῶν χρημάτων.

Οὐ τοίνυν ἐκ τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ περὶ τῆς κακώσεως νόμου δῆλόν ἐστιν. Εἰ γὰρ ἔζη μὲν ὁ πάππος, ἐνδεὴς δὲ ἦν τῶν ἐπιτηδείων, οὐκ ἂν οὗτος ὑπόδικος ἦν τῆς κακώσεως, ἀλλ' ἡμεῖς. Κελεύει γὰρ τρέφειν τοὺς γονέας: γονεῖς δ' εἰσὶ μήτηρ καὶ πατὴρ καὶ πάππος καὶ τήθη καὶ τούτων μήτηρ καὶ πατήρ, ἐὰν ἔτι ζῶσιν: ἐκεῖνοι γὰρ ἀρχὴ τοῦ γένους εἰσὶ καὶ τὰ ἐκείνων παραδίδοται τοῖς ἐγγόνοις: διόπερ ἀνάγκη τρέφειν αὐτούς ἐστι, κἂν μηδὲν καταλίπωσι. Πῶς οὖν δίκαιόν ἐστιν, ἐὰν μὲν μηδὲν καταλίπωσιν, ἡμᾶς ὑποδίκους εἶναι τῆς κακώσεως, ἐὰν μὴ τρέφωμεν, εἰ δέ τι καταλελοίπασι, τόνδ' εἶναι κληρονόμον, ἀλλὰ μὴ ἡμᾶς; Οὐδαμῶς δήπουθεν.

Πρὸς ἕνα δὲ τὸν πρῶτον τῶν συγγενῶν προσάξω καὶ τοῦ γένους καθ' ἕκαστον ὑμᾶς ἐρωτήσω: ῥᾷστα γὰρ οὕτω μάθοιτ' ἄν. Κίρωνος πότερον θυγάτηρ ἢ ἀδελφὸς ἐγγυτέρω τοῦ γένους ἐστί; Δῆλον γὰρ ὅτι θυγάτηρ: ἡ μὲν γὰρ ἐξ ἐκείνου γέγονεν, ὁ δὲ μετ' ἐκείνου. Θυγατρὸς δὲ παῖδες ἢ ἀδελφός; Παῖδες δήπουθεν: γένος γάρ, ἀλλ' οὐχὶ συγγένεια τοῦτ' ἔστιν. Εἰ δὴ προέχομεν ἀδελφοῦ τοσοῦτον, ἢ που τοῦδέ γ' ὄντος ἀδελφιδοῦ πάμπολυ πρότεροί ἐσμεν.

Δέδοικα δὲ μὴ λίαν ὁμολογούμενα λέγων ἐνοχλεῖν ὑμῖν δόξω: πάντες γὰρ ὑμεῖς τῶν πατρῴων, τῶν παππῴων, τῶν ἔτι περαιτέρω κληρονομεῖτε ἐκ γένους παρειληφότες τὴν ἀγχιστείαν ἀνεπίδικον, καὶ οὐκ οἶδ' εἴ τινι πρὸ τοῦ πώποτε τοιοῦτος ἀγὼν συμβέβηκεν. Ἀναγνοὺς οὖν τὸν τῆς κακώσεως νόμον, ὧν ἕνεκα πάντα γίγνεται καὶ ταῦτα, ἤδη πειράσομαι διδάσκειν.

<Νόμος> Κίρων γὰρ ἐκέκτητο οὐσίαν, ὦ ἄνδρες, ἀγρὸν μὲν Φλυῆσι, καὶ ταλάντου ῥᾳδίως ἄξιον, οἰκίας δ' ἐν ἄστει δύο, τὴν μὲν μίαν μισθοφοροῦσαν, παρὰ τὸ ἐν Λίμναις Διονύσιον, χιλίας εὑρίσκουσαν, τὴν δ' ἑτέραν ἐν ᾗ αὐτὸς ᾤκει, τριῶν καὶ δέκα μνῶν: ἔτι δὲ ἀνδράποδα μισθοφοροῦντα καὶ δύο θεραπαίνας καὶ παιδίσκην καὶ ἔπιπλα δι' ὧν ᾤκει τὴν οἰκίαν, σχεδὸν σὺν τοῖς ἀνδραπόδοις ἄξια τριῶν καὶ δέκα μνῶν: σύμπαντα δὲ ὅσα φανερὰ ἦν, πλέον ἢ ἐνενήκοντα μνῶν: χωρὶς δὲ τούτων δανείσματα οὐκ ὀλίγα, ἀφ' ὧν ἐκεῖνος τόκους ἐλάμβανε.

Τούτοις Διοκλῆς μετὰ τῆς ἀδελφῆς πάλαι ἐπεβούλευεν, ἐπειδὴ τάχιστα οἱ Κίρωνος ἐτελεύτησαν. Ἐκείνην μὲν γὰρ οὐκ ἐξεδίδου δυναμένην ἔτι τεκεῖν παῖδας ἐξ ἑτέρου ἀνδρός, ἵνα μὴ χωρισθείσης περὶ τῶν αὐτοῦ βουλεύσαιτο καθάπερ προσῆκεν, ἔπειθε δὲ μένειν φάσκουσαν ἐξ αὐτοῦ κυεῖν οἴεσθαι, προσποιουμένην δὲ διαφθείρειν ἔκουσαν, ἵν' ἐλπίζων ἀεὶ γενήσεσθαι παῖδας αὐτῷ μηδέτερον ἡμῶν εἰσποιήσαιτο υἱόν: καὶ τὸν πατέρα διέβαλλεν ἀεί, φάσκων αὐτὸν ἐπιβουλεύειν τοῖς ἐκείνου.

Τά τε οὖν χρέα πάντα ὅσα ὠφείλετο αὐτῷ, καὶ τοὺς τόκους ἔπειθε πράξασθαι, τά τε φανερὰ δι' αὐτοῦ ποιεῖσθαι, παράγων ἄνδρα πρεσβύτερον θεραπείαις καὶ κολακείαις, ἕως ἅπαντα τὰ ἐκείνου περιέλαβεν. Εἰδὼς δὲ ὅτι πάντων ἐγὼ τούτων κατὰ τὸ προσῆκον εἶναι κύριος ζητήσω, ὁπόταν ὁ πάππος τελευτήσῃ, εἰσιέναι μέν με καὶ θεραπεύειν ἐκεῖνον καὶ συνδιατρίβειν οὐκ ἐκώλυε, δεδιὼς μὴ τραχυνθεὶς εἰς ὀργὴν ἀποστασίῃ πρὸς αὐτόν, παρεσκεύαζε δέ μοι τὸν ἀμφισβητήσοντα τῆς οὐσίας, μέρος τι μέλλοντα τούτῳ μεταδιδοὺς εἰ κατορθώσειεν, αὐτῷ δὲ ταῦτα πάντα περιποιῶν καὶ λέγων πρὸς τοῦτον ὁμολογῶν τὸν πάππον χρήματα καταλείπειν, ἀλλ' εἶναι φάσκων δέν.

Καὶ ἐπειδὴ τάχιστα ἐτελεύτησεν, ἐντάφια προπαρασκευασάμενος τὸ μὲν ἀργύριον ἐμὲ ἐκέλευεν ἐνεγκεῖν, ὡς τῶν μαρτύρων ἠκούσατε μαρτυρησάντων, ἀπειληφέναι δὲ παρὰ τοῦδε προσεποιεῖτο, παρ' ἐμοῦ δὲ οὐκέτι ἤθελεν ἀπολαβεῖν, ὑποπαρωθῶν ὅπως ἐκεῖνος δοκοίη θάπτειν, ἀλλὰ μὴ ἐγὼ τὸν πάππον. Ἀμφισβητοῦντος δὲ τούτου καὶ τῆς οἰκίας ταύτης καὶ τῶν ἄλλων ὧν ἐκεῖνος κατέλιπε, καὶ οὐδὲν φάσκοντος καταλελοιπέναι, βιάσασθαι μὲν καὶ τὸν πάππον μεταφέρειν ἐν ταῖς τοιαύταις ἀκαιρίαις οὐκ ᾤμην δεῖν, τῶν φίλων μοι ταῦτα συγγιγνωσκόντων, συν εποίουν δὲ καὶ συνέθαπτον, ἐξ ὧν ὁ πάππος κατέλιπε τῶν ἀναλωμάτων γιγνομένων.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἀναγκασθεὶς ἔπραξα τοῦτον τὸν τρόπον: ὅπως δὲ μηδέν μου ταύτῃ πλεονεκτοῖεν, παρ' ὑμῖν φάσκοντες οὐδέν με εἰς τὴν ταφὴν ἀνηλωκέναι, τὸν ἐξηγητὴν ἐρόμενος ἐκείνου κελεύσαντος ἀνήλωσα παρ' ἐμαυτοῦ καὶ τὰ ἔνατα ἐπήνεγκα, ὡς οἷόν τε κάλλιστα παρασκευάσας, ἵνα αὐτῶν ἐκκόψαιμι ταύτην τὴν ἱεροσυλίαν, καὶ ἵνα μὴ δοκοῖεν οὗτοι μὲν ἀνηλωκέναι πάντα, ἐγὼ δὲ μηδέν, ἀλλ' ὁμοίως κἀγώ.

Καὶ τὰ μὲν γεγενημένα καὶ δι' ἃ τὰ πράγματα ταῦτα ἔχομεν, σχεδόν τι ταῦτ' ἐστίν, ὦ ἄνδρες: εἰ δὲ εἰδείητε τὴν Διοκλέους ἀναισχυντίαν, καὶ περὶ τὰ ἄλλα οἷός ἐστιν, οὐκ ἂν ἀπιστήσαιτε τῶν εἰρημένων οὐδενί. Οὗτος μὲν γὰρ ἔχει τὴν οὐσίαν, ἀφ' ἧς νῦν ἐστι λαμπρός, ἀλλοτρίαν, ἀδελφῶν τριῶν ὁμομητρίων ἐπικλήρων καταλειφθεισῶν αὐτὸν τῷ πατρὶ αὐτῶν εἰσποιήσας, οὐδεμίαν ἐκείνου περὶ τούτων ποιησαμένου διαθήκην.

Τοῖν δ' ἀδελφαῖν τοῖν δυοῖν ἐπειδὴ τὰ χρήματα εἰσεπράττετο ὑπὸ τῶν ἐκείναις συνοικούντων, τὸν μὲν τὴν πρεσβυτέραν ἔχοντα κατοικοδομήσας καὶ ἐπιβουλεύσας ἠτίμωσε, καὶ γραφὴν ὕβρεως γραφεὶς οὐδέπω τούτων δίκην δέδωκε, τῆς δὲ μετ' ἐκείνην γενομένης τὸν ἄνδρα ἀποκτεῖναι κελεύσας οἰκέτην ἐκεῖνον μὲν ἐξέπεμψε, τὴν δ' αἰτίαν εἰς τὴν ἀδελφὴν ἔτρεψε, καταπλήξας δὲ ταῖς αὐτοῦ βδελυρίαις προσαφήρηται τὸν ὑὸν αὐτοῦ τὴν οὐσίαν ἐπιτροπεύσας καὶ κατέχει τὸν ἀγρόν, φελλέα δὲ χωρία ἄττα ἐκείνῳ δέδωκε. Καὶ ταῦτα ὅτι ἀληθῆ λέγω, δεδίασι μὲν αὐτόν, ἴσως δ' ἄν μοι καὶ μαρτυρῆσαι ἐθελήσειαν: εἰ δὲ μή, τοὺς εἰδότας παρέξομαι μάρτυρας. Καί μοι κάλει δεῦρο αὐτοὺς πρῶτον.

<Μάρτυρες> Οὕτω τοίνυν ἀσελγὴς ὢν καὶ βίαιος καὶ τὴν τῶν ἀδελφῶν οὐσίαν ἀπεστερηκὼς οὐκ ἀγαπᾷ τὰ ἐκείνων ἔχων, ἀλλ' ὅτι δίκην οὐδεμίαν αὐτῶν δέδωκεν, ἥκει καὶ τὰ τοῦ πάππου χρήματα ἡμᾶς ἀποστερήσων, καὶ τούτῳ δύο μνᾶς, ὡς ἀκούομεν, μόνας δεδωκὼς οὐ μόνον περὶ χρημάτων ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς πατρίδος εἰς κινδύνους καθίστησιν. Ἐὰν γὰρ ἐξαπατηθῆτε ὑμεῖς πεισθέντες ὡς ἡ μήτηρ ἡμῶν οὐκ ἦν πολῖτις, οὐδ' ἡμεῖς ἐσμεν: μετ' Εὐκλείδην γὰρ ἄρχοντα γεγόναμεν. ἆρα περὶ μικρῶν τινων ἡμῖν τὸν ἀγῶνα κατεσκεύακε; Καὶ ζῶντος μὲν τοῦ πάππου καὶ τοῦ πατρὸς οὐδεμίαν αἰτίαν εἴχομεν, ἀλλ' ἀναμφισβήτητοι τὸν ἅπαντα χρόνον μετελέσαμεν: ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνοι τετελευτήκασι, κἂν νῦν νικήσωμεν, ὄνειδος ἕξομεν, ὅτι ἠμφεσβητήθημεν, διὰ τὸν Ὀρέστην τοῦτον τὸν κακῶς ἀπολούμενον, ὃς μοιχὸς ἁλοὺς καὶ παθὼν ὅ τι προσήκει τοὺς τὰ τοιαῦτα ποιοῦντας οὐδ' ὡς ἀπαλλάττεται τοῦ πράγματος, ὡς οἱ συνειδότες καταμαρτυροῦσι. Τοῦτον μὲν οὖν, οἷός ἐστι, καὶ νῦν σκοπεῖτε καὶ αὖθις ἀκριβέστερον πεύσεσθε, ὅταν κατ' αὐτοῦ τὴν δίκην ἡμεῖς εἰσίωμεν: ἡμῶν δ' ἐγὼ δέομαι καὶ ἱκετεύω, μή με περιίδητε περὶ τούτων ὑβρισθέντα τῶν πραγμάτων ὧν ὁ πάππος κατέλιπε, μηδ' ἀποστερηθέντα, ἀλλὰ βοηθήσατε καθ' ὅσον ἕκαστος τυγχάνει δυνάμενος. Ἔχετε δὲ πίστεις ἱκανὰς ἐκ μαρτυριῶν, ἐκ

βασάνων, ἐξ αὐτῶν τῶν νόμων, ὅτι τ' ἐσμὲν ἐκ θυγατρὸς γνησίας Κίρωνος, καὶ ὅτι προσήκει ἡμῖν μᾶλλον ἢ τούτοις κληρονομεῖν τῶν ἐκείνου χρημάτων, ἐγγόνοις οὖσι τοῦ πάππου.

Μνησθέντες οὖν καὶ τῶν ὅρκων οὓς ὀμόσαντες δικάζετε, καὶ τῶν λόγων οὓς εἰρήκαμεν, καὶ τῶν νόμων, ᾗ δίκαιόν ἐστι, ταύτῃ τὴν ψῆφον τίθεσθε.

Οὐκ οἶδ' ὅ τι δεῖ πλείω λέγειν: οἶμαι γὰρ ὑμᾶς οὐδὲν ἀγνοεῖν τῶν εἰρημένων. Λαβὲ δ' αὐτοῖς τὴν μαρτυρίαν τὴν λοιπήν, ὡς ἐλήφθη μοιχός, καὶ ἀνάγνωθι.

<Μαρτυρία>

ΙΣΑΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΑΣΤΥΦΙΛΟΥ

Ἀδελφός μοι ἦν ὁμομήτριος, ὦ ἄνδρες, Ἀστύφιλος, οὗ ἐστιν ὁ κλῆρος: ἀποδημήσας οὖν μετὰ τῶν εἰς Μυτιλήνην στρατιωτῶν ἐτελεύτησε. Πειράσομαι δ' ὑμῖν ἐπιδεῖξαι ὅπερ ἀντώμοσα, ὡς οὔτε ἐποιήσατο ἐκεῖνος υἱὸν ἑαυτῷ, οὔτ' ἔδωκε τὰ ἑαυτοῦ, οὔτε διαθήκας κατέλιπεν, οὔτε προσήκει ἔχειν τὰ Ἀστυφίλου οὐδενὶ ἄλλῳ ἢ ἐμοί.

Ἔστι γὰρ ὁ Κλέων οὑτοσὶ ἀνεψιὸς Ἀστυφίλῳ πρὸς πατρός, ὁ δὲ υἱὸς ὁ τούτου, ὃν εἰσποιεῖ ἐκείνῳ, ἀνεψιαδοῦς. Εἰσποίητος δ' ἦν ὁ πατὴρ ὁ Κλέωνος εἰς ἄλλον οἶκον καὶ οὗτοι ἔτι εἰσὶν ἐν ἐκείνῳ τῷ οἴκῳ, ὥστε γένει μὲν διὰ τὸν νόμον οὐδὲν προσήκουσιν Ἀστυφίλῳ. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ ταῦτα οὐκ ἦν ἀμφισβήτησις, διαθήκας, ὦ ἄνδρες, ψευδεῖς ὡς ἐγὼ οἶμαι ἐπιδείξειν κατεσκεύασαν καὶ ζητοῦσιν ἀποστερῆσαί με τῶν τἀδελφοῦ.

Καὶ οὕτω σφόδρα Κλέων οὑτοσὶ καὶ πρότερον καὶ νῦν οὐδένα ἄλλον τὸν κλῆρον ἡγεῖται ἕξειν ἢ αὐτὸν ὥστ' ἐπειδὴ τάχιστα ἠγγέλθη Ἀστύφιλος τετελευτηκώς, τοῦ μὲν πατρὸς τοῦ ἐμοῦ ἀσθενοῦντος, ἐμοῦ δὲ οὐκ ἐπιδημοῦντος, ἀλλὰ στρατευομένου, εἰς τὸ χωρίον ἐνεβάτευσε, καὶ εἴ τι ἄλλο ἐκεῖνος κατέλιπεν, ἅπαντα ἔφη τοῦ υἱοῦ τοῦ ἑαυτοῦ εἶναι, πρίν τι ὑμᾶς ψηφίσασθαι.

Ἐπεὶ δ' ἐκομίσθη τὰ ὀστᾶ τοῦ ἀδελφοῦ, ὁ μὲν προσποιούμενος πάλαι υἱὸς εἰσπεποιῆσθαι οὐ προύθετο οὐδ' ἔθαψεν, οἱ δὲ φίλοι Ἀστυφίλου καὶ οἱ συστρατιῶται, ὁρῶντες τὸν πατέρα τὸν ἐμὸν ἀρρωστοῦντα, ἐμὲ δὲ οὐκ ἐπιδημοῦντα, αὐτοὶ καὶ προύθεντο καὶ τἆλλα πάντα τὰ νομιζόμενα ἐποίησαν καὶ τὸν ἐμὸν πατέρα ἀσθενοῦντα ἐπὶ τὸ μνῆμα ἤγαγον, εὖ εἰδότες ὅτι ἀσπάζοιτο αὐτὸν Ἀστύφιλος. Τούτου δ' ὑμῖν αὐτοὺς τοὺς ἐπιτηδείους τοὺς ἐκείνου μάρτυρας παρέξομαι τῶν παρόντων.

<Μάρτυρες> Ὅτι μὲν οὐκ ἔθαψε Κλέων Ἀστύφιλον, οὐδ' ἂν αὐτὸς ἔξαρνος γένοιτο μεμαρτύρηταί τε ὑμῖν: ἐπειδὴ δὲ ἐπεδήμησα ἐγὼ καὶ ἠσθόμην καρπουμένους τούτους τὰ ἐκείνου, ... ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ ποιηθείη ὑπὸ Ἀστυφίλου, καὶ τούτων διαθήκας καταλίποι παρὰ Ἱεροκλεῖ Ἰφιστιάδῃ. Ἀκούσας δ' ἐγὼ λέγοντος αὐτοῦ ταῦτα ἐπορευόμην παρὰ τὸν Ἱεροκλέα, εὖ μὲν εἰδὼς ὅτι ὡς οἷόν τε μάλιστα ἐπιτήδειος εἴη Κλέωνι, οὐχ ἡγούμενος δ' ἂν αὐτὸν τολμῆσαί τι ψεύσασθαι κατὰ Ἀστυφίλου τετελευτηκότος, καὶ ταῦτα θεῖον ὄντα καὶ ἐμοῦ καὶ ἐκείνου. Ὅμως δέ, ὦ ἄν δρες, οὐδὲν τούτων ὑπολογισάμενος ὁ Ἱεροκλῆς, ἐρωτώμενος ὑπ' ἐμοῦ ἀπεκρίνατό μοι ὅτι ἔχοι τὰς διαθήκας: λαβεῖν δὲ ἔφη αὐτὰς παρὰ Ἀστυφίλου, ὅτε εἰς Μυτιλήνην ἔμελλεν ἐκεῖνος ἐκπλεῖν. Ὡς δὲ ταῦτ' ἔλεγεν, ἀνάγνωθί μοι ταύτην τὴν μαρτυρίαν ὅτι Ἱεροκλῆς ἀπεκρίνατο.

<Μαρτυρία> Ἐπειδὴ τοίνυν, ὦ ἄνδρες, οὔτε παραγενόμενος οὐδεὶς ἔτυχε τῶν οἰκείων ὅτε ὁ ἀδελφὸς ἐτελεύτησεν, οὔτε ἐγὼ ἐπεδήμουν ὅτε τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ δεῦρο ἐκομίσθη, ἀναγκαῖόν μοί ἐστιν ἐξ αὐτῶν ὧν οὗτοι λέγουσιν ἐλέγχειν ψευδεῖς οὔσας τὰς διαθήκας ἃς ἐποιήσατο. Εἰκὸς γὰρ ἐκεῖνον οὐ μόνον ἐπιθυμεῖν υἱὸν ποιησάμενον καταλιπεῖν, ἀλλὰ καὶ σκοπεῖσθαι ὅπως κυριώτατα ἔσται ἃ ἂν διαθῆται, καὶ τήν τε οὐσίαν, ὃν ἂν ἐκεῖνος εἰσποιήσηται, οὗτος ἕξει, καὶ ἐπὶ τοὺς βωμοὺς τοὺς πατρῴους οὗτος βαδιεῖται, καὶ τελευτήσαντι αὐτῷ καὶ τοῖς ἐκείνου προγόνοις τὰ νομιζόμενα ποιήσει: ἅπαντα δὲ ταῦτα μάλιστ' ἂν εἰδέναι ὅτι γένοιτο, εἰ μὴ ἄνευ τῶν οἰκείων τῶν

ἑαυτοῦ τὰς διαθήκας ποιοῖτο, ἀλλὰ πρῶτον μὲν συγγενεῖς παρακαλέσας, ἔπειτα δὲ φράτερας καὶ δημότας, ἔπειτα τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων ὅσους δύναιτο πλείστους: οὕτω γὰρ εἴτε κατὰ γένος εἴτε κατὰ δόσιν ἀμφισβητοίη τις, ῥᾳδίως ἂν ἐλέγχοιτο ψευδόμενος.

Ὁ τοίνυν Ἀστύφιλος οὐδὲν φαίνεται τοιοῦτον ποιήσας, οὐδὲ παραστησάμενος οὐδένα τούτων ὅτε διέθετο ἃ οὗτοί φασιν, εἰ μή τις ἄρα ὑπὸ τούτων πέπεισται ὁμολογεῖν παρεῖναι. Αὐτὸς δ' ὑμῖν πάντας τούτους μαρτυροῦντας παρέξομαι.

<Μάρτυρες> Ἴσως τοίνυν Κλέων οὑτοσὶ φήσει οὐκ εἰκὸς εἶναι τεκμηρίοις ὑμᾶς χρήσασθαι τούτοις τοῖς μάρτυσιν, ὅτι μαρτυροῦσι μὴ εἰδέναι Ἀστύφιλον ταῦτα διατιθέμενον. Ἐγὼ δ' οἶμαι, περί γε διαθηκῶν οὔσης τῆς ἀμφισβητήσεως καὶ περὶ τοῦ ποιηθῆναί τινα υἱὸν Ἀστυφίλῳ, ἡμῖν πολὺ βεβαιοτέραν εἶναι μαρτυρίαν ἢν οἱ ἀναγκαῖοι οἱ ἐκείνου περὶ τῶν μεγίστων μή φασι παραγενέσθαι, μᾶλλον ἢ ἢν οἱ μηδὲν προσήκοντες μαρτυροῦσι παρεῖναι.

Καὶ ἐχρῆν δ', ὦ ἄνδρες, καὶ αὐτὸν Κλέωνα, μὴ δοκοῦντα εἶναι ἠλίθιον, ὅτε τὸν υἱὸν τὸν τούτου ἐποιεῖτο Ἀστύφιλος καὶ τὰς διαθήκας κατέλειπε, παρακαλέσαι εἴ τέ τινα συγγενῆ ἐπιδημοῦντα ἐγίγνωσκεν, καὶ τοὺς ἄλλους, ὅτῳ περ ἔμβραχυ ἤδει Ἀστύφιλον χρώμενον. Κωλῦσαι μὲν γὰρ οὐδεὶς ἂν αὐτὸν ἐδύνατο, ὅτῳ ἐβούλετο, δοῦναι τὰ ἑαυτοῦ: τούτῳ δ' ἂν μεγάλη μαρτυρία ἦν, ὅτι οὐ λάθρᾳ ταῦτα διέθετο. Ἔτι δ', ὦ ἄνδρες, εἰ μὲν ὁ Ἀστύφιλος μηδένα ἐβούλετο εἰδέναι ὅτι τὸν Κλέωνος υἱὸν ἐποιεῖτο μηδ' ὅτι διαθήκας καταλίποι, εἰκὸς ἦν μηδὲ ἄλλον μηδένα ἐγγεγράφθαι ἐν τῷ γραμματείῳ μάρτυρα: εἰ δ' ἐναντίον μαρτύρων φαίνεται διαθέμενος, τούτων δὲ μὴ τῶν μάλιστα χρωμένων, ἀλλὰ τῶν ἐντυχόντων, πῶς εἰκός ἐστιν ἀληθεῖς εἶναι τὰς διαθήκας; Οὐ γὰρ ἂν ἡγοῦμαι ἔγωγε οὐδένα, υἱὸν ἑαυτῷ ποιούμενον, τολμῆσαι ἄλλους τινὰς παρακαλέσαι ἢ τούτους, οἷς περ καὶ ἱερῶν καὶ ὁσίων κοινωνὸν ἀνθ' αὑτοῦ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον ἔμελλε καταλείπειν. Ἀλλὰ μὴν οὐδ' αἰσχυν θῆναι οὐδενὶ προσήκει ἐπὶ τοιαύταις διαθήκαις ὡς πλείστους μάρτυρας παρίστασθαι, νόμου γε ὄντος ἐξεῖναι ὅτῳ βούλοιτο δοῦναι τὰ ἑαυτοῦ.

Σκέψασθε δέ, ὦ ἄνδρες, καὶ ἐκ τοῦ χρόνου ὃν οὗτοι λέγουσι περὶ τῶν διαθηκῶν. Ὅτε γὰρ εἰς Μυτιλήνην ἐξέπλει στρατευόμενος, τότε φασὶν αὐτὸν ταῦτα διαθέσθαι: φαίνεται δὲ ὁ Ἀστύφιλος τῷ τούτων λόγῳ τὰ μέλλοντα ἅπαντα ἔσεσθαι προειδώς. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐστρατεύσατο εἰς Κόρινθον, ἔπειτα εἰς Θετταλίαν, ἔτι δὲ τὸν Θηβαϊκὸν πόλεμον ἅπαντα, καὶ ἄλλοσε ὅπου περ αἰσθάνοιτο στράτευμα συλλεγόμενον, ἁπανταχοῖ ἀπεδήμει λοχαγῶν: καὶ οὐδ' ἐν μιᾷ τούτων τῶν ἐξόδων διαθήκας κατέλιπεν. Ἡ δὲ εἰς τὴν Μυτιλήνην στρατεία τελευταία αὐτῷ ἐγένετο, ἐν ᾗ καὶ ἀπέθανε.

Τῷ οὖν ἂν ὑμῶν φανείη πιστόν, πρότερον ἄλλας στρατείας τοῦ Ἀστυφίλου στρατευομένου καὶ εὖ εἰδότος ὅτι ἐν ἁπάσαις μέλλοι κινδυνεύειν, οὕτως ἀκριβῶς τὰ παρὰ τῆς τύχης συμβῆναι ὥστε ἐν μὲν τῷ πρόσθεν χρόνῳ μηδὲ περὶ ἑνὸς αὐτὸν τῶν αὑτοῦ διαθέσθαι, ὅτε δὲ τὸ τελευταῖον ἔμελλε στρατεύεσθαι, ἐθελοντήν τε ἐκπλέοντα καὶ μάλιστα ἐκ ταύτης τῆς στρατείας ἐλπίζοντα σωθήσεσθαι πῶς τοῦτο πιστὸν ἤδη; τὰς διαθήκας τότε καταλιπεῖν καὶ ἐκπλεύσαντα τελευτῆσαι; Χωρὶς δὲ τούτων, ὦ ἄνδρες δικασταί, ἔτι μείζω τεκμήρια παρέξομαι ὡς οὐδὲν ἀληθὲς λέγουσιν οὗτοι. Ἐπιδείξω γὰρ ὑμῖν ἔχθιστον ἁπάντων ὄντα Ἀστύφιλον Κλέωνι, καὶ οὕτω σφόδρα καὶ

δικαίως μισοῦντα τοῦτον ὥστε πολὺ ἂν θᾶττον διαθέμενον μηδένα ποτὲ τῶν ἑαυτοῦ οἰκείων διαλεχθῆναι Κλέωνι μᾶλλον ἢ τὸν τούτου ὑὸν ποιησάμενον.

Εὐθυκράτει γάρ, ὦ ἄνδρες, τῷ πατρὶ τῷ Ἀστυφίλου αἴτιος γενέσθαι λέγεται τοῦ θανάτου Θούδιππος ὁ Κλέωνος τουτουὶ πατήρ, αἰκισάμενος ἐκεῖνον διαφορᾶς τινος αὐτοῖς γενομένης ἐν τῇ νεμήσει τοῦ χωρίου, καὶ οὕτως αὐτὸν διατεθῆναι ὥστε ἐκ τῶν πληγῶν αὐτὸν ἀσθενήσαντα οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον ἀποθανεῖν.

Ὡς δὲ ταῦτ' ἐστὶν ἀληθῆ, ἴσως μὲν καὶ Ἀραφηνίων καὶ πολλοὶ τῶν τότε συγγεωργούντων μαρτυρήσειαν ἄν μοι, διαρρήδην δὲ τὸν μαρτυρήσοντα περὶ τηλικούτου πράγματος οὐκ ἂν ἔχοιμι ὅπως ὑμῖν παρασχοίμην. Καὶ γὰρ αὐτὸν τυπτόμενον ἰδὼν Ἱεροκλῆς, ὁ τὸ γραμματεῖον φάσκων παρ' ἑαυτῷ τεθῆναι, οἶδ' ὅτι οὐκ ἂν ἐθελήσειε μαρτυρῆσαι ἐναντία ταῖς διαθήκαις αἷς αὐτὸς ἀποφαίνει. Ὅμως μέντοι καὶ κάλει Ἱεροκλέα, ἵνα ἐναντίον τούτων μαρτυρήσῃ ἢ ἐξομόσηται.

<Ἐξωμοσία> Ἀκριβῶς μὲν ἤδειν: τοῦ γὰρ αὐτοῦ ἀνδρός ἐστιν, ἃ μὲν οἶδεν ἐξόμνυσθαι, τῶν δὲ μὴ γενομένων πίστιν ἐθέλειν ἐπιθεῖναι ἢ μὴν εἰδέναι γενόμενα: ὡς δέ, ὅτε ἀπέθνῃσκεν ὁ Εὐθυκράτης ὁ πατὴρ Ἀστυφίλου, ἐπέσκηψε τοῖς οἰκείοις μηδένα ποτὲ ἐᾶσαι ἐλθεῖν τῶν Θουδίππου ἐπὶ τὸ μνῆμα τὸ ἑαυτοῦ, τούτων ὑμῖν τὸν ἔχοντα τὴν τηθίδα τὴν Ἀστυφίλου μάρτυρα παρέξομαι.

<Μαρτυρία> Ἀκούων τοίνυν ταῦτα ὁ Ἀστύφιλος καὶ τούτου καὶ τῶν ἄλλων προσηκόντων εὐθέως ἐκ παιδίου, ἐπειδὴ τάχιστα ἤρχετο φρονεῖν, οὐδεπώποτε διελέχθη Κλέωνι, ἀλλὰ πρότερον ἐτελεύτησεν, οὐχ ἡγούμενος ὅσιον εἶναι, τοιαύτην αἰτίαν ἔχοντος Θουδίππου περὶ τὸν αὐτοῦ πατέρα, τῷ ἐκείνου ὑεῖ διαλέγεσθαι. Ὡς οὖν τὸν ἅπαντα χρόνον διάφορος ἦν Κλέωνι, τούτων ὑμῖν τοὺς συνειδότας μάρτυρας παρέξομαι.

<Μάρτυρες> Εἰς τὰς θυσίας τοίνυν, ἐν αἷσπερ οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι ἑστιῶνται, πρῶτον μὲν δημότην ὄντα, ἔπειτα ἀνεψιόν, ἔτι δὲ τὸν ὑὸν τὸν τούτου μέλλοντα ποιεῖσθαι, εἰκὸς δήπου ἦν, ὁπότε περ ἐπιδημοίη, μηδὲ μεθ' ἑνὸς ἄλλου ἰέναι τὸν Ἀστύφιλον ἢ μετὰ Κλέωνος. Ὡς τοίνυν οὐδέποτ' ἦλθε μετ' αὐτοῦ, ὑμῖν τῶν δημοτῶν μαρτυρίαν ἀναγνώσεται.

<Μαρτυρία> Οὕτως τοίνυν διακείμενος τῷ τετελευτηκότι Κλέων ἀξιοῖ τὸν ὑὸν τὸν ἑαυτοῦ τὰ ἐκείνου ἔχειν. Καὶ τί δεῖ τοῦτον λέγειν; Ἀλλ' Ἱεροκλῆς, θεῖος ὢν καὶ ἐκείνῳ καὶ ἐμοί, οὕτως ἐστὶ τολμηρὸς ὥστε οὐ γενομένας διαθήκας ἥκει φέρων, καί φησι παρ' ἑαυτῷ Ἀστύφιλον ταύτας καταλιπεῖν.

Καίτοι, Ἱερόκλεις, πολλὰ κἀγαθὰ παθὼν ὑπὸ Θεοφράστου τοῦ πατρὸς τοῦ ἐμοῦ, ὅτε χεῖρον ἔπραττες ἢ νυνί, καὶ ὑπὸ Ἀστυφίλου, οὐδετέρῳ αὐτοῖν τὴν ἀξίαν χάριν ἀποδίδως: ἐμὲ μὲν γὰρ ὑὸν ὄντα Θεοφράστου, σαυτοῦ δὲ ἀδελφιδοῦν, ἀποστερεῖς ἅ μοι οἱ νόμοι ἔδοσαν, Ἀστυφίλου δὲ τεθνεῶτος καταψεύδῃ καὶ τὸ κατὰ σαυτὸν μέρος τοὺς ἐχθίστους καθίστης τῶν ἐκείνου κληρονόμους. Καὶ πρὶν μὲν ληχθῆναι τοῦ κλήρου, ὦ ἄνδρες, εὖ εἰδὼς ὁ Ἱεροκλῆς ὅτι οὐδενὶ ἄλλῳ γίγνοιτο τὰ Ἀστυφίλου ἢ ἐμοί, ""ἐν μέρει ἑκάστῳ τῶν ἐκείνου ἐπιτηδείων προσῄει πωλῶν τὸ πρᾶγμα καὶ τοὺς οὐδὲν προσήκοντας πείθων ἀμφισβητεῖν, λέγων ὅτι θεῖος εἴη Ἀστυφίλῳ καὶ ἀποφανοίη διαθήκας ἐκεῖνον καταλελοιπότα, εἴ τις αὐτῷ κοινώσαιτο: ἐπειδὴ δὲ πρὸς Κλέωνα διωμολογήσατο καὶ τῶν τοῦ ἀδελφοῦ ἐμερίσατο, νυνὶ ὡς ἀληθῆ λέγων ἀξιώσει πιστεύεσθαι. Δοκεῖ δέ μοι κἂν ὀμόσαι ἄσμενος, εἴ τις αὐτῷ ὅρκον διδοίη. Καὶ ἐμοὶ μὲν συγγενὴς ὢν οὐδὲ τὰ γενόμενα ἐθέλει μαρτυρεῖν, ᾧ δ' οὐδὲν προσήκει, τούτῳ τὰ

ψευδῆ συλλαμβάνει καὶ τῶν οὐ πραχθέντων γραμματεῖον ἥκει φέρων: πολὺ γὰρ προυργιαίτερον ἡγεῖται εἶναι τὸ χρηματίζεσθαι ἢ τὴν ἐμὴν συγγένειαν. Ὡς δὲ ἐπηγγέλλετο περιὼν διαθήκας ἀποφανεῖν, εἴ τις αὐτῷ κοινώσαιτο, αὐτοὺς ὑμῖν οἷς προσῆλθε μάρτυρας παρέξομαι.

<Μάρτυρες> Τί οὖν χρή, ὦ ἄνδρες, ὄνομα θέσθαι τούτῳ τῷ ἀνδρί, ὅστις ἐθέλει οὕτω ῥᾳδίως διὰ τὸ ἑαυτοῦ κέρδος τῶν τεθνεώτων τινὸς καταψεύδεσθαι; Ὡς δὲ οὐδὲ Κλέωνι προῖκα τὰς διαθήκας ἀποφαίνει, ἀλλὰ μισθὸν εἴληφεν, αὕτη ὑμῖν ἡ μαρτυρία οὐ μικρὸν τεκμήριον ἔσται. Τοιαῦτα μέντοι κοινῇ ἐπ' ἐμοὶ τεχνάζουσιν: ἡγεῖται γὰρ αὐτῶν ἑκάτερος εὕρημα ἔχειν ὅ τι ἂν τῶν Ἀστυφίλου λάβῃ.

Ὡς μὲν οὖν οὐκ εἰσὶν ἀληθεῖς αἱ διαθῆκαι, ἀλλὰ Κλέων καὶ Ἱεροκλῆς βούλονται ὑμᾶς ἐξαπατῆσαι, καθ' ὅσον ἐδυνάμην ἀπέδειξα: ὡς δ' εἰ καὶ μηδὲν προσήκων ἔτυχον Ἀστυφίλῳ, δικαιότερός εἰμι ἔχειν τὰ ἐκείνου ἢ οὗτοι, διδάξω ὑμᾶς. Ὅτε γὰρ ἐλάμβανε Θεόφραστος ὁ ἐμὸς πατὴρ τὴν ἐμὴν μητέρα καὶ Ἀστυφίλου παρὰ Ἱεροκλέους, ἦλθε καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον ἔχουσα μικρὸν ὄντα, καὶ διῃτᾶτο παρ' ἡμῖν τὸν ἅπαντα χρόνον ὁ Ἀστύφιλος καὶ ἐπαιδεύθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ ἐμοῦ.

Καὶ ἐπειδὴ ἐγὼ ἐγενόμην καὶ ὥραν εἶχον παιδεύεσθαι, μετ' ἐκείνου συνεπαιδευόμην. Λαβὲ δέ μοι ταύτην τὴν μαρτυρίαν, εἶτα τῶν διδασκάλων ὅποι ἐφοιτῶμεν.

<Μαρτυρίαι> Τὸ τοίνυν χωρίον τὸ ἐκείνου πατρῷον, ὦ ἄνδρες, ὁ πατὴρ ὁ ἐμὸς ἐφύτευσε καὶ ἐγεώργει καὶ ἐποίει διπλασίου ἄξιον. Ἀνάβητέ μοι καὶ τούτων μάρτυρες.

<Μάρτυρες> Ἐπεὶ τοίνυν ἐδοκιμάσθη ὁ ἀδελφός, ἀπέλαβε πάντα ὀρθῶς καὶ δικαίως, ὥστε ἐκεῖνον μηδεπώποτε μηδὲν ἐγκαλέσαι τῷ ἐμῷ πατρί. Μετὰ δὲ ταῦτα τὴν ἀδελφὴν τὴν ἐκείνου ὁμοπατρίαν ἠγγύησεν ὁ ἐμὸς πατὴρ ὅτῳ ἐδόκει αὐτῷ, καὶ τἆλλα διῴκει. καὶ ταῦτα τῷ Ἀστυφίλῳ ἐξήρκει: ἱκανὴν γὰρ ἡγήσατο βάσανον εἰληφέναι ἀπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ ἐμοῦ τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας, ἐκ μικροῦ παιδίου τεθραμμένος παρ' αὐτῷ. Μαρτυρήσουσι δὲ ὑμῖν καὶ περὶ τῆς ἐγγύης οἱ εἰδότες.

<Μάρτυρες> Εἰς τοίνυν τὰ ἱερὰ ὁ πατὴρ ὁ ἐμὸς τὸν Ἀστύφιλον ὄντα παῖδα ἦγε μεθ' ἑαυτοῦ ὥσπερ καὶ ἐμὲ πανταχῆ: καὶ εἰς τοὺς θιασώτας τοὺς Ἡρακλέους κεῖνον αὐτὸν εἰσήγαγεν ἵνα μετέχοι τῆς κοινωνίας. Αὐτοὶ δ' ὑμῖν οἱ θιασῶται μαρτυρήσουσιν.

<Μάρτυρες> Ἐγὼ δέ, ὦ ἄνδρες, ὡς διεκείμην πρὸς τὸν ἀδελφόν, σκέψασθε. Ἱρῶτον μὲν γὰρ συνετράφην ἐκείνῳ ἐκ παιδίου, ἔπειτα οὐδέποτε διάφορος ἐγενόμην, λλ' ἠσπάζετό με, ὡς ἴσασιν οἱ οἰκεῖοι πάντες οἱ ἡμέτεροι καὶ οἱ φίλοι: οὓς βούλομαι μῖν μάρτυρας ἀναβιβάσαι.

<Μάρτυρες> Δοκεῖ ἂν οὖν ὑμῖν Ἀστύφιλος, ὦ ἄνδρες, οὕτως μὲν μισῶν λέωνα, τοσαῦτα δ' ἀγαθὰ ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ ἐμοῦ πεπονθώς, αὐτὸς τῶν ἐχθρῶν ἄν νος ὑὸν ποιήσασθαι ἢ τὰ ἑαυτοῦ δοῦναι, τοὺς εὐεργέτας καὶ τοὺς συγγενεῖς τοστερήσας; Ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν οἶομαι, εἰ καὶ δεκάκις ὁ Ἱεροκλῆς διαθήκας ψευδεῖς τοδεικνύει, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀδελφὸν εἶναι καὶ διὰ τὴν ἄλλην οἰκειότητα πολὺ ἶλλον προσήκειν ἐμοὶ ἢ τῷ Κλέωνος υἱεῖ, ἐπεὶ τούτοις γε οὐδὲ προσποιήσασθαι λὸν ἦν τῶν Ἀστυφίλου, οἵτινες οὕτω διέκειντο πρὸς αὐτόν, τὰ δὲ ὁστᾶ οὐκ ἔθαψαν, λὰ πρότερον ἐπὶ τὴν οὐσίαν ἦλθον πρὶν ἐκείνῳ τὰ νομιζόμενα ποιῆσαι. Ἔπειτα ν ἀξιώσουσι κληρονομεῖν τῶν Ἀστυφίλου οὐ μόνον τὰς διαθήκας λέγοντες, ἀλλὰ ὶ τὸ γένος παρατιθέντες, ὅτι ἀνεψιὸς ἦν Κλέων πρὸς πατρός. Ὑμᾶς δέ, ὦ ἄνδρες,

οὐκ εἰκός ἐστι τῷ τούτου γένει προσέχειν τὸν νοῦν: οὐδεὶς γὰρ πώποτε ἐκποίητος γενόμενος ἐκληρονόμησε τοῦ οἴκου ὅθεν ἐξεποιήθη, ἐὰν μὴ ἐπανέλθῃ κατὰ τὸν νόμον. ... οὗτοι μέντοι ἀκριβῶς εἰδότες ὅτι οὐκ ἐποιήσατο Ἀστύφιλος τὸν Κλέωνος ὑόν, πολλάκις ἐληλυθότι αὐτῷ οὐδεπώποτε κεκρεανομήκασι. Λαβέ μοι καὶ ταύτην τὴν μαρτυρίαν.

<Μαρτυρία> Ἑκατέρῳ οὖν ἡμῶν, ἐξ ὧν ἀντωμόσαμεν σκεψάμενοι, ψηφίσασθε. Κλέων μὲν γάρ φησι τὸν ὑὸν τὸν ἑαυτοῦ Ἀστυφίλῳ εἰσποιηθῆναι, καὶ ταῦτ' ἐκεῖνον διαθέσθαι: ἐγὼ δ' οὔ φημι, ἀλλ' ἐμὰ εἶναι πάντα τὰ Ἀστυφίλου, ἀδελφὸς ὢν ἐκείνου, ὡς καὶ αὐτοὶ οὗτοι ἴσασι. Μὴ τοίνυν, ὦ ἄνδρες, εἰσποιήσητε ὑὸν Ἀστυφίλῳ ὃν οὐδ' ἂν αὐτὸς ζῶν ἐκεῖνος ἐποιήσατο, ἀλλὰ τοὺς νόμους οὓς ὑμεῖς ἔθεσθε βεβαιώσατέ μοι: κατὰ τούτους γὰρ ἀμφισβητῶ, ὁσιωτάτην δέησιν δεόμενος, ὦ ἄνδρες, τῆς τοῦ ἀδελφοῦ οὐσίας κληρονόμον με καταστῆσαι.

Ἀπέδειξα δ' ὑμῖν ὡς οὐδενὶ ἐκεῖνος δέδωκε τὰ ἑαυτοῦ, καὶ μάρτυρας ἁπάντων ὧν εἶπον παρεσχόμην. Βοηθήσατε οὖν μοι, καὶ εἰ λέγειν ἐμοῦ δύναται Κλέων μᾶλλον, τοῦτο αὐτῷ ἄνευ τοῦ νόμου καὶ τοῦ δικαίου μηδὲν ἰσχυσάτω, ἀλλ' ὑμᾶς αὐτοὺς βραβευτὰς ἁπάντων καταστήσατε. Διὰ τοῦτο γὰρ συλλέγεσθε, ἵνα τοῖς μὲν ἀναισχυντοῦσι μηδὲν πλέον ᾖ, οἱ δὲ ἀδυνατώτεροι τολμῶσι περὶ τῶν δικαίων ἀμφισβητεῖν, εὖ εἰδότες ὅτι ὑμεῖς οὐδενὶ ἄλλῳ τὸν νοῦν προσέχετε.

Ἅπαντες οὖν, ὦ ἄνδρες, μετ' ἐμοῦ γένεσθε: ὡς ἐάν τι ἄλλο ψηφίσησθε Κλέωνι πειθόμενοι, σκέψασθε ὁπόσων αἴτιοι γενήσεσθε. Πρῶτον μὲν τοὺς ἐχθίστους Ἀστυφίλου ἐπί τε τὰ μνήματα ἰέναι καὶ ἐπὶ τὰ ἱερὰ τὰ ἐκείνου ποιήσετε: ἔπειτα τὰς Εὐθυκράτους ἐπισκήψεις, τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀστυφίλου, ἀκύρους ποιήσετε, ἃς αὐτὸς πρότερον ἀπέθανεν ἢ παραβῆναι: ἔπειτα τετελευτηκότα Ἀστύφιλον παρανοίας αἱρήσετε: εἰ γὰρ τοῦτον ἐποιήσατο ὑὸν οὗ τῷ πατρὶ πολεμιώτατος ἦν, πῶς οὐ δόξει τοῖς ἀκούσασι παρανοεῖν ἢ ὑπὸ φαρμάκων διεφθάρθαι; Ἔτι δ' ἐμέ, ὦ ἄνδρες δικασταί, ἐκτραφέντα ἐν τῷ αὐτῷ καὶ συμπαιδευθέντα Ἀστυφίλῳ καὶ ἀδελφὸν ὄντα, περιόψεσθε ὑπὸ Κλέωνος ἀποστερηθέντα τῶν ἐκείνου. Ἀντιβολῶ ὑμᾶς καὶ ἱκετεύω ἐκ παντὸς τρόπου ψηφίσασθαί μοι: οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα Ἀστυφίλῳ τε χαρίσαισθε κἀμὲ οὐκ ἂν ἀδικήσαιτε.

ΙΣΑΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ

Ἐβουλόμην μέν, ὦ ἄνδρες, ὥσπερ Ξεναίνετος οὑτοσὶ δύναται ψευδῆ λέγειν θαρραλέως, οὕτω κἀγὼ τἀληθῆ πρὸς ὑμᾶς περὶ ὧν ἀμφισβητοῦμεν εἰπεῖν δυνηθῆναι· οἶμαι γὰρ ἂν ὑμῖν εὐθέως δῆλον γενέσθαι εἴθ' ἡμεῖς ἀδίκως ἐπὶ τὸν κλῆρον ἤκομεν, εἴθ' οὗτοι μὴ προσηκόντως πάλαι τὰ χρήματα ταῦτα εἰλήφασι. Νῦν δὲ οὐκ ἐξ ἴσου διακείμεθα, ὦ ἄνδρες. Οἱ μὲν γὰρ καὶ λέγειν δεινοὶ καὶ παρασκευάσασθαι ἱκανοί, ὥστε καὶ ὑπὲρ ἑτέρων πολλάκις ἐν ὑμῖν ἠγωνίσθαι· ἐγὼ δὲ μὴ ὅτι ὑπὲρ ἄλλου, ἀλλ' οὐδὲ ὑπὲρ ἐμαυτοῦ πώποτε δίκην ἰδίαν εἴρηκα, ὥστε πολλῆς δεῖ με συγγνώμης τυχεῖν παρ' ὑμῶν.

Ἠνάγκασμαι μὲν οὖν, ὦ ἄνδρες, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι δίκην παρ' αὐτῶν λαβεῖν, τὴν μητέρα τὴν ἐμὴν ἐν τῇ ἀνακρίσει Ἀριστάρχου εἶναι ἀδελφὴν προσγράφασθαι· οὐ μὴν διὰ τοῦτο ὑμῖν ἡ διάγνωσις ἧττον περὶ αὐτῶν εὐκρινὴς γενήσεται, ἀλλ' ἐκ τῶν νόμων σκοποῦσιν εἰ τὰ ἑαυτοῦ δέδωκε τούτῳ Ἀρίσταρχος ἢ τὰ μηδὲν προσήκοντα. Ἔστι δὲ δίκαιον τοῦτο, ὦ ἄνδρες· ὁ γὰρ νόμος κελεύει τὰ μὲν ἑαυτοῦ διαθέσθαι ὅτῳ ἂν ἐθέλῃ, τῶν δὲ ἀλλοτρίων οὐδένα κύριον πεποίηκε.

Τοῦτο οὖν ὑμᾶς πειράσομαι πρῶτον διδάσκειν, ἐάν μου μετ' εὐνοίας ἀκοῦσαι ἐθέλητε. Εἴσεσθε γὰρ ὡς ὁ κλῆρος οὗτος οὐ τούτων ἦν ἐξ ἀρχῆς, ἀλλὰ τῆς ἐμῆς μητρὸς πατρῷος, ἔπειτα καὶ ὡς Ἀρίσταρχος οὐδὲ καθ' ἕνα νόμον αὐτὸν εἴληφεν, ἀλλὰ παρὰ πάντας τοὺς νόμους ἀδικεῖ μετὰ τῶν οἰκείων τὴν ἐμὴν μητέρα· ὅθεν οὖν σαφέστατα μαθήσεσθε ὡς ἔχει ταῦτα, ἐντεῦθεν ὑμᾶς πρῶτον πειράσομαι διδάσκειν.

Ἀρίσταρχος γὰρ ἦν, ὦ ἄνδρες, Συπαλήττιος. Οὗτος ἔλαβε Ξεναινέτου Ἀχαρνέως θυγατέρα, ἐξ ἧς γίγνεται Κυρωνίδης καὶ Δημοχάρης καὶ ἡ μήτηρ ἡ ἐμὴ καὶ ἄλλη τούτων ἀδελφή. Κυρωνίδης μὲν οὖν ὁ τοῦδε πατὴρ καὶ θατέρου τοῦ τόνδε τὸν κλῆρον ἀδίκως ἔχοντος ἐξεποιήθη εἰς ἕτερον οἶκον, ὥστε αὐτῷ τῶν χρημάτων οὐδὲν ἔτι προσῆκεν· Ἀριστάρχου δὲ τοῦ πατρὸς τοῦ τούτων τελευτήσαντος Δημοχάρης ὁ υἱὸς κληρονόμος τῶν ἐκείνου κατέστη. Τούτου δὲ παιδὸς ἀποθανόντος καὶ τῆς ἑτέρας ἀδελφῆς, ἡ μήτηρ ἡ ἐμὴ ἐπὶ παντὶ τῷ οἴκῳ ἐπίκληρος ἐγένετο.

Καὶ οὕτω μὲν ἐξ ἀρχῆς ἅπαντα ταυτὶ τῆς ἐμῆς μητρὸς ἐγένετο. Προσῆκον δ' αὐτῇ μετὰ τῶν χρημάτων τῷ ἐγγύτατα γένους συνοικεῖν, πάσχει δεινότατα, ὦ ἄνδρες. Ἀριστομένης γάρ, ἀδελφὸς ὢν ἐκείνου τοῦ Ἀριστάρχου, ὄντος αὐτῷ υἱέος καὶ θυγατρός, ἀμελήσας ἢ αὐτὸς αὐτὴν ἔχειν ἢ τῷ υἱεῖ μετὰ τοῦ κλήρου ἐπιδικάσασθαι, τούτων μὲν οὐδὲν ἐποίησε, τὴν δὲ αὐτοῦ θυγατέρα ἐπὶ τοῖς τῆς ἐμῆς μητρὸς χρήμασι Κυρωνίδῃ ἐξέδωκεν, ἐξ ἧς ὁ Ξεναίνετος οὗτος καὶ Ἀρίσταρχος ὁ τελευτήσας ἐγένετο. Τὸ μὲν οὖν ἀδίκημα, καὶ ὃν τρόπον τῶν χρημάτων ἀπεστερήθη, τοῦτ' ἔστιν, ὦ ἄνδρες· μετὰ δὲ ταῦτα τὴν ἐμὴν μητέρα ἐκδίδωσι τῷ ἐμῷ πατρί. Κυρωνίδου δὲ τελευτήσαντος τὸν τοῦ Ξεναινέτου ἀδελφὸν εἰσάγουσιν Ἀριστάρχῳ υἱόν, οὐδὲ καθ' ἕνα νόμον, ὦ ἄνδρες, ὡς ἐγὼ ἐκ πολλῶν τεκμηρίων ὑμῖν ἐπιδείξω.

Πρῶτον μὲν οὖν μάρτυρας ὑμῖν παρέξομαι ὡς Κυρωνίδης ἐκποίητος εἰς τὸν Ξεναινέτου οἶκον ἐγένετο καὶ ἐν ἐκείνῳ ἐτελεύτησεν, ἔπειθ' ὡς Ἀρίσταρχος, οὗ ἦν οὗτος ὁ κλῆρος, πρότερος τοῦ υἱέος Δημοχάρους ἐτελεύτησε, Δημοχάρης δὲ παῖς ὢν ἐτέθανε καὶ ἡ ἑτέρα ἀδελφή, ὥστε τὸν κλῆρον ἐπὶ τῇ ἐμῇ μητρὶ γενέσθαι. Καί μοι καλεῖ τούτων τοὺς μάρτυρας.

<Μάρτυρες> Οὕτως μὲν ἐξ ἀρχῆς τῆς μητρὸς τῆς ἐμῆς ἦν, ὦ ἄνδρες, ὁ κλῆρος, περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος ἐστί, Κυρωνίδου μὲν ἐκποιήτου γενομένου εἰς τὸν Ξεναινέτου οἶκον, τοῦ δὲ πατρὸς Ἀριστάρχου τῷ υἱεῖ Δημοχάρει καταλιπόντος, ἐκείνου δὲ τῇ ἀδελφῇ τῇ ἑαυτοῦ ταύτῃ, μητρὶ δὲ ἐμῇ. Δεῖ δέ, ἐπειδὴ λίαν ἀναισχυντοῦσιν, ὦ ἄνδρες, καὶ τὰ χρήματα παρὰ τὸ δίκαιον ἔχειν ἀξιοῦσι, μαθεῖν ὑμᾶς ὡς οὐδὲ καθ' ἕνα νόμον Ἀρίσταρχος εἰς τοὺς φράτερας τοὺς ἐκείνου εἰσῆκται: ἐὰν γὰρ τοῦτο μάθητε, σαφῶς εἴσεσθε ὅτι τῷ μὴ δικαίως ἔχοντι οὐδὲ διατίθεσθαι περὶ αὐτῶν προσῆκεν. Οἶμαι τοίνυν πάντας ὑμᾶς εἰδέναι, ὦ ἄνδρες, ὅτι κατὰ διαθήκας αἱ εἰσαγωγαὶ τῶν εἰσποιήτων γίγνονται, διδόντων τὰ ἑαυτῶν καὶ υἱεῖς ποιουμένων, ἄλλως δὲ οὐκ ἔξεστιν. Εἴτε οὖν Ἀρίσταρχον φήσει τις αὐτὸν διαθέσθαι, οὐκ ἀληθῆ λέξει: γνησίου γὰρ ὄντος αὐτῷ Δημοχάρους υἱέος οὔτ' ἂν ἐβούλετο ταῦτα διαπρᾶξαι οὔτε ἐξῆν δοῦναι τὰ ἑαυτοῦ ἑτέρῳ: εἴτε Ἀριστάρχου τελευτήσαντος Δημοχάρην αὐτὸν ποιήσασθαι, καὶ ταῦτα ψεύσονται.

Παιδὸς γὰρ οὐκ ἔξεστι διαθήκην γενέσθαι: ὁ γὰρ νόμος διαρρήδην κωλύει παιδὶ μὴ ἐξεῖναι συμβάλλειν μηδὲ γυναικὶ πέρα μεδίμνου κριθῶν. Μεμαρτύρηται δὲ Ἀρίσταρχον μὲν πρότερον Δημοχάρους τοῦ υἱέος τελευτῆσαι, ἐκεῖνον δὲ ὕστερον τοῦ πατρὸς ἔτι παῖδα ὄντα: ὥστε κατά γε διαθήκην ἐκείνων, οὐδ' εἰ διέθεντο προσῆκεν αὐτῷ τούτων τῶν χρημάτων κληρονομῆσαι. Ἀνάγνωθι δὴ καὶ τοὺς νόμους, καθ' οὓς οὐδετέρῳ αὐτῶν ἐξῆν διαθήκας ποιήσασθαι.

<Νόμοι> Οὐ τοίνυν, ὦ ἄνδρες, οὐδὲ Κυρωνίδην οἷόν τε ἦν υἱὸν Ἀριστάρχῳ εἰσποιῆσαι, ἀλλ' αὐτῷ μὲν ἐπανελθεῖν εἰς τὸν πατρῷον οἶκον ἐξῆν, υἱὸν ἐγκαταλιπόντα ἐν τῷ Ξεναινέτου οἴκῳ, ἐξ αὐτοῦ δὲ ἀντεισαγαγεῖν οὐκ ἔστι νόμος: ἢ ἐὰν φῶσι, ψεύσονται. Ὥστε οὐδ' ἐὰν φάσκωσιν ὑπ' ἐκείνου εἰσποιηθῆναι, νόμον ἕξουσι δεῖξαι καθ' ὃν ἐξῆν αὐτῷ ταῦτα πρᾶξαι, ἀλλ' ἐξ ὧν αὐτοὶ λέγουσιν ἔτι φανερώτερον ὑμῖν γενήσεται τοῦτο, ὅτι παρανόμως καὶ ἀσελγῶς ἔχουσι τὰ τῆς μητρὸς χρήματα.

Καὶ μὲν δή, ὦ ἄνδρες, οὐδὲ Ἀριστομένει γε οὐδὲ Ἀπολλοδώρῳ, οἷς προσῆκε τῆς ἐμῆς μητρὸς ἐπιδικάσασθαι, οὐδὲ τούτοις ἐξῆν. Θαυμαστὸν γὰρ ἂν εἴη, εἰ τὴν ἐμὴν μητέρα ἔχοντι Ἀπολλοδώρῳ ἢ Ἀριστομένει οὐκ ἂν οἷόν τε ἦν τῶν ἐκείνης κυρίῳ γενέσθαι, κατὰ τὸν νόμον ὃς οὐκ ἐᾷ τῶν τῆς ἐπικλήρου κύριον εἶναι, ἀλλ' ἢ τοὺς παῖδας ἐπὶ δίετες ἡβήσαντας κρατεῖν τῶν χρημάτων, ἀλλ' ἑτέρῳ αὐτὴν ἐκδόντι ἐξέσται εἰς τὰ ταύτης χρήματα υἱὸν εἰσποιῆσαι. Δεινὰ μέντ' ἂν γίγνοιτο.

Καὶ τῷ μὲν πατρὶ αὐτῆς, εἰ παῖδες ἄρρενες μὴ ἐγένοντο, οὐκ ἂν ἐξῆν ἄνευ ταύτης διαθέσθαι: κελεύει γὰρ ὁ νόμος σὺν ταύταις κύριον εἶναι δοῦναι, ἐάν τῳ βούληται, τὰ ἑαυτοῦ: τῷ δὲ μήτε λαβεῖν αὐτὴν ἀξιώσαντι μήτε πατρὶ ὄντι, ἀλλ' ἀνεψιῷ, παρὰ πάντας τοὺς νόμους εἰσαγαγόντι ἔσται κυρίως ταῦτα πεπραγμένα; Καὶ τίς ὑμῶν ταῦτα πεισθήσεται; Ἐγὼ μέν, ὦ ἄνδρες, σαφῶς ἐπίσταμαι ὅτι οὔτε Ξεναίνετος οὔτε ἄλλος οὐδεὶς ἀνθρώπων ἕξει ἀποδεῖξαι ὡς οὐ τῆς ἐμῆς μητρὸς οὗτος ὁ κλῆρός ἐστι, τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῇ τοῦ Δημοχάρους καταλιπόντος: ἐὰν δ' ἄρα τολμῶσι περὶ αὐτῶν λέγειν, νόμον κελεύετε δεῖξαι καθ' ὃν γεγένηται ἡ εἰσποίησις Ἀριστάρχῳ, καὶ τίς ὁ εἰσποιήσας: τοῦτο γὰρ δίκαιόν ἐστιν. Ἀλλ' οἶδ' ὅτι οὐχ ἕξουσιν ἐπιδεῖξαι.

Περὶ μὲν οὖν τοῦ τὸν κλῆρον εἶναι τῆς μητρὸς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀδίκως αὐτὴν ὑπὸ τούτων ἀπεστερῆσθαι, ἔκ τε τῶν εἰρημένων καὶ μεμαρτυρημένων καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν νόμων ἱκανῶς ἡγοῦμαι ἀποδεδεῖχθαι. Οὕτω δὲ καὶ τούτοις φανερόν ἐστιν ὅτι οὐ

προσηκόντως ἔχουσι ταῦτα τὰ χρήματα, ὥστε οὐκ ἐπὶ τῷ δικαίως Ἀρίσταρχον εἰσαχθῆναι εἰς τοὺς φράτερας τὸν λόγον ποιοῦνται μόνον, ἀλλὰ καὶ δίκην φασὶν ὑπὲρ τούτων τῶν χρημάτων τὸν πατέρα τὸν ἑαυτῶν ἐκτετικέναι, ἵνα, ἂν μὴ κατ' ἐκεῖνον δικαίως δοκῶσιν ἔχειν, κατά γε ταῦτα εἰκότως προσῆκον αὐτοῖς φαίνηται.

Ἐγὼ δ', ὦ ἄνδρες, ὅτι οὐκ ἀληθῆ λέγουσι, μεγάλοις ὑμᾶς τεκμηρίοις διδάξω. Εἰ γὰρ ἦν, ὡς οὗτοι λέγουσιν, ὑπόχρεως οὗτος ὁ κλῆρος, οὔτ' ἂν χρήματα οὗτοι ὑπὲρ αὐτῶν ἐξέτινον οὐ γὰρ προσῆκεν αὐτοῖς, ἀλλ' οἷς ἐγένετο ἡ ἐμὴ μήτηρ ἐπίδικος, τούτοις ἀναγκαῖον ἦν ὑπὲρ αὐτῶν βουλεύσασθαι οὔτε ἂν εἰσεποίουν εἰς τοῦτον τὸν κλῆρον υὸν Ἀριστάρχῳ, μέλλοντες ὠφεληθήσεσθαι μὲν μηδέν, ζημιωθήσεσθαι δὲ μεγάλα.

Ἢ ἕτεροι μέν, ὅταν περὶ χρήματα δυστυχῶσι, τοὺς σφετέρους αὐτῶν παῖδας εἰς ἑτέρους οἴκους εἰσποιοῦσιν, ἵνα μὴ μετάσχωσι τῆς τοῦ πατρὸς ἀτιμίας: οὗτοι δὲ ἄρα εἰς ὑπόχρεων οὐσίαν καὶ οἴκοθεν εἰσεποίουν σφᾶς αὐτούς, ἵνα καὶ τὰ οἴκοθεν ὑπάρχοντα προσαπολέσειαν; Οὐκ ἔστι ταῦτα, ἀλλ' ὁ μὲν κλῆρος ἐλεύθερος ἦν καὶ τῆς ἐμῆς μητρὸς ἐγένετο, οὗτοι δὲ φιλοχρηματοῦντες καὶ ἐκείνην ἀποστεροῦντες ταῦτα πάντα ἐμηχανήσαντο.

Ἴσως οὖν ἄν τις, ὦ ἄνδρες, τὸν χρόνον ὑμῶν θαυμάσειε, πῶς ποτε πολὺν οὕτως εἰάσαμεν καὶ ἀποστερούμενοι οὐκ ἤμεν ἐπ' αὐτά, ἀλλὰ νυνὶ περὶ αὐτῶν τοὺς λόγους ποιούμεθα. Ἐγὼ δὲ οἶμαι μὲν οὐ δίκαιον εἶναι διὰ τοῦτο ἔλαττον ἔχειν, εἴ τις μὴ ἐδυνήθη ἢ κατημέλησεν οὐ γὰρ τοῦτό ἐστι σκεπτέον, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα εἰ δίκαιον ἢ μή ὅμως μέντοι καὶ περὶ τούτων αἴτιον εἰπεῖν ἔχομεν, ὦ ἄνδρες.

Ὁ γὰρ πατὴρ οὑμὸς ἐπὶ προικὶ ἐγγυησάμενος τὴν ἐμὴν μητέρα συνῴκει, τὸν δὲ κλῆρον τούτων καρπουμένων οὐκ εἶχεν ὅπως εἰσπράξαιτο: ὅτε γὰρ περὶ αὐτοῦ λόγους ἐποιήσατο τῆς μητρὸς κελευούσης, οὗτοι ταῦτα αὐτῷ ἠπείλησαν, αὐτοὶ ἐπιδικασάμενοι αὐτὴν ἕξειν, εἰ μὴ βούλοιτο αὐτὸς ἐπὶ προικὶ ἔχειν. Ὁ δὲ πατήρ, ὥστε τῆς μητρὸς μὴ στερηθῆναι, καὶ δὶς τοσαῦτα χρήματα εἷα σεν ἂν αὐτοὺς καρποῦσθαι.

Καὶ τοῦ μὲν τὸν πατέρα μὴ ἐπεξελθεῖν ὑπὲρ τούτων τοῦτό ἐστι τὸ αἴτιον: μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Κορινθιακὸς πόλεμος ἐγένετο, ἐν ᾧ ἐγὼ κἀκεῖνος στρατεύεσθαι ἠναγκαζόμεθα, ὥστε οὐδετέρῳ ἂν ἡμῶν δίκην ἐξεγένετο λαβεῖν. Εἰρήνης τ' αὖ γενομένης ἐμοί τι ἀτύχημα πρὸς τὸ δημόσιον συνέβη, ὥστε μὴ ῥᾴδιον εἶναι πρὸς οὑτους διαφέρεσθαι. Ὥστε οὐ μικρὰς ἔχομεν αἰτίας περὶ τοῦ πράγματος.

Ἀλλὰ νυνὶ δίκαιον εἰπεῖν ἐστιν, ὦ ἄνδρες, τίνος δόντος ἔχει τὸν κλῆρον, κατὰ οἵους νόμους εἰς τοὺς φράτερας εἰσῆκται καὶ πῶς οὐκ ἐπίκληρος ἦν ἐπὶ τούτοις τοῖς ῥήμασιν ἡ ἐμὴ μήτηρ. Ταῦτα γάρ ἐστι περὶ ὧν ὑμᾶς δεῖ τὴν ψῆφον ἐνεγκεῖν, οὐκ εἰ χρόνῳ τι ὕστερον ἡμεῖς τῶν ἡμετέρων εἰσπραττόμεθα. Μὴ δυνηθέντων δὲ ἐπιδεῖξαι, δικαίως ἂν ἐμὸν αὐτὸν εἶναι ψηφίσαισθε.

Τοῦτο μὲν οἶδ' ὅτι ποιεῖν οὐχ οἷοί τ' ἔσονται: χαλεπὸν γὰρ πρὸς νόμους καὶ δίκαιον πρᾶγμα ἀντιλέγειν ἐστί: περὶ δὲ τοῦ τεθνεῶτος λέξουσιν ἐλεοῦντες ὡς ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐν τῷ πολέμῳ τέθνηκε, καὶ ὅτι οὐ δίκαιόν ἐστι τὰς ἐκείνου διαθήκας ἀκύρους καθιστάναι. Ἐγὼ δὲ καὶ αὐτός, ὦ ἄνδρες, οἶμαι δεῖν κυρίας εἶναι τὰς διαθήκας ἃς ἂν ἕκαστος διαθῆται περὶ τῶν ἑαυτοῦ, περὶ μέντοι τῶν ἀλλοτρίων οὐ κυρίας εἶναι τὰς διαθήκας ὥσπερ ἃς ἂν ἕκαστος περὶ τῶν αὑτοῦ διαθῆται.

Ταῦτα δὲ οὐ τούτων ὄντα, ἀλλ' ἡμέτερα φαίνεται. Ὥστ' ἐὰν ἐπὶ τοῦτον τὸν λόγον καταφεύγῃ καὶ μάρτυρας παρέχηται ὡς διέθετο ἐκεῖνος, ἐπιδεικνύναι κελεύετε καὶ ὡς ἑαυτοῦ. Τοῦτο γὰρ δίκαιόν ἐστι. Δεινότατα γὰρ ἂν πάντων γένοιτο, εἰ Κυρωνίδης

μὲν καὶ οὗτοι, ὄντες ἐξ ἐκείνου, μὴ μόνον τὸν Ξεναινέτου οἶκον πλέον ἢ τεττάρων ταλάντων ἕξουσιν, ἀλλὰ καὶ τόνδε προσλήψονται, ἐγὼ δὲ τῆς μητρὸς οὔσης κυρίας καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν Κυρωνίδῃ γεγενημένος εἰ μηδὲ τὸν τῆς μητρὸς κλῆρον λήψομαι, καὶ ταῦτα μηδὲ ἐχόντων τούτων ἀνενεγκεῖν παρ' ὅτου ποτ' εἰλήφασι.

Καίτοι δίκαιον, ὦ ἄνδρες, ὥσπερ τῶν ἀμφισβητησίμων χωρίων δεῖ τὸν ἔχοντα ἢ θέτην ἢ πρατῆρα παρέχεσθαι ἢ καταδεδικασμένον φαίνεσθαι, οὕτω καὶ τούτους καθ' ἕν τι τούτων ἀποφήναντας αὐτῶν ἀξιοῦν ἐπιδικάζεσθαι, μὴ πρὸ δίκης τὴν Ἀριστάρχου θυγατέρα, ἐμὴν δὲ μητέρα, ἐκ τῶν πατρῴων ἐκβάλλειν.

Ἀλλὰ γάρ, ὦ ἄνδρες, οὐχ ἱκανόν ἐστι Ξεναινέτῳ τὸν Ἀριστομένους οἶκον καταπεπαιδεραστηκέναι, ἀλλὰ καὶ τοῦτον οἴεται δεῖν τὸν αὐτὸν τρόπον διαθεῖναι. Ἐγὼ δ', ὦ ἄνδρες δικασταί, βραχείας οὐσίας ὑπαρξάσης ἀδελφὰς μὲν ἐξέδωκα, ὅσα ἐδυνάμην ἐπιδούς, κόσμιον δ' ἐμαυτὸν παρέχων καὶ ποιῶν τὰ προσταττόμενα καὶ τὰς στρατείας στρατευόμενος ἀξιῶ τῶν τῆς μητρὸς πατρῴων μὴ ἀποστερηθῆναι.

Ἀπέδειξα δ' ὑμῖν Κυρωνίδην μὲν τὸν τούτων πατέρα ἐκποίητον γενόμενον καὶ οὐκ ἐπανελθόντα εἰς τὸν πατρῷον οἶκον, τὸν δὲ πατέρα τὸν Κυρωνίδου καὶ τῆς ἐμῆς μητρὸς Δημοχάρει τῷ ὑῷ τοῦτον τὸν κλῆρον καταλιπόντα, ἐκεῖνον δὲ παῖδα ὄντα τελευτήσαντα καὶ εἰς τὴν ἐμὴν μητέρα τοῦτον τὸν κλῆρον ἐπιγιγνόμενον.

ΙΣΑΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΑΓΝΙΟΥ

<Νόμοι>

Διὰ ταῦθ' ὑμῖν ἀνέγνων τοὺς νόμους, ὅτι κατὰ τὸν πρῶτον αὐτῶν ἰσχυρίζεται τῷ παιδὶ τοῦ ἡμικληρίου προσήκειν, οὐκ ἀληθῆ λέγων. Οὐ γὰρ ἦν ἡμῖν Ἀγνίας ἀδελφός, ὁ δὲ νόμος περὶ ἀδελφοῦ χρημάτων πρῶτον ἀδελφοῖς τε καὶ ἀδελφιδοῖς πεποίηκε τὴν κληρονομίαν, ἐὰν ὦσιν ὁμοπάτορες: τοῦτο γὰρ ἐγγυτάτω τοῦ τελευτήσαντος γένος ἐστίν.

Ἐὰν δ' οὗτοι μὴ ὦσι, δεύτερον ἀδελφὰς ὁμοπατρίας καλεῖ καὶ παῖδας τοὺς ἐκ τούτων. Ἐὰν δὲ μὴ ὦσι, τρίτῳ γένει δίδωσι τὴν ἀγχιστείαν, ἀνεψιοῖς πρὸς πατρὸς μέχρι ἀνεψιῶν παίδων. Ἐὰν δὲ καὶ τοῦτ' ἐκλίπῃ εἰς τὸ γένος, πάλιν ἐπανέρχεται καὶ ποιεῖ τοὺς πρὸς μητρὸς τοῦ τελευτήσαντος κυρίους αὐτῶν, κατὰ ταὐτὰ καθάπερ τοῖς πρὸς πατρὸς ἐξ ἀρχῆς ἐδίδου τὴν κληρονομίαν.

Ταύτας ποιεῖ τὰς ἀγχιστείας ὁ νομοθέτης μόνας, συντομωτέρως τοῖς ῥήμασιν ἢ ἐγὼ φράζω: τὴν μέντοι διάνοιαν ὧν βούλεται ταύτῃ δείκνυσιν. Ὁ δὲ παῖς οὗτος οὐδὲ καθ' ἓν τούτων τῶν ὀνομάτων Ἀγνίᾳ προσήκει τῇ ἀγχιστείᾳ, ἀλλ' ἔξω τῆς συγγενείας ἐστίν. Ἵνα δ' ἀκριβῶς μάθητε περὶ ὧν ψηφιεῖσθε, τοὺς πολλοὺς λόγους ἐάσας οὗτος εἰπάτω ὅ τι ὁ παῖς προσήκει τουτωνὶ τῶν εἰρημένων τῷ τὸν κλῆρον καταλιπόντι: κἂν φανῇ κατά τι προσήκων, ἐκὼν ἐγὼ συγχωρῶ τὸ ἡμικλήριον εἶναι τοῦ παιδός.

Εἰ δέ τοι μηδὲν τούτων ἕξει εἰπεῖν, πῶς οὐκ ἐλεγχθήσεται φανερῶς ἐμὲ μὲν συκοφαντῶν, ὑμᾶς δ' ἐξαπατῆσαι παρὰ τοὺς νόμους ζητῶν; Ἀναβιβασάμενος οὖν αὐτὸν ἐναντίον ὑμῶν ἐρωτήσω τὰ ἐν τοῖς νόμοις ὑπαναγιγνώσκων: οὕτως γὰρ εἴσεσθε εἰ προσήκει τῷ παιδὶ τῶν Ἀγνίου χρημάτων ἢ μή. Λαβὲ οὖν αὐτοῖς τοὺς νόμους: σὺ δ' ἀνάβηθι δεῦρο, ἐπειδὴ δεινὸς εἶ διαβάλλειν καὶ τοὺς νόμους διαστρέφειν. Σὺ δ' ἀναγίγνωσκε.

<Νόμοι> Ἐπίσχες. Ἐρωτήσω σέ. Ἀδελφός ἐσθ' ὁ παῖς Ἀγνίου, ἢ ἀδελφιδοῦς ἐξ ἀδελφοῦ ἢ ἐξ ἀδελφῆς γεγονώς, ἢ ἀνεψιός, ἢ ἐξ ἀνεψιοῦ πρὸς μητρὸς ἢ πρὸς πατρός; Τί τούτων τῶν ὀνομάτων, οἷς ὁ νόμος τὴν ἀγχιστείαν δίδωσι; Καὶ ὅπως μὴ ἐκεῖνο ἐρεῖς, ὅτι ἐμὸς ἀδελφιδοῦς. Οὐ γὰρ περὶ τοῦ ἐμοῦ κλήρου νῦν ὁ λόγος ἐστί: ζῶ γάρ. Εἰ δ' ἦν ἅπαις ἐγὼ τετελευτηκὼς καὶ ἡμφεσβήτει τῶν ἐμῶν, τοῦτο ἂν προσῆκεν ἀποκρίνασθαι ἐρωτωμένῳ. Νῦν δὲ φὴς τῶν Ἀγνίου χρημάτων τὸ ἡμικλήριον εἶναι τοῦ παιδός: δεῖ δή σε τῆς ἀγχιστείας, ὅ τι ὁ παῖς Ἀγνίᾳ προσήκει, τὸ γένος εἰπεῖν. Φράσον οὖν τουτοισί.

Αἰσθάνεσθε ὅτι οὐκ ἔχει τὴν συγγένειαν εἰπεῖν, ἀλλ' ἀποκρίνεται πάντα μᾶλλον ἢ ὃ δεῖ μαθεῖν ὑμᾶς. Καίτοι τόν γε πράττοντά τι δίκαιον οὐ προσῆκεν ἀπορεῖν, ἀλλ' εὐθὺς λέγειν, καὶ μὴ μόνον τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ διόμνυσθαι καὶ τοῦ γένους παρέχεσθαι μάρτυρας, ἵνα μᾶλλον ἂν ἐπιστεύετο ὑφ' ὑμῶν. Νῦν δ' ἐφ' οἷς ἀπόκρισιν οὐ δέδωκεν, οὐ μάρτυρας παρέσχετο, οὐχ ὅρκον ὤμοσεν, οὐ νόμον ἀνέγνωκεν, οἴεται δεῖν ὑμᾶς, ὁμωμοκότας ψηφιεῖσθαι κατὰ τοὺς νόμους, αὐτῷ πειθομένους ἐμοῦ καταγνῶναι ταύτην τὴν εἰσαγγελίαν παρὰ τοὺς νόμους: οὕτω σχέτλιος καὶ ἀναιδὴς ἄνθρωπός ἐστιν. Ἀλλ' οὐκ ἐγὼ ποιήσω τούτων οὐδέν, ἀλλὰ καὶ τὸ γένος ἐρῶ τοὐμὸν καὶ ὅθεν μοι προσήκει τῆς κληρονομίας, καὶ τὸν παῖδα ἐπιδείξω καὶ τοὺς πρότερον ἀμφισβητήσαντας ἐμοὶ τοῦ κλήρου πάντας ἔξω τῆς ἀγχιστείας ὄντας, ὥσθ' ὑμᾶς

ὁμολογεῖν. Ἀνάγκη δ' ἐστὶν ἐξ ἀρχῆς τὰ συμβε βηκότα εἰπεῖν: ἐκ τούτων γὰρ γνώσεσθε τήν τε ἐμὴν ἀγχιστείαν καὶ ὅτι τούτοις οὐδὲν προσήκει τῆς κληρονομίας.

Ἐγὼ γὰρ καὶ Ἀγνίας, ὦ ἄνδρες, καὶ Εὐβουλίδης καὶ Στρατοκλῆς καὶ Στρατίος ὁ τῆς Ἀγνίου μητρὸς ἀδελφὸς ἐξ ἀνεψιῶν ἐσμεν γεγονότες: καὶ γὰρ οἱ πατέρες ἡμῶν ἦσαν ἀνεψιοὶ ἐκ πατραδέλφων. Ἀγνίας οὖν, ὅτε ἐκπλεῖν παρεσκευάζετο πρεσβεύσων ἐπὶ ταύτας τὰς πράξεις αἳ τῇ πόλει συμφερόντως εἶχον, οὐκ ἐφ' ἡμῖν τοῖς ἐγγύτατα γένους, εἴ τι πάθοι, τὰ ὄντα κατέλιπεν, ἀλλ' ἐποιήσατο θυγατέρα αὑτοῦ ἀδελφιδῆν: εἰ δέ τι καὶ αὐτὴ πάθοι, Γλαύκωνι τὰ ὄντα ἐδίδου, ἀδελφῷ ὄντι ὁμομητρίῳ: καὶ ταῦτ' ἐν διαθήκαις ἐνέγραψε.

Χρόνων δὲ διαγενομένων μετὰ ταῦτα τελευτᾷ μὲν Εὐβουλίδης, τελευτᾷ δ' ἡ θυγάτηρ ἣν ἐποιήσατο Ἀγνίας, λαμβάνει δὲ τὸν κλῆρον Γλαύκων κατὰ τὴν διαθήκην. Ἡμεῖς δὲ οὐδεπώποτ' ἠξιώσαμεν ἀμφισβητῆσαι πρὸς τὰς ἐκείνου διαθήκας, ἀλλ' ᾠόμεθα δεῖν περὶ τῶν αὑτοῦ τὴν ἐκείνου γνώμην εἶναι κυρίαν, καὶ τούτοις ἐνεμένομεν. Ἡ δ' Εὐβουλίδου θυγάτηρ μετὰ τῶν αὐτῇ συμπραττόντων λαγχάνει τοῦ κλήρου καὶ λαμβάνει νικήσασα τοὺς κατὰ τὴν διαθήκην ἀμφισβητήσαντας, ἔξω μὲν οὖσα τῆς ἀγχιστείας, ἐλπίσασα δ', ὡς ἔοικεν, ἡμᾶς πρὸς αὐτὴν οὐκ ἀντιδικήσειν, ὅτι οὐδὲ πρὸς τὰς διαθήκας ἠμφεσβητήσαμεν.

Ἡμεῖς δέ, ἐγὼ καὶ Στρατίος καὶ Στρατοκλῆς, ἐπειδὴ τοῖς ἐγγύτατα γένους ἐγεγένητο ἐπίδικος ὁ κλῆρος, παρεσκευαζόμεθα ἅπαντες λαγχάνειν: πρὶν δὲ γενέσθαι τὰς λήξεις τῶν δικῶν ἡμῖν τελευτᾷ μὲν ὁ Στρατίος, τελευτᾷ δ' ὁ Στρατοκλῆς, λείπομαι δ' ἐγὼ μόνος τῶν πρὸς πατρὸς ὢν ἀνεψιοῦ παῖς, ᾧ μόνῳ κατὰ τοὺς νόμους ἐγίγνετο ἡ κληρονομία, πάντων ἤδη τῶν ἄλλων ἐκλελοιπότων, οἳ ταὐ τὸν ἐμοὶ τῇ συγγενείᾳ προσήκοντες ἐτύγχανον.

Τῷ δὲ γνώσεσθε τοῦθ', ὅτι ἐμοὶ μὲν ἀγχιστεύειν, τοῖς δ' ἐξ ἐκείνων γεγονόσιν οὐκ ἦν, ἐν οἷς οὗτος ὁ παῖς ἦν; Αὐτὸς ὁ νόμος δηλώσει. Τὸ μὲν γὰρ εἶναι τὴν ἀγχιστείαν ἀνεψιοῖς πρὸς πατρὸς μέχρι ἀνεψιῶν παίδων ὁμολογεῖται παρὰ πάντων: εἰ δὲ μεθ' ἡμᾶς δίδωσι τοῖς ἡμετέροις παισί, τοῦτ' ἤδη σκεπτέον ἐστί. Λαβὲ οὖν αὐτοῖς τὸν νόμον καὶ ἀναγίγνωσκε.

ΝΟΜΟΣ. Ἐὰν δὲ μηδεὶς ᾖ πρὸς πατρὸς μέχρις ἀνεψιῶν παίδων, τοὺς πρὸς μητρὸς κυρίους εἶναι κατὰ τὰ αὐτά.

Ἀκούετε, ὦ ἄνδρες, ὅτι ὁ νομοθέτης οὐκ εἶπεν, ἐὰν μηδεὶς ᾖ πρὸς πατρὸς μέχρι ἀνεψιῶν παίδων, τοὺς τῶν ἀνεψιαδῶν εἶναι κυρίους, ἀλλὰ ἀπέδωκε τοῖς πρὸς μητρὸς τοῦ τελευτήσαντος, ἐὰν ἡμεῖς μὴ ὦμεν, τὴν κληρονομίαν ἤδη, ἀδελφοῖς καὶ ἀδελφαῖς καὶ παισὶ τοῖς τούτων καὶ τοῖς ἄλλοις, κατὰ ταὐτὰ καθάπερ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἦν προειρημένον: τοὺς δὲ ἡμετέρους παῖδας ἔξω τῆς ἀγχιστείας ἐποίησεν. Οἷς δὲ μηδ' εἰ καὶ τετελευτηκὼς ἦν ἐγώ, δίδωσιν ὁ νόμος τὴν Ἀγνίου κληρονομίαν, πῶς ἐμοῦ τε ὄντος καὶ κατὰ τοὺς νόμους ἔχοντος οἴονται αὐτοῖς εἶναι τὴν ἀγχιστείαν; Οὐδαμῶς ἥπουθεν. Ἀλλὰ μὴν εἰ τούτοις μὴ μέτεστιν, ὧν οἱ πατέρες ταὐτὸν ἐμοὶ προσῆκον, οὐδὲ τούτῳ τῷ παιδὶ γίγνεται: καὶ γὰρ ὁ τούτου πατὴρ ὁμοίως ἦν ἐκείνοις συγγενής. Οὐκ οὖν δεινόν, ἐμοὶ μὲν διαρρήδην οὕτω τῶν νόμων δεδωκότων τὴν κληρονομίαν, τούτους δ' ἔξω τῆς ἀγχιστείας πεποιηκότων, τολμᾶν τουτονὶ συκοφαντεῖν, καὶ ἀγωνίσασθαι μέν, ἵνίκ' ἐγὼ τοῦ κλήρου τὴν δίκην ἐλάγχανον, μὴ οἴεσθαι δεῖν, μηδὲ προκαταβάλλειν, οὗ περὶ τῶν τοιούτων εἴ τι δίκαιον εἶχεν εἰπεῖν διαγνωσθῆναι προσῆκεν, ἐπὶ δὲ τῷ τοῦ παιδὸς ὀνόματι πράγματ' ἐμοὶ παρέχειν καὶ περὶ τῶν

μεγίστων εἰς κίνδυνον καθιστάναι; Καὶ περὶ μὲν τῶν ὁμολογουμένων εἶναι τοῦ παιδὸς χρημάτων μηδ' αἰτιᾶσθαί με, μηδ' ὡς τι εἴληφα ἔχειν εἰπεῖν ἐφ' οἷς, εἴ τι αὐτῶν κακῶς διῴκουν ὥσπερ οὗτος, κρίνεσθαί μοι προσῆκεν ἃ δ' ὑμεῖς ἐμὰ εἶναι ἐψηφίσασθε, τῷ βουλομένῳ δόντες ἐξουσίαν ἀμφισβητεῖν αὐτῶν, ἐπὶ τούτοις ἐμοὶ τοιούτους ἀγῶνας παρασκευάζειν καὶ εἰς τοῦτο ἀναισχυντίας ἥκειν; Οἶομαι μὲν οὖν καὶ ἐκ τῶν ἤδη εἰρημένων γιγνώσκεσθαι ὑμῖν ὅτι οὔτ' ἀδικῶ τὸν παῖδα οὐδὲν οὔτ' ἔνοχός εἰμι ταύταις ταῖς αἰτίαις οὐδὲ κατὰ μικρόν: ἔτι δὲ ἀκριβέστερον ἡγοῦμαι καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ὑμᾶς μαθήσεσθαι, καὶ τὴν ἐμὴν ἐπιδικασίαν ὡς γέγονεν ἀκούσαντας περὶ αὐτῶν. Ἐμοὶ γάρ, ὦ ἄνδρες, λαχόντι τοῦ κλήρου τὴν δίκην οὔτε οὗτος ὁ νῦν ἐμὲ εἰσαγγέλλων ᾠήθη δεῖν παρακαταβάλλειν ὑπὲρ τοῦ παιδός, οὔτε οἱ Στρατίου παῖδες οἱ ταὐτὸ τῷ παιδὶ προσήκοντες .... οὔτε δι' ἄλλο οὐδὲν αὐτοῖς ἐνόμιζον προσήκειν τούτων τῶν χρημάτων: ἐπεὶ οὐδ' ἂν οὗτος νῦν ἐμοὶ πράγματα παρεῖχεν, εἰ τὰ τοῦ παιδὸς εἴων ἁρπάζειν καὶ μὴ ἠναντιούμην αὐτῷ. Οὗτοι μὲν οὖν, ὥσπερ εἶπον, εἰδότες ὅτι ἔξω ἦσαν τῆς ἀγχιστείας, οὐκ ἠμφεσβήτουν, ἀλλ' ἡσυχίαν εἶχον: οἱ δ' ὑπὲρ τῆς Εὐβουλίδου θυγατρὸς πράττοντες, τῆς τὸ αὐτὸ τῷ παιδὶ καὶ τοῖς Στρατίου παισὶ προσηκούσης, καὶ οἱ κύριοι τῆς Ἀγνίου μητρὸς ἦσαν οἷοί τε πρὸς ἐμὲ ἀντιδικεῖν.

Εἰς τοσαύτας δ' ἀπορίας κατέστησαν ὅ τι ἀντιγράψωνται περὶ τῆς ἀγχιστείας ὥστε ἡ μὲν τὸν κλῆρον ἔχουσα καὶ οἱ λέγοντες τὸ περὶ αὐτῆς γένος, ἐπειδὴ κατεψεύσαντο, ῥᾳδίως ὑπ' ἐμοῦ τότε ἐξηλέγχθησαν οὐκ ἀληθές τι γράψαι τολμήσαντες, οἱ δ' ὑπὲρ τῆς Ἀγνίου μητρὸς γένει μὲν ἐμοὶ ταὐτὸ προσηκούσης_ἀδελφὴ γὰρ ἦν τοῦ Στρατίου νόμῳ δὲ ἀποκλειομένης, ὃς κελεύει κρατεῖν τοὺς ἄρρενας, τοῦτο μὲν εἴασαν, οἰόμενοι δ' ἐμοῦ πλεονεκτήσειν, μητέρα εἶναι τοῦ τελευτήσαντος ἔγραψαν: ὃ συγγενέστατον μὲν ἦν τῇ φύσει πάντων, ἐν δὲ ταῖς ἀγχιστείαις ὁμολογουμένως οὐκ ἔστιν.

Εἶτα γράψας ἀνεψιοῦ παῖς εἶναι κἀκείνας ἐξελέγξας οὐκ οὔσας ἐν ταῖς ἀγχιστείαις, οὕτως ἐπεδικασάμην παρ' ὑμῖν, καὶ αὐτῶν οὐκ ἴσχυσέ τι οὔτε τῇ τὸν κλῆρον ἐχούσῃ τὸ προνενικηκέναι τοὺς κατὰ διαθήκην ἀμφισβητήσαντας, οὔτε τῇ ἑτέρᾳ τὸ μητέρα εἶναι τοῦ τὸν κλῆρον καταλιπόντος, ἀλλ' οὕτως οἱ τότε δικάζοντες καὶ τὸ δίκαιον καὶ τοὺς ὅρκους περὶ πολλοῦ ἐποιήσαντο, ὥστ' ἐμοὶ τῷ κατὰ τοὺς νόμους ἀμφισβητοῦντι τὴν ψῆφον ἤνεγκαν.

Καίτοι εἰ τὰς μὲν νενίκηκα τοῦτον τὸν τρόπον, ἐπιδείξας μηδὲν Ἀγνίᾳ κατ' ἀγχιστείαν προσηκούσας, οὗτος δὲ μὴ ἐτόλμησεν ἀντιδικῆσαι τῷ παιδὶ τοῦ κληρίου πρὸς ἡμᾶς, οἱ δὲ Στρατίου παῖδες οἱ ταὐτὸν τούτῳ προσήκοντες μηδὲ νῦν ἀξιοῦσιν ἀντιδικῆσαι πρὸς ἐμὲ περὶ αὐτῶν, ἔχω δ' ἐγὼ τὸν κλῆρον ἐπιδικασάμενος παρ' ὑμῖν, ἐξελέγχω δὲ τοῦτον μηδέπω καὶ τήμερον ἔχοντ' εἰπεῖν ὅ τι ὁ παῖς Ἀγνίᾳ προσήκει κατ' ἀγχιστείαν, τί ἔτι δεῖ μαθεῖν ὑμᾶς ἢ τί ποθεῖτε ἀκοῦσαι περὶ τούτων; ἐγὼ μὲν γὰρ ὡς εὖ φρονοῦσιν ὑμῖν ἱκανὰ τὰ εἰρημένα νομίζω.

Οὗτος τοίνυν ῥᾳδίως ὅ τι ἂν τύχῃ ψευδόμενος καὶ τὴν αὐτοῦ πονηρίαν οὐδεμίαν μίαν εἶναι νομίζων, τολμᾷ με διαβάλλειν ἄλλα τε πολλά, περὶ ὧν ποιήσομαι τοὺς λόγους τάχα, καὶ νυνὶ λέγει ὡς ἐκοινωσάμεθα ἐγώ τε καὶ Στρατοκλῆς, τὸν ἀγῶνα ποιέναι περὶ τοῦ κλήρου μέλλοντες. Ὁ μόνοις ἡμῖν τῶν ἀμφισβητεῖν παρεσκευασμένων οὐκ ἐνῆν, διομολογήσασθαι πρὸς ἀλλήλους.

Τῇ μὲν γὰρ Εὐβουλίδου θυγατρὶ καὶ τῇ Ἀγνίου μητρὶ πρὸς ἡμᾶς ἀγωνιζομέναις, μὴ τὰ ταὐτὸ ἀμφισβητούσαις, ἐνῆν ποιήσασθαι συνθήκας, ἐὰν ἡ ἑτέρα νικᾷ, μετεῖναί καὶ τῇ ἡττηθείσῃ: καδίσκος γὰρ ἔμελλεν ἑκατέρᾳ τεθήσεσθαι. Τὸ δ' ἡμέτερον οὐ

τοιοῦτον ἦν, ἀλλ' ἓν τὸ γένος, δύο δὲ λήξεις, ἡμικληρίου ἑκατέρῳ: τοῖς δὲ κατὰ ταὐτὰ ἀμφισβητοῦσιν εἷς τίθεται καδίσκος, οὗ οὐκ ἂν ἦν τὸν μὲν ἡττᾶσθαι, τὸν δὲ νικᾶν, ἀλλ' ὁμοίως ἀμφοτέροις ἦν ὁ αὐτὸς κίνδυνος, ὥστ' οὐκ ἐνῆν κοινωνίαν οὐδὲ διομολογίαν ποιήσασθαι περὶ αὐτῶν.

Ἀλλ' οὗτος, ἐπειδὴ Στρατοκλῆς ἐτελεύτησε πρὶν γενέσθαι τοῦ ἡμικληρίου τὰς λήξεις ἡμῶν ἑκατέρῳ, καὶ οὐκέτ' ἦν μετουσία τῷ Στρατοκλεῖ τούτων οὐδὲ τῷ παιδὶ τῷδε διὰ τὸν νόμον, ἀλλ' ἐγίγνετο εἰς ἐμὲ ἡ κληρονομία κατ' ἀγχιστείαν πάντων, εἰ νικήσαιμι τοὺς ἔχοντας, τότ' ἤδη πλάττει ταῦτα καὶ μηχανᾶται, προσδοκῶν τούτοις τοῖς λόγοις ῥᾳδίως ὑμᾶς ἐξαπατήσειν. Ὅτι δ' οὐχ οἷόν τ' ἦν τούτων γίγνεσθαι οὐδέν, ἀλλὰ διείρηται καθ' ἕκαστον περὶ αὐτῶν, ἐκ τοῦ νόμου γνῶναι ῥᾴδιον. Λαβὲ δ' αὐτοῖς καὶ ἀναγίγνωσκε.

<Νόμος> Ἆρ' ὑμῖν ὁ νόμος δοκεῖ ποιεῖν ἐξουσίαν κοινωνίας, ἀλλ' οὐκ ἄντικρυς οὑτωσὶ πᾶν τοὐναντίον, εἰ καὶ τὸ πρότερον ὑπῆρχε κοινωνία, προστάττει, διαρρήδην κελεύων τοῦ μέρους ἕκαστον λαγχάνειν καὶ τοῖς κατὰ ταὐτὸ ἀμφισβητοῦσι τιθεὶς ἕνα καδίσκον καὶ τὰς ἐπιδικασίας τοῦτον τὸν τρόπον ποιῶν; Ὁ δέ, ταῦτα τῶν νόμων λεγόντων καὶ οὐκ ἐνούσης γενέσθαι διομολογίας, οὕτως ἀλόγως πρᾶγμα τηλικοῦτον ψεύσασθαι τετόλμηκεν.

Οὐ μόνον δὲ τοῦτο πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ τὸ πάντων ἐναντιώτατον πρᾶγμα εἴρηκεν, ᾧ προσέχετε τὸν νοῦν, ὦ ἄνδρες. Φησὶ γὰρ ὁμολογῆσαί με τοῦ κλήρου τῷ παιδὶ τὸ ἡμικλήριον μεταδώσειν, εἰ νικήσαιμι τοὺς ἔχοντας αὐτόν. Καίτοι εἰ μέν τι καὶ αὐτῷ μετῆν κατὰ τὸ γένος, ὡς οὗτος λέγει, τί ἔδει γενέσθαι ταύτην αὐτοῖς παρ' ἐμοῦ τὴν ὁμολογίαν; Ἦν γὰρ ὁμοίως καὶ τούτοις ἐπίδικον τὸ ἡμικλήριον, εἴ περ ἀληθῆ λέγουσιν.

Εἰ δὲ μὴ προσῆκεν αὐτοῖς τῆς ἀγχιστείας μηδέν, διὰ τί ἂν μεταδώσειν ὡμολόγουν, τῶν νόμων ἐμοὶ πάντων αὐτῶν δεδωκότων τὴν κληρονομίαν; Πότερον οὐκ ἦν μοι λαχεῖν, εἰ μὴ πείσαιμι τούτους; Ἀλλ' ὁ νόμος τῷ βουλομένῳ δίδωσι τὴν ἐξουσίαν, ὥστε τοῦτο οὐκ ἦν αὐτοῖς εἰπεῖν. Ἀλλ' εἶχόν τινά μοι μαρτυρίαν τοῦ πράγματος, ἦν εἰ μὴ ἐμαρτύρουν, οὐκ ἔμελλον ἐπιδικάσεσθαι τούτων; Ἀλλὰ κατὰ γένος ἠμφεσβήτουν, οὐ κατὰ δόσιν, ὥστ' οὐδὲν ἔδει μαρτύρων.

Ἀλλὰ μὴν εἰ μήτε κοινώσασθαι τὸ πρᾶγμα ἐνῆν, ὅτ' ἔζη Στρατοκλῆς, μήτε ὁ πατὴρ αὐτῷ κατέλιπεν ἐπιδικασάμενος τούτων μηδέν, μήτε εἰκὸς ἦν μεταδώσειν ἐμὲ τὸ ἡμικλήριον ὁμολογῆσαι αὐτῷ, ἀπέδοτε δ' ὑμεῖς ἐπιδικάσαντές μοι τοῦτον τὸν κλῆρον, οἱ δὲ μήτε ἔλαχον τότε αὐτῶν μήτ' ἀμφισβητῆσαι πώποτ' ἠξίωσαν, πῶς χρὴ πιστοὺς εἶναι νομίζειν τοὺς τούτων λόγους; Ἐγὼ μὲν οἶομαι οὐδαμῶς.

Προσποιεῖται τοίνυν οὗτος_ἐπειδὴ τοῦτ' εἰκότως ἂν θαυμάζοιτε, ὅτι τοῦ ἡμικληρίου τότε τὴν δίκην οὐκ ἐλάγχανον τοῦ μὲν μὴ λαχεῖν πρὸς ἐκείνους ἐμὲ εἶναι αἴτιον ὡς ὁμολογήσαντα μεταδώσειν, ὥστε διὰ τοῦτ' οὐ παρακαταβάλλειν αὐτούς, τῆς δὲ πρὸς ἐμὲ λήξεως ἐμποδὼν εἶναι τοὺς νόμους_οὐ γὰρ εἶναι τοῖς ὀρφανοῖς κατὰ τῶν ἐπιτρόπων οὐδέτερ' ἀληθῆ λέγων.

Οὔτε γὰρ ἂν νόμον δείξειεν ὃς κωλύει τοῦτον ὑπὲρ τοῦ παιδὸς δίκην παρ' ἐμοῦ λαμβάνειν: οὐ γάρ ἐστιν ἐναντιούμενος οὐδείς, ἀλλ' ὥσπερ καὶ γραφὰς κατ' ἐμοῦ δέδωκεν, οὕτω καὶ δίκας ἐμοὶ εἶναι καὶ τῷ παιδὶ πεποίηκεν: οὔτ' αὖ διὰ ταῦτα ἐκείνοις τοῖς ἔχουσι τὸν κλῆρον οὐκ ἐλάγχανον, ὡς ἐμοῦ μεταδώσειν ὁμολογήσαντος, ἀλλ' ὅτι οὐδ' ὁτιοῦν αὐτοῖς τούτων τῶν χρημάτων προσῆκεν.

Εὖ δ' οἶδ' ὅτι οὐδ' εἰ συνεχώρουν τῷ παιδὶ λαβεῖν ἐπιδικασαμένῳ παρ' ἐμοῦ τὸ ἡμικλήριον, οὐκ ἄν ποτε ταῦτ' ἐποίησαν οὐδ' ἐπεχείρησαν, εἰδότες ὅτι, ὁπότ' ἐν τῇ ἀγχιστείᾳ μὴ ὄντες εἶχόν τι τῶν μὴ προσηκόντων, τοῦτ' ἂν ὑπὸ τῶν ἐγγύτατα γένους ῥᾳδίως ἀφῃρέθησαν. Ὃ περ γὰρ καὶ πρότερον εἶπον, οὐ δίδωσι μεθ' ἡμᾶς τοῖς ἡμετέροις παισὶ τὸ παράπαν τὴν ἀγχιστείαν ὁ νόμος, ἀλλὰ τοῖς πρὸς μητρὸς τοῦ τελευτήσαντος.

Ἦκεν ἂν οὖν ἐπ' αὐτὰ τοῦτο μὲν ὁ Γλαύκων ὁ τοῦ Ἀγνίου ἀδελφός, πρὸς ὃν μὴ ὅτι γένος εἶχον ἄμεινον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ ἔξω τῆς ἀγχιστείας ἐφαίνοντ' ἂν ὄντες, τοῦτο δ', εἰ μὴ ἐβούλετο οὗτος, ἡ Ἀγνίου κἀκείνου μήτηρ, προσῆκον καὶ αὐτῇ τῆς ἀγχιστείας τοῦ αὑτῆς υἱέος, ὥσθ' ὁπότε ἠγωνίζετο πρὸς τοὺς μηδὲν γένει προσήκοντας, φανερῶς ἂν ἔλαβε τὸ ἡμικλήριον παρ' ὑμῶν, τοῦτο τοῦ δικαίου καὶ τῶν νόμων αὐτῇ δεδωκότων.

Οὐκοῦν διὰ ταῦτ' οὐκ ἐλάγχανεν, οὐχ ὡς δι' ἐμὲ ἢ τοὺς νόμους κωλυόμενος, ἀλλὰ ταύτας τὰς προφάσεις ποιούμενος ἐπὶ ταύτας τὰς συκοφαντίας ἐλήλυθεν, ἐξ ὧν γραφὴν γραψάμενος καὶ ἐμὲ διαβάλλων ἐλπίζει χρήματα λήψεσθαι καὶ ἐμὲ τῆς ἐπιτροπῆς ἀπαλλάξειν. Καὶ οἴεται δεινοῦ τινος ἀνδρὸς ἔργον διαπράττεσθαι ταύταις ταῖς παρασκευαῖς, ὅτι μὴ κατορθώσας μὲν οὐδὲν ἀπολεῖ τῶν αὑτοῦ, διαπραξάμενος δ' ἃ βούλεται καὶ τὰ τοῦ παιδὸς ἀδεῶς ἤδη διαφορήσει.

Οὐκοῦν οὐ δεῖ προσέχειν ὑμᾶς τοῖς τούτου λόγοις τὸν νοῦν, οὐδ' ἐπιτρέπειν, οὐδ' ἐθίζειν εἶναι γραφὰς περὶ ὧν ἰδίας δίκας οἱ νόμοι πεποιήκασιν. Ἁπλᾶ γὰρ τὰ δίκαια παντάπασίν ἐστι καὶ γνώριμα μαθεῖν: ἃ ἐγὼ διὰ βραχέων εἰπὼν καὶ παρακαταθέμενος: ὑμῖν μνημονεύειν, ἐπὶ τὴν ἄλλην ἀπολογίαν ἤδη τρέψομαι τῶν κατηγορηθέντων.

Τί οὖν ἐστι ταῦτα, καὶ τί διορίζομαι; Εἰ μὲν κατ' ἀγχιστείαν τῶν Ἀγνίου μετεῖναί φησι τῷ παιδί, τοῦ ἡμικληρίου λαχέτω πρὸς τὸν ἄρχοντα, κἂν ὑμεῖς ψηφίσησθε, λαβέτω: ταῦτα γὰρ οἱ νόμοι κελεύουσιν. Εἰ δὲ μὴ κατὰ τοῦτο ἀμφισβητεῖ, φησὶ δὲ ὁμολογῆσαί με τῷ παιδὶ μεταδώσειν, φάσκοντος ἐμοῦ τούτων εἶναι μηδέν, δικασάσθω, κἂν ἐξελέγξῃ με ὡς ὡμολόγησα, τότ' ἤδη πραξάσθω: δίκαιον γὰρ οὕτως ἐστίν.

Εἰ δὲ μήτε πρὸς ἐμὲ μήτε κατ' ἐμοῦ δίκην εἶναί φησι τῷ παιδί, τὸν κωλύοντα νόμον εἰπάτω, κἂν ἔχῃ δεῖξαι, λαβέτω καὶ οὕτω τὸ μέρος τῶν χρημάτων. Εἰ δ' αὖ μήτ' ἐπιδικάσασθαί φησι δεῖν τοῦ ἡμικληρίου μήτ' ἐμοὶ δικάσασθαι, ἀλλ' ἤδη εἶναι ταῦτα τοῦ παιδός, ἀπογραψάσθω πρὸς τὸν ἄρχοντα εἰς τὴν μίσθωσιν τῶν ἐκείνου χρημάτων, ἣν ὁ μισθωσάμενος εἰσπράξει με ταῦτα ὡς ὄντα τοῦ παιδός.

Ταῦτα μεγάλα δίκαιά ἐστι. Ταῦτα καὶ οἱ νόμοι κελεύουσιν, οὐ μὰ Δία οὐ γραφὰς ἐμὲ φεύγειν περὶ ὧν δίκας ἰδίας εἶναι πεποιήκασιν, οὐδὲ κινδυνεύειν περὶ τοῦ σώματος, ὅτι οὐ μεταδίδωμι τῷ παιδὶ τούτων, ἃ ψήφῳ κρατήσας ἐγὼ τοὺς ἔχοντας οὕτω παρ' ὑμῶν ἔλαβον: ἀλλ' εἴ τι τῶν ὁμολογουμένων εἶναι τοῦ παιδὸς εἶχον καὶ κακῶς διέθηκα ὥστ' ἐκεῖνον κακοῦσθαι, τότε ἄν μοι κατὰ ταύτην προσῆκε κρίνεσθαι τὴν γραφήν, οὐ μὰ Δί' οὐκ ἐπὶ τοῖς ἐμοῖς.

Ὅτι μὲν οὖν οὔτε περὶ τούτων οὐδὲν δίκαιον πεποίηκεν οὔτε περὶ τῶν ἄλλων ἀληθὲς οὐδὲν εἴρηκεν, ἅπαντα δὲ δεινῶς πλεονεξίᾳ μεμηχάνηται διαβάλλων καὶ τοὺς νόμους παράγων καὶ ὑμῶν καὶ ἐμοῦ παρὰ τὸ δίκαιον περιγενέσθαι ζητῶν, οἶμαι καὶ τοὺς θεοὺς οὐδ' ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀλλ' ὁμοίως εἰδέναι πάντας, ὥστ' οὐκ οἶδ' ὅ τι δεῖ πλείω περὶ τούτων λέγειν.

Ὁρῶ δέ, ὦ ἄνδρες, τὴν πλείστην διατριβὴν τῶν λόγων ποιούμενον περὶ τὴν τοῦ παιδὸς οὐσίαν καὶ περὶ τὴν ἐμήν, καὶ τὰ μὲν ἐκείνου παντάπασιν ὡς ἄπορα διεξιόντα, περὶ δ' ἐμὲ πλοῦτόν τινα τῷ λόγῳ κατασκευάσαντα καί τινα κακίαν κατηγοροῦντα, ὡς ἐγὼ τεττάρων οὐσῶν Στρατοκλέους θυγατέρων οὐδεμιᾷ τολμῶ συνευπορῆσαι προικός, καὶ ταῦτ' ἔχων, ὡς οὗτός φησι, τὰ τοῦ παιδίου.

Βούλομαι δὴ καὶ περὶ τούτων εἰπεῖν: ἐλπίζει γὰρ διὰ τῶν λόγων ἐμοὶ μέν τινα φθόνον γενήσεσθαι παρ' ὑμῶν περὶ τῶν προσγεγενημένων χρημάτων, τοῖς δὲ παισὶν ἔλεον, ἐὰν ἄποροι παρ' ὑμῖν εἶναι δόξωσιν. Οὔκουν ἀγνοῆσαι δεῖ περὶ αὐτῶν ὑμᾶς οὐδέν, ἀλλ' ἀκριβῶς καὶ ταῦτα μαθεῖν, ἵν' εἰδῆθ' ὅτι ψεύδεται, ὥσπερ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων. Ἐγὼ γάρ, ὦ ἄνδρες, πάντων ἂν ὁμολογήσαιμι εἶναι κάκιστος, εἰ Στρατοκλέους ἄπορα τὰ πράγματα καταλιπόντος, αὐτὸς εὔπορος ὢν καὶ μηδεμίαν ἐπιμέλειαν ποιούμενος φαινοίμην τῶν ἐκείνου παίδων.

Εἰ δὲ πλείονα κατέλιπεν αὐτοῖς τὰ ὄντα τῶν ἐμῶν καὶ βεβαιότερα, καὶ ταῦτα τοσαῦτ' ἐστὶν ὥστε καὶ τὰς θυγατέρας ἐξ αὐτῶν διαθεῖναι καλῶς καὶ τὸν παῖδα ἐκ τῶν λοιπῶν μηδὲν ἧττον εἶναι πλούσιον, ἐπιμελοῦμαί τε τοῦτον τὸν τρόπον αὐτῶν ὥστε καὶ πολλῷ πλείω γενέσθαι τὴν οὐσίαν, εἰκότως μὲν οὐκ ἂν ἔχοιμι μέμψιν, εἰ μὴ τἀμαυτοῦ προστίθημι τούτοις, σῴζων δὲ τὰ τούτων καὶ πλείω ποιῶν δικαίως ἂν ἐπαινοίμην. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, ῥᾳδίως ἐπιδείξω.

Πρῶτον μὲν οὖν τὰ τῆς οὐσίας διέξειμι, μετὰ δὲ ταῦτα ὡς καὶ διοικεῖν ἀξιῶ τὰ τοῦ παιδός.

Στρατοκλεῖ γὰρ κἀμοὶ τὰ μὲν ὑπάρξαντα πατρῷα τοσαῦτα ἦν, ὥστε εἶναι μὲν οὐχ ἱκανά, λητουργεῖν δὲ μὴ ἄξια. Τεκμήριον δέ: εἴκοσι μνᾶς ἑκάτερος ἡμῶν ἐπὶ τῇ γυναικὶ προῖκα ἔλαβε, τοσαύτη δὲ προὶξ οὐκ ἂν εἰς πολλήν τινα οὐσίαν δοθείη.

Συνέβη δὲ Στρατοκλεῖ πρὸς τοῖς ὑπάρχουσι πλέον ἢ πένθ' ἡμιταλάντων οὐσίαν λαβεῖν: Θεοφῶν γὰρ ὁ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ἀδελφὸς ἀποθνήσκων ἐποιήσατο τῶν θυγατέρων αὐτοῦ μίαν καὶ τὰ ὄνθ' αὑτοῦ ἔδωκεν, ἀγρὸν Ἐλευσῖνι δυοῖν ταλάντοιν, πρόβατα ἑξήκοντα, αἶγας ἑκατόν, ἔπιπλα, ἵππον λαμπρὸν ἐφ' οὗ ἐφυλάρχησε, καὶ τὴν ἄλλην κατασκευὴν ἅπασαν, ἧς κύριος ἐκεῖνος γενόμενος ἐννέα ἔτη ὅλα κατέλιπε πέντε ταλάντων οὐσίαν καὶ τρισχιλίων δραχμῶν σὺν τοῖς ἑαυτοῦ πατρῴοις, χωρὶς ἐκείνης ἧς Θεοφῶν τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ ἔδωκεν, ἀγρὸν μὲν Θριᾶσι πένθ' ἡμιτάλαντα εὑρίσκοντα, οἰκίαν δὲ Μελίτῃ τρισχιλίων ἐωνημένην, ἄλλην δὲ Ἐλευσῖνι πεντακοσίων. Ἐδάφη μὲν ταῦτα, ἀφ' ὧν ἡ μίσθωσις τοῦ μὲν ἀγροῦ δώδεκα μναῖ, τῶν δὲ οἰκιῶν τρεῖς, αἳ πεντεκαίδεκα μναῖ συναμφότερα γίγνονται: χρέα δ' ἐπὶ τόκοις ὀφειλόμενα περὶ τετρακισχιλίας, ὧν τὸ ἔργον ἐπ' ἐννέα ὀβολοῖς ἑπτακόσιαι καὶ εἴκοσι δραχμαὶ γίγνονται τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑκάστου.

Πρόσοδος μὲν αὕτη δύο καὶ εἴκοσι μναῖ καὶ πρός: χωρὶς δὲ τούτων κατέλιπεν ἔπιπλα, πρόβατα, κριθάς, οἶνον, ὀπώρας, ἐξ ὧν ἐνεπόλησαν τετρακισχιλίας ἐνακοσίας: ἔτι δὲ ἔνδον ἐνακοσίας δραχμάς. Πρὸς δὲ τούτοις ἐξ ἐράνων ὀφλήματα εἰσπεπραγμένα, μικροῦ δεούσας χιλίας δραχμάς, μαρτύρων ἐναντίον ἡ μήτηρ αὐτοῦ, τοῦ παιδός, ἀπεγράψατο. Καὶ οὔπω λέγω περὶ τῶν ἄλλων, ἃ κατελείφθη μέν, οὗτοι δ' οὐκ ἀποφαίνουσιν, ἀλλὰ τὰ φανερὰ καὶ τὰ ὑπὸ τούτων ὁμολογούμενα. Κάλει δέ μοι τῶν εἰρημένων τοὺς μάρτυρας.

<Μάρτυρες> Ἡ μὲν τοίνυν Στρατοκλέους οὐσία καὶ πλείων ταύτης ἐστίν: ἀλλ' ὕστερον περὶ τῶν παρακλεπτομένων ὑπὸ τούτων ποιήσομαι τοὺς λόγους: ἡ δ'

ἐμὴ πόση τις; Χωρίον ἐν Οἰνόῃ πεντακισχιλίων καὶ Προσπαλτοῖ τρισχιλίων, καὶ οἰκία ἐν ἄστει δισχιλίων, πρὸς δὲ τούτοις ὁ κλῆρος ὃν Ἀγνίας κατέλιπε, περὶ δύο τάλαντα οὐ γὰρ ἂν οἶδ' ὅ τι πλέον εὕροι τούτου. Ταῦτ' ἐστὶ τρία τάλαντα καὶ τετρακισχίλιαι μόνον, δέκα καὶ ἑκατὸν μναῖς ἐλάττω τῶν τοῦ παιδός.

Κἀγὼ μὲν ἐγκαταλογίζομαι καὶ τὰ τοῦ ὑέος τοῦ ἐκποιηθέντος εἰς ταῦτα, τοῖς τοῦ παιδὸς δὲ οὐ προσέθηκα τὴν Θεοφῶντος οὐσίαν, πένθ' ἡμιταλάντων οὖσαν, ἐφ' ᾗ ἐποιήσατο τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ: ῥᾳδίως γὰρ ἂν εὑρεθείη καὶ ὀκτὼ ταλάντων ὁ τούτων οἶκος: ἀλλ' ἐκεῖνα ἀφῄρηται χωρίς. Κἀμοὶ μὲν ὁ κλῆρος ὃν Ἀγνίας κατέλιπεν, οὗτος οὔπω βέβαιός ἐστι: δίκαι γὰρ ἐνεστήκασι ψευδομαρτυρίων, κελεύει δ' ὁ νόμος, ἐὰν ἁλῷ τις τῶν ψευδομαρτυρίων, πάλιν ἐξ ἀρχῆς εἶναι περὶ αὐτῶν τὰς λήξεις: τὰ δὲ τοῦ παιδὸς ὡμολογημένα καὶ ἀναμφισβήτητα καταλέλοιπε Στρατοκλῆς. Ὅτι δὲ τοσαῦτά ἐστι τἀμὰ σὺν τοῖς τοῦ ἐκποιήτου ὑέος, καὶ ψευδομαρτυρίων ἐνεστᾶσι δίκαι περὶ τῶν Ἀγνίου, λαβὲ τὰς μαρτυρίας καὶ ἀνάγνωθι.

<Μαρτυρίαι> Ἆρα μικρὰ τὰ διάφορα ἑκατέροις τῆς οὐσίας ἡμῶν ἐστιν, ἀλλ' οὐ τηλικαῦτα ὥστε μηδεμίαν γενέσθαι τὴν ἐμὴν πρὸς τοὺς Στρατοκλέους παῖδας; Οὐκοῦν οὐκ ἄξιον τοῖς τούτου λόγοις πιστεύειν, ὃς τοσαύτης οὐσίας καταλελειμμένης ἐτόλμησεν ἐπὶ διαβολῇ ψεύσασθαι κατ' ἐμοῦ τηλικαῦτα τὸ μέγεθος. Καταλογίζεται τοίνυν ὡς ἐγὼ τρεῖς κλήρους εἰληφὼς καὶ πολλῶν χρημάτων εὐπορῶν ἀφανίζω τὴν οὐσίαν, ἵν' ὡς ἐλάχισθ' ὑμεῖς αὐτῶν ἀπολαύητε. Τοῖς γὰρ μηδὲν δίκαιον ἔχουσι περὶ τῶν πραγμάτων λέγειν ἀνάγκη πορίζεσθαι τοιούτους λόγους, ἐξ ὧν ἂν διαβάλλοντες πλέον ἔχειν δυνήσονται τῶν ἀντιδίκων.

Ἐμοὶ δὲ μάρτυρές ἐστε πάντες ὅτι οἱ τῆς ἐμῆς γυναικὸς ἀδελφοί, Χαιρέλεως καὶ Μακάρτατος, οὐ τῶν λητουργούντων ἦσαν, ἀλλὰ τῶν βραχεῖαν κεκτημένων οὐσίαν. Μακάρτατον γὰρ ἴστε ὅτι τὸ χωρίον ἀποδόμενος καὶ τριήρη πριάμενος καὶ ταύτην πληρωσάμενος εἰς Κρήτην ἐξέπλευσεν: οὐ γὰρ τὸ ἔργον ἀφανὲς ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ λόγον ἐν τῷ δήμῳ παρέσχε, μὴ πόλεμον ἡμῖν ἀντ' εἰρήνης ἐκεῖνος πρὸς Λακεδαιμονίους ποιήσειε.

Χαιρέλεως δὲ τὸ Προσπαλτοῖ χωρίον κατέλιπεν, ὃ πλέον οὐκ ἂν εὕροι τριάκοντα μνῶν. Συνέβη δὲ τὸν μὲν ταῦτα καταλιπόντα τελευτῆσαι πρότερον ἢ Μακάρτατον, ἐκεῖνον δὲ μετὰ ταύτης τῆς οὐσίας, ἣν ἔχων ἐξέπλευσεν: ἅπαντα γὰρ καὶ τὴν τριήρη καὶ αὐτὸν κατὰ τὸν πόλεμον ἀπώλεσε. Καταλειφθέντος δὲ τοῦ Προσπαλτοῖ χωρίου καὶ γιγνομένου τῆς ἐκείνων ἀδελφῆς, ἐμῆς δὲ γυναικός, ἐπείσθην ὑπ' ἐκείνης εἰσποιῆσαι Μακαρτάτῳ τὸν ἕτερον τῶν παίδων: οὐχ ἵνα μὴ λητουργοίην, εἰ προσγένοιτό μοι τοῦτο τὸ χωρίον.

Ὁμοίως γὰρ καὶ μὴ εἰσποιήσαντος τοῦτό γ' ὑπῆρχε: οὐδὲ γὰρ ἐλητούργουν διὰ τοῦτό γ' ἧττον οὐδέν, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰσφερόντων ἦν καὶ τῶν τὰ προσταττόμενα ὑμῖν ἅπαντα ποιούντων. Ὁ δὲ ὡς περὶ ἀχρήστου μέν, πλουσίου δὲ ἐπὶ διαβολῇ ποιεῖται τούτους τοὺς λόγους. Ἐγὼ δ' ἓν κεφάλαιον ἐρῶ πάντων μέγιστον, ὃ καὶ ὑμῖν οἶδ' ὅτι δόξει δίκαιον. Κοινώσασθαι γὰρ ἐθέλω τὴν οὐσίαν τὴν ἐμὴν τῇ τοῦ παιδός, καὶ εἴτε πολλὰ εἴτ' ὀλίγα ἐστίν, ἐν κοινῷ γενομένης λάβωμεν τὰ ἡμίσεα ἑκάτερος, ἵνα μηδὲν πλέον ἔχῃ ἄτερος τοῦ ἑτέρου τοῦ προσήκοντος: ἀλλ' οὐκ ἐθελήσει.

ΙΣΑΙΟΥ
ΥΠΕΡ ΕΥΦΙΛΗΤΟΥ

Ὅτι μὲν τοίνυν, ὦ ἄνδρες δικασταί, ἀδελφὸς ἡμῖν ἐστιν οὑτοσὶ Εὐφίλητος, οὐ μόνον ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν συγγενῶν ἁπάντων ἀκηκόατε μαρτυρούντων. Σκέψασθε δὲ πρῶτον τὸν πατέρα ἡμῶν, τίνος ἕνεκα ἂν ψεύδοιτο καὶ τοῦτον μὴ ὄντα αὐτοῦ υἱὸν εἰσεποιεῖτο.

Πάντας γὰρ εὑρήσετε τοὺς τὰ τοιαῦτα πράττοντας ἢ οὐκ ὄντων αὐτοῖς γνησίων παίδων ἢ διὰ πενίαν ἀναγκαζομένους ξένους ἀνθρώπους εἰσποιεῖσθαι, ὅπως ὠφελῶνταί τι ἀπ' αὐτῶν δι' αὐτοὺς Ἀθηναίων γεγονότων. Τῷ τοίνυν πατρὶ τούτων οὐδέτερον ὑπάρχει: γνήσιοι μὲν γὰρ αὐτῷ ἡμεῖς δύο υἱεῖς ἐσμεν, ὥστε οὐκ ἄν γε δι' ἐρημίαν τοῦτον εἰσεποιεῖτο. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τροφῆς τε καὶ εὐπορίας τῆς παρὰ τούτου δεόμενος: ἔστι γὰρ αὐτῷ βίος ἱκανός, καὶ χωρὶς τούτου μεμαρτύρηται ὑμῖν τοῦτον ἐκ παιδίου τρέφων καὶ ἀσκῶν καὶ εἰς τοὺς φράτερας εἰσαγαγών, καὶ ταῦτα οὐ μικρὰ δαπανήματά ἐστιν. Ὥστε τόν γε πατέρα ἡμῶν οὐκ εἰκός ἐστιν, ὦ ἄνδρες δικασταί, μηδὲν ὠφελούμενον οὕτως ἀδίκῳ πράγματι ἐπιχειρῆσαι.

Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐμέ γε οὐδεὶς ἀνθρώπων οὕτως τελέως ἂν ἄφρονα ὑπολάβοι ὥστε τούτῳ μαρτυρεῖν τὰ ψευδῆ, ὅπως τὰ πατρῷα διὰ πλειόνων διανείμωμαι. Καὶ γὰρ οὐδ' ἀμφισβητῆσαί μοι ἐξουσία γένοιτ' ἂν ὕστερον ὡς οὐκ ἔστιν ἀδελφὸς οὗτος ἐμοῦ: οὐδεὶς γὰρ ἂν ὑμῶν τὴν φωνὴν ἀνάσχοιτ' ἂν ἀκούων, εἰ νῦν μὲν ὑπόδικον ἐμαυτὸν καθιστὰς μαρτυρῶ ὡς ἔστιν ἀδελφὸς ἡμέτερος, ὕστερον δὲ φαινοίμην τούτοις ἀντιλέγων. Οὐ μόνον τοίνυν ἡμᾶς, ὦ ἄνδρες δικασταί, εἰκός ἐστι τἀληθῆ μεμαρτυρηκέναι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς. Ἐνθυμήθητε γὰρ πρῶτον μὲν ὅτι οἱ τὰς ἀδελφὰς ἡμῶν ἔχοντες οὐκ ἄν ποτε ἐμαρτύρουν περὶ τούτου τὰ ψευδῆ: μητρυιὰ γὰρ ἡ τούτου μήτηρ ἐγεγένητο ταῖς ἡμετέραις ἀδελφαῖς, εἰώθασι δέ πως ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διαφέρεσθαι ἀλλήλαις αἵ τε μητρυιαὶ καὶ αἱ πρόγονοι: ὥστε εἰ οὗτος ἐξ ἄλλου τινὸς ἀνδρὸς ἦν τῇ μητρυιᾷ καὶ οὐκ ἐκ τοῦ ἡμετέρου πατρός, οὐκ ἄν ποτε, ὦ ἄνδρες δικασταί, τοὺς ἑαυτῶν ἄνδρας αἱ ἀδελφαὶ μαρτυρεῖν εἴασαν καὶ ἐπέτρεψαν. Καὶ μὴν οὐδ' ἂν ὁ θεῖος πρὸς μητρὸς ἡμῖν ὤν, τούτῳ δὲ οὐδὲν προσήκων δήπου τῇ τούτου μητρὶ ἠθέλησεν ἄν, ὦ ἄνδρες δικασταί, μαρτυρῆσαι ψευδῆ μαρτυρίαν, δι' ἣν ἡμῖν γίγνεται βλάβη περιφανής, εἴ περ ξένον ὄντα τοῦτον εἰσποιοῦμεν ἀδελφὸν ἡμῖν αὐτοῖς. Ἔτι τοίνυν, ὦ ἄνδρες δικασταί, πρὸς τούτοις πῶς ἄν τις ὑμῶν καταγνοίη ψευδομαρτυρίων Δημαράτου τουτουὶ καὶ Ἡγήμονος καὶ Νικοστράτου, οἳ πρῶτον μὲν οὐδὲν αἰσχρὸν οὐδέποτε φανήσονται ἐπιτηδεύσαντες, εἶτα δ' οἰκεῖοι ὄντες ἡμῖν καὶ εἰδότες ἡμᾶς ἅπαντας μεμαρτυρήκασιν Εὐφιλήτῳ τουτῳὶ τὴν αὐτοῦ συγγένειαν ἕκαστος; Ὥστε ἡδέως κἂν τῶν ἀντιδικούντων ἡμῖν τοῦ σεμνοτάτου πυθοίμην εἰ ἄλλοθέν ποθεν ἔχοι ἂν ἐπιδεῖξαι αὐτὸν Ἀθηναῖον ἢ ἐκ τούτων ὢν καὶ ἡμεῖς Εὐφίλητον ἐπιδείκνυμεν. Ἐγὼ μὲν γὰρ οὐκ οἶμαι ἄλλο τι ἂν αὐτὸν εἰπεῖν ἢ ὅτι ἡ μήτηρ ἀστή τέ ἐστι καὶ γαμετὴ καὶ ἀστὸς ὁ πατήρ, καὶ ὡς ταῦτ' ἀληθῆ λέγει, παρέχοιτ' ἂν αὐτῷ τοὺς συγγενεῖς μάρτυρας.

Εἶτα, ὦ ἄνδρες δικασταί, εἰ μὲν οὗτοι ἐκινδύνευον, ἠξίουν ἂν τοῖς αὑτῶν οἰκείοις ὑμᾶς πιστεύειν μαρτυροῦσι μᾶλλον ἢ τοῖς κατηγόροις: νυνὶ δὲ ἡμῶν πάντα ταῦτα παρεχομένων ἀξιώσουσιν ὑμᾶς τοῖς αὑτῶν πείθεσθαι λόγοις μᾶλλον ἢ τῷ πατρὶ τῷ Εὐφιλήτου καὶ ἐμοὶ καὶ τῷ ἀδελφῷ καὶ τοῖς φράτερσι καὶ πάσῃ τῇ ἡμετέρᾳ συγγενείᾳ;

Καὶ μὴν οὗτοι μὲν %οὐδὲν οὐδενὶ% κινδυνεύοντες ἰδίας ἔχθρας ἕνεκα ταῦτα ποιοῦσιν, ἡμεῖς δὲ πάντας ὑποδίκους ἡμᾶς αὐτοὺς καθιστάντες μαρτυροῦμεν.

Καὶ πρὸς ταῖς μαρτυρίαις, ὦ ἄνδρες δικασταί, πρῶτον μὲν ἡ τοῦ Εὐφιλήτου μήτηρ, ἣν οὗτοι ὁμολογοῦσιν ἀστὴν εἶναι, ὅρκον ὀμόσαι ἐπὶ τοῦ διαιτητοῦ ἐβούλετο ἐπὶ Δελφινίῳ ἢ μὴν τουτονὶ Εὐφίλητον εἶναι ἐξ αὐτῆς καὶ τοῦ ἡμετέρου πατρός. Καίτοι τίνα προσῆκε μᾶλλον αὐτῆς ἐκείνης τοῦτ' εἰδέναι; Ἔπειτα, ὦ ἄνδρες δικασταί, ὁ πατὴρ ὁ ἡμέτερος, ὃν εἰκός ἐστι μετὰ τὴν τούτου μητέρα ἄριστα τὸν αὑτοῦ υἱὸν γιγνώσκειν, οὗτος καὶ τότε καὶ νυνὶ βούλεται ὀμόσαι ἢ μὴν Εὐφίλητον τουτονὶ υἱὸν εἶναι αὑτοῦ ἐξ ἀστῆς καὶ γαμετῆς γυναικός.

Πρὸς τούτοις τοίνυν, ὦ ἄνδρες δικασταί, ἐγὼ ἐτύγχανον μὲν τρισκαιδεκαετὴς ὤν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἶπον, ὅτε οὗτος ἐγένετο, ἕτοιμος δέ εἰμι ὀμόσαι ἢ μὴν Εὐφίλητον τουτονὶ ἀδελφὸν εἶναι ἐμαυτοῦ ὁμοπάτριον. Ὥστε, ὦ ἄνδρες δικασταί, δικαίως ἂν καὶ τοὺς ἡμετέρους ὅρκους πιστοτέρους νομίζοιτε ἢ τοὺς τούτων λόγους: ἡμεῖς μὲν γὰρ ἀκριβῶς εἰδότες ὁμόσαι περὶ αὐτοῦ θέλομεν, οὗτοι δὲ ταῦτα ἀκηκοότες παρὰ τῶν τούτου διαφόρων ἢ αὐτοὶ πλάττοντες λέγουσι.

Πρὸς δὲ τούτοις, ὦ ἄνδρες δικασταί, ἡμεῖς μὲν τοὺς συγγενεῖς μάρτυρας καὶ ἐπὶ τῶν διαιτητῶν καὶ ἐφ' ὑμῶν παρεχόμεθα, οἷς οὐκ ἄξιον ἀπιστεῖν: οὗτοι δέ, ἐπειδὴ ἔλαχεν Εὐφίλητος τὴν δίκην τὴν προτέραν τῷ κοινῷ τῶν δημοτῶν καὶ τῷ τότε δημαρχοῦντι, ὃς νῦν τετελεύτηκε, δύο ἔτη τοῦ διαιτητοῦ τὴν δίαιταν ἔχοντος οὐκ ἐδυνήθησαν οὐδεμίαν μαρτυρίαν εὑρεῖν ὡς οὑτοσὶ ἄλλου τινὸς πατρός ἐστιν ἢ τοῦ ἡμετέρου. Τοῖς δὲ διαιτῶσι μέ γιστα ταῦτα σημεῖα ἦν τοῦ ψεύδεσθαι τούτους καὶ κατεδιήτησαν αὐτῶν ἀμφότεροι. Καί μοι λαβὲ τῆς προτέρας διαίτης τὴν μαρτυρίαν.

<Μαρτυρία> Ὡς μὲν τοίνυν καὶ τότε ὤφλον τὴν δίαιταν, ἀκηκόατε. Ἀξιῶ δέ, ὦ ἄνδρες δικασταί, ὥσπερ οὗτοι μέγα τοῦτ' ἂν ἔφασαν εἶναι σημεῖον ὡς οὐκ ἔστιν Ἡγησίππου, εἰ οἱ διαιτηταὶ αὐτῶν ἀπεδιήτησαν, οὕτω τὸ νῦν ἡμῖν τοιοῦτον εἶναι μαρτύριον, ὅτι ἀληθῆ λέγομεν, ἐπεὶ ἔδοξαν αὐτοῖς ἀδικεῖν τοῦτον Ἀθηναῖον ὄντα καὶ κυρίως πρῶτον ἐγγραφέντα ὕστερον ἐξαλείψαντες. Ὅτι μὲν οὖν ἀδελφὸς ἡμῶν ἐστιν οὑτοσὶ Εὐφίλητος καὶ πολίτης ὑμέτερος, καὶ ἀδίκως ὑβρίσθη ὑπὸ τῶν ἐν τῷ δήμῳ συστάντων, ἱκανῶς οἶομαι ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες δικασταί, ἀκηκοέναι.

ΚΟΙΝ. ΒΟΥΛ. - ΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ